

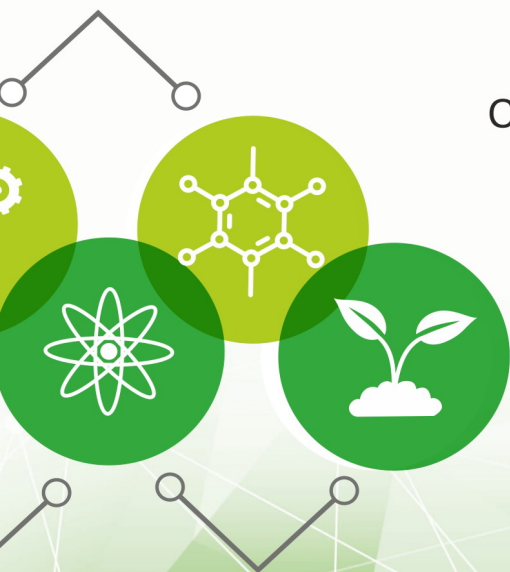
ISSN 2524-0986

iScience

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Выпуск 4(24)
Часть 1

**Переяслав-Хмельницкий
2017**

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

**ВЫПУСК 4(24)
Часть 1**

Апрель 2017 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

**Выходит –12 раз в год (ежемесячно)
Издается с июня 2015 года**

Включен в наукометрические базы:

РИНЦ http://elibrary.ru/title_about.asp?id=58411

Google Scholar

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=JP57y1kAAAAJ&hl=uk>

Бібліометрика української науки

http://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page_sites=journals

Index Copernicus

<http://journals.indexcopernicus.com/++++,p24785301,3.html>

Переяслав-Хмельницький

УДК 001.891(100) «20»

ББК 72.4

A43

Главный редактор:

Кошур В.П., доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии педагогических наук Украины

Редколлегия:

Базалук О.А.	д-р филос. наук, профессор (Украина)
Боголиб Т.М.	д-р экон. наук, профессор (Украина)
Кабакбаев С.Ж.	д-р физ.-мат. наук, профессор (Казахстан)
Мусабекова Г.Т.	д-р пед. наук, профессор (Казахстан)
Смирнов И.Г.	д-р геогр. наук, профессор (Украина)
Исак О.В.	д-р социол. наук (Молдова)
Лю Бинцян	д-р искусствоведения (КНР)
Тамулет В.Н.	д-р ист. наук (Молдова)
Брынза С.М.	д-р юрид. наук, профессор (Молдова)
Мартынюк Т.В.	д-р искусствоведения (Украина)
Тихон А.С.	д-р мед. наук, доцент (Молдова)
Таласпаева Ж.С.	канд. филол. наук, профессор (Казахстан)
Чернов Б.О.	канд. пед. наук, профессор (Украина)
Мартынюк А.К.	канд. искусствоведения (Украина)
Воловык Л.М.	канд. геогр. наук (Украина)
Ковальська К.В.	канд. ист. наук (Украина)
Амрахов В.Т.	канд. экон. наук, доцент (Азербайджан)
Мкртчян К.Г.	канд. техн. наук (Армения)
Стати В.А.	канд. юрид. наук, доцент (Молдова)
Бугаевский К.А.	канд. мед. наук, доцент (Украина)

Актуальные научные исследования в современном мире: XXIV Междунар. научн. конф., 26-27 апреля 2017 г., Переяслав-Хмельницкий. // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницкий, 2017. - Вып. 4(24), ч. 1 – 211 с.

Языки издания: українська, русский, english, polski, беларуская, казакша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, Հայերեն

В сборнике представлены результаты актуальных научных исследований ученых, докторантов, преподавателей, аспирантов и студентов - участников Международной научной конференции **"Актуальные научные исследования в современном мире"** (Переяслав-Хмельницкий, 26-27 апреля 2017 г.).

Сборник предназначен для научных работников и преподавателей высших учебных заведений. Может использоваться в учебном процессе, в том числе в процессе обучения аспирантов, подготовки магистров и бакалавров в целях углубленного рассмотрения соответствующих проблем. Все статьи сборника прошли рецензирование, сохраняют авторскую редакцию, всю ответственность за содержание несут авторы.

УДК 001.891(100) «20»

ББК 72.4

A43

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА

Izbosarov Izzatullo Uralovich, Istamov Zavqiddin Sadulloyevich, Xoliqov Jahongir To'ychiyevich (Samarqand, O'zbekiston) LOYIHALASHGA O'RGATISHNING TALABALAR IJODIY FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI.....	7
Yavminova Nafisa Mashrobjonovna, Nematjonov Azamat Shuhrat o'g'li (Namangan, Uzbekistan) THE IMPORTANCE OF PROJECT WORK IN ESL CLASSES.....	11
Abdullayeva Adolat Davronovna (Nukus, O'zbekiston) BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BUYUK AJDODLAR HAQIDAGI ASARLARNI O'RGANISH YO'LLARI.....	13
Есказинова Жанар Амантаевна, Атабаева Кенже Бекмухановна, (Қарағанда, Қазақстан) ИГРОВЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	18
Байжигитова Толеубике Рымкановна (Қарағанды, Қазақстан) ОРТА БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ РӨЛІ ЖӘНЕ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	24
Jumaniyazova Muhabbat Xo'sinovna, Qo'chqarova Shahnoza (Urganch, O'zbekiston) BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI VA O'QISH DARSLARIDA NUTQ O'STIRISH.....	28
Кансеитова У.Р., Хаирлаева Г.Ж. (Алматы, Қазақстан) АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЭСТЕТИКАСЫНА ҚАТЫСТЫ ОЙЛАР.....	34
Karpenko Olena Oleksiivna (Kharkiv, Ukraine) INFORMATION CULTURE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF GRADUATES IN UNIVERSITY LEARNING ENVIRONMENT.....	39
Карымсаков Уалихан Туленович, Абилдабекова Дарига Дюсеновна (Алматы, Казахстан) АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ.....	43
Клименко Юлія Анатоліївна (Умань, Україна) ДО ІСТОРІЇ ЕСПЕРАНТО-ПРОСВІТИ В УКРАЇНІ (20-ТІ – ПОЧАТОК 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ).....	48
Комісаренко Наталія Олександрівна (Умань, Україна) ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ІДЕЯХ ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	54
Қонарбай Айдана Дәуіржанқызы (Алматы, Қазақстан) МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНЫП СТУДЕНТТЕРДІҢ БІЛІМІН АРТТЫРУ.....	60
Криськів М.І. (Тернопіль, Україна) КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	63

Мамajanova M. (Fergana, Uzbekistan) THE STUDY AND PRACTICE OF EDUCATION.....	71
Манабаева А.Ш., Калмаханов М.С. (Караганда, Казахстан) ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ НА ПРАКТИКЕ.....	74
Нажикенова Гульшат Базарбековна, Исмуратова Жанар Ибраевна (Атырау, Казахстан) ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ ПЕДАГОГА XIX ВЕКА.....	77
Оспанова Аида Кенесовна, Есказинова Жанар Амантаевна, Баубек Фариза Галимжановна (Караганда, Казахстан) ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНИХ ШКОЛАХ.....	89
Почусва Валентина Вікторівна (Харків, Україна) АВТОНОМІЯ СТУДЕНТА У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	88
Пустовойченко Дарія Вікторівна (Миколаїв, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІТОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	92
Катыкбаева Марал Бекеновна, Есказинова Жанар Амантаевна, Серикпаева Раушангуль Курметовна (Караганда, Казахстан) ЗНАЧЕНИЕ ЭВРИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.....	98
Соколова Маргарита Георгиевна, Жакупова Батима Куанышева (Караганда, Казахстан) КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ	103
Сорокіна Галина Миколаївна (Харків, Україна) ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ.....	106
Талех Фарман Оглы Халилов (Нахичевань, Азербайджан) ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И КУЛЬТУРНАЯ СИТУАЦИЯ В НАХЧЫВАНЕ (В ДЕВЯТНАДЦАТОМ ВЕКЕ И В НАЧАЛЕ ДВАДЦАТОГО ВЕКА).....	109
Стрюк Костянтин Миколайович (Харків, Україна) КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ.....	113
Федоренко Олена Іванівна (Харків, Україна) ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	118
Фомін Володимир Вікторович (Харків, Україна) СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАКЛАДИ СУСПІЛЬНОЇ ОПІКИ ДЛЯ СЛІПИХ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ).....	123
Ходжаева Зилола, Жамолиддинов Шохжахон (Фергана, Узбекистан) SHET TILLARINING O`QITILISHIDA MASOFAVIY O`QITISHNING ANAMIYATI VA AFZALLIKLARI.....	128
Чистякова Галина Николаевна, Прошко Татьяна Алексеевна, Максименко Никита Валерьевич (Караганда, Казахстан) ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК ИСТОРИИ, ГЕОГРАФИИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПО ТЕМЕ «THE CIVIL WAR IN THE USA - ГРАЖДАНСКАЯ ВОЙНА В США (1861-1865)».....	132

Житницький Артем Алексеевич (Харьков, Украина) ОСОБЕННОСТИ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА У ПОДРОСТКОВ НА ОТДЕЛЕНИИ ПАУЭРЛИФТИНГА ДЕТСКО- ЮНОШЕСКОЙ СПОРТИВНОЙ ШКОЛЫ.....	141
Шубладзе Ольга Едуардівна (Харків, Україна) ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	147
Діуліна Віра Вячеславівна (Харків, Україна) ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	152
Оспанова Венера Амантаевна (Караганда, Казахстан) РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ОДНА ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ПРОБЛЕМ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ.....	156
Добровольська Анна Михайлівна (Івано-Франківськ, Україна) ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ НА РОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	161
Парфанович Андрій Ярославович (Тернопіль, Україна) ЗАРУЧИНИ ЯК ОБРЯД В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ І ЕТАП ДОШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ МОЛОДОЇ ПАРИ.....	170
Айдарова Лаура, Сихымбаев Қуаныш, Алтаева Фатима (Шымкент, Қазақстан) ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ МЕМЛЕКЕТІМІЗДІҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ БІРЕГЕЙ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ.....	176
Бейпенова Нагима, Аргинбай Жұлдыз, Жұман Гүлсая, Құлтас Сұлтанқұл (Шымкент, Қазақстан) САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	178
Абилдаева Мадина, Курманбекова Индира (Шымкент, Қазақстан) КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ.....	182
Айдарбекова Салтанат, Журсинбекова Сауле, Садыкова Нургуль (Шымкент, Қазақстан) ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАСЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	185
Салмырза Жайна, Алдабергенов Нұрлан (Шымкент, Қазақстан) ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫ, ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	188
Төлеуова Гүлжан, Әлімжан Ағын, Жамал Султан, Исмаилов Қайырхан (Шымкент, Қазақстан) АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ, ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ ТЫҢДАП ТҮСІНУГЕ ҮЙРЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	192
Маликова Күлмаш Сабырбергеновна (Шымкент, Қазақстан) МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ - САПАЛЫ БІЛІМ КЕПІЛІ.....	195
Төлеуова Гүлжан, Дидарбекова Динара, Вакасова Несібелі, Багажова Наиля (Шымкент, Қазақстан) ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА.....	197

Төлеуова Гүлжан, Амантұрды Әзиз, Ережепов Бағдаулет,

Нақып Құдайберген (Шымкент, Қазақстан)

ТӘРБИЕ БАР ЖЕРДЕ ҒАНА СЫПАЙЫ БІЛІМ, САНАЛЫ ҰРПАҚ

БОЛАДЫ..... 201

Қожабек Батырхан, Налибаева Айгуль (Шымкент, Қазақстан)

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕП ЖӘНЕ ҰСТАЗДЫҚ ШЕБЕРЛІК..... 205

ИНФОРМАЦИЯ О СЛЕДУЮЩЕЙ КОНФЕРЕНЦИИ..... 209

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА

UDK 742

Izbosarov Izzatullo Uralovich, Istamov Zavqiddin Sadulloyevich,
Xoliqov Jahongir To'ychiyevich
Samarqand Davlat Universiteti
(Samarqand, O'zbekiston)

LOYIHALASHGA O'RGATISHNING TALABALAR IJODIY FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI

Аннотация. Проектирование занимает важное место в изобразительном и прикладном искусстве, архитектуре связанных с начертательными проектами, потому, что создание композиции любого произведения искусства начинается с создания его проекта. Известно, что говоря проектирование, имеется в виду работа над композицией произведений по архитектуре, прикладному и изобразительному искусству в процессе создания художественного произведения, учитывая закономерности композиции.

В художественном творчестве при проектировании произведений изобразительного, прикладного архитектурного искусства на этапе выполнения своих предварительных эскизов (сырых) играет важную роль в выполнении композиционного решения общей формы и различных внутренних деталей произведений архитектурного или прикладного искусства, т.е. приведении их в единство. В этой статье найдено решение задачи с использованием научного подхода.

Ключевые слова: Композиция, проект, архитектурный, масштаб, пластический, живопись, скульптура, графика.

Annotation. Design occupies an important place in the fine and applied arts, architecture-related projects descriptive, because a composition of any work of art begins with the creation of his project. We know that talking design, meaning work on the composition of works of architecture, applied and fine arts in the process of creating a work of art, taking into account the laws of composition. The artistic creativity in the design of fine and applied art architecture at run its preliminary sketches (raw) plays an important role in the implementation of the general form of composite solutions, and various internal parts or architectural works of applied art, ie, bringing them into unity. In this article, we found the solution of using a scientific approach.

Keywords: *composition, design, architecture, scale, plastic, painting, sculpture, graphics.*

Ta'lim va tarbiya jarayonining sifati va samaradorlini oshirish, uni jahon ilg'or tajribalariga mos ravishda rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi, bu esa pedagoglarning zimmasiga ma'suliyat yuklaydi. Bu sharaflı ishini amalga oshirish maqsadida oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalari va xalq ta'limi sohasida xizmat qilayotgan barcha o'qituvchilar va murabbiy ustozlar jamoasi safarbar qilingan. Mamlakatimiz taraqqiyot sari yuz tutgan bir davrda bu masalani hal qilinishining davlat tomonidan qo'llab quvvatlanishi hamda sharoitlarning yaratilganligi imkoniyat manbaidir. Bunga misol barcha o'quv muassasalarining qayta ta'mirlanishi, yangidan barpo etilishi hamda ularning yangi texnologiyalar bilan ta'minlanishidir.

Mamlakat yoshlari turli o'quv yurtlarida ma'lum bir mutaxassisliklarni egallashni maqsad qilib bilim olishmoqda. Bugungi kunda pedagogika oliygohlarida faoliyat olib borayotgan tasviriy san'at o'quvchilari qatorida, ushbu ixtisoslik bo'yicha tahsil olayotgan talabalarning ta'limini ijodiy faoliyat bilan bog'lab olib borish to'g'ri yo'lga qo'yilgan. Bunda o'qituvchilarga

"Ustoz shogird" an'alarini davom ettirishgan holda ularga malaka va ko'nikmalar berib, o'z tajribalarini o'rgatishmoqda.

San'at asari ham tinimsiz mehnat va ijod o'y tafakkur mahsuli hisoblanadi. Mustaqil ijodga kirishayotgan kishi dastlab yaratilajak bo'lgan asarning loyihasini tuzadi va mana shu loyiha asosida turli variantlarni qidiradi, ya'ni rangtasvir asari uchun turli ko'rinishdagi edyudlar bajarilsa, grafikada xomaki qalamchizgilar, haykaltaroshlikda esa loy va plastilindan ishlangan xomaki modellar yasaladi, mana shularni umumlashtirib yaxlit bir kompozitsiya holatiga keltiriladi.

Jami harakatlar loyihalashning asl mohiyatini tashkil qilib ushbu fanning talabalarining badiiy, keng qamroblı fikr yurutishga o'rgatadi. Bo'lg'usi rassomlarning ijodiy qobiliyatini, nozik badiiy didini rivojlantiradi. Buning uchun izlanish jarayonida san'at asarlarini va uning badiiy tuzilishini o'rganadi hamda asarning asl ko'rinishini ifodalash malakasini egallaydi. Loyihalashning asosiy maqsadi talabalarining yuksak profesional ijodkorlik mahoratini egallashga, loyihalashning barcha bosqichlarida, o'z g'oyalarini chizmalarda turli ko'rinishlar bilan namoyon eta olishga, bilimlarni mustaqil va mukammal egallab borishga yo'naltirishdan iborat.

Talabalarni asosiy o'qitish uslubi, ularni mustaqil ijodiy ushga tayyorlashga, loyihalarni o'qituvchilar rahbarligida bajarishga san'at asarlarini badiiy tahlil qilishga va adabiyot manbalaridan foydalanishda hujjatlarni yig'ishga, ijodiy izlanishga qaratilgan.

Loyihalash deb - badiiy asar yaratilayotganda kompozitsiya qonuniyatalarini hisobga olib me'moriy, amaliy va tasviriy san'at asarlari kompozitsiyasi ustida ishlashga aytiladi. Badiiy ijodiyotda tasviriy, amaliy san'at va me'morchilik asarlari yaratilayotganda loyihalashtirish, o'zining birlamchi eskizlarini (xomaki) bajarish bosqichida, me'moriy yoki amaliy san'at asarlarining umumiy shakli va uning turli tarkibiy qismlarining kompozitsion echimini bajarishda, ya'ni uni yaxlitlikka keltirishda muhim ro'l o'ynaydi.

Bu tushunchalarni ajratish uchun badiiy asarni yaratishni loyihalashtirish, qismlarni joylashtirish va ularni o'rtasidagi bog'lanishni yagona yaxlitlikka keltirish qonuniyati va uslublari, tartib - qoidalari tizimini kompozitsiya deb ataladi. Bu badiiy

asar va uning qismlarini yaratish va tashkil qilish hamda asarda uyg'unlikni, yaxlitlikni ko'rsatish uchun xizmat qiladi. Maqsad badiiy g'oya bilan bog'langan muommolar kompozitsiyasini yaratish jarayonida ajralmas hisoblanadi, chunki badiiy asar kompozitsiyasi - bu vazifali va konstruktiv - texnik talablarga javob beruvchi, yaxlit badiiy shakllar tizimi. Shunday qilib loyihalash faoliyatini yaratish va ijod qilish uchun zarur bo'lgan kompozitsiya asoslarini tushunish ko'nikmalari talabalarda tarbiyalanadi va ularga singdiriladi. Kompozitsiya - (lotincha tuzish, birlashtirish, bog'lanish) badiiy asarning qurilishi deb ataladi, uning mazmun mohiyatini belgilaydi. Kompozitsiya bu barcha badiiy shaklni tashkil etuvchi muhim tushuncha, u asardagi yagonalikni, yaxlitlikni ta'minlaydi. Keng ma'noda kompozitsiya - ma'lum asarning badiiy tuzilishi, konkret mazmundan kelib chiquvchi va ma'lum, badiiy g'oyaviy fikrni ochib beruvchi, shakllarning badiiy ifodalangan tizimi deb tushiniladi. Kompozitsiya tamoyillarini bilmay turib va ularni to'g'ri qo'llamasdan asarning g'oyasini ochib berish mumkin emas. Dastlabki loyihalash ishlari talabalarda kichik hajm va sodda ko'rinishdagi asar kompozitsiyasini tuzishdan boshlanib, keyingi bosqichlarda ularni mukammallashtirib yirikroq hajmdagi ijodiy ishlarga aylantirish malakalari paydo bo'ladi. Loyihalashning tarkibiy o'zak qismini asosan kompozitsiya nazariyasi tashkil qiladi. Ular bir- birini to'ldirib boradi, kompozitsiya nazariyasida o'rganilayotgan qonuniyatlar, toifalarlar va kompozitsiya unsurlari deb ataladi. Har qanday asarni badiiy tahlil qilish jarayonida biz yuqorida ta'kidlagan kompozitsiya qonuniyatlariga bo'ysinganligini yoki bo'lmasa bu tamoiillarlar qaysi darajada buzilganligini kuzatishimiz mumkin. Asarning mukammalligi ijodkorning mahorati va asar loyihasining pishiqligini belgilab bersa, demak har qanday ijodiy ishning dastlabki harakatlari loyihalash ishlarining darajasiga bog'liq. Talabalarga badiiy loyihalash ko'pincha kompozitsiya va loyihalash mashg'ulotlarida o'rgatila boshlanadi. Har qanday loyiha ham o'z o'zidan paydo bo'lavermaydi, ularga masalan, san'at yo'nalishida bo'lsa tasviriy san'at asarlari, me'morchilikka oid bo'lsa me'morchilik namunalari tayanch manbalar bo'lib xizmat qiladi.

Kompozitsiya tushunchasi ijodning boshqa turlari- rangtasvir, qalamtasvir, haykaltaroshlik, adabiyot va musiqaga ham taalluqlidir. Tasviriy san'atning barcha turlari kabi badiiy loyihalash ishlari ham kompozitsiyaning umumiy qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Shuning uchun bu ishlar dzayner rassomdan etarlicha bilim va malakalarni talab qilish bilan birga, doimo kompozitsiya masalarini diqqat markazida tutishni taqozo qiladi.

Badiiy loyihalash ishlarida kompozitsiyaning asosan uchta: tekis, hajmli, kenglik va chuqurlikka ega bo'lgan turlari mavjud. Bularning barchasi u yoki bu g'oyani amalga oshirishda bir umumiy sifat belgilariga ega. Ta'lim tarbiya muassasalaridagi bezak ishlarining ko'p qismi, masalan ko'rgazmali qurollar, devoriy gazetalar mavzuli stendlar, taklifnoma, tabriknoma, al'bom va hokazolar frontal kompozitsiya asosida bajariladi [2. 48 b.].

Yuqorida aytib o'tilgan barcha bezak ishlarining loyihasi kompozitsiya qonuniyatlariga bo'ysinishi talab etiladi. Kompozitsiyaning qurilishi ma'lum ob'ektning vazifasi hamda mazmuniga, undan ko'zlangan maqsadga bog'liq bo'ladi. Kompozitsiyalarning asosiy tuzilmalari quyidagilardan iborat. Gorizontalar kompozitsiya - bunda kompozitsiya elementlari gorizontalar yuzaga joylashtiriladi. Vertikal kompozitsiya - aktiv dinamik kompozitsiya bo'lib, yuqoriga o'sish, parvoz tasavvurini hosil qiladi, uning detallari asosan tik chiziq bo'yicha joylashadi.

Diogonal kompozitsiya- uning qurilishi dinamik shiddatli sxemalarga asoslanadi. Uchburchak va pramida kompozitsiya - turg'un, osoyishta holatga tayaniladi. Frontal kompozitsiya boshqa tur kompozitsiyalardan hajmni, masofani va kenglik berishi bilan farqlanadi. Hajmli kompozitsiya turli ko'rish nuqtalaridan idrok qilishga mo'ljallangan uch o'lchov shaklida bo'ladi.

Asarning mazmuni va vazifasiga muvofiq kompozitsiyaning biror xususiyati bo'rtirilishi mumkin. Aniq loyihalash asosida tuzilgan kompozitsiyaning xususiyatlari natijada badiiy bezak ishlarining yuksak badiiyligini ta'minlashga asos bo'lib xizmat qiladi. Loyiha kompozitsiyasining garmonik yaxlitligida ranglar ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, rang asosiy o'rin tutadigan asarlarda kompozitsiyon garmoniyaga jiddiy qarash lozim. Shundagina asarning rang birligi estetik ta'sir etuvchi eng asosiy omillardan biri bo'ladi. Loyihalashda kompozitsiya qonuniyatlaridan asosiz chetlashish odatda badiiy bezash ishlari mazmunini ham estetik mohiyatini ham pasaytirib yuboradi. Loyihalashda kompozitsiyaning asosiy masalaridan biri kombinatsiyadir. Kombinatsiya asosida bir va bir necha elementlarning joyini o'zgartirish orqali kompozitsiyaning yangidan - yangi ifodali variantlari tayyorlanadi [1. 34 b].

Tasviriy san'atda har bir janrning o'ziga xos xususiyati bo'ladi. Shuning uchun badiiy loyihalashdagi kompozitsiya ham o'z metodikasi va termonologiyasiga egadir. U avvalo asarning zarur sifatlariga yoki badiiy loyihalashtirish xususiyatlariga tayanadi. Bu sifat va xususiyatlar idrok etish xususiyatlariga asoslanadi va kompozitsiya kategoriyalaridir. Loyihalashda biz ularning eng asosiylarini: formaning uzviyligi va yaxlitligi, proporsionallik va ritm, masshtablilik, plastiklik, rang va ranglar uyg'unligiga erishishimiz talab etiladi. Talabalarda loyihalashga oid malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish ularning kelgusidagi ijodiy faoliyatlarida muhim o'rin tutadi. Talabalar bu sohada ko'proq tajribaga ega bo'lsa, ishga doir manbalardan foydalana bilsa, badiiy asar va adabiyotlar tahlilini tushuna olsa loyiha tuzish va mana shu loyiha asosida mukammal asar kompozitsiyasini yaratish umkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Loyihalash. Z.Do'smetova - Toshkent. "SHARQ", 2007 yil.
2. Dizayin asoslari. Z. Sotiboldiyev. Toshkent "IQTISOD MOLIYA"-2008 yil.

Yavminova Nafisa Mashrobjonovna, Nematjonov Azamat Shuhrat o'g'li
Namangan Engineering Pedagogical Institute
(Namangan, Uzbekistan)

THE IMPORTANCE OF PROJECT WORK IN ESL CLASSES

Annotation. *The article deals with the importance of project work in English as a second language classes. It also covers some materials related to organizing project work in English lessons. It gives clear instruction of implementing project work in language learning lessons.*

Key words: *methodology, project, implement, motivation, presentation, experience, capture, research, survey.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются важность проекта работ в английском языке как второй языковых классов. Это ещё скрывает несколько материалов связанный с организацией проекта в английских уроках. Это даёт ясные в изучение проекта в изучение языковых уроках.*

Ключевые слова: *Методология, проект, орудие, мотивировать, презентация, опыт, исследовать, исследование.*

It may not be always easy to introduce a new methodology to the class that's why we have to be sure that the effort is worthwhile. The teacher from Spain explained it very well. She says "Pupils don't feel that English is a chore, but it is a means of communication and enjoyment. They can experiment with the language as something real, not as something that only appears in books".

That's why we should get our learners to enjoy learning English. Positive motivation is the key to successful language learning, and project work is particularly useful as a means of generating this. Students always enjoy doing projects because they are so motivating. Why they are motivating because first of all they are very personal because students write about their own lives for example their houses, their families, their town and their own research in topics that interest them. What else could be more motivating particularly to the young learners? And because it is such a personal experience, the meaning and the presentation of the project are important to the learners. They will thus put a lot of effort into getting it right.

Secondly, project work is a very active medium. It is a kind of structured playing.

Students are not just receiving and producing words.

They are:

- collecting information;
- drawing pictures, maps, diagrams, and charts;
- cutting out pictures;
- arranging text and visuals;
- coloring;
- carrying out interviews and surveys;
- possibly making recordings, too.

Thirdly, as it gives a clear sense of achievement, it enables all students to produce a worthwhile product, as another teacher from Spain comments "There is

feedback from students as they realize what they can do with the English they have learned" (Jesus-Angel Vallejo Carrasco, Spain).

The work on projects in English lessons is a very good opportunity for students to use in practice what they already known theoretically. In his book which is called "Introduction to project work" Tom Hutchinson claims: "A foreign language can often seem a remote and unreal thing. This inevitably has a negative effect on motivation, because the students don't see the language as relevant to their own lives" (Hutchinson,p.11). Diana L. Fried-Booth agrees: "Most organized language learning takes place in the classroom...Often there is a gap between the language they in fact require " (Fried-Booth,p.5). According to them, this gap can be bridged or somehow connected by using project work. When students can use their knowledge in a new creative way, they know that this knowledge is useful and meaningful.

The emotional and personal development of each pupil is also very important. Hutchinson sees project work as a very special piece of work in which children are personally involved. This leads to the fact that the work and presentations are very important to the children (Hutchinson,p.11). "They produce work which is personal and individual, which reflects their ideas, tastes, and interests; they are encouraged to express their feelings and their opinions are sought and valued"(Phillips, Burwood, Dunford,p.6)

Activities accompanying project work often enable a group or a pair work.

The major advantage of this grouping is that children can share their opinions and help each other. At the same time they get to know each other closer and support each other. The right grouping can provide "a strong team feeling within a class and engender a good working atmosphere" [Hardy-Goud, p. 4]. Phillips, Burwood and Dunford speak about developing "the social skills of sharing, cooperating, making decisions together, and appreciating how individual contributions can make a successful whole", as well as developing "learner independence skill such as making responsible choices, deciding how to complete tasks, getting information, trying things out, and evaluating results" [Phillips, Burwood, Dunford, p. 6-7]. In other words learning independently, teacher encourages students to take greater responsibility which can be very useful in their future studies. All you have to do is to make a right team and divide the chores properly. You can often make weak student partner with strong ones. By that way they help each other and motivate each other.

The core idea of project is that real-world problems capture students' interest and provoke serious thinking as the students acquire and apply new knowledge in a problem-solving context. The teacher plays the role of facilitator, working with students to frame worthwhile question, structuring meaningful tasks, coaching both knowledge development and social skills, and carefully assessing what students have learned from the experience.

REFERENCES

1. Каримов И. А. Ўзбекистон XXI асрга интилоқда. - Т.: Ўзбекистон, 1999. - 73 б.
2. Tom Hutson. Introduction to project work. - P. 3-4.
3. Field Brick Project-based learning. P. 9-10.

Abdullayeva Adolat Davronovna
Nukus Davlat Pedagogika instituti
(Nukus, O'zbekiston)

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BUYUK AJDODLAR HAQIDAGI ASARLARNI O'RGANISH YO'LLARI

Аннотация. В статье, на примере занятий по изучению произведений Алишера Навои и Захириддина Мухаммада Бабур, показаны пути и методы организации уроков чтения по изучению произведений великих мыслителей Востока в начальных классах.

Ключевые слова: начальное образование, уроки чтения, великие мыслители, пояснительное чтение, отбор, работа над словарём.

Abstract. In this article on the example of lessons on the study of the works of Zahiriddin Muhammad Babur, the ways and methods of reading lessons on study of the works of the East's great thinkers in the early grades of primary school are shown.

Keywords: primary education, reading lessons, great thinkers, explanatory reading, selection, work on the dictionary.

Voyaga yetayotgan yosh avlodni boshlang'ich sinflardayoq ma'naviy barkamol inson qilib tarbiyalash muhim hisoblanadi. Chunki boshlang'ich ta'lim insonning bilim va tarbiya olishida asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Istiqloq sharofati bilan milliy qadriyatlarimiz, ma'naviy merosimizni o'rganish, tadqiq qilish va hozirgi hamda kelgusi avlodga yetkazish vazifasi eng dolzarb masalaga aylandi. Barkamol inson tarbiyasida milliy madaniyatimiz, milliy ma'naviyatimiz, qadriyatlarimiz beqiyos kuchdir. Ana shunday boy ma'naviy ijod mahsuli Alisher Navoiy Zahiriddin Muhammad Boburga tegishlidir.

Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklaridan o'rin olgan materiallar orasida buyuk ajdodlarimiz hayoti, faoliyati haqidagi materiallar ham salmoqli o'rinni egallaydi. Bu materiallarni o'qish jarayonida o'quvchilar nafaqat o'zbek xalqining buyuk farzandlari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar, balki ulardagi eng yaxshi fazilatlarni o'zlarida ham shakllantirishga harakat qiladilar. Ular kabi vatanparvar, mard, jasur, to'g'riso'z, mehnatsevar, ilmga chanqoq, kamtar va mehribon insonlar bo'lib yetishishni orzu qiladilar. Ana shunday kishilar haqida tasavvurlarni buyuk ajdodlarimiz siymosida hosil qiladilar. Bularning hammasi bola shaxsining shakllanishiga yordam beradi.

"Biz davlatimiz kelajagini, - degan edi O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov, - o'z qobig'imizga o'ralib qolgan holda emas, balki umumbashariy va demokratik qadriyatlarni chuqur o'zlashtirgan holda tasavvur etamiz... yoshlarimizning ma'naviy olamida bo'shliq vujudga kelmasligi uchun ularning qalbi va ongida sog'lom hayot tarzi, milliy va umummilliy qadriyatlarga hurmat-ehtiram tuyg'usini bolalik paytidan boshlab shakllantirishimiz zarur". (1, 114-115-b.)

Binobarin, boshlang'ich ta'limdanoq o'quvchilar Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Abu Ali Ibn Sino, al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ismoil Buxoriy, Bahovuddin Naqshband kabi o'z ilmiy-ma'naviy merosi bilan jahon sivilizatsiyasi

taraqqiyotiga hissa qo'shgan bobokalonlarimizning hayot yo'llaridan saboq oladilar. Bunda boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklaridan o'rin olgan bir qator ajdodlarimiz haqidagi asarlarni o'rganishni metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilish katta ahamiyat kasb etadi. Buyuk ajdodlar hayoti va ijodi, ilmiy faoliyatlari haqidagi materiallar janr jihatdan turli-tuman bo'lib, ular darsliklarning "O'talar so'zi – aqlning ko'zi" (1-2-sinf), "O'tmishni o'rganish burchimiz" (3-sinf), "Ulug'lardan o'rganmoq - oqillik" (3-sinf), "Vatanimiz o'tmishidan" (4-sinf), "Ajdodlarimiz-faxrimiz" (4-sinf) kabi bo'limlarida berilgan. Xususan, o'quvchilar buyuk mutafakkir A.Navoiy haqida "So'z mulkining sultoni" matni, Oybekning "Navoiyning yoshligi" hikoyasi (1-sinf), "Kichkina Alisher" hikoyasi va X. Davronning "Alisher Navoiy" she'ri (2-sinf) bilan tanishadilar. Shuningdek, A. Navoiyning hikmatli so'zlarini o'qib-o'rganganlar.

X. Davronning "Alisher Navoiy" she'ri o'rganish darsi kirish suhbatini bilan boshlanadi. Kirish suhbatida o'quvchilarning A. Navoiy haqidagi bilganlari asos qilib olinadi. She'rni o'rganishda o'quvchilarning A. Navoiy haqida nimalarni bilishlari aniqlangach, shular asosida darsni tashkil qilishga e'tibor qaratiladi. O'qituvchi she'rni ifodali o'qib beradi, bu paytda o'quvchilar kitoblarni yopib qo'yib, she'rni diqqat bilan tinglaydilar. O'qituvchi she'rni ifodali o'qish uchun oldindan tayyorgarlik ko'radi. Buning uchun u she'rning vazni, qofiyalari, turog'i, urg'u va ohangi, pauza va tempini aniqlaydi. Ifodali o'qish vazifalarini belgilab chiqadi. She'r ifodali o'qilgach, uning mazmuni yuzasidan suhbat uyushtiriladi:

1. She'r kim haqida ekan? 2. A. Navoiy haqida nimalarni bilasiz? 3. U haqdagi qanday asarlar bilan tanishgansiz? 4. A. Navoiy haqida qanday film va videofilmlarni tomosha qilgansiz? 5. A. Navoiy qahramonlaridan kimlarning nomini bilasiz?

Javoblar umumlashtiriladi. Shundan so'ng o'quvchilarga har bir band o'qitilib, shu bandda shoir nima demoqchi bo'lganligi tushuntiriladi. She'rdagi tilning tasviriy ifoda vositalari ustida ishlanadi:

Yoritar dilimizni misoli bahor oftobi- o'xshatish

G'azal mulkining sultoni- tasviriy ifoda vositasi.

Shu o'rinda A.Navoiyga O'zR Birinchi Prezidenti I.A. Karimov bergan ta'rifni ham keltirib o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi: "Agar bu ulug' zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak, shoirlarning sultonidir". O'qituvchi bu berilgan yuksak ta'arifning mazmun-mohiyatini o'quvchilarga tushuntirib bermog'i lozim bo'ladi.

"Alisher Navoiy" she'rini kichik guruhlariga topshiriqlar bergan holda ham o'rganish mumkin. Bunda guruhlariga quyidagi topshiriqlar beriladi:

Guruhlariga topshiriq.

1-topshiriq. Alisher Navoiy bobomiz haqida nimalarni bilasiz? Bilganlaringizni yozing.

2-topshiriq. Alisher Navoiy hikmatlaridan bilganlaringizni yozing.

Taqdimot. Guruhdan 2 nafar o'quvchi guruh ishini taqdimot qiladi.

Ma'lumki, Zahiriddin Muhammad Bobur o'zbek xalq tarixida, adabiyotida ham shoh, ham shoir, ham vatanparvar sifatida chuqur iz qoldirgan.

Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklaridan Zahiriddin Muhammad Bobur haqidagi bir qator asarlar berilgan. Bu asarlar o'quvchilarning Bobur haqidagi, uning badiiy va ilmiy merosi haqidagi tushunchalarini kengaytiradi. Jumladan. 1- sinf "O'qish kitobi" darsligining "Biz buyuklar" bo'limida "Shoh va shoir" ilmiy ommabop maqolasi va G'iyos Komilovning "Ona sabog'i" hikoyasi; 2-sinfda G.H. Pantning

“Boburning fazilatlari” ilmiy-ommabop maqolasi; 3-sinf “O‘qish kitobi” darsligining “Kuz manzarasi va mehnat” bo‘limida “Bobur va kabutar” rivoyati; “Ulug‘lardan o‘rganmoq - oqillik” bo‘limida Xayriddin Sultonning “Zahiriddin Muhammad Bobur” va Mirzo Karimning “Sayilda” hikoyalari “Go‘zal fazilat- inson husni” bo‘limida P. Qodirovning “Bobur va Humoyun” hikoyasi; 4-sinf “O‘qish kitobi” darsligining “Ajodlarimiz-faxrimiz” bo‘limida “Hidi, tilimi va mazasidan” rivoyati Bobur haqidagi asarlar hisoblanadi.

Bu berilgan hikoya, rivoyat va ilmiy-ommabop maqolalarning har biri qaysidir jihat bilan Boburning insoniy fazilatlarini ko‘rsatishga, uning o‘zligi haqida o‘quvchilarda tasavvur uyg‘otishga yordam beradi. Masalan, “Zahiriddin Muhammad Bobur” hikoyasi unga chaqaloqligida nom qo‘yilishini hikoya qilsa, “Sayilda” hikoyasi uning yoshligidan jasur va zabardast bo‘lganligi haqida ma‘lumot beradi. “Bobur ba kabutar” rivoyatida uning bolaligidan ziyrak, kuzatuvchan va aql-idrokli bo‘lganligini rivoya qiladi.

P. Qodirovning “Bobur va Humoyun” hikoyasi esa Boburni o‘quvchilar ko‘z oldida mehribon ota, o‘z farzandi uchun jonini ham ayamaydigan padar ekanligini badiiy ifodalaydi. Boshqa asarlar ham Boburning yo u, yo bu insoniylik qirralarini ochishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari rivoyatlarni juda sevib o‘qiydilar. Shuningdek, hikoyalarni tushunib mutolaa qiladilar. Ilmiy-ommabop maqola esa ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun har bir turdagi asarlarni o‘qib-o‘rganishda ularning janriy xususiyatlariga e‘tibor qaratish muhim bo‘ladi.

Ma‘lumki, rivoyat xalq og‘zaki ijodi namunalaridandir. Rivoyat arabcha “hikoya aytish, naql qilish” ma‘nolarini ifodalab, voqea-hodisalarni, inson faoliyatini ba‘zan fantastik uydirmalar vositasida, ba‘zan realistik asosda tasvirllovchi kichik hajmli badiiy asar hisoblanadi (2, 198-b). Odatda ikki-uch epizoddan iborat bo‘ladigan ba janr an‘anaviy uslubiy shakl kasb etmagan. Rivoyatlar asosida voqelik va tarixiy shaxs bilan bog‘liq hodisalar yotadi.

O‘quvchilar Bobur haqidagi rivoyatlarni o‘qish bolalarning aqliy jihatdan o‘shishiga ham katta yordam beradi. O‘qilgan rivoyat matni ustida muhokama yuritish, matndagi asosiy masalalarni ajratish, syujetning rivojlanishini kuzatish, unda ishtirok etuvchi shaxslarning xulq-atvorini izohlash, asar tilini tahlil qilish o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini taraqqiy ettiradi; taqqoslash, umumlashtirish qobiliyatlarini o‘stiradi (3).

3-sinfda “Bobur va kabutar” rivoyatini o‘quvchilar yaxshi o‘zlashtirishlari, unda ilgari surilgan g‘oyani bilib olishlari uchun matn bilan ishlash jarayonida tanlab o‘qish, savollarga javob berish jarayonida tanlab o‘qish, ma‘lum topshiriq bilan qayta o‘qish, savollarga javob berish, ayrim qismlariga o‘zlari savol tuzish, so‘z bilan yoki grafik rasm chizish, reja tuzish, qayta hikoyalashning barcha turlaridan, ifodali o‘qishga tayyorlanish kabi ish turlaridan foydalaniladi.

“Bobur va kabutar” rivoyatni o‘qituvchi timsol (obraz)larga kirib ifodali o‘qib beradi. Shundan so‘ng lug‘at ustida ishlash bajariladi:

«**a‘yonlar**», «**hayat**» so‘zlariga darslikda berilgan izoh o‘qib tushuntiriladi;

«**e‘tibor**» — (ahamiyat), «**bois**» — (sabab) so‘zlarining ma‘nolari esa matnni o‘qish jarayonida tushuntiriladi.

Matn o‘quvchilarga navbati bilan qayta o‘qitiladi. Rivoyatni o‘qish jarayonida uchragan: **Umarshayx Mirzo, Bobur, kabutar, a‘yonlar** so‘zlari sinf yozuv taxtasiga yozib boriladi.

O'quvchilar rivoyat mazmunini qay darajada idrok etganliklarini aniqlash maqsadida savol-javob o'tkaziladi:

1. Rivoyatda qaysi davrdagi voqea tasvirlangan?
2. Unda qanday voqea bayon qilingan?
3. Rivoyatdagi timsollarni ayting.

Matn mazmuni o'quvchilar tomonidan puxta o'zlashtirilishi uchun rivoyat tahlil qilinadi. Tahlil birinchi gapdan boshlanadi:

4. Mirzo Bobur yoshligidan qanday o'sdi?
5. Umarshayx huzurida qanday voqea yuz berdi?
6. Nima uchun Umarshayx kabutarni tutib kelishni buyurdi?
7. Umarshayxning hayratlanish sababini so'zlang.
8. Umarshayxning o'g'liga bergan savoli va o'g'lining javobini matndan o'qib

bering.

9. Matn oxiridagi xatboshidan nimani tushundingiz? (So'zlab bering).

Rivoyat o'quvchilarga qayta yaxlit o'qitiladi va mazmuni so'zlatiladi. O'quvchilar bir-birlarining javoblarini to'ldiradilar. Keyin o'qituvchi o'quvchilar diqqatini Umarshayx, saroy amaldorlari va Bobur suhbatini tasviriga qaratadi, o'quvchilar rasmni kuzatadilar. So'ng o'qituvchi o'quvchilardan quyidagi savollarga javob oladi:

10. Umarshayx a'yonlardan nimani so'radi, ular nima deb javob berdilar?
11. Boburning ziyrakligini qaysi gaplardan bildingiz?

- «... qilichlari qonsirab qolgan» iborasini qanday tushunasiz?

O'qituvchi rivoyatning asosiy g'oyasini tushuntirar ekan, o'quvchilarni aql-idrok bilan ish tutishga, o'ylab so'zlashga chaqiradi. Mirzo Boburning hushyor, odobli, kuzatuvchan ekani va aql bilan ish tutishini aytib, o'quvchilarni undan o'rnak olishga undaydi.

O'qituvchi o'quvchilarga sezgir, idrokli bo'lishni, aql bilan ish tutishni yana bir bor ta'kidlab, darsga yakun yasaydi, uyga «Bobur va kabutar» rivoyatini o'qib, so'zlashga tayyorlanib kelishni vazifa qilib topshiradi.

Ko'rinadiki, boshlang'ich sinflarda Bobur haqidagi rivoyatlarni o'qishda birinchi navbatda, rivoyat mazmuni – voqealar rivoji, qatnashuvchilarning xatti-harakati va xarakteriga xos xususiyatlarga e'tibor beriladi. Bobur aql-idrokiga e'tibor qaratilib, uning dahosi haqida o'quvchilar bilimi to'ldiriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari Bobur haqidagi to'rtta hikoyani: G'. Komilovning "Ona sabog'i" (1-sinf), Mirzo Karimning "Sayilda" (3-sinf), X. Sultonning "Zahiriddin Muhammad Bobur" (3-sinf), P.Qodirovning "Bobur va Humoyun" (3-sinf) hikoyalarini o'qib o'rganadilar.

Hikoya kichik hajmli badiiy asar bo'lib, unda kishi hayotidagi ma'lum bir voqea, hayotning muhim tomonlari umumlashtirilib tasvirlanadi. «Hikoya ko'pincha kishi hayotida bo'lgan bir epizodni tasvir etadi. Uning mazmuni ertakdagidan ortiqroq hayotiydir» deb ta'riflanadi ilmiy adabiyotlarda (2, 327-b).

Boshlang'ich sinflarda hikoyalarni o'qitishga bag'ishlangan izohli o'qish darslarida o'qilgan hikoyaning mazmunini ochishga juda katta e'tibor qaratiladi. Zero, ularning mazmuni anglashilmasa, bunday hikoya o'qish darsining samarasi sezilmaydi.

Mirzo Karimning "Sayilda" hikoyasida Boburning besh yoshida sayilda qilichbozlik qilib g'olib bo'lgani, uning shundan boshlab "Bobur" (yo'lbars) deb nom olgani hikoya qilinadi. Hikoya ikki bo'limdan iborat. Hikoyadagi yosh shahzoda

Bobur tavsifi “Bola boshidan” degan xalq maqolining bejiz emasligini ko’rsatadi. Bu hikoyani o’qishga o’quvchilarni tayyorlash muhim hisoblanadi. Buning uchun kirish suhbatlari uyushtiriladi. Suhbatda Bobur rasmi orqali uning kim ekanligi aniqlanadi. — Bobur haqida qanday hikoya o’qigan edingiz? savoliga («Bobur va kabutar» rivoyati) javob olinib, avval o’tilgan mavzu esga tushiriladi. Hozir «Sayilda» hikoyasini o’qib, shoh Boburning yoshligidagi jasorati, otda chopish, qilich urishtirish bo’yicha mahorati haqida tushunchaga ega bo’lishlari aytiladi. Sayil kichik — besh yashar bolaga bag’ishlanganligini aytib, o’quvchilarda «Sayilda» hikoyasini o’qishga qiziqish uyg’otiladi.

Hikoya o’qilgach, uning matnidagi o’quvchilar uchun notanish so’z va iboralar ustida ish olib boriladi. Jumladan, hikoyadagi “otalig”, “zarb”, “bobur”, “to’riq” kabi so’zlarning ma’nosini tushuntirish maqsadga muvofiq bo’ladi. Matn mazmuni ustida ishlashda quyidagi savollardan unumli foydalanish mumkin:

1. Jarchi odamlarni qanday sayilga chorladi?
2. Zahiriddinning sayilda qatnashishdan maqsadi nima edi?
3. Zahiriddin Muhammad navkar bilan qanday olishdi?
4. Otasi o’g’li bilan qanday faxrlandi?

Bu kabi savollar o’quvchilarni o’qiganlarini idrok qilishlariga yordam beradi. Savol-javoblardan so’ng matnni qayta o’qish va qayta hikoyalash ishlari olib boriladi. Bular hikoya mazmunini o’zlashtirilishiga yordamlashadi. Shundan so’ng o’qituvchi tanlab o’qitish va tanlab hikoya qilish, ijodiy qayta hikoyalash kabu ish turlaridan unumli foydalanishi mumkin.

Ko’rinadiki, boshlang’ich sinf “O’qish kitobi”dagi buyuk ajdodlarimiz A.Navoiy va Bobur haqidagi asarlarni o’rgatishda turli-tuman usul va vositalardan foydalaniladi. Darsning samarador bo’lishiga butun diqqat-e’tibor qaratiladi. Bu esa o’qituvchidan dars jarayoniga puxta tayyorgarlik ko’rishni, har tomonlama izlanishni, o’z faoliyatiga mas’luiyat his qilishni talab etadi. Shundagina o’qituvchi o’quvchilar qalbida buyuk ajdodlar siymosini shakllantira oladi va ularga munosib voris bo’lishga intilish, ular bilan faxr qilish tuyg’ularini tarbiyalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch.- T.: “Ma’naviyat”, 2008.
2. Salayev F., Qurboniyozov G. Adabiyotshunoslik atamalarining izohli so’zligi.- Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2010.
3. Qosimova K., Matchonov S., G’ulomova X., Yo’ldasheva SH., Sariyev Sh. Ona tili o’qitish metodikasi. -Toshkent, «Nosir», 2009.

УДК 37.001.46

Есказинова Жанар Амантаевна, Атабаева Кенже Бекмухановна,
Карагандинский государственный университет
имени академика Е.А. Букетова
(Караганда, Казахстан)

ИГРОВЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация. Это статья раскрывает игровые элементы для использования на уроках. В статье описываются игровые методы для развития навыков устной речи учащихся и для закрепления учебного материала.

Ключевые слова: познавательный интерес, творческий потенциал, коллективное действие, личные качества.

Eskazinova Zhanar Amantaevna, Atabaeva Kenzhe Bekmuhanovna
Karaganda State University after the academician E.A. Buketov
(Karaganda, Kazakhstan)

THE GAME ELEMENTS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract. The article reveals the games elements for use in the lesson. The article describes the playing methods for the development or oral communication skills students and for fixing a new topics.

Keywords: cognitive interest, creative potential, collective action, personal qualities.

Қазақстан Республикасының тәуелсіз елге айналып, әлемдік өркениеттің даму жолына түсуіне байланысты ағылшын тілін жетік меңгеру қажет. Шетел тілін меңгеру барысында ойын элементтерін қолдана отырып, құзіреттілік тапсырмалары арқылы оқушының өздігінен дамуға, жетілуге, қабілетті тұлғаны қалыптастыру көмектеседі. Ойын дегеніміз - жас ерекшелікке қарамайтын, адамның көңіл-күйін көтеретін, ойландыратын үрдістің бірі. Ойын – төзімділікті, алғырттықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденіпаздықты, іскерлікті, көп білуді, сондай-ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық, тиімді әдіс. Ойынның басты мақсаты – білім беруді ойынмен ұштастыру. Ал міндеті – баланың қызығушылығын ояту және белсенділігін арттыру. Ойын бір жағынан қарағанда, қарапайым әрекет немесе құбылыс іспетті, бірақ ойын – бұл ұжымдық әрекет. Ойын – ақыл күші мен ерекше ұйымдастырылған эмоционалды серпілісті талап ететін сабақ түрі [1].

Ойын бала үшін нағыз өмір болып келеді. Егер мұғалім ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балаларға сабақты түсінуге жақсы ықпал береді. Ұлы педагог В.Сухомлинский «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» деп айтқан.

Ойынды мынандай мақсаттар қойып пайдалануға болады:

- белгілі бір қабілетті қалыптастыру;

- белгілі бір іс-әрекетті дамыту;
 - ағылшын тілінде екінші біреумен қарым-қатынас жасауға үйрету;
 - қажетті мүмкіндік пен психикалық функцияны дамыту;
 - білім беру;
 - тілдік материалды есте сақтау.
- Ойындарды пайдалану мынандай нәтижеге алып келеді:
- әр оқушының шығармашылық қасиеті артады;
 - жылдам қималдауға дағдыланады;
 - оқушының жеке қабілетін анықталады;
 - оқушы алда болуға ұмтылады;
 - оқушының ойлау қабілеті дамиды;
 - әр оқушы өз деңгейімен бағаланады.

Ойынның өзіне тән мотивтері бар. Мысалы: мазмұндық, рөлдік ойындар баланың зейінін, есін, ойлауын, қиялын қалыптастыруда зор маңызды рөл атқарады. Ойын әсері арқылы бала өз қасиетін қалай қанағаттандыра алатындығын, қандай қабілеті бар екенін байқайды. Ал, ақыл-ой ойындарында белгілі бір ережелерді сақтап ойнайды. Ол ойындар баланың тапқырылығын, байқағыштығын арттырумен қатар, ерік сезім түрлерін дамытады. Сабақта қолданылатын ойындар түрі өте көп. Соның ішінде сабақта пайдаланылатын танымдық ойындар, сөздік ойындар және т.б. жан-жақты дамытып білімді толық игеруіне көмектеседі [7].

Шетел тілі сабақтарында оқушылардың біліктілік, танымдық құзыреттілігін қалыптастыруда ойын элементтерін қолданудың маңызы зор. Оқушылардың шетел тілінде сөйлеуін, оқуға деген ынтасын арттырып, белсенділігін көтеретін – ойын болып табылады. Ойын технологиясы арқылы оқыту оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, жаңа тақырыпты жақсы түсінуге жол ашады. Ойын кезінде оқушылар шаршағандығын сезбей, әсерлене, қызыға шетел тілін жылдам үйренеді. Ойын технологиясы сабақтың басында өткен сабақты еске түсіруге көмектеседі, сабақтың ортасында көңіл-күйін сергітеді, оқушылардың ерік-жігерін дамытады, сабаққа ынтасын арттырады. Сабақтың соңында тақырыпты бекітіп, сабақта алған білімді жинақтау мақсатына көмектеседі. Ойын – оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыратын құрал болып табылады. Мұғалім шетел тілінің әр сабағында ойын технологиясын пайдаланып отырғаны, сабағының нәтижелі болуына көмектеседі. Жақсы құрастырылған және ұйымдастырылған ойын тәжірибелік, тәрбиелік және дамытушылық жағынан оқыту тәсілі болады. Мұғалім ойынның жүру барысында оқушылардың түгел қатысуын қадағалаумен қатар оларды ойын үстінде дұрыс шешім қабылдай білуге жетелеуі маңызды [5].

Шетел тілі сабағында тілдік (лексикалық, грамматикалық), рөлдік, дидактикалық, фонетикалық, интеллектуалдық, іскерлік ойын түрлерін қолдануға болады. Ойын түрлерін қолдана отырып, жаңа тақырыпты жеңіл де тиянақты, нақты түсіндіруге жағдай жасалып, ол оқушының санасында берік сақталатын болады. Ойын түрлері дұрыс қолданылып өткізілген сабақта оқушының шетел тілін үйренуге деген ынтасы мен ықыласы арттырып, сол тілді білуге, сол тілде сөйлеуге қызығушылығын тудырады. Шетел тілі сабағында ойын элементтерін қолдану оқушыларға халықтық дәстүрден, шет елдік дәстүрден жан-жақты білім беруде, оқушылардың өмір тәжірибелерін

кеңейтуге, әлемді танып білуге деген қабілеттерін жетілдіруге аса қажетті құрал.

Шетел тілін оқытуда ойындарды қолданудың себептері:

- оқушының назарын аударады;
- қабілеттері әртүрлі оқушыларды қатыстырады;
- тілді және ойды дамытуға, байытуға және нығайтуға көмектеседі;
- сыныпта тартысты да қызықты атмосфера болуына ықпал етеді;
- тілді тиянақты, емін-еркін қолдануды қалыптастырады;
- оқушының тақырыпты түсінгенін-түсінбегінін анықтайға көмектеседі;
- мұғалімнің көп еңбегі қажет етілмей, бүкіл оқушылардың қатысуына

кепіл болады.

Шетел тілін оқытуда ойын түрлерін мынандай мақсаттарда қолдануға болады:

- алфавитті ойындар арқылы;
- орфографиялық ұлттық ойындар арқылы;
- дұрыс оқыту дағдысын ойындар арқылы;
- лексиканы ойындар арқылы;
- грамматикалық құрылымды ойындар арқылы меңгерту [4].

Тілдік ойындар дыбыстау дағдысын, лексикалық, грамматикалық дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі. Сондай-ақ, тілдік құбылыстарды пайдалануға, жаттықтыруға бағытталған.

Фонетикалық ойындар фонематикалық есту қабілетін дамытуға септігін тигізеді. Фонетикалық ойындар дұрыс интонациялау дағдысын қалыптастыратын ойын тәсілі [2].

Дидактикалық ойындар – балалардың білімдерін арттырудың құралы болып табылады. Дидактикалық ойындар арнайы мақсатты көздейді, сондай-ақ, нақты міндетті шешуге септігін тигізеді. Дидактикалық ойындар оқушылардың таным белсенділігін жандандыратын, өздігінен ойлау қабілетін дамытатын тәсілдердің бірі. Дидактикалық ойындар кез-келген оқу материалдарын қызықты да тартымды қылып өткізуге, оқушылардың көңіл-күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарына қанағаттануға, сондай-ақ, білім үрдісін жеңіл меңгеруге көмектеседі. Мәтінді мазмұндауға, жоспар құруға үйрету, белгілі бір суретке қарап тақырып қоя білуге үйрету, суретке қарап әңгіме құрастыра білуге үйрету, қызықты іс-әрекеттерін әңгімелеуге үйрету осы дидактикалық ойындарды ойнау арқылы қалыптасады [3].

Іскерлік ойындар оқушылардың оқу мазмұнын терең меңгеруге және пысықтауға зор ықпал етеді. Іскерлік ойындар оқушылардың қиялын дамыта отырып, салыстыруға және дәлелдеуге үйретеді. Сондай-ақ, іскерлік ойындар саяхат сабақтарында белсене қатысуымен, ауызша мәлімдеімен білімдерін жандандырады.

Интеллектуалдық ойындар оқушылардың зор белсенділігін оятады. Бұл ойынға «ұғымталдыққа, жүйріктікке» бейімдейтін тапсырмалар, яғни жұмбақтар, бас қатырғыштарды жатқызуға болады. Интеллектуалдық ойындарды сабақтың қорытынды бөлімінде қолдануға болады.

Рөлдік ойындар шетел тілін меңгерудегі ең қолайлы амалдардың бірі болып келеді. Рөлдік ойындар оқушылардың бір-бірімен, мұғаліммен байланысқа түсуін жандандырады. Рөлдік ойындар мұғалім мен оқушының

арасындағы кедергіні жойып, тілдік байланыста екі жақтың тең екендігін ашып көрсетеді. Рөлдік ойындар тілдік әрекеттің басты себепкері болып табылады. Рөлдік ойындар ұялшақ, өз-өзіне сенбейтін оқушыларға сөйлеуге және де сенімсіздікен арылуға септігін тигізеді. Рөлдік ойындар оқушылардың танымдық қызығушылықтарына жақсы әсер етіп, шетел тілін саналы түрде меңгеруге көмектеседі [2].

Мысалға бірнеше ойындарды келтірсек:

«Alphabet Animals» ойыны.

Бірінші ойнаушы «Today I see ... » дейді де, бір жануарды атайды. Ол «А» әріпінен басталуы керек. Мысалы, ant (құмырсқа). Екінші оқушы «Today I see ant and bear» деп бірінші оқушының сөзін қайталап, «В» әріпінен басталатын жануардың түрін атайды. Бұл ойынды жан-жануарлар тақырыбын өткен кезде жануарларға байланысты сөздерді жылдам жаттап және есте сақтауы үшін өте тиімді болады. Осылайша оқушылар ойынды алфавит бойынша жалғастырады. Ал басқа оқушылармен айтылып кеткен сөздерді айта алмаған немесе шатасып қалған оқушы ойыннан шығады.

«Кесек қар» ойыны.

Оқушылар шеңберге тұрады. Бірінші оқушы отбасының бір мүшесін атап, допты еінші оқушыға лақтырады. Екінші оқушы допты қағып алып, алдыңы сөзді қайталап, өз сөзін айтады да, үшінші оқушыға лақтырады. Осылайша ойын жалғасады. Алдыңғы оқушының артынан барлық сөздерді қайталап, өз сөзін айта алған оқушы жеңіске жетеді [7].

«Let's draw a Rainbow» ойыны.

Мұғалім тақтаға кемпірқосақ салынға суретті іледі. Оқушылар 7 түрлі қарындашты партаны үстіне қояды. Мұғалім: This is a rainbow. I can see red colour(суретті көрсетеді, оқушылар сол түсті қарындашты көтереді), orange colour, yellow colour, green colour, blue colour, dark blue colour, violet colour. The rainbow I colourful. It's beautiful. Let's draw a Rainbow. Сосын мұғалім оқушыларға кемпірқосақтағы түстерді еске сақтауға уақыт береді де, суретті тақтадан алады. Оқушылар кемпірқосақты салып болғаннан кейін, мұғалім суретті қайтадан тақтаға іледі. Оқушылар өз суреттерімен салыстырады. Суреттер салынып, салыстырылғаннан кейін, мұғалім кемпірқосақтың түстерін көрсетіп, оқушылардан «What colour is it?» деп сұрайды. Оқушылар сұраққа жауап берді. Бұл ойын арқылы оқушылардың есте сақтау қабілетін арттыруға болады. Бұл ойын түрін түстер тақырын өткен кезде қолдануға ыңғайлы.

«Point to th right flashard» ойыны.

Бұл ойынды өткен сабақты қайталау үшін қолдануға болады. Мұғалім тақтаға a father, a mother, a sister, a brother суреттерін іліп қояды. Мұғалім бір оқуларға run, go, fly етістітеріне a father, a mother, a sister, a brother сөздерінің біреуін тіркестіріп айтады. Оқушы айтылған сөзді суреттен көрсету керек.

«What number is it?» ойыны.

Тақтаға 10 түрлі ойыншықтың суреттері ілінеді. Ортаға бір оқушы шығып, ілініп тұрған ойыншықтардың біреуін алады. Басқа оқушылар қай санның алынғандығын шапалақтау арқылы көрсетеді [8].

«What is missing?» ойыны.

Ортаға 1 парта қойылады. Сол партаны қоршап, оқушылар шеңберге тұрады. Партаның үстіне бірнеше жануарлардың суреті бейнеленген карточкалар қойылады. Оқушылар жануарлардың суретіне мұқият қарап

алулары керек. Мұғалім «Close your eyes!» деп нұсқау береді де, 1-2 карточканы партаның үстінен алады. Содан соң оқушыларға «Open your eyes!» деп нұсқау беріп, «What is missing?» деп сұрақ қояды. Оқушылар жоғалған ойыншықтың суретін еске түсіріп, айтулары керек. Бұл ойын оқушылардың аңғайымпаздық қасиеттерін дамытуға, тез ойланып, шешім қабылдауға үйретеді.

«What's in the bag?» ойыны.

Мұғалім алдымен балаларға бір сөмке алып келеді. «Оқушылар сөмкеде не бар?» деп мұғалім сұрайды. Оқушылар ішінде дәптер, қалам, кітап бар деп айта бастайды. Мұғалім бұл ойынды сабақ соңында қолданса болады. Әсіресе жаңа сөздерді еске түсіру үшін қолдануға болады. Мұғалім сөмкенің ішіндегі заттармен таныстырады. Сөмкеде не бар? Мұғалім оқушылардан «What's this?» сұрағына жауапты алу үшін затты көрсету арқылы сұрайды. Мысалы: Pen, sorubook, pencil, ruller, rubber деп көрсетеді. Кейін оқушыларға жеке-жеке қайталатады. Сөздерді ұмытпаулары керек. Сосын оқушыларға сөмке ішіндегі заттарды таратып беріп, оқушылардан осы заттарды мына сұрақ арқылы сұрауға да болады. Мысалы: Who has a pencil? Who has a ruller? Жауап бергенде оқушылар кімде екенін табу керек. Мысалы: Janar has a pencil. Бұл ойын оқушының сабаққа деген қызығушылығы артып, сөздік қорлары молайып, есте сақтау қабілеті артады [8].

«Дым білмес» ойыны.

Дым білмес тақтадағы сөзді немесе санды қате оқиды. Мысалы: мұғалім 12 санын көрсетеді, ал дым білмес «It's twenty» десе, оқушылар түзетіп «No, it's twelve» деп жауап береді. Осылайша ойын жалғасын табады. Бұл ойын оқушылардың сөздік қорын дамытуға, оқушының сөйлеу тілін жаттықтырады, яғни коммуникативтік құзіреттілікті арттырады [7].

Қорытындыға келсек, «ойын түрлері арқылы оқушылардың тілін дамыту» болғандықтан барлық сыныпта да ағылшын тілін үйрету кезінде түрлі ойын элементтерін пайдаланған дұрыс. Ойын технологиясын қолдану арқылы барлық мәселе шешіледі деп айту дұрыс емес. Дегенмен де, қиындықтар азаяды. Себебі, ойын – оқушылардың негізгі әрекеті болып келеді. Ойын арқылы оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге болады. Ойынның өз мақсаты, жоспары, тәрбиелік мәні болады. Ойын оқушылардың мінез-құлқын, ерік-жігерін қалыптастырады. Аса ірі психологтардың айтуы бойынша, ойын үстінде оқушы қандай болса, өскенде еңбек барысында сондай белсенділік таныта алады. Сондықтан да, ойын адамның өмір танымының алғашқы қадамы деуге болады. Ойын оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді, мұғалім мен оқушы арасындағы сыйластық негізінде орын алады. Мақаланы «Мен де педагог ретінде олармен аздап ойнауға тиіспін. Егер мен тек қана үйретіп, талап етіп, айтқанымды істетіп тұрсам, онда мен, бәлкім, пайдалы, бірақ жақындығы жоқ бөгде күш қана боламын. Мен міндетті түрде аздап ойнауға тиіспін және мен өзімнің барлық әріптестерімнен осыны талап еттім» деп А.С. Макаренконның айтқан сөзімен аяқтаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мектептегі шетел тілі. Республикалық әдістемелік журнал. №6. 2011
2. В.М. Филатов «Методическая типология ролевой игры//Иностранные языки в школе» – М., 1989. – 185 с.

3. Т.В. Рогова, Т.Е. Сахарова «Методика обучения иностранного языка в средней школе». – М., 1998. – 162 б.
4. Шетел тілін оқыту әдістемесі №4 2008. – 27 б
5. Шетел тілін оқыту әдістемесі №4 2007. – 6 б
6. Т.А. Китайгорская «Методические основы интенсивного обучение иностранным языком» – М.,1986. – 78 с.
7. Үш тілдегі дидактикалық ойындар жинағы. Әдістемелік құрал. – Астана. 2013. – 3-5 б.
8. English. Play and Learn. №7 2006. – 13 б

УДК 371.3(574)

Байжигитова Толеубике Рымкановна
«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ
Қарағанды қ. Педагогикалық Шеберлік Орталығының филиалы
(Қарағанды, Қазақстан)

ОРТА БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ РӨЛІ ЖӘНЕ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аннотация. Білім мазмұнын жаңартуда – сапалы білім, жарқын болашаққа негізделген, бірқатар алдыңғы қатарлы, тиімді әдістер ұсынылуда. Әлемде білім беру жүйесінде келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе көтерілу маңыздылығы.

Кілт сөздер: білім беру мазмұны, тиімді әдістер, өзгеріс, бағалау, оқу бағдарламасы, болашақ.

Аннотация: В обновление содержание образования - качественное образования основано на светлое будущее и предлагает ряд эффективных методов в обучении. В мире в системе образования поднимается вопрос особенности преподавание к будущему поколению

Ключевые слова: содержание образования развитие обучение, эффективные методы, изменение, оценивание, учебная программа, будущее

Baizhigitova Toleubike Rymkanovna
Nazarbayev Intellectual Schools, Center of Excellence in Karaganda
(Karaganda, Kazakhstan)

THE ROLE AND IMPORTANCE IN THE CONTEXT OF THE UPDATED CURRICULUM FOR COMPREHENSIVE SCHOOL EDUCATION

Abstract. The bright future is based on a quality education which offers the range of the effective methods in teaching and learning. The issue about the peculiarities in teaching and learning of the future generation is being raised now in the world.

Keywords: The content of education, effective methods, change, evaluation, curriculum, future.

Білім мазмұнын жаңартуда – сапалы білім, жарқын болашаққа негізделген, бірқатар алдыңғы қатарлы, тиімді әдістер ұсынылуда. Әлемде білім беру жүйесінде келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе көтерілуде.

«Оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс» деп атап көрсеткеніндей, қазіргі таңда елімізде жаппай білім беру мазмұны жаңартылуда. Білім беру саласындағы өзгеріс тиімділігі мен маңыздылығы неде? Тиімділігі – орта білім берудің жаңа үлгісін құру, оқу нәтижелілігін арттыру және оны барлық салада қолданысқа енгізу. Осыған орай бұл үдерісті жүзеге асыратын тиімді тәсіл –

жаңа форматты ұстаздар дайындау. Яғни, заманауи ұстаз – болашаққа заман ағысымен ілгерілеген озық тұлға екенін көрсетуіміз керек. Мұғалімге осындай көзқараспен қарау, оның алдына қойылатын талапты да айқындайды. Әр мұғалім алдына қойған мақсатына күшін аямай еңбек ету арқылы, осы жолда өзін-өзі бар қырынан жетілдіру арқылы жетеді. Ал оған жеткізетін жүйелі құрылған дамыту бағдарламасы – біліктілікті арттыру курстары. Олай болса сапалы білім арқасында жарқын болашаққа қол созуда ұлттық білім берудің барлық бағыттары бойынша сапаны жақсарту үшін Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстары бағдарламасы мұғалімдердің шеберлігін жетілдіру мен дамытуды басты рөлі болып табылады.

Бағдарлама аясында жаңа форматта бағалау жүйесі де қарастырылған. Бағалаудың негізгі екі түрі жүзеге асырылады. Олар – қалыптастырушы және жиынтық бағалау. Қалыптастырушы және жиынтық бағалауға арналған тапсырмалар барлық оқушыларға бірдей мүмкіндіктер беретін жағдайда құрастырылуы тиіс. Аталған бағалау түрлері критерийлер арқылы оқу жетістіктерінің сенімді болуын қамтамасыз етеді, мұғалімнің оқушыны сабақ барысында шынайы, тиімді бағалауына ықпал етеді.

Аталмыш бағдарламаны іске асыру барысында тілдерді үйретуге бағытталған пәндік бағдарламалар мен оқу жоспарлары талданады. Мұғалімдер оқушыларды тиімді оқыту арқылы тілді үйрету дағдыларын меңгеріп, оқытуға бағытталған оқу мақсаттарын құра алуға бағытталған шағын топтарда жұмыс жасай алады. Бағдарлама аясында білім беру жүйесіне енгізілетін жаңа бағалау түрі – критериялды бағалаудың түрлерімен және қолдану ерекшеліктерімен танысады. Бұл арқылы оқушыларды бағалау үдерісі әділ, нақты, сенімді және айқын болып табылады. Және де қолданылатын ақпараттардың сенімділігі мен айқындығын көрсетіп, оқушының оқу жетістіктерін анықтауға, жеке даму траекториясын жасауға мүмкіндіктер тудырады. Критериялды бағалау мұғалімді сынып жұмысында қолдауға, оқыту үдерісінде оң ықпал жасауға негізделген. Нәтижесінде мұғалімге өзінің сабағына рефлексия жасауға және одан кейінгі жұмысын жоспарлауға мүмкіндік береді. Яғни кескіндегі жүйе жүзеге асырылмақ [3, с. 8-9]

Бағдарламада ең маңыздысы:

- ҚБ шешімі және ІЖБ нәтижелері
- мұғалімнің рефлексиясы-әдістерді таңдау
- оқытуды жоспарлау
- тиімді сабақ беру және оқыту
- тиімді оқыту арқылы оқушылардың тілдік дағдысын қалыптастыру.

Сонда ғана білім маңыздылығы арта түседі. Сондықтан да жаңартылған оқу бағдарламасындағы әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы сабақ жүргізу – оқушының өзін-өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан-жақты білім алуына көмектеседі. Орта білім мазмұнын жаңарту аясында әзірленген оқу бағдарламалары оқушылардың бір сыныптан екінші сыныпқа өтуі кезінде білімі мен дағдылары қайталанып тексеріліп отыратын шиыршық, яғни даму қағидаты бойынша құрылған оқу бағдарламасы моделіне негізделген. Басқа сөзбен айтқанда, қарапайымнан күрделіге қарай шиыршық бойымен дамып, өрлей түскені ауызекі тілде ойын жеткізуден, күрделі мәтіндер құра білу дағдылары шыңдалып, тілдік

құзыреттіліктері дами түседі. Мұғалімдердің пайдаланатын оқыту әдісі оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды.

Оқушыларға өз сөзімен түсіндіруге мүмкіндік бере отырып, мұғалім олар үшін тақырыпты білуі мен түсінуінің арасында байланыс орнатуға мүмкіндік ашады, сондай-ақ кез келген қате түсініктерін анықтай алады. Осыны іске асыру үшін мұғалім дәлелдеу тәсілін қолдана алады, оның төрт кезеңі бар; әр кезең бірнеше сабақты қамтуы мүмкін: елестету, салыстыру, түсіндіру және дәлел келтіру, мақұлдау.

Дәлелдеу үдерісі зерттеуге негізделген оқу тәсілін толықтырады. Зерттеу тақырыбы белгіленгеннен кейін мұғалім оқушыларға шағын топтарда жұмыс істеп, сурет, диаграмма, кесте пайдалану арқылы зерттеу немесе проблеманы «елестетуді» ұсынады. Содан кейін оқушылар өз ақпаратын басқа топпен немесе топтармен «салыстыруы» керек. «Түсіндіру және дәлел келтіру» деп аталатын келесі кезең оқушыларға өздерінің көзқарастарын түсіндіруге, түзетуге, ретке келтіріп, кез келген қате пайымдауларды анықтауға мүмкіндік береді. Әрбір топ идеяларды талқылау және «мақұлдау» үшін барлық сыныпқа өз шешімдерін ұсынады [2].

Оқушыларға проблеманы шешуді ұсыну арқылы мұғалім оқушылар Пиаже сипаттаған танымдық даму сатыларының нақты бір операциялық кезеңінде екенін есте сақтау керек. Белгілі бір жастағы балаларға проблема ұсынғанда мұғалімдер абстарктілі, ойдан шығарылған нәрселермен жұмыс істегенше, қарапайым бірақ нақты мысалдарды пайдаланғаны абзал.

Бағдарлама аясында қолданылатын тағы да бірқатар тәсілдер:

• Мұғалімнің жетекшілігімен жүретін оқылым мен жазылым, сөйлесім мен тыңдалым;

- Қарым-қатынас жаттығуларын пайдалану;
- Проблема шешу мақсатында жеке және топта жұмыс істеу;
- Орындау арқылы білім алу (әрекет ету арқылы);
- Ашық сұрақтарды пайдалану;
- Дәлел ұсынуға ынталандыру;
- Зерттеу барысында бірлесіп жұмыс істеу;
- Зерттеуге негізделген оқу, оның барысында оқушылар мәселені жеке

өздері зерделейді [1].

Жоғарыдағы аталған тәсілдер белсенді оқу болып табылады. Оқушылардың белсенді қызметпен айналысуы арқылы мұғалім берген ақпараттың мәнін ұғынып, алған білімдерін есте сақтап, оны қолдана алуын қамтамасыз етуді көздейді. Хэттидің мидың қызметін талдай отырып жүргізген шолуы дағдыларды меңгерту шеберлігі тек іс жүзіндегі белсенді қызмет арқылы жүзеге асатынын, демек, оқушылар тек тыңдаумен айналыспай, білім алуда белсенді әрекет етуі керек екендігі байқалады [2].

Орта білім жүйесінде жалпы білім беретін мектептерді Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек. «Мектеп түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуге тиіс. Оларды оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс» деп атап көрсеткеніндей, қазіргі таңда елімізде жаппай білім беру мазмұны жаңартылуда. Жаңартылған бағдарлама бойынша әр мұғалім төмендегідей нәтижелерге қол жеткізеді:

- жаңартылған оқу бағдарламасының құрылымына;
- жаңартылған оқу бағдарламасының мазмұны мен жүйесіне;
- оқу бағдарламасының және оны іске асырумен байланысты құжаттамалардың мақсаты мен рәсімделуіне;
- білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді біледі және түсінеді [2].

Нәтижесінде әр мұғалім жаңартылған бағдарлама бойынша мазмұн мен жүйелілікті, білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді қолдана алатын жетістіктерге қол жеткізеді. Қазақстан болашағы үшін әлеммен жарысуға дайынбыз...

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Интербелсенді әдістер, Өлімов А.
2. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде ағылшын тілі пәні бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы, Астана 2016
3. Жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау басшылығы, Астана 2016

Jumaniyazova Muhabbat Xo'sinovna, Qo'chqarova Shahnoza
Urganch Davlat Universiteti
(Urganch, O'zbekiston)

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI VA O'QISH DARSLARIDA NUTQ O'STIRISH

Аннотация. В данной статье изучены вопросы развития речи учащихся начальных классов на уроках родного языка и чтения. В ней раскрыты понятия речи и её развития, методических приёмах развития речи на уроках родного языка и чтения.

Ключевые слова: начальные классы, урок родного языка, урок чтения, речь, развитие речи, работа над словарём, работа над текстом произведения, пересказ, связная речь.

DEVELOPMENT OF SPEECH IN NATIVE LANGUAGE AND READING LESSONS

Abstract. The issues of speech improvement in the native language and reading lessons are researched in the given article. The notion of speech and its development, methods of development of speech in native language lessons are reviewed in this article.

Keywords: primary school, native language lesson, reading lesson, speech, work on the dictionary, work on the text, retelling, coherent speech.

Boshlang'ich ta'lim uzliksiz ta'limning asosiy bo'g'inidir. Undagi ona tili ta'limi bolalarning tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrlarini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o'rinda ona tili ta'limiga o'quv fani emas, balki butun ta'lim tizimini uyushtiruvchi ta'lim jarayoni sifatida qaraladi (1).

Ona tili ta'limi standarti ko'rsatkichlari bolani fikrlay olish, ifodalangan fikrni anglash va o'z fikrini savodli, mantiqiy izchillikda bayon eta olishga o'rgatish nuqtai nazaridan belgilanadi. Bu esa boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning nutqini o'stirish asosiy va muhim vazifa ekanligini ko'rsatadi. Binobarin, boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq o'stirish texnologiyasi orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishga, so'zamol bo'lishga, o'z fikrini mustaqil bayon qilishga, ijodiy qobiliyatlarini o'stirishga, tafakkur dunyosini boyitishga erishiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq o'stirish texnologiyasidan samarali foydalanish o'quvchilar faolligini oshiradi, lug'atini boyitadi, ayniqsa, ularning ona tili va o'qish darslariga bo'lgan qiziqishini ta'minlaydi.

Ma'lumki, nutq - kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. Metodikada nutq o'stirish ikki xil yo'nalishda tushuniladi. Ya'ni, agar o'quvchi va uning tildan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama (talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishini, bog'lanishli nutqni) faol amaliy o'zlashtirish tushuniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda, o'quvchilar tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi (2).

Maktabda o'quvchilar nutqini o'stirishga ona tili o'qitishning asosiy vazifasi deb qaraladi. Nutq o'stirish faqat ona tili va o'qish darslarininggina emas, balki o'quv rejasidagi barcha fanlar (tabiatshunoslik, matematika, mehnat, tasviriy san'at, musiqa darslari)ning, shuningdek, sinfdan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarning ham vazifasidir.

Ona tili darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar, ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

O'qish darsi va u bilan bog'liq holda olib boriladigan kuzatish, ekskursiya o'quvchilarga tabiat hodisalari, kishilar hayoti va mehnati haqida, axloq qoidalari, boshqa kishilar bilan muomala qilish haqida bilim beradi. Bu darslarda bolalar nutqiga, uni shakllantirish va o'stirishga keng imkoniyat mavjud. Badiiy asarlarni o'qish, o'qilganlarni qayta hikoyalash, ekskursiyada, predmet va tabiat hodisalarini kuzatish vaqtida ko'rganlarini hikoya qilish o'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish vositasidir. Ona tili darslarida esa yozma nutqni o'stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Grammatikani o'rganish va o'qish darslarida o'quvchilar bajaradigan so'z birikmasi, gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallashda yordam beradi.

Boshlang'ich sinflar o'quv dasturida «Ona tili, o'qish bolalarning lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, nutq madaniyatini shakllantirish, nutq ta'sirchanligini ta'minlashning muhim omilidir», deyiladi (1). Bu vazifalar grammatik mavzularni o'rganish, mashq matnlarini kuzatish va tahlil qilish, maxsus lug'aviy-grammatik mashqlar orqali bajariladi.

Ona tili fani o'quvchilarni fikr bayon qilish va uni uqib olish faoliyatiga tayyorlaydi. Fikr til vositasida ro'yobga chiqadi, shu sababli har bir kishi tilni va undan foydalanishni bilishi zarur. Til bilishning grammatik qonun-qoidalarini, ta'rifini o'zlashtirishgina emas, balki ona tilining boy imkoniyatlaridan amaliy foydalana bilish hamdir, ya'ni fikrni og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, tushunarli va savodli ifodalay bilishdir. Bunga erishish uchun ona tili darslarida lug'at ustida ishlashga alohida e'tibor qaratish lozim.

Lug'at ishida so'zning ma'nosi, talaffuzi va imlosi e'tiborda tutiladi. Bular ustida ishlashdan asosiy maqsad ehtiyoj sezilgan paytda o'quvchilarning ulardan nutqda foydalanishlariga erishish, o'zgarlar nutqini anglashlarini ta'minlashdir. Buning uchun o'qituvchi ona tili darslarida qo'llangan har bir so'zning va ta'limiy jarayonlarda: ekskursiya, o'zaro suhbat, turli tadbirlarda ishlatilgan so'zlarning ma'nosiga e'tibor bilan qarashi, ularning qaysilari maxsus ishlashni taqozo etishini belgilab olishi kerak. Tilning lug'at boyligini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi uchun ona tili darslarida so'zlar va ularning ma'nolari quyidagicha tanishtiriladi:

1. O'uvchilarni notanish so'z va iboralar bilan tanishtirish.

O'quvchilar darslikdagi so'z va iboralarga birinchi marta duch kelayotgan bo'lishi mumkin. Bu so'z yangi paydo bo'lgan so'z bo'lmasa ham, o'quvchi so'zning ma'nosini bilmaydi, demak, o'quvchi uchun yangi so'z hisoblanadi. Masalan, 1-sinf «Ona tili» darsligida habib (*do'st*), darparda (*oyna o'rniga shaffof qog'oz yopishtirilgan deraza parda*), mag'rur (*kekkaygan, mag'rur — kamtar*), kamol (*har tomonlama yetuk, to'kis, kamol topmoq — xazon bo'lmoq*), xaroba (*qarovsiz qolgan vayrona*), qardosh (*do'st, birodar, qarindosh-urug'*), safdosh (*harbiy xizmatda birga, tashkilotda birga*), sarkarda (*qo'mondan, lashkarboshi*), zeb (*bezak, ko'rk, husn*),

qasr (*hashamatli saroy, ko'shk*) kabi so'zlarga duch keladilar. Bunday so'zlarning ma'nosini sinonimlar keltirib kengaytirish yo'li bilan, qarama-qarshi ma'noli so'zlar bilan, izoh berish yo'li bilan, gap tuzish orqali ma'nosini yechish, rasmlar orqali tushuncha hosil qilish yo'li bilan tushuntirish mumkin. Bunday ishlash o'quvchilarda so'z ma'nolariga nisbatan sezgirlikni yuzaga keltiradi.

2. O'quvchilarni so'zning yangi ma'nolari bilan tanishtirish. O'quvchilar ko'p ma'noli so'zlarning bir ma'nosini tushunsa, boshqa ma'nosini bilmasliklari mumkin. Bolalar so'zlarning hamma ma'nolarini birdaniga o'zlashtirib ololmaydilar. Ularning ma'nosini o'zlashtirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. 1-2-sinflarda o'quvchilar ko'p ma'noli so'zning bir-ikki ma'nosi bilan tanishsa, 3-4-sinflarda yana boshqa ma'nolarini bilib oladi. Bunda tasviriy ifodalar, iboralar, ma'nodosh, shakldosh, zid ma'noli so'zlarning ma'nolari turli ish turlari asosida tushuntirib boriladi. Masalan, «*niyati buzuq*» iborasini tushuntirishda quyidagicha savol va topshiriqlardan foydalaniladi:

– Bu iborani «*soat buzuq*» birikmasi bilan taqqoslang.

– Qaysi biri o'z ma'nosida qo'llanyapti? (*soat buzuq*)

– Qaysi birikma boshqa ma'noda qo'llanyapti? (*fikri buzuq*)

– «*Niyati buzuq*» birikmasi qanday ma'noni ifodalayapti? (O'quvchilar o'ylab, niyati yomon kishilarni «*niyati buzuq*» deyishadi, deb izoh beradilar).

Xususan, 1-sinf darsligida «*Xiva ona tarix tilmochi*», «*urush yo'lini taqqa bekilik*», «*biz ma'nosiga zeb bersak*», «*rediskaga akaman*», «*karvon bo'lib kelamiz*» («*Turnalar*»), «*chehrasiga tabassum yugurdi*», «*bahor oq bulutni yetaklab ketdi*», 2-sinf darsligida «*dov-daraxtning soch-soqolin qirishdi*», «*Biz oqlagan daraxtlar oppoq paypoq kiyishdi*» kabi badiiy-tasviriy til vositalari ustida ishlash o'quvchini so'z va iboralardan nutqda to'g'ri va o'rinli foydalanishga undaydi, nuqtaning emotsionalligini oshiradi.

3. O'quvchilar tilida kam qo'llanadigan so'zlar ma'nosi ustida ishlash.

Adabiy tilga oid ba'zi so'zlar o'quvchilar nutqida kam qo'llanadi. Bu so'zning ma'nosini o'quvchi yetarli darajada tushunmaydi. Uning o'rnida oddiy so'zlashuvga doir, eskirgan yoki shevaga oid so'zlarni qo'llaydi. O'qituvchi ularni kitobiy so'zlar bilan almashtirish uchun nutqda qo'llashga majbur etadigan vaziyat yaratishi, ehtiyojni yuzaga keltirishi zarur. Masalan, *jim — tinch ~ osuda — osoyishta, yurakdan -dildan, soat strelkasi — soat millari, garmdori — qalampir, rayon — tuman* kabi.

So'zlarning qo'llanishini faollashtirish uchun yozma ishlar o'tkazilayotganda ham o'quvchilar e'tiborni ayrim so'zlarni boshqasi bilan almashtirishlariga qaratiladi. 1-sinfda rasmlar asosida og'zaki hikoya tuzayotgan o'quvchilarning nutq birliklari bir-birdan farqli bo'lishi, biri ikkinchisining so'zini qaytarmasligi talab qilinadi. Masalan, *Shirinsuxan-shirinso'z, nasim- tonggi yel* (shamol), *tanbeh berdi - dashnom berdi, zilol suv- tiniq suv, kichik - mo'jaz, tik - adil, nafis - nozik* kabi. Yozma bayon yozishga tayyorlanish jarayonida ham (2-sinf) so'zlarni boshqasi bilan almashtirishga, kitobiy so'zlar tanlashga e'tibor berish lozim.

4. Yangi paydo bo'lgan so'z ma'nolari ustida ishlash. Sunday so'zlar darslikda kam qo'llanadi. Sunday so'zlarning bolalar hayoti bilan bog'liq bo'lganlarini ajratib olib «*Bilib qo'yg'an yaxshi*» rukni ostida ishlansa, o'quvchining nutqi zamon bilan baravar rivojlanib boradi.

5. Grammatik atamalar ma'nosi bilan tanishtirish. Avvalo, grammatik atamalarning to'g'ri talaffuzi, imiosi o'rgatiladi. Shundan so'ng misollar asosida

uning mazmuni ochiladi, so'ngra o'qitish va mashqlar bajarish orqali o'quvchilarning atama ma'nosini to'laqonli anglashlariga erishiladi. Lug'at ustida ishlashda quyidagi metodik usullardan foydalaniladi:

1. *So'z ma'nolarini taqqoslash va ularni sharhlash*. Bu usul ko'chma ma'noli so'z va iboralar, paronim so'zlar, shakldosh so'zlar ma'nosi, imlosi, talaffuzini izohlashda qo'llaniladi. Masalan, *ziyrak* - *zirak*: odamning xususiyati (sezgirliigi) - *ziyrak*; quloqqa taqiladigan taqinchoq - *zirak*. Bu so'zlarning talaffuzi ham ikki xil.

2. *So'zlarni kuzatish usuli orqali ularning imlosini, ma'nosini va talaffuzini o'rgatish*. Bu usul o'zakdosh so'zlarni o'rganish jarayonida, *ko'm-ko'k, oppoq, qip-qizil* kabi sifatlarning ma'no nozikliklari, imlosi, talaffuzini o'rgatishda qo'llaniladi. Masalan, o'quvchilar *guldon, gulchi, gulli, gulsiz* so'zlarining tarkibini kuzatadilar, bu so'zlar ma'nosidagi farqni izohlaydilar va tilning yangi so'zlar hisobiga boyib borishini anglay boshlaydilar. Shu o'rinda o'qituvchi so'zlarni o'z so'ziga aylantirish orqali aniq fikr yuritishga o'rganish o'quvchining burchi ekanini aytishi lozim.

3. *So'zlarni belgilariga ko'ra guruhlash usuli*. Guruhlash aqliy faoliyat usuli bo'lib, u ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning so'z boyligini oshirishda muhimdir. Bu usul so'zlarning anglatayotgan ma'nosi, turkumi, yasalishi, imlosi, uyasi kabilarga ajratish imkonini beradi. Guruhlash kuzatish va taqqoslash usuli bilan bog'liq. So'zlarni guruhlash uchun, avvalo ular kuzatiladi, so'ng taqqoslanadi. Bu jarayonda ularning o'xshash va farqli tomonlari ajratiladi: Masalan, qavm-qarindoshlik bo'yicha guruhlash quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Ota urug'i: *ota, amaki, amma, dada, buvi, buva*.

2. Ona urug'i: *ona, xola, tog'a, buvi, buva*..

Sifatlarda xususiyat bildiruvchi sifatlari (*sho'x, og'ir, bosiq, aqlli, aqlsiz, hissiz, andishali, dangasa, tanbal, ishchan, mehnatsevar va hokazl.*), ta'm bildiruvchi sifatlari (*shirin, achchiq, nordon, taxir, sho'r, mazali, bemaza, chuchmal va hokazo*) va shu kabilar guruhlash musobaqasi tarzida uyushtirilishi mumkin.

Shuningdek, so'zlarning izohli lug'atini sinf yoki maktab miqyosida tuzib, osib qo'yilib, umumiste'molga kiritish mumkin. Bunda «*O'quvchilar pochta*si» tashkil etilishi ham mumkin. O'quvchilar qaysi so'zning ma'nosini bilib olishda qiynalsalar, shu so'zni yozib yashilikka tashlaydilar. Hafta oxiridagi darsda shu so'zlar ma'nosi, imlosi, izohi ustida ishlanadi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslari ham nutq o'stirishda alohida o'rin tutadi. Zero, nutq tafakkur bilan bog'liq, shuning uchun u tafakkur bilan uzviy bog'liq holda o'stiriladi. O'qish darsida o'qilgan asarni o'quvchilar ongli tushunishi, asosiy mazmunini, g'oyasini anglab yetishi uchun tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullar qo'llanadi. O'qilgan asarni analiz qilishda har xil usullardan foydalaniladi. Bolalar hikoyadagi asosiy qatnashuvchi shaxslarni aytadilar, o'qituvchi rahbarligida asar rejasini tuzadilar. Qatnashuvchi shaxslarni o'quvchilar har xil tartibda aytishlari mumkin, ammo o'qituvchi ularni asarda qatnashish tartibida aytishni so'raydi. Natijada o'qituvchi rahbarligida hikoyaning chizmasi tuziladi. O'qituvchi bergan savollar yordamida asarlarning mazmuni aniqlanadi.

Shunday qilib, asar mazmuni bilan birinchi tanishish o'quvchilardan ongli ishlashni, ya'ni voqealarni, qatnashuvchilar tarkibini tahlil qilishni talab etadi. O'qish bilan bog'liq holda bajariladigan bunday mantiqiy ishlar asta-sekin murakkablasha boradi. Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'quvchilar nutqining o'sish darajasi to'g'ri uyushtirilgan qayta hikoyalashdir. Maktab tajribasida to'liq qisqartirib, tanlab va ijodiy qayta hikoya qilish turlari mavjud. Boshlang'ich sinf o'quvchilari

uchun matnni to'liq yoki matnga yaqin qayta hikoyalash ancha oson, boshqa turlari esa nisbatan muhimroqdir. O'quvchilar asar mazmunini unda ishtirok etuvchi shaxslar va ularning xatti-harakati, xarakterli xustisiyatlarini tahlil qilish yordamida yaxshi anglab yetadilar. O'qituvchining savoli asar qahramonlari nima qilgani, ularning u yoki bu xatti-harakati qayerda va qanday sharoitda yuz bergani haqida so'zlab berishga, voqealarni izchil bayon qilinishga va o'zaro bog'liqligini yoritishga yo'naltirilishi lozim.

O'quvchi o'qilgan asar mazmunini o'qituvchi savoli yordamida aytib berishida faqat analizdan emas, sintezdan ham foydalaniladi: ayrim lavhalar o'zaro bog'lanadi (sintezlanadi), bir-biriga taqqoslanadi, ular yuzasidan muhokama yuritiladi va xulosa chiqariladi.

Ko'pincha boshlang'ich sinf o'quvchilari qatnashuvchi shaxslar xatti-harakatini yaxshi tushunmasliklari, ba'zan noto'g'ri yoki yuzaki tushunishlari natijasida asar mazmunini anglab yetmaydilar. Shuning uchun ham o'qituvchi savolni juda o'ylab tuzishi, u bolani fikrlashga, o'ylashga majbur etadigan, qatnashuvchi shaxslarning xatti-harakati, voqealarning bog'lanishi yuzasidan muhokama yuritishga undaydigan, ularni o'zaro qiyoslashga, ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlashga yordam beradigan bo'lishi lozim. O'quvchi asarda qatnashuvchilarning xatti-harakatini qanchalik aniq ko'z oldiga keltira olsa, u hikoyaning asosiy mazmunini shunchalik chuqur tushunadi, shunchalik mustaqil qayta hikoya qilib beradi.

O'qilgan asar mazmunini o'zlashtirish ustida ishlashdagi keyingi bosqich qisqartirib hikoyalash hisoblanadi. Qisqartirib hikoyalash uchun 2-3 qismga bo'linadigan, bu bo'limlar yaqqol ajralib turadigan, mazmuni sodda asarlar tanlanadi. Qisqartirib hikoyalashga o'rgatish quyidagicha uyushtiriladi: o'qituvchi hikoyaning oldindan belgilab qo'ygan qismini o'qiydi va o'quvchilar bilan birgalikda eng muhim, asosiy fikr aniqlanadi. Bunda o'quvchilar ba'zan asardagi so'zlardan foydalanadilar. Bu o'quvchilarga qiyinlik qilsa, bo'limdagi asosiy fikrni o'z so'zlari bilan aylib berishlari mumkin.

Tanlab hikoyalash ham bolalarning tafakkuri va nutqini o'stirish vositalaridan biridir. Tanlab hikoyalashda o'quvchi: - o'qilgan matndan bir qismini, uning chegarasini ongli ravishda ajratib so'zlab beradi; - hikoyadan faqat bir voqeani aytib beradi; - hikoya mazmunini faqat bir sujet yo'nalishida so'zlab beradi.

O'quvchi tanlab hikoya qilishga tayyorlanganda o'qilgan matnni tahlil qiladi. Sunday tahlil bolalar tafakkurini, ular nutqidagi mustaqillikni o'stiradi va o'qilgan matn mazmunini o'zlashtirishga yordam beradi.

Hikoyani o'qish bilan bog'liq holda o'tkaziladigan ijodiy ishlar ham o'quvchilar nutqini, tafakkurini o'stiradi. Ijodiy qayta hikoyalashda o'qilgan hikoyaning sharoiti yoki shakli o'zgartirib hikoya qilinadi. Bunda hikoyani yangi epizodlar bilan to'ldirib hikoya qilish ham mumkin.

Ko'rinadiki, boshlang'ich sinf ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishning, tafakkurini rivojlantirishning turli shakllari bo'lib, ulardan samarali foydalanish har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisining eng muhim vazifasi sanaladi. Zero, nutq o'stirish ishlari metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilinsagina o'zining samarasini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi, - Toshkent, 2010.
2. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, “Nosir”, 2009.

Кансеитова У.Р., Хаирлаева Г.Ж.
ҚазМемҚызПУ
(Алматы, Қазақстан)

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЭСТЕТИКАСЫНА ҚАТЫСТЫ ОЙЛАР

Анотация: в статье рассматриваются эстетические взгляды на воспитание касающиеся отношений между людьми в произведениях Абая.

Ключевые слова: этика общения; категории эстетики: искусство, комедии, трагедии, эстетические представления о обучения и воспитания; философия, психология, социальная и этическая; дружелюбный, приветливый, художественный язык;

Summary. This article deals with the aesthetic views on the education concerning the relations between people in Abay's works.

Key words: ethics of communication; aesthetics types; esthetics, comedy, tragedy, proud, ugly or treason; aesthetic education related thoughts; philosophy, psychology, Abai's heritage concerning aesthetics category; friendship, partnership, art language;

Эстетикалық тәрбиеде мән беретін маңызды мәселелердің бірі – адамдар арасындағы қарым-қатынас этикасы. Бұлай деудегі басты пікіріміз адамдар сөйлеген сөзін, істеген ісін, мінез-құлқы мен жүріс тұрысын үнемі эстетика заңдылықтарымен салыстырмалап, ойланып отырмайды және оған мүмкіндік те жоқ, қажет те емес шығар. Алайда, эстетика адамның ішкі жан-дүниесі, сезім әлеміне тиесілі болғандықтан оны әуел бастан-ақ тәрбиелеп қалыптастыру қажет екені де белгілі. Эстетикалық тәрбие дегенде адамдар көбінесе музыка және көркем сурет, театр, көркем әдебиетті ойға алады, сол арқылы ғана тәрбиелеуге болады деп жұмыстарды әсіресе мектеп, лицей, колледж, жоғары оқу орындары сияқты білім беру мекемелерінде ұйымдастырады. Әрине педагогика тұрғысынан алғанда дұрыс, дегенмен отбасындағы күнделікті тұрмыс эстетикасы, қоршаған орта мен адамдар арасындағы қарым-қатынас эстетикасын ескере бермейміз.

Қарым-қатынас (общение) эстетикасы кең мағынада алатын болсақ адамдардың өзара қарым-қатынасынан бастап жеке адамның немесе белгілі бір әлеуметтік топтың табиғатқа, ең алдымен жаратылыс тәжі болып отырған адамға, жан-жануарлар, жер-су, ондағы әр алуан құбылыстарға болған мәмілесі (отношение), заттық әлемге, дүние-мүлікке (вещи-вещизм-фетишизм), т.б. болған мәмілесін, оны бағалау мүмкіндіктерін білдіреді. Осы тұрғыдан алып қарағанда Абай шығармаларынан алдымен адамдар арасындағы немесе адамдардың өзара қарым-қатынасына қатысты бірқатар көркемдік-эстетикалық тәрбиелік пікірлерді табуға болады.

Философияда адамдар арасындағы қарым-қатынас эстетикасының санаттары: көркемдік, комедиялы, қайғылы, асқақ, ұсқынсыз немесе опасыздық тұрғысынан сипатталады. Ал психология осылардың пайда болу себептерін адамның ішкі жан-дүниесімен ұштастыра зерделесе, педагогика

эстетикалық тәрбие аясында адамның (өсіп келе жатқан жас буындардың) болмысында осылардың көрініс беруін талдап және реттеуді көздейді. Абай мұрасында эстетиканың келтірілген санаттарының барлығы өлең және қара сөздерінде кездеседі. Мәселен, ол адамдардың өзара қарым-қатынастарын талдай келе, кейбір жекелеген тұлғалардың іс-әрекетін бақылай келе оларды қу-қулық, сұм-сұмдық, сұмырай, алдамшы, өтірікші, тұрақсыз – деген секілді бір адамның екінші біреуіне болған мәмілесін көрсететін сөздермен сипаттайды. Бұндай көріністердің адамзатымен қоса жасасып келе жатқанын және қашан да бола беретінін ақын шығармаларынан аңғаруға болады. Ол бұларға «татулық» деген ұғымды қарсы қояды:

Татулықты бұрынғы

Не қылып ол ойласын?...

Кемді күн қызық дәурен тату өткіз,

Жетпесе біріндікін бірің жеткіз!

Күншіліксіз тату бол шын көңілмен

Қиянатшыл болмақты естен кеткіз!...

Татулық – ғұлама ақын ұғымыда үнемі жалғасын тауып тұрса (татулықты бұрынғы), уақытты татулықпен өткізу, біріне-бірі көмектесу (жетпесе біріндікін бірің жеткіз), күншіліксіз анығын айтқанда, қызғанбау, қиянатшыл болмау деген түсініктерді беріп, соның кепілі бола алады. Ақын шығармаларындағы татулық, достық, жолдастық туралы пікірлері адамның терең сезімдерін шынайылығымен қозғайды. Оларды талдау барысында кім де болса «рас солай» деген қорытындыға келеді.

Жалпы тұрмыс көріністері, табиғат, дүние-мүлік, адамдар арасындағы қарым-қатынас, т.б қатысты барлығы эстетиканың заңдылықтары бойынша көркем (прекрасное), асқақ (возвышенное), қасіретті (трагическое), сайқымазақ (комическое), опасыз (низменное) санаттарға топтастырылады. Абай мұрасында осы санаттардың барлығы орын алумен қатар өлең түрінде талданып, таратылады және көркем тілмен сезімге әсерлі сипатталады. Ақын адамдар арасындағы қарым қатынастың көркем көріністерін ішкі жан дүниесімен астарластыра келтіріп, сыртқы сипатын да жеткізеді. Болашақтағы бір халықтың данасы бала кезінде-ақ сезімтал, байқағыш және көргенін сөзбен ұтымды жеткізетін қабілетті болғанын «Әлифби» өлеңі мен «Иузи-рәушан, көзі-ғауһар» өлеңінен байқауға болады. Сондай жан мен кездесуден туындайтын жағымды жан толқуларын:

Мұбада болса ол бір көз,

Тамаша қылса йузма-йуз

Кетіп қуат, йұмылып көз,

Бойың сал-сал бола нигә?

Ақынның адамдар арасындағы қарым-қатынас эстетикасына болған көзқарасын тек педагогикалық тұрғыда ғана қарастыру жеткіліксіз. Сондықтан философия, психология, әлеуметтік-этикалық т.б тұстарын да қоса талдау керек. Біз бұл жерде соның эстетикалық тәлім-тәрбиеге қатысты кейбір тұстарына тоқталамыз. Бұл ретте оның қара сөздері мен өлеңдерін зерделей келе қарым-қатынас эстетикасын әр нәрсеге болған көзқарастан туындайтын мәміле (отношение) ретінде бағалағанын көруге болады. Айталық ол мынадай үш түрлі сипаттағы мәмілені дәріптейді адамзатына, Аллаға, әділетке болған мәмілені ақын мұрасын зерттеген философ, әдебиетші ғалымдар ақынның өз

пікіріне сүйене отырып «үш сүю» деп атайды да махаббат, сүйіспеншілік сезімдерімен байланыстырады. Осы «үш сүюдің» ішіндегі «адамзаттың бәрін сүй бауырым деп» дегені бір жағынан, адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттейтін қағида сипатында болса, тағы бір жақтан, адамның адамға болған мәмілесін (отношениясын) көрсететін өлшемді білдіретін ой тұжырым.

Жалпы бұл үшеуі барлық нәрсеге болған қарым-қатынастың тұғыры десе де болады. Түптеп келгенде екеуінің мәні кез келген адаммен қарым-қатынасқа енуде бір есептен өз адамдық сипатын немесе адамшылығын, адамгершілігін алдыға салып, соған негізделу керектігіне жаңсаса, тағы бір есептен, істеген қарым-қатынас қарсы жақты, әріптесінді жақсылықтарға жетелейтін, ізгі мәнде болуы керек екендігін көрсетеді.

Әдетте адамдар арасындағы қарым-қатынастың сипатын білдіретін сөздер – достық, жолдастық, құрбы, туысқандық деген ұғымдар бар. Абай бұлардың негізі татулық, әділдік болуы керек екенін дәріптейді. Қазіргі кезде дос ұғымынан гөрі құрбы және жолдас ұғымы кеңірек орын алғанын көреміз. Өйткені, дос болуы, достық мәмілені тоздырмай таза ұстау бұл күнде мүмкін емес не болмаса өте күрделі болғандықтан болса керек, ол сиректеп барады. Дос тұту өмірде кемірек кездеседі. Бұл Абай заманында да солай болса керек. Ақын шығармалары арқылы достық қарым-қатынастың психологиялық астарын пайымдауға болады.

Абай достық қарым-қатынасты «доссыз ауыз тұщымас» деп жоғары бағалай келе достық қарым-қатынастың негізін – парыз, әділ, сенімді, берік, таза, айнымас, жанға жақын, босаспайтын берік, мұңдасар, жан аямайды – деген секілді асқақ сезімді қозғайтын жақтарымен көрсетеді. Мәселен: «Досыңа, достық қарыз іс» - дегендегі достық қарыз адамдар арасындағы осы байланыстың құнын айқындайды. Осы қарызды ақтаса – дос, болмаса – жоқ, дос емес. Өлеңдегі «Дұшпаныңа әділ бол» – бұл да адамдар арасындағы асқақ сезімге қатысты, жаны таза, саналы адал адам әр қашан әділ, досына да, қасына да.

Достық қарым-қатынастың тағы бір қыры тазалық, шынайы көңіл, адал сезіммен болатын қарым-қатынас. Егер осындай таза сезім болса ғана достық туындайды, жалғасады, әйтпесе жоқ «Анық таза көрмейміз досымызды» - деп достыққа сенімсіздік білдірудің жиілеп бара жатқанын көрсетеді.

Қылт етпеге көңілдің кешуі жоқ,
Дос – асықтың болмайды бөтендігі,
Қосылған босаспайды жүрек жігі...
Сеніскен досым да жоқ асығым да...
Құдай берген бұл достық – кәнің бірі...
Мұңдасқанда қалмайды көңіл кірі...
Айнымас серт қайда бар?
Аямай жанын дос ерер,
Жолдастықты ақтаса...

Бұл жердегі достық қарым-қатынасты дәріптейтін «болмайды бөтендігі», «босаспайды жүрек жігі», «сеніскен», «мұңдасқанда қалмайды», «аямай жанын», «шын дос» – деген сөздер болып осылардың маңызын ашып жете түсіну – достық жай ғана екі адам ортасындағы қарым-қатынастан гөрі тереңірек болып ол сезіммен бекітілетінін айғақтайды.

Ал, осы ұғымдарға қайшы келетін достық қарым-қатынасқа жатпайтын не болмаса оны бұзатын іс-әрекеттерді оның жалған жақтарын әдетте опасыздық дейді. Осының өзі-ақ адамның жан дүниесін күйзелтіп, кейісті, күйінішті екенін тағы да ақын өлеңінде сипаттап көрсетеді. Көріп отырғанымыздай достық қарым-қатынастың алғашқысы – асқақ сезімді, кейінгісі опасыздақты бейнелейді. Эстетиканың бұл санаттары ақын өлеңдерінде нақты көрініс тапқан. Өлең – Абайдың пайымдауында көңіл сергітетін, көңіл көтеретін үстірт мәндегі құбылыс емес, керісінше өмір, тұрмыс көріністерін ұрымтал да терең сипаттайтын эстетикалық санаттарды қамтитын аса маңызды өнер түрі. Демек, ол шынайы өмір эстетикасын нақты да тиімді жеткізетін құрал. Олай болса ол эстетикалық тәлім-тәрбиенің де құралы бола алады.

Адамдар арасындағы достық сезімге нұқсан келтіретін не оны бұзатын қарым-қатынас түрлері де ақын мұрасында терең пайымдалған:

Дос алады бермесең бұлт берем деп,
Жауыңа қосылуға сырт берем деп...
Көңілім қалды достан да дұшпаннан да,
Жалғыз-жарым болмаса анда-санда...
Досын келіп досына жамандайды,
Шіркінде ес болсайшы сезед деген.
Жүрегінде жатады өкпе сызы.
Біздің доспыз, асықпыз дегеніміз –
Жалғандықтан жасалған көңіл жүгі.

Бұл өлең шумақтарынан келтірілген үзінділерде достықты бұзатын әрекеттерге қатысты негізгі сөздерді айқындауға болады. Олар мыналар: «бұлт берем», «сырт берем», «жамандайды», «сезед деген», «өкпе сызы», «көңіл жүгі». Абай ақын болғандықтан осының барлығына болған өз пікірін, көзқарасын сезім арқылы түйсініп көркем сөзбен жеткізген. Ал, көркем сөз, оның ішінде өлең сөз-поэзия адамдардың санасынан орын алудан бұрын сезімнен өтеді, соған әсер етеді сол арқылы санаға қонады, сол себепті ол эстетикалық мәнге ие. Бұл жерде ақын поэзиясының эстетикалық ықпалы сөз өнерінің иландырушы қасиеті, психикаға әсерінің қуатты болатын себебі оның мазмұны шынайы өмірден алынған болса түрі – көркемсөз - поэзия.

Философияда адамдар арасындағы қарым-қатынас эстетикасының санаттары: көркемдік, комедиялы, қайғылы, асқақ, ұсқынсыз немесе опасыздық тұрғысынан сипатталады. Ал психология осылардың пайда болу себептерін адамның ішкі жан-дүниесімен ұштастыра зерделесе, педагогика эстетикалық тәрбие аясында адамның (өсіп келе жатқан жас буындардың) болмысында осылардың көрініс беруін талдап және реттеуді көздейді. Абай мұрасында эстетиканың келтірілген санаттарының барлығы өлең және қара сөздерінде кездеседі. Мәселен, ол адамдардың өзара қарым-қатынастарын талдай келе, кейбір жекелеген тұлғалардың іс-әрекетін бақылай келе оларды қу-құлық, сұм-сұмдық, сұмырай, алдамшы, өтірікші, тұрақсыз – деген секілді бір адамның екінші біреуіне болған мәмілесін көрсететін сөздермен сипаттайды. Бұндай көріністердің адамзатымен қоса жасасып келе жатқанын және қашан да бола беретінін ақын шығармаларынан аңғаруға болады.

Адамдар арасындағы қарым-қатынаста кездесетін екіжүзділікті «мен досыңмын деп жүріп, дұшпандығын оздырар..., бүгінгі дос ертең жау...,

қажымас дос халықта жоқ..., Кімге достық көп еттім, түбі болды бір кейіс..., дос құбылып әуре етер..., дүние дос..., малға достың мұны жоқ малдан басқа» - деп көрсеткен. Бұл ақын достық қадірін білмеген дегендік емес, керісінше ол жаны күйзелгенде сырласып-мұңдасар, ой бөлісер бір адал досқа өзінің зар екенін «Доссыз ауыз тұшымас..., досыңа достық қарыз іс..., досқа ынтық..., арман етті досынан» деп баяндаған. Адамдар арасындағы қарым-қатынастың осы тұстары Абай шығармаларында көптеп көрініс тапқан.

Адамдар арасындағы қарым-қатынас – бұл қоғамдық құбылыс, өйткені белгілі бір әлеуметтік ортада өмір сүрген адамдар бір-бірімен, өзара қарым-қатынасқа енуге мұқтаж. Олай болмаған күнде адам күйзеліске ұшырайды. Демек, қарым-қатынас – бұл адамдарда әлеуметтік қажеттену туындатады. Себебі өзара қатынастан туындайтын әсерленудің болмауы, эмоциялық пікір алмасудың болмауы «сенсорлық аштық» туындатады. Адамдар арасында жүріп те қарым-қатынас қажетін қанағаттандыра алмайтын ахуалдадар да кездеседі. Қазіргі кезде осыған орай тағы бір аса маңызды мәселе – қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру. Осылардың барлығы эстетикалық маңызға ие.

Қарым-қатынас эстетикасына келгенде оны эстетикалық тәрбие, эстетикалық даму секілді педагогикалық санаттармен ұштастыра қарастыру керек. Бұлар адамның ішкі жан дүниесін, психикасын адамгершілік істерге жетелейді. Сөйтіп, кез келген эстетикалық мәміле тұлғалар арасындағы аса маңызды сәттерді сипаттайды, сонысымен ерекшеленеді тіпті мәңгі есте қалады. Демек, ол эмоционалды әсерге ие болғандықтан адамның жан дүниесін толқытқандықтан сезім әлемінен орын алды, жақсы жақтарынан бағаланды, яғни, құндылығы белгіленді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Өуезов М. Абай Құнанбаев: Мақалалар мен зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1967. – 391 б.
2. Сүйіншәлиев Х. Абайдың эстетикалық көзқарасы // Қазақ әдебиеті. - 1980, 18 июль, 10 б.
3. Нұрқатов А. Эстетикалық тәрбие негіздері. Оқулық/ред. басқарған Дремов А.К., Алматы, 1975, 327 б.
4. Мұхаметханов Қ. Ұлы ақынның қайраткерлік қызметі // Абай, №1. – Б. 38-42.
5. Ахметов З. Абайдың ақындық әлемі. – Алматы, 1995. – 271 б.
6. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы, 2002. – 360 б.

UDC 316.722:378.1

Karpenko Olena Oleksiivna
M. Ye. Zhukovskyi National aerospace university "Kharkiv aviation Institute"
(Kharkiv, Ukraine)

INFORMATION CULTURE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF GRADUATES IN UNIVERSITY LEARNING ENVIRONMENT

The concepts of the information culture and professional competence of graduates in a university learning environment are analyzed. Characteristics of the information culture as a component of professional competence of graduates as appropriate blocks of their knowledge, skills, and abilities on the basis of axiology, semantic, pragmatic, and syntaxes aspects of the information as well as information culture's components are also defined.

Key words: information culture, professional competence, university learning environment, graduates, higher education.

Проаналізовані поняття інформаційної культури та професійної компетенції випускників в університетському освітньому середовищі. Визначені також характеристики інформаційної культури випускників як відповідні блоки їх знань, навичок та вмінь на основі аксіологічного, семантичного, прагматичного та синтаксичного аспектів інформації, а також компонентів інформаційної культури.

Ключові слова: інформаційна культура, професійна компетенція, університетське освітнє середовище, випускники, вища освіта.

Проанализированы понятия информационной культуры и профессиональной компетенции выпускников в университетской образовательной среде. Определены также характеристики информационной культуры выпускников в качестве соответствующих блоков их знаний, навыков и умений на основе аксиологического, семантического, прагматического и синтаксического аспектов информации, а также компонентов информационной культуры.

Ключевые слова: информационная культура, профессиональная компетенция, университетская образовательная среда, выпускники, высшее образование.

Modern trends of Ukrainian higher education policy are purposed for world integrating educational standards and realizing UNESCO priorities as to improving education so that to train highly qualified specialists in the information society. One of such priorities is a lifelong learning which is impossible to implement into the higher education without forming the information culture of students as a component of their professional competence.

The purpose of this article is to study the specific of forming the information culture as a component of professional competence of graduates in a university learning environment. It is possible to realize it with the help of understanding the concepts of the professional competence of graduates and the information culture in a university learning environment.

Some aspects of this issue were considered in the fields of pedagogy, psychology, library and information science, information management, etc.

The concept of competence is usually described as a set of knowledge, skills and characteristics that allow a person to perform actions in a wide variety of situations [1, p. 9]. Competence is also defined as the ability to function effectively in the tasks considered essential within a given profession [4, p. 3]. A professional competence is often connected with a professional field of activity and defined in most dictionaries as capabilities to perform duties of one's profession generally, or to perform a particular professional task, with skills of acceptable qualities. In a university learning environment the professional competence of graduates consists of knowledge, skills and abilities acquired within their specialties. Requirements to the professional competence are written in syllabus of disciplines and generally provide cognitive, functional, sociocultural, and personally-motivated knowledge, skills and abilities of graduates. The professional competence can be improved by forming graduates' information culture which is its component.

In the world scientific community there is no generally accepted definition of the concept of information culture which is considered in wide and narrow meanings depending on scientists' views. In a wide meaning this concept is connected with a concept of culture including peoples' norms, values, behaviours, outlooks, etc., in a narrow meaning – with using information technologies when working with information [3, p. 60]. Besides, there is no common approach as to type diversity of information culture's components among which the main ones are information literacy, information competency, computer, media, and digital literacy.

According to Merriam-Webster's dictionary, literacy means knowledge and abilities that relates to a specified subject [5]. So, information literacy provides knowledge and abilities for searching, writing, and storing the information; computer one – for using computers and related technologies for solving problems efficiently; media literacy – for critical thinking in assessing information gained from the mass media (television, radio, newspapers and magazines, and the Internet); digital one – for working with the information in the network. Information competence can be considered as an ability to identify, find, and use efficiently and ethically information which is relevant to graduates' needs with the help of using information technology [2, pp. 148–149].

Besides, graduates who have information culture can realize their creativity and self-development in the process of searching, processing, storing and creating information resources with the help of new information technologies. The information culture also provides self-directed learning of graduates, beyond formal classroom during their self-study thanks to using traditional and electronic libraries, networks and other channels of transmitting information.

Taking into account the above mentioned it is possible to state that the information culture of graduates can be defined as a set of knowledge, abilities, skills, behaviours, outlooks, values, and independent and creative thinking as to acquiring the information they need for improving their professional competencies within their specialties by using modern information and communication technologies.

At the same time it is necessary to take into account axiology, semantic, pragmatic, and syntaxes aspects of the information. An axiology aspect of the information reflects its influence on a society's system of values, a semantic one is

responsible for the content of the information, a pragmatic aspect concentrates an attention on the practical influence of the information on specific processes, and a syntaxes aspect describes quantitative and structural characteristics of volumes of the information.

In a university learning environment such aspects of the information as well as main components of the information culture (information literacy, information competence, computer literacy, etc.) which were considered above are reflected in the following characteristics of the information culture as a component of professional competence of graduates given as appropriate blocks of their knowledge, skills, and abilities:

- a social and communicative block of information culture's characteristics includes understanding and following values, norms, ideology, outlooks, and specifics of behaviour in the learning environment of the higher education. It also provides understanding the essence of an interpersonal communication including teambuilding, teamwork, leadership, etc. This block is mostly based on an axiology aspect of the information;

- a professional and functional block provides graduates' knowledge, skills, and abilities to analyze, compare, systemize, generalize, identify content of the information they need as well as to search, process, keep, organize, evaluate and use it so that to extend their professional knowledge for finding creative solving problems in situations connected with their professional fields of knowledge. It also provides graduates' knowledge, skills, and abilities for using computers and related innovative technologies efficiently for working with the information. This block generally shows a semantic aspect of the information;

- a personally-motivated block includes abilities for self-development in learning including self-organization and lifelong education as well as forming qualities of a responsible and purpose-oriented personality for using the information efficiently in a university learning environment. This block is mostly associated with a pragmatic aspect of the information;

- a linguistic block of information culture's characteristics is based on the level of knowing a language code including grammar, phonetics, vocabulary, graphology which helps to understand and transmit the information in a logic and correct way. This block mostly reflects a syntaxes aspect of the information.

Forming the information culture is an obligatory condition of improving graduates' professional competence in a contemporary university learning environment as a guarantee of realizing their professional knowledge, skills, and abilities in chosen fields of activities for prospering the information society. It is possible to achieve it in a university environment by means of creating appropriate conditions of learning with using information technologies as well as by implementing special courses concerning problems of working with the information according to relevant curriculums. In Ukraine there is such a special course for forming information culture called "Information culture" within a speciality "Information, Library, and Archival Science". They are teachers who are experts for forming graduates' information culture in the process of pedagogical communications including distance learning, but sometimes librarians, administrators, and other professionals can also assist graduates to form their information culture by means of creating opportunities for working with the information they need.

Thus, taking into account the importance of the information culture as a component of the professional competence of graduates, it is necessary to implement special courses aimed to forming it in a curriculum of any speciality as one of the essential humanitarian disciplines for training highly qualified specialists for different branches of activities of the information society.

REFERENCES

1. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment [Electronic Resource]. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 260 p. – Mode of access: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf. – Title from screen.
2. Karpenko O. O. Components of students' information culture / O. O. Karpenko // Людина, культура, техніка в новому тисячолітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 квітня 2017 р. / Нац. аерокосміч. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – Харків, 2017. – С. 148–150.
3. Karpenko O. O. The information culture as means of enhancing the professionally oriented foreign language competence in the higher education [Electronic Resource] / O. O. Karpenko // Media4u Magazine: Proceedings of 10th International Research Electronic Conference Media and Education 2016. – Electronic data. – 2016. – Special Issue. – P. 59–63. – Mode of Access: <http://www.extrasystem.com/9788087570357.pdf>.
4. Willis, Sherry L. Maintaining professional competence: approaches to career enhancement, vitality, and success throughout a work life / Sherry L. Willis, Samuel Sanford Dubin. – San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1990. – 328 p.
5. Merriam-Webster. Dictionary [Electronic Resource]. – Electronic data. – Mode of Access: <https://www.merriam-webster.com>. – Title from screen.

УДК 514.18

Карымсаков Уалихан Туленович, Абилдабекова Дарига Дюсеновна
Казахский национальный исследовательский технический университет
имени К.И. Сатпаева
(Алматы, Казахстан)

АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ

Аннотация. Одним из путей активизации творческой, познавательной деятельности студентов в подготовке высококомпетентных специалистов является привлечение их к научно-исследовательским работам. В статье рассмотрены вопросы организации учебного процесса, способствующие повышению интереса студентов к научным исследованиям. В свою очередь, участие в научно-исследовательской работе способствует лучшему усвоению студентами дисциплины, расширению их научного кругозора.

Ключевые слова: геометро-графическая подготовка, творческая и познавательная деятельность, коника.

Karymsakov Ualikhan, Abildabekova Dariga
Kazakh national research technical university after K.I. Satpayev
(Almaty, Kazakhstan)

ACTIVATION OF CREATIVE AND COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS THROUGH RESEARCH WORK

Abstraction. One of the ways of activating the creative, cognitive activity of students in the training of highly competent specialists is to involve them in research work. In the article the questions of the organization of the educational process, which contribute to increasing the interest of students to scientific research, are considered. In turn, participation in research work contributes to the better mastering of discipline by students, to the expansion of their scientific horizons.

Keywords: Geometrical and graphic preparation, creative and cognitive activity, conic.

В профессионально-ориентированной системе обучения большое внимание уделяется профессиональной заинтересованности студента. Такая позиция в обучении требует новых форм организации учебного процесса, которые дают возможность студентам стать полноправным, творческим участником учебного процесса в области начертательной геометрии и инженерной графики, являющихся базовыми дисциплинами [1-4].

Активизация творческой, познавательной деятельности бакалавров, формирование информационно-инновационной культуры будущих специалистов являются основными педагогическими условиями в образовании.

Выполнение этих условий требует системы научно-методического обеспечения процесса развития творческих способностей студентов,

формирование творческо-поисковой среды в аудитории, мониторинга и диагностики творческих способностей обучающихся. А также требует профессионально-педагогической подготовки преподавателя для совместной творческой работы со студентами. Одним из инструментов активизации творческой, познавательной деятельности студентов является привлечение их к научно-исследовательским работам. Научно-исследовательские работы студентов являются основной частью научно-педагогической подготовки кадров.

Курс начертательной геометрии студенты изучают в первом курсе. Конечно, от студентов первого курса мы не можем требовать большой научной работы. Но можно организовать учебный процесс таким образом, чтобы способствовать повышению интереса студентов к научным исследованиям. В свою очередь, это дает возможность для хорошего усвоения студентами дисциплины, расширяет их научный, технический кругозор, учит самостоятельно осваивать новые идеи.

Для усвоения тем начертательной геометрии решаются позиционные и метрические задачи. Решение задач состоит из трех этапов: анализ, построения, исследования. Рассматривают несколько вариантов решения задачи и выбирают один из них. Научить анализировать и сравнивать результаты можно при изучении каждой темы. А также можно проводить исследования и рассматривать возможности использования других способов для решения данной задачи. Например, студентам была предложено исследовать способы построения коник. По результатам этой работы студенты сделали доклад на студенческой научной конференции.

Коника – линия пересечения конуса вращения плоскостью. Основные виды коник: эллипс, парабола, гипербола. Коники можно получить сечением плоскостью однополостного и двуполостного гиперболоида. Геометрические, баллистические, оптические, акустические, эстетические и другие свойства коник широко используются в различных областях науки и техники. В исследовательской работе студента коники рассматриваются как циклические кривые. Это предложение дано в учебнике В.С.Левицкого. Множество центров окружностей, проходящих через одну заданную точку и касательных к заданной окружности, образуют конику. Заданная точка M и центр направляющей окружности являются фокусами коники [5].

Для проведения через заданную точку окружность, касательную к заданной окружности используем графическую систему AutoCAD. В этой системе несколько опций построения окружностей: центр и радиус, центр и диаметр, две точки, три точки, две касательные и радиус, три касательные. В нашем примере мы используем опцию «три точки». В качестве первой точки выбираем заданную точку M , вторыми точками выбираем точки определенно расположенные на прямой, проходящей через точку M . В качестве третьих точек выбираем точки касания с направляющей окружностью. Для этого используем привязку «касательная».

Если точка M расположена внутри окружности m , то коника будет эллипсом (n) (рисунок 1).

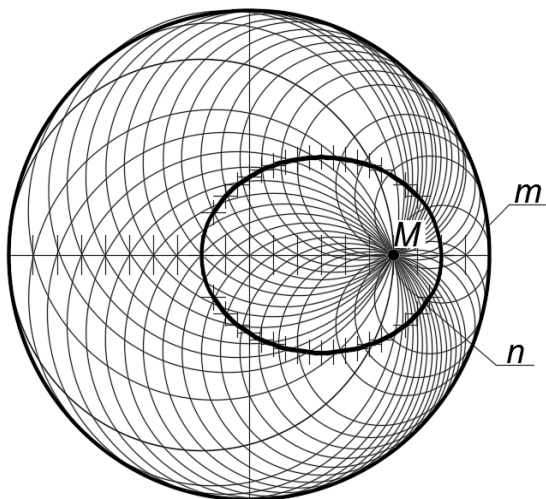

Рисунок 1

Если точка M расположена снаружи направляющей окружности m , то коника будет эллипсом (n) (рисунок 2).

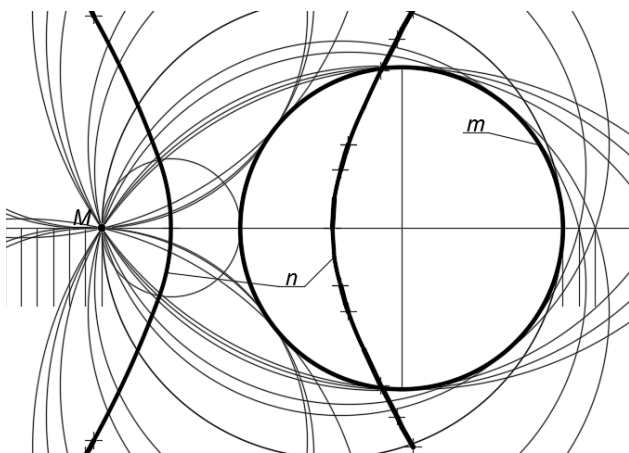

Рисунок 2

Если радиус направляющей окружности равен бесконечности, то коника будет параболой (рисунок 3).

Заменяем точку M окружностью. В этом случае множество центров окружностей, касательных к двум окружностям, тоже образуют коники. Для проведения касательных окружностей использована опция «три точки».

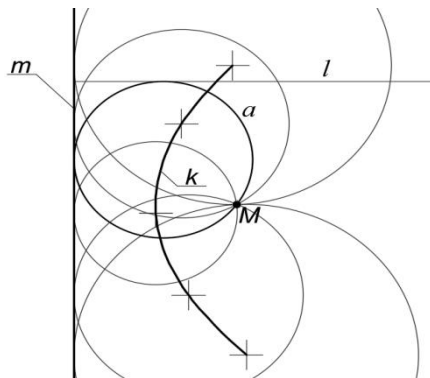

Рисунок 3

Если одна окружность (n) расположена внутри второй окружности (m), множество центров касательных окружностей образуют два эллипса k_1 , k_2 (рисунок 4).

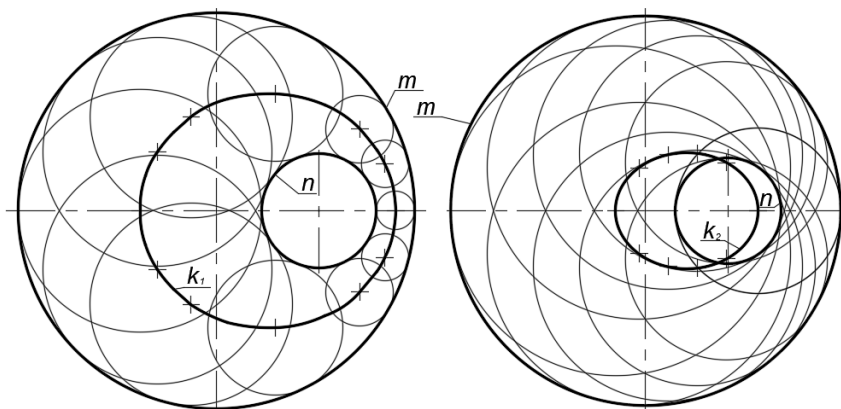

Рисунок 14

На рисунке 5 видно, что множество центров окружностей, касательных к двум пересекающимся окружностям образуют эллипс и прямую.

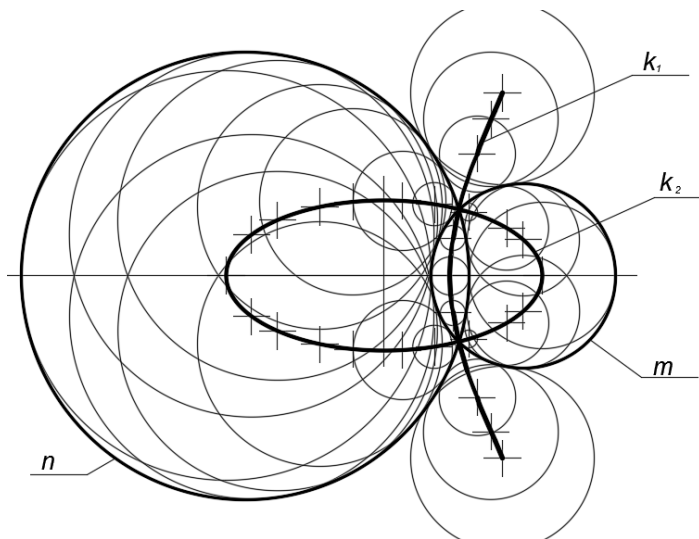

Рисунок 5

Таким образом, изучая материалы по заданной теме, проведя некоторые исследования студент презентует результаты на конференции. Такие же исследования можно проводить по использованию преобразований в построении теней, по способам построения линейной перспективы, по использованию гомологии для решения различных позиционных задач и др. Творческая работа со студентами с привлечением их к научно-исследовательской работе способствует развитию творческого и логического мышления, формированию научно-исследовательских компетенций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Цатурова И.А. Модель учебного процесса при взаимосвязанном обучении видам РД //межведомственный сборник научных трудов «Коммуникативные задачи как средство оптимизации обучения иностранным языкам». – Нальчик, 1988. – 230 с.
2. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л.: ЛТУ, 1980. – 172 с.
3. Коджаспирова Г.М. Педагогика. – М.: Издательство КноРус, 2010. – С. 636-645.
4. Байденко В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы): метод. пособие. – М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с.
5. Левицкий В.С. Машиностроительное черчение: Учеб. для студентов высших технических учебных заведений - М.: Высш. шк., 1988 - 351 с.

Клименко Юлія Анатоліївна
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(Умань, Україна)

ДО ІСТОРІЇ ЕСПЕРАНТО-ПРОСВІТИ В УКРАЇНІ (20-ТІ – ПОЧАТОК 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ)

Анотація. У статті схарактеризовано освітньо-просвітницький напрям розвитку есперанто-руху в Україні у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття.

Автором з'ясовано, що незважаючи на ключову спрямованість есперанто-руху в той чи той період, освітньо-просвітницьку діяльність організовували переважно через різноманітні організаційні форми: есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації, школи, технікуми, вищі навчальні заклади та інші педагогічні форми.

Ключові слова: есперанто, есперанто-рух, есперанто-освіта, есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації, освітньо-просвітницька діяльність есперантистів.

Клименко Юлия Анатольевна
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тичины
(Умань, Украина)

К ИСТОРИИ ЭСПЕРАНТО-ПРОСВЕЩЕНИЯ В УКРАИНЕ (20-Е – НАЧАЛО 30-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА)

Аннотация. В статье охарактеризовано образовательно-просветительское направление развития эсперанто-движения в Украине в 20-х – начале 30-х годов ХХ века.

Автором установлено, что несмотря на ключевую направленность эсперанто-движения в тот или иной период, образовательно-просветительскую деятельность организовывали преимущественно через различные организационные формы: эсперанто-курсы, кружки, лекции, доклады, консультации, школы, техникумы, высшие учебные заведения и другие педагогические формы.

Ключевые слова: эсперанто, эсперанто-движение, эсперанто-образование, эсперанто-курсы, кружки, лекции, доклады, консультации, образовательно-просветительская деятельность эсперантистов.

Klimenko Julia
Uman State Pedagogical University named Paul Tyczyne
(Uman, Ukraine)

THE HISTORY ESPERANTO CLEARANCE UKRAINE
(20-TH – EARLY 30-IES OF XX CENTURY)

Abstract. *The article determined education and educational direction of the Esperanto movement in Ukraine in the 20's – early 30-ies of XX century. The author found that despite the key focus of the Esperanto movement in this or that period of education and educational activities organized mainly through various organizational forms: Esperanto courses, clubs, lectures, reports, consultations, schools, colleges, universities and other forms of teaching. The study does not cover all aspects of the problem. Require further study social and educational principles of the Esperanto movement as a socio-cultural, interlinhvystychnoho phenomenon of the past and present.*

Key words: *esperanto esperanto movement, esperanto education esperanto courses, clubs, lectures, reports, consultations, educational and educational activities of esperanto.*

Один із основних напрямів розвитку вітчизняного есперанто-руху у 20-х – на початку 30-х років XX століття – освітньо-просвітницька діяльність серед різних верств населення. На окремих етапах розвитку досліджуваного феномену мета освітньо-просвітницької діяльності есперантистів залежно від суспільно-політичної ситуації змінювалася – від популяризації мови есперанто на перших етапах (дорадянський період) до практичного використання есперанто як засобу «класової боротьби» та інтернаціонального міжнародного спілкування.

Як свідчить аналіз джерел, до 1903 р. влада не дозволяла активістам есперанто-руху організовувати есперантські курси. До виходу Височайшого маніфесту від 17 жовтня 1905 р., Тимчасових правил про періодичні видання від 24 листопада 1905 р., Тимчасових правил про збори від 4 березня 1906 р. та інших указів, які внесли зміни в законодавство, така діяльність есперантистів була або неможлива, або ускладнена. Так, до революції для проведення лекцій та навчальних курсів було необхідно отримувати дозвіл від градоначальника і попечителя навчального округу, а з березня 1906 р. бажаючі влаштувати публічні збори мали лише письмово повідомити про це начальника місцевої поліції [5, с. 208].

Для збільшення попиту на досить специфічну продукцію. В 1910 р. відомий есперантист О. Сахаров офіційно заснував навчальний заклад – «Московський інститут есперанто», який видавав дипломи про проходження початкового і вищого рівня мовних курсів [9, с. 91].

Після суспільно-політичних змін 1917–1920 років близько 100 об'єднань і гуртків, звільнені від поліцейського нагляду і царської цензури, натхненні ідеєю встановлення братерства між усіма народами за допомогою есперанто, розвернули активну пропагандистську і навчальну діяльність. Есперанто почали викладати не лише в клубах і гуртках, а й у деяких навчальних

закладах. Так, наприклад, уже в 1917 р. у Вищому артилерійському училищі вивчати нейтральну міжнародну мову почали 213 осіб [4, с. 137].

Перша постанова про введення есперанто в усіх установах УСРР була прийнята в грудні 1920 р. на засіданні Укрголовпрофосвіти. У травні 1920 р. під впливом громадської думки Народний комісаріат освіти дозволив викладати есперанто в загальноосвітніх школах як факультативний предмет разом з іноземними мовами – французькою, німецькою й англійською [4, с. 137–138].

З розвитком есперанто-руху однією з актуальних проблем стала підготовка кадрів есперантистів та удосконалення навчально-педагогічної есперанто-діяльності. Про це, зокрема, зазначалося в постанові Першого з'їзду СЕРК про невідкладну «організацію навчальної справи», оскільки «...в своєчасному та правильному вирішенні її – запорука успіху есперантського руху по всій території Союзу» [2, с. 1].

Це питання стало предметом обговорення на засіданні спеціальної комісії (30 грудня 1923 р.). Однак після його всебічного вивчення комісія прийшла до висновку, що здійснити організацію Інституту в тогочасних умовах не можна було. Тому, зважаючи на гостру потребу в організованому центрі навчально-педагогічної есперанто-роботи, було прийняте компромісне рішення – створити Інструкторську секцію Союзу есперантистів радянських країн (СЕРК). Вирішення основних завдань інструкторської секції СЕРК базувалося на регіональному («місцевому») підході: «Місця повинні живити свій центр, давати матеріали, статистичні дані, спостереження, практичні думки, які центр буде накопичувати, обробляти, зводити і так мати реальне відображення місцевої роботи в масштабі всієї країни. Усі спостереження, висновки, міркування і практично цікаві матеріали згодом повернуться на місця в обробленому вигляді і будуть служити розвитку навчальної справи» [2, с. 2].

У 1924 р. відповідно до постанови Наукпедкому Головоцвиху «міжнародна мова есперанто дозволена до вжитку в установах соцвиху, як факультативний (не обов'язковий предмет) (постанова за підписом голови Соцвиху І. Соколяньського, 9.09.1924 р.) [3, с. 19].

Рішення «визнати бажаним уведення есперанто в школах соціально-економічної вертикалі як факультативний предмет» було прийняте відповідно до постанови пленуму методкому Головпрофосвіти від 8 листопада 1924 р. [6, с. 19]. Серед інших профорганізацій ВУРПС рекомендував повсюдну організацію в робітничих клубах гуртків есперантистів та вказав на необхідність створення при окпроффадах есперанто-консультацій для планового керівництва справою міжнародного зв'язку на місцях [1, с. 20].

Політосвітвідділ ЦК ВЛКСМ також звернувся з циркуляром від 3 березня 1926 р. до всіх губкомів комсомольських осередків, у якому зауважив на порядок організації та ведення есперанто-курсів для молоді. Як наслідок – у багатьох містах країни, в тому числі і в УСРР, організовано держкурси есперанто для робітників [1, с. 20]. З відповідними зверненнями до комсомольців УСРР звернувся ЦК ЛКСМУ.

Упродовж 1927–1929 рр. есперанто викладали у майже 80 школах 24 міст СРСР як факультативний курс. Згідно з рішеннями місцевих відділів народної освіти як обов'язкова дисципліна есперанто ввели в багатьох школах і педагогічних технікумах, зокрема в Кременчуці та Кривому Розі. З метою полегшення вивчення іноземних мов Харківським відділом народної освіти

було прийняте рішення в 1930–1931 навчальному році включити есперанто в навчальні плани всіх шкіл [1, с. 20].

Ці та інші документи один за одним проголошували аргументи на користь введення мови есперанто в школу з метою якнайшвидшого її поширення.

У брошурі І. Ізгура «Всесвітня мова есперанто й школа» (1926) висвітлено причини необхідності вивчення мови есперанто в школах; акцентовано на педагогічному та виховному значенні есперанто; наведено статистичні дані про поширення есперанто у світі, навчальні та літературні есперанто-видання; значення есперанто для міжнародного пролетаріату не як мети, а як «...засобу для досягнення своєї мети – кращого зв'язку і єднання світового пролетаріату»; подано текст маніфесту Міжнародної конференції про введення есперанто в школах (Женева – 18 квітня 1922 р.); запропоновано повну граматику міжнародної мови есперанто та перелік навчальної літератури для вивчення міжнародної мови [3, с. 5].

Необхідність вивчення мови есперанто та введення її до шкільних навчальних програм, на думку І. Ізгура, зумовлена тим, що пролетаріат не зможе швидко вивчити іншу іноземну («чужоземну») мову, це «...тягне за собою витрату великих грошей, яких пролетаріат не має», а «... всі національні (чужоземні) мови надзвичайно складні для вивчення» та ін. [3, с. 5–6].

Пошуки вітчизняних освітян шляхів розвитку есперанто відбувалися в контексті світових подій. Так, педагоги 28-ми країн (Австрії, Албанії, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Угорщини, Німеччини (включаючи Саксонію та Брауншвейг), Голландії, Греції, Грузії, Данії, Єгипту, Італії, Китаю, Персії, Польщі, Румунії, Росії, України, Фінляндії, Франції, Чехо-Словаччини, Чилі, Швеції, Швейцарії та Японії) 18–21 квітня 1922 р. скликали в Женеві Всесвітню конференцію для вирішення питання про введення міжнародної мови есперанто в школах. На конференції було прийнято резолюцію про необхідність введення есперанто в усіх школах світу. Також було підготовлено та випущено маніфест до вчителів усього світу [3, с. 7].

Сучасники-есперантисти, теоретики та практики з метою популяризації міжнародної мови постійно підкреслювали педагогічне значення есперанто не лише як засобу міжнаціонального спілкування та взаєморозуміння народів, а й як своєрідного соціокультурного та соціально-педагогічного феномену. З Декларацією про цінність есперанто в навчально-виховній справі виступили англійські вчені, педагоги з Лондона, Ліверпуля, Манчестера та інших міст: «Ми палко підтримуємо роботу яка проводиться за впровадження есперанто як офіційного предмета вивчення в школах усього освіти і сміливе її використання» [8, с. 88].

Міжнародна мова стала засобом обміну педагогічним досвідом вітчизняних учителів-есперантистів із зарубіжними колегами на міжнародних педагогічних форумах, конгресах і т.п.

У 20–30-х роках прогресивні освітяни різних країн мали свою організацію – Інтернаціонал працівників освіти (ІПО), що діяв із 1920 р. до 1939 р. Саме це об'єднання в довоєнні роки реалізовувало міжнародні педагогічні зв'язки в трьох головних напрямках: безпосередніх контактах, публікаціях і педагогічних впливах [6, 53].

Крім офіційних видань, рядові члени ІПО з власної ініціативи створювали додаткові видання, у яких пропагували ідеї інтернаціональної демократичної педагогіки. Так, у 1923 р. спочатку в невеликому французькому містечку Сассело пар Баквіль (Sasselot par Bacqueville), а потім у Парижі почав виходити невеликий (10–12 сторінок) журнал на есперанто «Novaj Tempoj» («Нові часи»), який згодом став називатися «Internacia pedagogio revuo» («Міжнародний педагогічний журнал»). Він об'єднав педагогічний авангард багатьох країн – людей, що прагнули створити науку про демократичне виховання підростаючого покоління. На його сторінках, поряд з оригінальними статтями, друкували уривки з творів, що належали авторитетам у галузі педагогіки, широко висвітлювали міжнародне педагогічне життя та проблеми профспілкового вчительського руху [6, с. 55].

Для популяризації зарубіжного досвіду, що став предметом обговорення на Міжнародному конгресі інтернаціональних працівників освіти (на якому діяла і секція есперантистів-просвітників) [7, с. 88].

Як свідчить аналіз тогочасної практики, серед основних причин вивчення міжнародної мови та її впровадження у шкільні програми – підготовка високоякісних есперанто-кадрів та міжнародне листування мовою есперанто з метою посилення інтернаціональних зв'язків. А «життєвість будь-якого явища визначається його масовістю». Тому «серйозні, чуйні есперантисти та прихильники міжнародної мови» розуміли, що масове використання міжнародної мови можливе тільки шляхом впровадження його в школи: «...потрібно формувати смак до розширення світогляду школярів, звичку до інтернаціональних зв'язків та міжнародної мови зі шкільної лави» [8, с. 88].

Відповідно до основного завдання вивчення есперанто в школах супроводжувалося серйозною, спланованою роботою з мікробзв'язку. З інформації, яку містить тогочасна періодика, дізнаємося про значні успіхи та досвід і про недоліки у його реалізації.

Есперанто-рух та мова есперанто поширювалися швидкими темпами. Уже в 1920 р. у 800 містах світу нараховувалося близько 2000 організацій і товариств. Цікаві статистичні дані знаходимо в доповідях делегатів Всесвітньої педагогічної конференції (Женева, 18–21 квітня 1922 р.): «Так, наприклад, до складу німецької есперантської спілки входить 285 організацій. Німецька робітнича есперантська спілка об'єднує 90 організацій. Есперантські курси за рік проходять близько 80 000 осіб. У 1921 році було організовано 1600 курсів. Вивчення есперанто в школах: народних, середніх, шести- й дев'ятирічних нового типу, технічних, торговельних, у вищих школах, в установах для сліпих, у приватних школах – проводилось ще до кінця 1922 р. в 171 місті. На початку 1925 р. в одному тільки м. Магдебурзі есперанто вивчали 1200 дітей» [3, с. 9].

Отже, освітньо-просвітницька діяльність есперантистів у різноманітних організаційних формах (есперанто-курси, гуртки, лекції, доповіді, консультації школи, технікуми, вищі навчальні заклади та інші педагогічні форми), мала за мету, насамперед – повсюдне поширення есперанто як засобу міжнародного зв'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Изгур И. За всеобщий русско-эсперантский словарь! / И. Изгур, В. Эльсудо // Международный язык. – 1929. – № 1. – С. 19–24.

2. Инструкторская Секция СЭСС // Бюллетень Центрального Комитета Союза Эсперантистов Советских Стран (СЭСС). – 1924. – № 1. – С. 1–2.
3. Ізгур І. Всесвітня мова Есперанто й школа / І. Ізгур. – М. – Харків (Кременчук): Вид. «Нова Епоха» при ЦК СЕРК. Український сектор, 1926. – 32 с.
4. Королевич А. И. Книга об эсперанто / А. И. Королевич. – К.: Наукова думка, 1989. – 254 с.
5. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание Третье. В 33 т. – СПб., 1909. – Т. 26. – Отд. 1. – С. 1208.
6. Сухомлинська О. В. Міжнародні зв'язки педагогів України у 20-х – на початку 30-х рр. / О. В. Сухомлинська // Український історичний журнал. – 1991. – № 10. – С. 52–57.
7. У просвещенцев-эсперантистов // Международный язык. – 1934. – № 2–3. – С. 88.
8. Эсперанто – молодому поколению через школы. Декларация английских ученых в пользу эсперанто// Международный язык. – 1934. – № 2–. – С. 88–89.
9. Saňarov A. A. Rememoroj de centprocenta esperantisto / A. A. Saňarov M., 1993. – С. 164.

УДК 37.015.3:378:316.647.5

Комісаренко Наталія Олександрівна
Уманський національний університет садівництва
(Умань, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ІДЕЯХ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Анотація. У статті розглянуті педагогічні умови виховання студентів вищих навчальних закладів на ідеях толерантності. Виділено основні завдання педагогіки толерантності, а також охарактеризовано рівні толерантності. Визначено основні напрямки педагогіки толерантності.

Ключові слова: педагогічна толерантність, виховання особистості, завдання педагогіки толерантності, типи і рівні толерантності, педагогічна діяльність вчителя.

Аннотация. В статье рассмотрены педагогические условия воспитания студентов высших учебных заведений на идеях толерантности. Выделены основные задания педагогики толерантности, а также охарактеризованы уровни толерантности. Определены основные направления педагогики толерантности.

Ключевые слова: педагогическая толерантность, воспитание личности, задачи педагогики толерантности, типы и уровни толерантности, педагогическая деятельность учителя.

Natalia Komisarenko
Uman National University of Horticulture
(Uman, Ukraine)

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EDUCATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON THE IDEAS OF TOLERANCE

Abstract. The pedagogical conditions of students' education on the ideas of tolerance are considered in the article. The main tasks of pedagogic of tolerance are defined and the different levels of it are characterized. The main directions of pedagogic of tolerance are defined.

Keywords: pedagogical tolerance, education of personality, tasks of the pedagogics of tolerance, types and levels of tolerance, pedagogical activity of a teacher.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства наукова педагогічна думка здійснює пошук нових пріоритетів у вихованні підростаючих поколінь, пов'язаних з виведенням освіти України на рівень розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних та організаційних засад.

Сучасна епоха характеризується глобалізацією проблем у взаємозв'язках та потребує таких форм співіснування між державами,

народами, людьми, що базуються на засадах толерантності, ненасильства, культури миру та співробітництва. З появою явища глобалізації відсутність толерантності у взаєминах народів і держав призведе до самознищення людства, тому толерантність, як характеристика, основа міжнародних взаємин, стає передумовою подальшого існування людської цивілізації. Взаєморозуміння між людьми, взаємопроникнення різних культур, повага до традицій інших народів, свідоме прийняття альтернативної точки зору, плюралізм думок і оцінок – ось те, чому повинне навчитися людство.

В Україні, яка за своїм геополітичним становищем опинилась на перехресті світових культур, проживають представники всіх релігій світу, а це означає, що питання терпимості, етичності, гуманістичного виховання набувають особливої ваги і стають вагомим чинником внутрішньої стабільності в країні. З огляду на це особливо важливим та актуальним завданням світового співтовариства та громадськості є формування в громадян психології толерантності та виховання молоді в її дусі.

Для розв'язання цього завдання було докладено чимало зусиль різними міжнародними організаціями. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН проголосила 1995 рік Міжнародним роком, присвяченим терпимості. Серед важливих заходів цього року - проголошення 16 листопада Міжнародним днем толерантності, а також прийняття 28-ю сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року Декларації принципів толерантності. Ця Декларація визначає толерантність як «повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості», «обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії та правопорядку». «Толерантність» означає, що кожен може дотримуватися своїх переконань і визнає таке саме право за іншими» [3].

Виховання в дусі толерантності Декларація розглядає як невідкладне завдання, яке «повинне розвивати в молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формувати високі моральні критерії» [3].

Відомо, що виховання високих моральних якостей – головна мета педагогічної науки. Особливої гостроти ця проблема набуває в зв'язку з підготовкою нової генерації педагогічних кадрів. У цих умовах перед вищою школою постає нагальне завдання – дати Україні педагогів, здатних у практичній діяльності виходити з сутності гуманізму та природи самого виховання, його потреб та інтересів.

Необхідність розв'язання у вищих навчальних закладах проблеми виховання особистості вчителя, толерантного за своїм світосприйняттям, ставленням до дійсності відповідає вимогам Закону України «Про освіту», Державної національної програми «Освіта. Україна XXI ст.», Концепції національного виховання, Національної доктрини розвитку освіти, а також проекту Концепції громадянського виховання особистості.

Як свідчить реальність, найбільше перешкоджає ефективності педагогічної взаємодії авторитаризм. Нинішнє суспільство є посттоталітарним. Характерними рисами освітянських установ минулих десятиліть були одноманітність і загальний для всіх характер програм, установок, формалізація взаємодії елементів систем, авторитарний, директивно-установчий характер, стиль навчання, виховання та управління. Відповідно до цього формувалась і адміністративно-командна педагогіка. Вчителі, які відчували на собі авторитарний вплив, використовували

його і в своїй педагогічній діяльності.

Толерантна освіта є передумовою створення мирних взаємин у суспільстві. Бути толерантним – це культурне спілкування з оточуючими, гарячий відгук на чужий біль, допомога близьким і чужим людям, вміння правильно підтримати людину і в горі, і в радості, шанувати, поважати і передавати з покоління в покоління традиції, звичаї і навички нашого народу.

Отже, толерантна особистість – це:

- людина, яка добре знає себе і визнає інших;
- виявляє співчуття, альтруїзм, чуйність, терпіння, почуття гумору;
- терпима до розбіжностей;
- доброзичлива;
- не засуджує інших;
- володіє собою;
- має високий рівень емпатії;
- уміє слухати;
- проявляє довіру [6].

Толерантність як педагогічне явище входить до комплексу завдань процесу виховання та виступає як особистісна якість, що підлягає розвитку не тільки у ході навчання та виховання, але й самовиховання. Педагог повинен поставити мету сформувати у вихованця знання, вміння та навички толерантного ставлення до оточуючих, бажання включити толерантність в особистісну систему цінностей, і, як результат, що спонукає до толерантної поведінки в конкретній ситуації, – установку на толерантність, спираючись на яку вихованець у ході різноманітної спільної діяльності з викладачем, а також в ході подальшого самовиховання буде розвивати у себе толерантність як особистісну рису [2].

Припускаємо, що толерантність у процесі інтеріоризації етичних принципів спілкування стає однією з невід'ємних характеристик індивіда як особистості за умови наявності сформованої установки на толерантність, включення цього поняття в індивідуальну систему цінностей, сформованості знань про толерантність, а також вмінь і навичок толерантної взаємодії. Ці моменти ми розглядаємо як складові частини толерантності особистості, які визначають хід та результати процесу виховання цієї особистісної якості. Таким чином, виховання цих складових частин (установок, ціннісних орієнтацій, знань, вмінь і навичок) необхідно розглядати як педагогічні умови процесу виховання толерантності, що характеризують його зміст. З іншого боку, комплекс педагогічних умов повинен бути доповнений методичними умовами. Серед них відзначимо використання різноманітних організаційних форм навчально-виховної роботи (лекційних, дискусійних, ігрових). Із усіх складових частин цього комплексу найбільш суперечливим є формування установки.

Установка – це психологічне за своєю природою поняття; воно визначається як «готовність, схильність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій та дій у певному напрямку; забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання відповідної діяльності; служить основою для доцільної вибіркової активності людини» [7].

У цьому визначенні підкреслюється сутність установки не як характеристики самого індивіда (суб'єкта), а як характеристики його стану в той

момент часу, якому відповідає певна ситуація. Таким чином, оточуючі обставини (як внутрішні, так і зовнішні) здійснюють значний вплив на формування установки. Разом з тим, таке розуміння установки не вказує на якісні ознаки стану індивіда в окремо взятій момент часу, більше того, однозначна залежність установки від стану індивіда створює певні труднощі для формування на її основі цілісної якості особистості.

Інші визначення також підкреслюють ситуативну зумовленість установки. Наприклад, «Установка – готовність суб'єкта до тієї чи іншої діяльності, що актуалізується при передбаченні чи появі певного об'єкта, явища або несе у собі риси цілісної структури особистості із сталим набором характеристик» [4].

Виховання цих складових частин (установок, ціннісних орієнтацій, знань, вмінь і навичок) необхідно розглядати як педагогічні умови процесу виховання толерантності, що характеризують його зміст. З іншого боку, комплекс педагогічних умов повинен бути доповнений методичними умовами. Серед них важливе місце відводиться використанню різноманітних організаційних форм навчально-виховної роботи (лекційних, дискусійних, ігрових тощо).

Основними завданнями педагогіки толерантності є: передача знань про толерантність через навчання; формування вмінь і навичок толерантної взаємодії з іншими; виховання толерантності як однієї з найважливіших якостей особистісної системи цінностей (через виховання шляхом розвитку потреби та здатності до вибору) та на цій основі – мотивів толерантної поведінки та установки на толерантність. Установка на толерантність – це налаштованість індивіда на певний тип поведінки, яка полягає в його емоційно-вольовій готовності а) до рівноправного діалогу з іншою людиною та в критичному сприйнятті явищ навколишньої дійсності; б) до цілісного сприйняття «іншого» з усвідомленням та прийняттям його характерних рис як вияву індивідуальності та неповторності; в) до компромісу; г) частково поступитися власними інтересами задля розв'язання та попередження конфлікту в ситуаціях зіткнення двох індивідів, які відрізняються один від одного своїм статусом (статевим, віковим, професійним, расовим).

Різноманітність видів рівнів толерантності спонукає поставити питання про те, яку толерантність слід виховувати в процесі підготовки майбутніх вчителів.

На нашу думку, визначальними критеріями для виділення видів і рівнів толерантності повинні стати характеристики суб'єктів, які взаємодіють. Для того, щоб визначити рівень толерантності, слід проаналізувати масштаб суб'єктів. Так, можна говорити про толерантність на рівні соціальної групи (групово толерантність), політичної партії або руху (політична толерантність), національної спільноти (етнічна толерантність), на рівні окремо взятої особистості (індивідуально-особистісна толерантність).

Виділимо мінімальний (початковий) та максимальний (мегарівень) рівні толерантності. Першим із них є толерантність людини стосовно самої себе (самотолерантність), коли індивід змушений робити значні зусилля для того, щоб прийняти себе таким, яким він є, та розвинути в собі соціально значущі якості, не втративши при цьому особливостей, у котрі вплітається його власна індивідуальність. Таким чином, для того, щоб жити в мирі з самим собою, необхідно бути толерантним стосовно себе. Мегарівнем є толерантність, яка виявляється під час взаємодії самостійних державних утворень. Нинішня

міжнародна політична ситуація, за якої окремі держави диктують свою волю іншим, менш розвинутим, та втручаються у внутрішню політику інших держав, спонукає громадськість поставити питання про міжнародну толерантність [5].

Якщо взяти до уваги специфіку вчительської праці, в процесі якої викладачу в навчальній, виховній, методичній та організаційній діяльності доводиться встановлювати стосунки з великою кількістю людей різноманітних професій, політичних переконань, релігійних поглядів, можна дійти висновку, що педагог повинен володіти вмінням толерантної взаємодії на всіх рівнях та в усіх виявах толерантності. Це підкреслює необхідність введення поняття педагогічної толерантності, під якою розуміється володіння вміннями і навичками толерантної взаємодії та установка на толерантність у процесі здійснення педагогічної діяльності для досягнення завдань толерантного розвитку особистості вихованця.

Отже, педагогічна толерантність є особливою інтегруючою формою, що містить у собі риси всіх видів і рівнів толерантності, визначається завданнями та особливостями педагогічної діяльності вчителя й усією різноманітністю педагогічних ситуацій, є професійно-особистісною якістю вчителя та однією з норм його поведінки, являючи собою один з компонентів педагогічної етики.

Для досягнення мети виховання толерантності нами з'ясовано, які умови навчання та виховання є для цього найбільш сприятливими.

На думку М. Фіцули, навчання, як один із видів людської діяльності, складається з двох взаємопов'язаних процесів – викладання й учіння.

Викладання – діяльність учителя в процесі навчання, що полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень, проведенні лабораторних і практичних занять, керівництві роботою студентів із самостійного засвоєння знань, у перевірці якості знань, умінь і навичок.

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями і навичками. У широкому значенні – це оволодіння соціальним досвідом з метою його використання в практичному житті.

Виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості [1].

Отже, процес виховання толерантності повинен являти собою єдність викладання, учіння та виховання. При цьому слід мати на увазі, що викладання, учіння та виховання в реальному педагогічному процесі є взаємопов'язаними та складають три аспекти педагогічної діяльності вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаревская Е. В. Гуманизация воспитания старшеклассников / Е. В. Бондаревская // Советская педагогика, 1991. – № 9. – С. 50–56.
2. Валитова Р. Р. Толерантность: порок или добродетель // Вестник Московского университета. Сер.7. Философия, 1996. – № 1. – С. 33–37.
3. Декларация принципов толерантности, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на 28-й сесії в Парижі 16 листопада 1995 року // <http://www.tolerance.org.md/rom/docs/decl-u.htm>
4. Конюхов Н. И. Словарь – справочник практического психолога. – Воронеж, НПО «МОДЕК», 1996. – 224 с.
5. Словарь практического психолога / Сост. Ю. Головин. – Минск: Харвест,

1997. – 800 с.

6. Соцька М. Тиждень толерантності у школі / М. Соцька // Психолог, 2004. – № 16. – С. 3–5.
7. Толстой Л. Н. Соединить в себе любовь к делу и к ученикам / Л. Н. Толстой // Учитель: Статьи. Документы. Педагогический поиск. Воспоминания. Страницы литературы. – М., 1991. – С. 95.

УДК 373.016:547.022

Қонарбай Айдана Дәуіржанқызы
Абай атындағы ҚазҰПУ
(Алматы, Қазақстан)

МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНЫП СТУДЕНТТЕРДІҢ БІЛІМІН АРТТЫРУ

Берілген мақалада ақпараттық модульдік технологиясымен оқыту және оның ерекшеліктері қарастырылады. Эксперименттік зерттеу «Жоғары молекулалық қосылыстар химиясы» пәнін модульдік технологиямен оқыту барысында студенттердің шығармашылығының артуына және өз бетінше жұмыс жасай алу мүмкіндігін арттыру мақсатында жүргізілді.

В данной статье рассматривается обучение по модульной технологии и их особенности. Экспериментическое исследование было проведено с целью повышения самостоятельной и творческой работы студентов с помощью обучения дисциплины «Химия высоко молекулярных соединений» по модульной технологии.

Кілттік сөздер: модульдік оқыту технологиясы, оқыту элементтері, жоғары молекулалық қосылыстар, полимер.

Konarbay Aidana
KazNPU named after Abay
(Almaty, Kazakhstan)

INCREASE STUDENTS KNOWLEDGE USING MODULAR TRAINING TECHNOLOGY

This article examines training on modular technology and their features. An experimental study was conducted to increase the independent and creative work of students through the training of the discipline "Chemistry of High Molecular Compounds" in modular technology.

Keywords: Modular learning technology, Learning element, high molecular compounds, polymer.

Педагогикалық үдерістің тиімділігінің артуына мүмкіндік беретін білім беру мен тәрбие бірлігін сақтай отырып, білім алушыларға берілетін білімнің үйлесімділігімен қатар, әрбір жеке тұлғаның ерекшелігін ескере отырып, білімділігіне сәйкес бағдар беру, танымдық ізденімпаздығын дамытудағы оқытудың прогрессивтік қадамының бірі – модульдік оқыту.

Модульдік оқыту технологиясы – болашақ маманның танымдық-интеллектуалдық әлемін дамытып қана қоймай, кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сондықтан оқыту технологиялары жеке тұлғаның дамуына, оның рухани тұрғыда жетілуіне маңызды зор, білімдік және психологиялық мәні терең құндылық бағдар ретінде танудың мүмкіндігі бар [1, 10 б].

Модульдік оқыту технологиясының тиімділігі: қысқаша сызбалар арқылы

түсіндіру; 2) студенттердің әрбір сабақта іс-әрекетін бағалау үшін диалогтық қарым-қатынас негізінде танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру; барлық тақырыптар бойынша сынақ, тест жүргізу [2, 7 б].

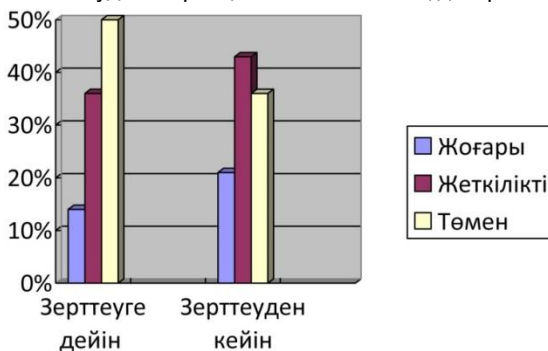
Педагогикалық эксперимент Алматы қаласының Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінде төртінші курс студенттері арасында жүргізілді. Экспериментке барлығы 28 студент қатысты, оның ішінде 14 студент бақылау тобы 14 студент эксперимент тобынан болды. «Жоғары молекулалық қосылыстар» химиясы пәні бірнеше модульге бөлінді (Кесте 1).

Кесте 1 «Жоғары молекулалық қосылыстар» химиясы пәнінің модулі [3, 4 б]

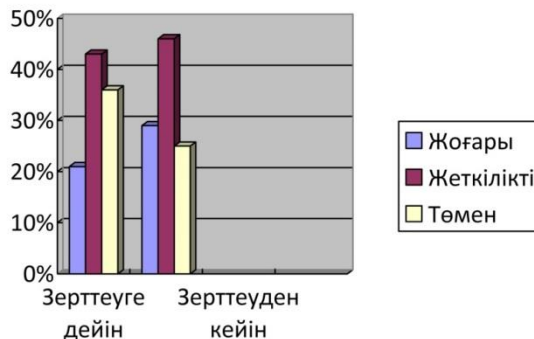
Оқыту элементтері	Тақырыбы	Бақылау түрі
ОЭ-0	Кіріспе. Полимерлер туралы ұғым	Бақылау сұрақтары
ОЭ-1	Макромолекулалардың негізгі сипаттамалары	Химиялық диктант
ОЭ-2	Полимерлерді синтездеу әдістері	Фронтальды сұрау
ОЭ-3	Полимерлердің химиялық реакциялары	Реакцияны жалғастыру
ОЭ-4	Полимерлік денелер	СӨЖ
ОЭ-5	Полимерлердің ерітінділері	Реферат
ОЭ-6	Полимерлердің жеке өкілдері	СӨӨЖ
ОЭ-7	Қорытынды	Тест

Модуль «Жоғары молекулалық қосылыстар» химиясы пәнінің тараулары бойынша жасалды. Қорытынды бөлімде студенттердің білім деңгейлері тест арқылы тексерілді (диаграмма 1, 2). Модульдік оқыту технологиясын қолдану арқылы мынадай жетістіктерге қол жеткізуге болады: уақыт үнемделеді; сабақтың сапасын көтереді; оқу әдісі мен құралдарын таңдауға мүмкіндік береді; оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттырады, сондықтан олардың үлгерімі артады.

Бақылау тобы студенттерінің білім нәтижесінің диаграммасы

Эксперимент тобы студенттерінің білім нәтижесі

Модульдік технология негізінде педагогикалық мамандық бойынша оқытын студенттерге жүрген сабақтар нәтижесі берілген. Студенттердің білімдерін бағалау нәтижесінде бақылау тобындағы студенттердің білім деңгейі жоғарылаған: жоғары және жеткілікті деңгейлердегі студенттер саны 36% -дан 43%-ға жоғарылаған, ал төмен деңгейдегі студенттер саны 50%-дан 36%- азайған.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жанпейісова М.М. «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде» Алматы 2006 ж
2. Қамзина М. «Модульдік оқыту технологиясы»//Тәрбие құралы. 2005 ж №4.
3. Ерғожин Е.Е., Құрманәлиев М.Қ. «Жоғары молекулалық қосылыстар» Оқу құралы. Алматы 2008 ж

Криськів М.Й.
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
(Тернопіль, Україна)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті викладено основні теоретичні положення про формування компетенції мовленнєвої особистості, здатної до спілкування у процесі професійної діяльності. Докладно описано види мовленнєвої діяльності в усній і писемній формі – сприйняття і продукування висловлювань, передумови успішного спілкування, а також необхідні якості мовлення.

Стаття призначена для тих, хто працює у сфері підготовки спеціалістів різного профілю.

Ключові слова: мовлення, мовленнєва діяльність, мовленнєва компетентність, мовленнєва культура.

КУЛЬТУРА РЕЧИ – ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ОБЩЕНИЯ

В статье изложены основные теоретические положения о формировании компетенции речевой личности, готовой к общению в процессе профессиональной деятельности. Подробно описаны виды речевой деятельности в устной и письменной форме – восприятие и продуцирование высказываний, условия успешного общения, а также необходимые качества речи.

Статья предназначена для тех, кто работает в сфере подготовки специалистов различного профиля.

Ключевые слова: речь, речевая деятельность, речевая культура, речевая компетентность, речевая культура.

THE CULTURE OF SPEECH AS A REQUISITION OF THE SUCCESSFUL COMMUNICATION

The article deals with the main theoretical principles of the personality speech competence formation who is able to communicate at the process of professional occupation. The types of speech occupation in oral and written form including perception and production of sayings, reasons of successful communication and necessary principles for speech are identified.

The article is for people working at the sphere of specialists' preparation in different branches.

Key words: speech, speech occupation, speech competence, speech culture.

У сучасній лінгвістиці, лінгводидактиці, психології мовлення трактується як діяльність.

Розуміння мовлення як виду діяльності, що підлягає законам, які характеризують будь-яку практичну діяльність, є особливо близьким до завдань формування мовленнєвої компетентності. Такий підхід здійснюється в

психолінгвістичних дослідженнях, що мають за мету розкрити всю сукупність (точніше, взаємодію) факторів, які керують формою і частково змістом мовленнєвого висловлювання, розглянути співвідношення лінгвістичних і психологічних одиниць, понять і категорій [15, с. 57].

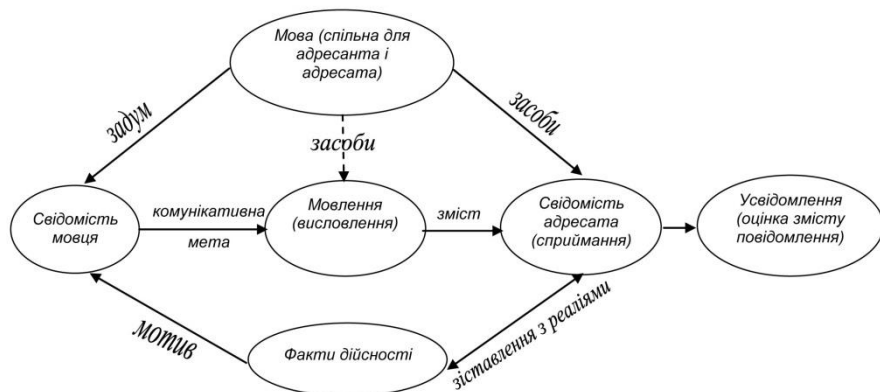
Розуміння мовлення як виду діяльності вперше було висловлене Л. Виготським [5] і розроблене в працях із психолінгвістики О. М. Леонтьєвим [12], О. О. Леонтьєвим [14]. Це вища психічна функція людини, вона має складну структуру та багаторівневу організацію і тому вивчається різними науками – лінгвістикою, психолінгвістикою, психологією. Проте й у поняття «мовленнєва діяльність» часто вкладається різний зміст. Одним із найбільш повних можна вважати визначення І. Зимньої: «Мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований, мотивований (як і будь-яка довільна дія), предметний (змістовний) процес видачі та сприймання сформульованої мовними засобами думки, інформації, спрямованої на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини в процесі спілкування» [9, с. 121]. Інформація передається та сприймається у звукових (говоріння та аудіювання) та графічних (письмо та читання) знаках, що являють собою реалізацію мови, яка зберігається в нашій свідомості.

Функціонально мовлення характеризується як процес. Основні його функції: комунікативна (здійснення процесу спілкування), пізнавальна (здійснення процесів пізнання), емотивна (вираження почуттів), естетична (творення художніх образів), волюнтативна (спонукання до певних дій). Але майже завжди мовлення здійснюється в умовах контакту між людьми. Говоріння «для себе», як вияв внутрішнього стану мовця – все-таки виняток із загального правила. Навіть писемне мовлення, яке відбувається у відсутності адресата, розраховане на читача, на його сприймання. Отже, процес спілкування, по суті, зводиться до контакту між мовцем і адресатом.

У зв'язку з цим Б. Головін виділив п'ять етапів процесу мовної комунікації:

- 1) дійсність – свідомість людини-мовця;
- 2) свідомість мовця – мова;
- 3) мова – мовлення;
- 4) мовлення – свідомість адресата;
- 5) свідомість адресата – дійсність [7, с. 32].

У поєднанні всіх чинників процесу спілкування його можна показати за допомогою схеми.

Модель процесу мовної комунікації

Події і явища навколишньої дійсності викликають у людини певні думки і почуття та бажання висловити їх, поділитися з кимось своїми міркуваннями. Отже, у неї появляється мотив для висловлювання, комунікативна мета. Для реалізації задуму мовець мусить мати наявними у своїй пам'яті необхідний запас виражальних мовних засобів, з-поміж яких він вибирає найбільш придатні для досягнення мети. Використовуючи їх у певних формах, у потрібній послідовності, він надає їм відповідної звукової чи графічної форми і створює усне чи писемне висловлювання. Адресат, сприймаючи звуки або графічні знаки, на основі свого запасу мовних засобів розшифровує переданий адресантом зміст, зіставляє його з реаліями дійсності, погоджується або не погоджується з автором повідомлення. Останній етап при сприйнятті монологу відбувається у внутрішньому мовленні, фіксується у глибинній пам'яті. В умовах діалогу ролі почергово змінюються: бажання висловитися виникає в адресата, він стає адресантом і продукує власне висловлювання, підтримуючи або заперечуючи щойно сприйняте, а той кому, належить попередня репліка, стає адресатом.

Мовлення може бути ефективним (між адресантом і адресатом досягається взаєморозуміння) або неефективним (адресат не сприйняв суті переданого мовцем повідомлення).

Розвиваючи ідеї Л. Виготського, психологи Н. Жинкін, І. Зимня, А. Леонтьєв А. Лурія стверджують, що мовлення у своїй комунікативній функції може бути діяльністю як самостійною, так і такою, що супроводить інші види діяльності, в т.ч. і професійної. Ця теорія взята використовується психологією навчання і дидактикою (Б. Коротяєв, Л. Маркова, М. Скаткін), лінгводидактикою (Н. Бакєєва, М. Дем'яненко, А. Зикєєв), зокрема й методикою розвитку мовлення (Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Капінос, М. Львов, В. Мельничайко, М. Стельмахович, М. Пентилук та ін.

Як бачимо, концепція «породження мовлення» виходять із двох позицій: 1) системи мови; 2) мовленнєвого механізму. Цим визначається її актуальність і для нашого дослідження.

Як відзначає О.О. Леонтьєв, для того, щоб повноцінно спілкуватися, людина повинна володіти низкою умінь: 1) швидко орієнтуватися в умовах спілкування; 2) правильно планувати своє мовлення, вибирати зміст акту спілкування; 3) знайти адекватні засоби для вираження цього змісту; 4) забезпечувати зворотній зв'язок. Без будь-якого з цих умінь спілкування не буде ефективним [13, с. 33].

Для формування мовленнєвої діяльності людині необхідно оволодіти засобами та способами реалізації кожного з її видів. Такими видами мовленнєвої діяльності є сприймання й породження мовлення..

Сприймання – мовленнєва діяльність, характерна для того, хто слухає або читає, тобто сприймає й усвідомлює звукове мовлення (слухання) або сприймає й усвідомлює графічний текст (читання). Г. Костюк називає сприйманням процес відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності, що діють у даний момент на аналізатори людини, у тому числі й почуттєві [11, с. 144]. Емоційне сприймання тексту включається в процеси слухання і читання як найважливіша його складова – без нього неможливе розуміння і навіть подальше відтворення.

Сприймання характеризується індивідуальною своєрідністю. Деякі особи відзначаються точністю сприймання, у сприйманні ж інших – більше моментів суб'єктивного характеру, деякі з них, розповідаючи про сприйняте, в основному говорять про своє ставлення до сприйнятого.

Слухання як вид мовленнєвої діяльності характеризується кількома фазами. Перша фаза – спонукально-мотиваційна – значною мірою залежить від діяльності іншого учасника спілкування (викладача, оратора). У цьому плані слухання є начебто вторинним у комунікативній діяльності.

Однак пасивного сприймання мовлення недостатньо для повноцінного його осмислення. Тому друга – аналітико-синтетична – фаза діяльності передбачає обробку мовленнєвого повідомлення: розуміння або нерозуміння як внутрішній результат думки. На цьому базується результат слухання – формування і можливість вираження слухачем ставлення до почутого. Необхідність розуміння слухачем мовленнєвого повідомлення з метою вираження власної думки з цього приводу припускає продуктивне осмислення мовленнєвого повідомлення, зіставлення всіх компонентів його викладу. Це потребує миттєвої аналітико-синтетичної обробки всього матеріалу й утримання його результатів в оперативній пам'яті слухача. Необхідність виразити свою думку означає підключення до процесу слухання підготовчих фаз процесу говоріння і, безпосередньо, розуміння того, що і як говорити. Цей момент фіксує начебто «паралельність» слухання та початкових фаз власного говоріння, які здійснюються у внутрішньому плані.

Вищий рівень розуміння характеризується передусім умінням виявити основний смисл висловлювання, його головну думку, незалежно від того, сформована вона мовцем чи подана в підтексті. Тому часто поряд із терміном «слухання» активно використовують термін «розуміння». Слухання й розуміння, за аналогією до зарубіжної методики, сьогодні називають «аудіюванням».

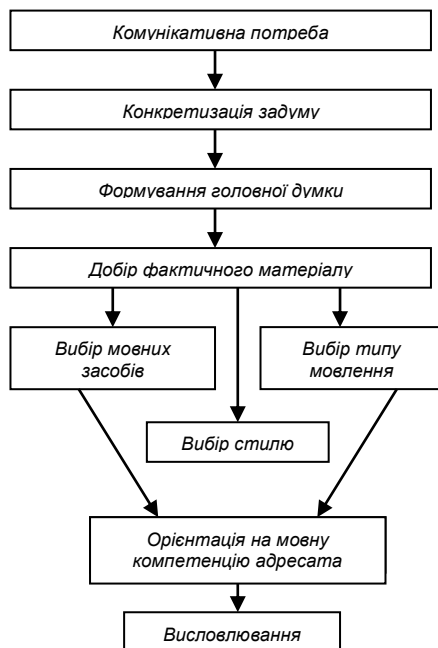
Важливу роль у навчальному процесі відіграє і **читання**. Уміння швидко й свідомо читати є однією з найнеобхідніших умов формування мовленнєвої компетентності. І навпаки, причиною недостатнього рівня

культури мовлення є, як стверджує Н. Бабиц, те, що «окремі мовці не володіють навичками швидкого і осмисленого читання» [2, с. 9]. На думку О. Гойхмана та Т. Надєїної, у процесі комунікації (як процеси обміну інформацією) уміння швидко й раціонально читати є однією з найнеобхідніших умов ефективності спілкування [6, с. 56-63]. Читання є своєрідною підготовкою до користування виражальними засобами мови для висловлення у подальшому власної думки.

Отже, без вироблення навичок рецептивного мовлення (читання чи аудіювання) не відбувається ні подальше відтворення сприйнятого, ні використання виражальних засобів для породження висловлювань.

Породження мовлення (продуктивне мовлення) – це мовленнєва діяльність того, хто передає свої думки вголос (говоріння) або за допомогою графічних знаків мови (письмо). Породження мовлення багатьма психологами (Л. Виготським, М. Жинкіним, О. Леонтьєвим, І. Зимньою, С. Рубінштейном та ін.) ототожнюється з процесом породження тексту, складною аналітико-синтетичною діяльністю, до якої входять операції розчленування предмета висловлювання на ряд складових елементів у тексті, їх випереджувальний синтез. Досліджуючи психологічні механізми мовлення, Н. Жинкін зазначає, що процес мовлення – «це живий механізм, який постійно перебудовується. Його формування, перебудова та запуск відбуваються в результаті обміну повідомленнями. Це необхідно і достатньо для того, щоб накопичувались елементи відбору і сформувалася здатність проводити акт відбору» [8, с. 152].

Процес **породження висловлювань можна змодельовати схемою.**

Модель породження висловлювання

Звідси впливає думка про те, що для успішного формування мовленнєвої компетентності студентів необхідно активізувати у людини психологічні механізми породження мовлення, у процесі якого й формуватимуться уміння відбору виражальних засобів мови для висловлення певної думки. Особливо важлива така здатність для процесу усного (монологічного) мовлення, в ході якого доводиться одночасно виражати певний зміст і добирати засоби вираження наступних частин висловлювання.

Спілкування, яке у науковій літературі розглядається як «процес взаємозв'язку та взаємодії суспільних об'єктів (класів, груп, особистостей), у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, здібностями, уміннями та навичками, а також результатами діяльності, одна з необхідних і загальних умов формування і розвитку суспільства й особистості», здійснюється за допомогою мови і в процесі мовлення [19, с. 153].

Спілкування виникає лише за певних умов, основними з яких є наявність двох партнерів, потреби у спілкуванні, мотивів спільної діяльності, доступних для співрозмовників засобів, передусім мовних. Взаємне пізнання і взаємний вплив людей є обов'язковим елементом будь-якої діяльності.

Від того, як люди відображають та інтерпретують вигляд, поведінку та оцінюють можливості один одного, багато в чому залежить характер їх взаємодії, а також результати, які вони одержують у процесі спільної діяльності [4, с. 5]. Спілкування вважається успішним, якщо обидві сторони реалізували свої цілі або досягли взаєморозуміння, консенсусу.

У процесі спілкування здійснюється обмін інформацією (комунікативний аспект), обмін знаннями та ідеями (інтерактивний аспект), досягнення взаєморозуміння співрозмовників (перцептивний аспект) [1, с. 376]. Як зауважує М. Каган, «тонка структура соціальної взаємодії визначається самими партнерами, саме від них – від їх потреб, цілей, розуміння ситуації залежить, ставляться вони один до одного як до суб'єктів, як до цілей чи як до засобів» [10, с. 27].

Кожен учасник спілкування сприймає ситуацію по-своєму, вважає своє сприйняття правильним, але й мусить рахуватися з поглядом партнера і на цій основі обирати лінію поведінки, тональності своїх висловлювань.

У різних ситуаціях офіційного спілкування юристові доводиться усвідомлено вибирати і тональність розмови, і стиль поведінки, і оптимальні мовні засоби.

Тому й розрізняють стилі спілкування:

- авторитарний – намагання нав'язати партнерові свої погляди;
- консультативний – увага до партнера, прагнення у чомусь допомогти;
- партнерський – підкреслена рівноправність у розв'язанні завдань.

Уміння спілкуватися, здатність до комунікації є запорукою успішної діяльності у будь-якій сфері стосунків як особистого, так і громадського життя.

Для досягнення успіху у спілкуванні комуніканти мусять добре володіти мовою, дотримуватися літературних норм, мати достатній запас виражальних мовних засобів, тобто виявляти належну мовно-мовленнєву компетенцію, культуру мовлення.

Проблеми мовленнєвої компетентності широко представлені в публікаціях вітчизняних (О. Біляєв, А. Богуш, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентиліук, В. Скалкін, Л. Скуратівський, Л. Струганець, Г. Шелехова та ін.) і

зарубіжних (Р. Белл, О. Божович, А. Василевич, М. Вятютнев, Н. Гез, Д. Ізаренков, І. Резниченко, Д. Слобін, В. Ульріх, Д. Хаймс, Н. Хомський) дослідників. Причому запропоновані авторами наукові визначення дуже близькі, швидше уточнюють і доповнюють одне одного, ніж суперечать одне одному.

Формування мовленнєвої компетентності полягає в оволодінні мовленнєвими вміннями й навичками на основі засвоєння мовленнєвознавчих понять, необхідних для здійснення мовленнєвої діяльності, а також виражальних засобів мови, що функціонують на всіх рівнях її структури, та правил їх уживання. Мовленнєва компетентність людини виявляється у всіх видах мовленнєвої діяльності – сприйнятті чужих (аудіювання і читання) та продукуванні власних (говоріння і письмо) висловлювань.

До загальнокомунікативних умінь, необхідних як у навчальній, так і в професійній діяльності, належать здатність усвідомити тему, головну думку і зміст прочитаного або почутого, структуру сприйнятого висловлювання, осмислити тему і головну думку, зібрати і систематизувати матеріал для побудови майбутнього тексту, побудувати його в певній композиційній формі, у відповідному ситуації стилю. Наявність усіх необхідних умінь дозволяє констатувати **мовленнєву культуру** людини.

У лінгвістичних працях культуру мовлення визначають як «сукупність комунікативних якостей, що виявляються за різних умов спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання» [18, с. 31]; володіння нормами мови, вміння використати мовні засоби у відповідності з метою і змістом мовлення [17, с. 119].

Поняття «культура мовлення» охоплює два ступені засвоєння літературної мови. Перший з них – правильність – це дотримання норм літературної мови, порушення яких визнається за помилку. Другий, вищий ступінь – мовленнєва майстерність – передбачає вибір з можливих варіантів того, що краще за інші відповідає ситуації спілкування. Тут уже йдеться про чистоту (відсутність ненормативних елементів), точність (відповідність реаліям життя), логічність (відповідність законам мислення), дієвість (спрямованість на зміну думок чи поведінки адресата), доступність (позбавленим перешкод для сприйняття), доцільність (відповідність умовам спілкування), виразність (здатність вплинути на емоції адресата, викликати інтерес) тощо [16, с. 16]. Оволодіння такими комунікативними якостями мовлення вимагає тривалої напруженої праці, вимогливості до себе, постійної уваги до своїх висловлювань. Але тільки так людина може сформуватися як мовна особистість. Цим терміном у сучасній мовознавчій та лінгводидактичній літературі прийнято називати мовця, який «досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою, як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних й емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в даному суспільстві» [18, с. 38].

Саме такими ми хотіли бачити у майбутньому своїх сьогоднішніх студентів, а згодом висококваліфікованих фахівців у різних сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев Г. М. Социальная психология. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 429 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: Навчальний посібник для студентів університетів. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 344 с.
4. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. – М.: Педагогика, 1982. – 200 с.
5. Выготский Л. С. Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
6. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов / [под. ред. проф. О. Я. Гойхмана]. – М.: ННФРА-М, 1997. – 272 с.
7. Головин Б. Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1980. – 336 с.
8. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 159 с.
9. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. – М.: Русский язык, 1989. – 222 с.
10. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
11. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
12. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. – 280 с.
13. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. В 2-х т. – М.: Педагогика, 1983. – Т. II. – 318 с.
14. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. – [2-е изд. перераб. и доп]. – Москва-Нальчик: Эль-Фа, 1996. – 95 с.
15. Леонтьев А. А. Психолінгвістика. – Л.: Наука, 1967. – 118 с.
16. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад: [посібник для вчителів]. – К.: Рад. школа, 1984. – 223 с.
17. Русский язык. Энциклопедия / Гл. ред. Ф. П. Филин. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 432 с.
18. Струганець Л. Культура мови: Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 87 с.
19. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверичев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2 изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

THE STUDY AND PRACTICE OF EDUCATION

Abstract. *First: we must have regard to the capabilities and the powers, and interest, experience and stage of development.*

Secondly: we must have regard to what is likely to be relevant to them in an instrumental sense – the equipment they need later studies and to face the world.

Thirdly: we must have regard to what is pre-eminently required for their education. The fruitful way to set about this is not to minimise whatever seems directly useful.

Key words: *powers, interest, experience, development, the equipment.*

Аннотация. *Во-первых, мы должны дорожить способностями и силой, интересом опытом и ступенями развития.*

Во-вторых, мы должны быть благодарным тому что у них есть инструментальная сенсорика – оборудование то есть биологическое устройство дано богом необходимо в будущем при встрече лицом к лицу с миром.

В третьих, для их образования плодотворным путём считается установка – не сокращать то, что кажется, безусловно, полезным.

Ключевые слова: *сила, интерес, опыт, развитие, оборудование, плодотворный.*

What is it that professors of education and their colleagues in departments of education, training colleges and institutes of education profess? This question is often asked, difficulty of giving it a direct answer, sometimes from a genuine wish to know. It is a question that we teachers of this so-called subject, in our more candid moments, are prone to ask ourselves, and to find quite often some dissatisfaction with the answers we give.

You might think the answer straightforward. Departments of education exist to train a teacher that is their obvious though perhaps not their only justification. Our business, therefore, you may say, is to turn students of the various subjects into teachers of them. That is certainly the expectation with which most graduates enter on their training year. They come more or less full of a subject, expecting to be told "how to put it across". They are prepared to be reasonably tolerant of any "frills" of history and theory etc., which they may be expected to acquire as well, so long as they receive this essential practical instruction. A similar, if somewhat less marked expectation is to be found among training college students. This expectation of students puts us, those of us who work in departments of education and training colleges, role of instructors in a particular art or skill. We should perhaps be masters of this art; certainly we should be sufficiently competent and experienced practitioners of it to be able to communicate it to others. And in this act of communication itself it might be expected of us that we would reveal by example the skill attempting to communicate. By this token the best teachers should be

found in departments of education! These implications are, of course, eagerly seized upon by our detractors, and they are not few – through perhaps growing fewer. Tell us how it can be communicated directly, how it can be acquired otherwise than through experience. Further, they will ask whether the quality of teaching in a department of education itself is so outstanding that it should convince the skeptics, that if there is a key to be passed on, it is really in the possession of those who are carrying out the training of teachers. In any case, they will ask whether this sort of thing is proper work for a university.

The idea of professional training for teachers is very new compared with teaching itself. Even newer is the professional study of education, as the essential core of that training. The training college, or normal school as it was called, grew out of the pupil teacher system, and that system left marks upon professional training, some of which are still discernible. The first training college in England was that founded by Kay Shuttleworth at Battersea in 1840. Battersea was founded deliberately on the Swiss model, albeit, workhouse, district schools, schools of industry, reconcile the children of the poor to a life of honest toil, while tasting the delights of mental activity and religious communion [1].

The history of university education departments goes back only to 1890 and the first training college provided by a local education authority was established in 1904. True, Joseph Payne was Professor of Education at the College of Preceptors in 1873, and chair of education were established in St. Andrew's and Edinburgh in 1876. For all that, newness has been and is still an important factor in the lack of regard with which the training of teachers is held in some quarters.

"What is chiefly wrong with the majority of the training colleges is their poverty, and all that flows from it". Commenting on the fact that university departments of education do not suffer from the same poverty, the report said: "They have other difficulties to overcome".

The acceptance of this recommendation and the further decision of the majority of the universities that the directorship of such an institute should carry with it a university chair of education, or that the directorship should be linked with an existing chair, may be taken as further evidence of the seriousness with which universities are now regarding their responsibilities in this field.

Poverty and isolation have gone, but some fundamental problems remain. Although we believe we have now a grasp of some of the essentials of a teacher's preparation, criticism, is still rife and that there is room for criticism is not to be denied.

Conducted in a particular way by a skilled tutor, this approach has still a vital contribution to make – for the older, abler, and more philosophically minded students. It came as a great step forward from imparting the tricks of the trade, But for the most part students imbibed uncritically, rather than reflected upon, what the great educators had said. Theory and practice were but distantly related. Another important step came with the recognition that the teacher's business was not only to teach subjects, but to teach children. That is now accepted as a fundamental idea, and is the justification for the child study and educational psychology which now figure prominently in most training courses.

The sheep range of the material he is expected to know about leaves him in constant danger of becoming a charlatan. Lastly, all these approaches to the study of education stress either what someone else has thought or done in the name of

education, or stress those aspects of education which make the study of it one of the social sciences. The latter approach, already valuable, and increasingly important as its contribution is likely to become, where it is an over-riding one, inevitably tends to dehumanize the study, because the business of science is with natural objects and their manipulation. Personal and moral aspects are always in danger of being overlooked, subordinated to manipulative considerations, and even of being banished altogether, as evidence the ease with which *persons* become *personnel* and the study of *morals* turns into questions of *morale*. Moreover, the vital problem of linking all these different studies with practice in the classroom remains.

By Robert Redfield when he said: "Education is a desirable experience of a particular kind, in this respect like falling in love, joy and the state of grace. It is a good thing that happens to people". And again: "In my own self I feel now and then the educational experience, and in the lives of others I see its signs" [2].

REFERENCES

1. The Redfield Lectures. The Fund for Adult Education, Pasedana, California 1955.

Манабаева А.Ш., Калмаханов М.С.
(Караганда, Казахстан)

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ НА ПРАКТИКЕ

Аннотация. В статье раскрывается содержание Концепции модернизации подготовки будущего учителя изобразительного искусства, черчения и технологии для системы образования с ориентацией на 12-летнее образование.

Ключевые слова: образовательная программа, подготовка учителя, педагогическое образование, содержание образования, профессиональная деятельность, художественный труд, профессиональная подготовка.

Manabayeva Assyl SH., Kalmahanov Madishan S.
Karaganda State University E.A.Buketov birthday
(Karaganda, Kazakhstan)

MODERNIZATION OF PREPARATION OF BACHELORS SPECIALTIES 5V010700- «FINE ARTS AND DRAWING, TECHNOLOGY»

Abstract. The article reveals the contents of the Concept of modernization of the training of future teachers of the fine arts, drawing and technology to the education system with a focus on the 12-year education.

Keywords: educational program, teacher training, teacher training, the content of education, professional activity, art work, training.

Развитие конкурентоспособности образования и науки, развитие человеческого капитала для устойчивого роста экономики требуют «Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2016-2019 г.» требует подготовки конкурентоспособных кадров, кардинального изменения содержания подготовки педагогов. Не ориентированность будущих педагогов к использованию инновационных технологий является одной из проблем их профессиональной подготовки. Данная проблема остается вопросом подготовки будущих учителей изобразительного искусства.

Современные инновации в экономике, изменения на рынке труда обуславливают необходимость владения такими навыками, которые в совокупности позволяют учащимся анализировать и оценивать ситуацию, идеи и информацию для решения задач, творчески использовать имеющиеся знания и опыт для синтеза новой идеи и информации. Актуальными становятся такие качества как инициативность, любознательность, готовность к изменениям, коммуникабельность. В этой связи при изучении учебных дисциплин акценты переносятся на процесс развития познавательной активности студентов с использованием инновационных технологий.

Ранее считалось, что если будущий учитель изобразительного искусства в процессе обучения в вузе успешно пройдет определенные курсы

общеобразовательных, специальных, профессиональных дисциплин и педагогическую практику, то, осуществляя самообразование в процессе своей деятельности, он станет высококвалифицированным педагогом. В последние годы в рабочий учебный план данной специальности введен курс «Инновационные технологии в организации учебного процесса в школе», которая предполагает совершенствование инновационной подготовки конкурентоспособных кадров для системы среднего образования, направленную на формирование профессионально подготовленных педагогов. Внедрение указанного курса для специальности «Изобразительное искусство и черчение» рассматривает обучение студентов использованию семи модулей: новые подходы в преподавании и обучении; обучение критическому мышлению; оценивание для обучения и оценивание обучения; использование информационно-коммуникационных технологий в преподавании и обучении; обучение талантливых и одаренных учеников; преподавание обучение в соответствии с возрастными особенностями учеников; управление и лидерство в обучении.

Использование инновационных технологий в учебном процессе направлено на повышение качества подготовки будущих педагогов, усиление роли самостоятельной работы, оптимизацию контроля учебных достижений студентов. Важным компонентом процесса обучения является его содержание, которое обозначено в государственном стандарте, учебной программе, планах и других документах специальности. В содержании образования воплощены социальные цели, поставленные перед системой профессионального образования по подготовке квалифицированных педагогов, и цели конкретной педагогической системы.

Инновационные технологии требуют новых подходов к подготовке будущего педагога, новых педагогических методов и форм обучения. Успешная интеграция инновационных технологий в профессиональную подготовку будущих педагогов будет зависеть от способности структурировать учебную среду нетрадиционными способами с тем, чтобы объединить новые технологии с новыми идеями педагогики, развить социально активные классы, поощряя при этом совместное взаимодействие в процессе работы в группе. Это требует формирования разного набора навыков управления классом,

Таким образом, суть внедрения данной технологии состоит в том, что в учебном процессе принимали активное участие все студенты, имели возможность рефлексировать знания и умения. Все это должно проходить в атмосфере взаимной поддержки и сотрудничества, активного участия в дискуссиях, диалоге между собой. Представления о преподавании требуют, чтобы будущий учитель, сосредоточенный на ученике, организовывал занятия в соответствии с задачами, способствующими развитию знаний, идей и навыков у учеников. Будущий учитель должен понять как отдельными учениками постигается тема и как можно улучшить их понимание и восприятие темы путем использования инновационных образовательных технологий.

Диалог является основной формой социальной коммуникации, обучающая студентов ясно выражать свою точку зрения, отстаивать свою идею. В системе репродуктивного обучения «диалог» часто трактуется как односложный акт общения по схеме: вопрос-ответ. Между тем, учебный диалог призван добиваться взаимодействия сознаний студентов, чтобы

совместными усилиями предмет дискуссии становился объемным, понятным, разноплановым. На практических занятиях имеется возможность применить в рамках диалога приемы сближения и налаживания сотрудничества в группе, увидеть его внутренние проблемы, установки и позиции, на основе которых формулирует свою точку зрения. В обучающем диалоге все вместе движутся к истине: пространство обсуждения открыто, нет готовых ответов, есть только путь и ориентиры. Преподаватель в данном случае лишь направляет студентов, создает условия для формирования профессиональных компетентностей, рефлексивных умений, мотивационной готовности будущего педагога.

Будущий учитель изобразительного искусства должен уметь выполнять следующие виды профессиональной деятельности: образовательная; методическая, культурно-просветительская; производственно-художественная; проектно-дизайнерская; научно-исследовательская и художественно-творческая. Для этого будущие учителя должны понимать направления национальной политики и быть в состоянии внести свой вклад в обсуждение политики реформы образования, участвуя в разработке, реализации и пересмотре учебных программ. Учащиеся также должны уметь определять свои цели и планы обучения. Оценка является частью этого процесса, т.к. они должны будут оценивать качество своей и работы товарищей.

На основе проведенного анализа теории и практики художественного образования определена структура и содержание профессиональной подготовки будущего учителя художественного труда в условиях модернизации образования, которая является проблемой нашего дальнейшего исследования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Shulman, J., Ward, T. & Grant, L. (2011) What Makes Good? Teachers Good A cross-case analysis of the connection between teacher effectiveness and pupil achievement7. Journal of Techer Education, 62,339.DOI: 10.1177/0022487111404241.
2. Амиргазин К.Ж., Удалова С.Р. Инновационные процессы в художественном образовании. Омский научный вестник, № 2-106 / 2012
3. Малинская, Л.Л., Пурик Э.Э. Подготовка студентов ХГФ к руководству художественно-творческой деятельностью учащихся в образовательном процессе // Социально-гуманитарные знания. – 2009. – №7. – С.118 – 124.

УДК 371.132

Нажикенова Гульшат Базарбековна, Исмуратова Жанар Ибраевна
Атырауский государственный университет
(Атырау, Казахстан)

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ ПЕДАГОГА XIX ВЕКА

В статье представлены этапы развития понятия «грамотность». Показано, как расширялось понятие «грамотность» до понятия «функциональная грамотность как основа развития компетентности» в связи с ростом требований общества к развитию индивида. В современной педагогике функциональная грамотность рассматривается как основа для развития компетентности.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, компетентность, расширение понятия, периодизация, этапы развития, функциональная грамотность как основа для развития компетентности

Nazhikenova Gulshat Bazarbekovna, Ismuratova Zhanar Ibraevna
(Atyrau, Kazakhstan)

A FUNCTIONAL LITERACY OF A TEACHER OF THE 19TH CENTURY

In the article, development stages of the definition of a 'literacy' are introduced. Also, it is illustrated how definition of a 'literacy' was expanding till a 'functional literacy, as a base of the literacy development' definition in connection with a demand increase of a society for individual development. In the modern pedagogy, a functional literacy is considering as a base for the literacy development.

Key words: literacy, functional literacy, competence, meaning expand, periodisation, development stages, a functional literacy as a base for the literacy development.

Преобразования, характеризующие современный этап развития нашей страны, затронули и сферу образования. Новая парадигма образования базируется на новых знаниях и общепланетарных принципах мышления и состоит в смене приоритетов, когда в центр внимания ставится личность, ее функциональная грамотность, профессионализм.

Чтобы соответствовать вызовам глобального мира XXI века, человек как работник, как гражданин, как личность должен быть компетентным и функционально грамотным, он должен достаточно полно ориентироваться в новом, гибко перестраивать старые способы деятельности, творчески использовать свои силы и способности.

Главой государства Н. Назарбаевым в Послании народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана» поставлена конкретная задача по развитию функциональной грамотности обучающихся [1].

Общие ориентиры развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на

2011 - 2020 годы, одной из целей которой являются формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире [2].

За рубежом давно и широко и используется понятие «грамотность» («lite gasu»), близкое к понятию «компетенция» («компетентность»). Основное определение грамотности: «состояние образованности». Еще одно определение: «...образованный, умеющий читать и писать, компетентный в...». На языке педагогов «базовая грамотность» подразумевает классическую или традиционную грамотность – обученность чтению, письму, арифметическим вычислениям и операциям. Почти во всех обществах грамотность приобретает в среде начального и среднего образования [3, с. 6].

Термин «функциональная грамотность» был введен в 1957 г. ЮНЕСКО, для обозначения уровня грамотности, делающего возможным полноценную деятельность индивида в социальном окружении и являющим необходимой ступенькой в продвижении по формированию компетентности. Понятие функциональной грамотности является интегрированным показателем, позволяющим охарактеризовать функционирование личности как в повседневной жизни, так и в профессиональной деятельности.

«Функциональная грамотность» применим к любому лицу, в значительной мере утратившему навыки чтения и письма и неспособному к восприятию короткого и несложного текста, имеющего отношение к повседневной жизни. Функционально неграмотные – это «вторично неграмотные», т.е. те, кто умел читать и писать, но в какой-то мере утратил эти навыки, во всяком случае, утратил их настолько, чтобы эффективно «функционализировать» в современном обществе.

Выделим некоторые определения функциональной грамотности. Так под функциональной грамотностью понимается:

- степень подготовленности человека к выполнению возложенных на него или добровольно взятых на себя функций [4];
- уровень образованности, который характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности на основе преимущественно прикладных знаний [5];
- уровень образованности, характеризующийся степенью овладения познавательными средствами основных видов жизнедеятельности; этот уровень характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности на основе преимущественно прикладных знаний [6];
- умение человека грамотно, квалифицированно функционировать во всех сферах человеческой деятельности [7];
- способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять простые короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть атомарный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который

считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде [8].

По А.А. Леонтьеву: «Функционально грамотный человек - это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» [9].

Г.А. Рудик, А.А. Жайтапова, С.Г. Стог в качестве отличительных черт термина «функциональная грамотность» выделяют: «направленность на решение бытовых проблем; является ситуативной характеристикой личности, поскольку обнаруживает себя в конкретных социальных обстоятельствах; связь с решением стандартных, стереотипных задач; это всегда некоторый элементарный (базовый) уровень навыков чтения и письма; используется в качестве оценки, прежде всего, взрослого населения; имеет смысл, главным образом, в контексте проблемы поиска способов ускоренной ликвидации неграмотности» [10].

Функциональная грамотность – тот уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в основной школе, и предполагает способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни и деятельности на основе преимущественно прикладных знаний, т.е. социализацию личности. Именно от грамотности и образованности специалиста в данной области зависит образовательный уровень общества в целом, возможность создания условий для дальнейшего его развития.

Заметим, что уже на глобальном уровне функциональная грамотность полиструктурна. Так, повсеместно переход к постиндустриальному обществу актуализировал на глобальном уровне базисные квалификации, связанные с компьютеризацией общественной жизни – *информационную (компьютерную) грамотность* – и усилением процессов социального ха-рактера, связанных с деятельностью человека и его жизнеобеспечением – *экологическую грамотность*.

Одним из общих последствий перехода к постиндустриальному обществу является возрастающее значение письменного слова и функциональной грамотности, которая должна быть обогащена элементами компьютеризации, которые составляют компьютерную грамотность.

Перспективы компьютерной грамотности для человека четко обозначил Т. Вэймос уже в 1987 году: «Роль компьютерной грамотности, включающей ознакомление с компьютером и обучение основам пользования им, все время растет. Определенный базовый уровень компьютерной грамотности будет скоро требоваться от каждого гражданина, молодого или старого, если он хочет заниматься своими повседневными делами без посторонней помощи и беспрепятственно. Пользование клавиатурой компьютера для коммуникации, отбора информации будет так же необходимо, как чтение, письмо и пользование справочником сегодня» [11, с. 350]. Однако, несмотря на глобальность процесса, компьютеризация происходит неравномерно, особенно велик разрыв между промышленно развитыми и развивающимися странами. Но в любом случае компьютерная грамотность должна включать определенные общие знания, касающиеся информационной техники и

технологии, компьютеров, их потенциала, возможностей и границ использования и относящихся к ним основных экономических, социальных, культурных и нравственно-этических вопросов [11, с. 350].

Поскольку переход к постиндустриальному обществу сопровождается распространением рыночной экономики как экономики, ориентированной на потребителя, важное значение приобретает *экономическая грамотность*, а в ее рамках – *предпринимательская грамотность*.

При компетентностном подходе к оценке результатов обучения в понятие «функциональная грамотность» вкладывается следующий смысл: *читательская грамотность* - способность к пониманию и осмыслению письменных текстов, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества; *математическая грамотность* - способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину; *естественно-научная грамотность* - способность использовать

естественнонаучные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений [7].

Функциональная грамотность есть характеристика, которая приписывается человеку, прошедшему через определенный этап образования. Образование при этом рассматривается как сфера деятельности, средство, обеспечивающее определенный уровень грамотности. С 1990-х годов в исследованиях образования распространилось представление о пяти процессах в структуре образования, разработанное в системомыследеятельностной методологии. Согласно такому представлению, интегральный процесс образования включает в себя:

Процесс овладения грамотностью. Освоение языков и знаковых систем, без которых невозможно получение информации и использование знаний в той или иной сфере жизни и деятельности.

Процесс обучения. Освоение знаний, умений, навыков в различных предметах и учебных дисциплинах.

Процесс подготовки. Адаптация имеющихся и получаемых знаний, умений и навыков для выполнения конкретной работы или для занятия определенного социального положения.

Процесс воспитания. Освоение правил и норм культуры, традиций и особенностей народа, социальной страты или профессиональной гильдии, которые организуют и курируют интегральный процесс образования.

Процесс образования, в узком значении этого термина. Т.е. составная часть интегрального процесса образования, имеющая целью обеспечить общий уровень культуры и знакомство с ценностями, установками и стандартами цивилизации.

В отличие от процессов подготовки, образования, воспитания и обучения, грамотность является обязательным процессом и характеристикой массового образования. Грамотность (функциональная грамотность) - это только вход в мир образования и образованности. Грамотность (функциональная грамотность) - это требование, которое люди предъявляют, в первую очередь, к другим, а не к себе. Грамотность (функциональная грамотность) - это мера культурного или гуманитарного развития нации, страны или группы людей, и только в этом качестве грамотность применима как мера развития отдельного человека.

Педагогическая концепция каждого педагога – это его собственные соображения и выводы по поводу воспитания и образования детей. Она не может быть оторвана от реальной жизни и реальных условий, в которых растёт и получает образование ребенок. Сегодня нашей стране нужны физические, морально здоровые с нравственными устоями личности, т.е. функционально грамотные учителя.

Таким образом, функциональная грамотность является интегративным образованием, состав и содержание которого постоянно меняется в зависимости от развивающихся потребностей человека и общества. По мнению многих исследователей, процесс овладения компонентами функциональной грамотности может длиться практически всю жизнь [3, 4].

Педагог XXI века должен владеть несколькими видами функциональной грамотности: языковой, информационной, правовой, экономической, экологической, естественно-научной и др. Структура каждого вида функциональной грамотности состоит из стабильной базисной грамотности и переменной оболочки, включающей в себя когнитивный компонент (прикладные знания), деятельностный компонент (предметные репродуктивные и продуктивно-творческие навыки и умения), личностный компонент (личностные качества педагога: эмпатия, доброжелательность, справедливость, творчество и др.), а также профессионально-педагогический компонент, выражающийся в готовности педагога к стратегическому и тактическому планированию своего профессионального пути и своей дальнейшей деятельности. Содержательное наполнение «минимального поля» каждого вида функциональной грамотности осуществляется согласно нормативным документам и современной действительности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Послание главы государства Н. Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана». Астана, 2012 г.
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011 - 2020 годы.
3. Ермоленко В.А. Функциональная грамотность в современном контексте. – М.: ИТОП РАО, 2002.
4. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога), 2000 г.
5. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины / Авторы-составители М.Ю. Олешков и В.М. Уваров. - М.: Компания Спутник+, 2006. - 191с.

6. Русинова Л. П. Учебное пособие «Педагогический словарь по темам» [Электронный ресурс] /Л.П.Русинова- Сарапул, 2010 г - Режим доступа: <http://www.psyoffice.ru/6-1025-funkcionalnaja-gramotnost.htm>.
7. Терминологический словарь современного педагога [Электронный ресурс] - 1999 г. - Режим доступа: <http://didacts.ru/dictionary/1032/word/funkcionalnaja-gramotnost>
8. Социология: Энциклопедия /Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. — Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2003. — 1312 с.

УДК 37.013.46

Оспанова Аида Кенесовна, Есказинова Жанар Амантаевна,
Баубек Фариза Галимжановна
Карагандинский государственный университет
имени Е.А. Букетова
(Караганда, Казахстан)

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНИХ ШКОЛАХ

Аннотация: В статье рассмотрены основные проблемы инклюзивного преподавания детей-инвалидов с акцентом на особенности их обучения в средних школах. Для Казахстана принцип "инклюзивное образование" значителен современным, пока концепция инклюзивного образования "школы для всех" вызывает недоверие и подозрения. Комплекс инклюзивного образования является результативным механизмом прогресса инклюзивного общества, именно в этом его ключевая функция.

Ключевые слова: инклюзия, интеграция, дети с ограниченными возможностями, тифлопедагогика.

Ospanova Aida Kenesovna, Eskazinova Zhanar Amantaevna,
Baubek Fariza Galimzhanovna
Karaganda State University after E.A. Buketov
(Karaganda, Kazakhstan)

FEATURES OF INCLUSIVE TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract. In the article the main problems of inclusive teaching children with disabilities with a focus on the peculiarities of their secondary education. For Kazakhstan the principle of "inclusive education" is modern, the concept of inclusive education "school for all" causes of distrust and suspicion. The complex of inclusive education is an effective mechanism for the progress of an inclusive society, in that its key function.

Keywords: inclusion, integration, children with disabilities, technical drawing.

«Егер бала біз оқығандай
оқи алмайтын болса, демек
біз сол бала сияқты оқуымыз керек»
Игнасио Эстрада

Қазіргі кезде инклюзивті оқыту негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Алдын адамдардан мүмкіндігі шектеулі балалар қайда оқитынын сұрағанда, үйде, арнайы мектепте немесе мүлде оқымайды деп жауап беруші еді. Ал қазір «Барлық адам тең» деген заңға сәйкес әлемде біршама жаңалықтар мен өзгерістер орын алуда. Бұл мәселе Қазақстанда да назардан тыс қалған жоқ. Аталған мәселе ерекше назар аударуды талап етеді, себебі туа немесе жүре пайда болған кемістік жылдан-жылға артып жатыр. Мемлекет басшысы балалардың дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау және

ерте түзету міндетін қойды. Білім беру жүйесінде, бала – бақшаларда, жалпы орта білім беру мектептерінде, кәсіби лицейлерде, жоғары оқу орындарында балалардың мүмкіншіліктерін ескеру керек.

Инклюзивті білім беру (ағылшынша «include» - қамту) – барлық балалардың түрлі қажеттіліктеріне бейімделген, барлық адам үшін білімнің қолжетімді екендігін білдіретін білім беру процесі. Оқытудың бұл түрінде жынысына, шығу тегіне, мүмкіншіліктеріне қарамай білім беріледі. «Инклюзивті оқыту» туралы бағдарлама 2006 жылы 13 желтоқсанда БҰҰ-ның келісімімен күшіне енген [1].

Инклюзивті оқытудың мақсаты - мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-дәрігерлік-педагогикалық қолдауды іске асыру және инклюзивті білім беруді орындау арқылы тең құқылы тұлға болуға мүмкіндік жасау. Елімізде инклюзивті білімнің нашар дамуы ҚР-да білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған мемлекеттік білім бағдарламасында сипатталып, оның жоспарлы дамуына әсер ететін қауіп-қатер ретінде елімізде мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедек балалардың көбеюі атап көрсетілді және екі кезеңге белгіленген инклюзивті білімді жүзеге асыруға мақсаттары мен міндеттері айқындалды. Бағдарламаны іске асыру нәтижесінде ҚР-да 2015 жылға қарай инклюзивті білім беру мен мүмкіндігі шектеулі балалардың 25% қамту көзделсе, инклюзивтік білім беруге жағдай жасау 30%, 2020 жылға қарай 70% ұлғаяды. Инклюзивті біліммен қамтылған балалар үлесі даму мүмкіндігі шектеулі балалардың 50% құрайтын болады.

Қоғамда ағылшын тілінің рөлі ерекше. Мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары балаларына жақсы білім алуына тырысып бағуда. Қазіргі күнде жалпы орта мектептерде де ағылшын тілі сабағында инклюзияны кіріктіру тәжірибеде қолданылып жатыр. Мұнда ең бірінші кезекте мүмкіндігі шектеулі балаларға тоқталып отыр. Осындай мектеп мұғалімдерінің бірі ағылшын тілін тіпті қарапайым деңгейде білудің өзі мұндай балаларға өз бетімен әрекет етуге, қатарластарымен қарым-қатынасқа оңай түсуіне көмектесетінін дәлелдеді. Осылайша, инклюзивті білім берудің негізгі тапсырмасы – мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтенуін қалыптастыру жүзеге асады [2].

Ағылшын тілі сабағына инклюзивті білім беруді кіріктіруде мынадай әдістер кеңес береді:

- жаңа сөздердің есте сақталуы мен күнделікті тілде қолданылуы үшін лексикалық жаттығулар ұйымдастыру;
- балалардың ағылшын тілімен құлшыныспен айналысуына көмектесетін ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану;
- жағымды психологиялық ахуал орнату;
- мұндай балаларға арналған CD-ға жазылған қарапайым тапсырмалар мен аудиоматериалдарды қолдану;
- әр сабақта мүмкіндігі шектеулі балалардың кішкене нәрседен де қуануына дағдай жасау;

Ағылшын тілі сабағында инклюзивті білім беру әдісін қолданудың жарқын мысалдарының бірі – көзі нашар көретін балаларды оқыту. Нашар көретін немесе мүлдем көрмейтін адамдар басқалар секілді өз мүмкіндіктерімен, қабілеттерімен өмірлік тәжірибе жинайды, дамиы. Көптеген тәжірибелер көзі қалыпты көретіндердің миы мен көзі нашар көретіндердің миы ерекшеленеді деген пікірді теріске шығарды. Бірақ көзі нашар көретін

және мүлдем көрмейтін балалар мен көзі жақсы көретін балалардың арасында айырмашылық бар. Осы сипаттамаларын және олардың себептерін біле отырып, шетел тілі мұғалімі ықтимал ауытқушылықтардың алдын алу үшін, оларды дұрыс дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау қажет. Әртүрлі тапсырмалар мен ойындар баланың өтілген ақпаратты оңай және тез есте сақтауына көмектеседі. Оларды шет тіліне үйрету үшін арнайы іс-шаралар және қажетті, нақты оқу-әдістемелік материалдар қажет.

Бірақ, осындай балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер көзі мүлдем көрмейтін балаларға ағылшын тілін үйрету үшін мектептерде қажетті материалдардың қол жетімді еместігін айтады. Сондықтан, көптеген тифлопедагогтар көзі мүлдем көрмейтін балалармен жұмыс жасағанда тыңдау әдісін қолданады. Өйткені тыңдау бұл олардың білім алуға және шетел тілін дамытуына жалғыз мүмкіндік. Әрине, ағылшын тілін тыңдау арқылы үйрену – айтарлықтай қиын тапсырма. Ағылшын тілін білетін мүгедек-мамандардың аз екендігі – өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Дарынды, талантты балалар мен жастарға қолдау көрсету маңызды тапсырмалардың бірі болып табылады. Бұл инклюзивті оқытумен тығыз байланысты. Педагогтардың ойынша, дарынды балалармен жұмыс жасағанда дарынды балалардың мына қасиеттерін есте сақтау маңызды: жақсы есте сақтау, ақылдылықтың жоғарғы деңгейі, сөздік қордың молдығы.

Интеграцияланған сыныптағы ағылшын тілі сабағында жеке үлгерімді бағалау қиын. Бір сыныпта оқытын құлағы нашар еститін және жақсы еститін балалармен жұмыс жасауда мәселелер көп кездеседі. Бір жағынан алып қарағанда, құлағы мен тілінде ақауы бар балалар өзін сыныпта қолайсыз сезінеді. Бұның себебі, ол өз қатарласының алдында сөзді нашар дыбыстағандығынан. Басқа жағынан қарағанда, жақсы еститін балалар нашар еститіндерді өздеріне тең деп есептемейді. Міне, сондықтан олар сабақ барысында бір-біріне немқұрайлы қарайды. Мұғалім құлағында немесе тілінде ақауы бар балаларға бір нәрсені түсіндіріп жатқанда кейбіреулері үй тапсырмасын орындамайды, сабақта зерігеді.

Мүлдем естімейтін және нашар еститін балаларға үйрету өте қиын. Бірақ, жүргізілген тәжірибелер естуінде ақауы бар балалардың жақсы нәтиже көрсетіп жатқанын айғақтады. Бұл бірнеше себептермен түсіндіріледі. Бірінші, ағылшын тіліде зат есімдер мен сын есімдер қазақ және орыс тіліндегі мекілді көп түрленбейді. Ол сөздерді есте сақтау мен тілде қолдану оңайырақ. Екінші, өзінің жақсы еститін сыныптастарының алдында қолайсыз сезінбеуі үшін жақсы баға алуға ынталанады, тырысады. Әрине, бұлардың барлығы бір-бірімен байланысты. Барлық естуінде ақауы барлар жақсы оқуға тырыса бермейді және барлық денсаулығы жақсы оқушылар да күшті, сенімді емес. Бұл олардың бірге оқытуға болатынын көрсетеді.

Естуінде ақауы бар балалар ағылшын тіліне дайындығына көп зейін бөлуді талап етеді. Бұл тек пәнаралық байланысты ғана емес, мұғалімдердің, оқушылардың, ата-аналардың, психологтардың да бірлесе жұмыс атқаруын қажет етеді. Мұның барлығы оқыту процесіндегі күтілетін нәтижелерге бағытталуы керек.

Естуінде ауытқуы бар балалармен тыңдау әдісін көп қолданған дұрыс. Әрине, құлағы естімейтін балалар жақсы еститін балалар сияқты ағылшын тілінде анық дыбыстай да, сөйлей де алмайды. Олардың туа пайда болған

кемшіліктерін түсіне қарап, мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамның бір толыққанды мүшесі ретінде қабылдай отырып ағылшын тілін үйрету керек. Инклюзивті оқытудың мақсаты олардың өзіне деген сенімін арттыру, олардың әлеуметтенуіне көмектесу. Әлбетте, мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасауда денсаулығы жақсы қатарластарының арасында бейімделе алмаушылық, үйренуге көп уақытты талап ету мәселелері туындайды. Бұл мәселені тек мектепте немесе сыныпта емес, қоғаммен бірлесе отырып шешу керек [3, 221].

Оқытудың қызықты және тиімді әдістерінің бірі ақпараттық технологияларды пайдалану. Компьютерді пайдалану - заманауи оқытудың бөлінбес бөлігі. Ағылшын тілінде презентациялар мен бейнежазбалар, мультфильмдер көп пайдаланылады.

Есте сақтайтын жайт, компьютерді тек көңіл көтеру үшін фильмдерді көруге қолданбау керек.

Барлық материал ақылға қонымды, тиімді, тиісті, бағдарламаға сай болуы керек. Бейнежазбаның әсері болуы үшін бірнеше шарттарды орындау керек. Біріншіден, мазмұны оқушының тілдік деңгейіне сәйкестендірілуі керек. Екіншіден, бейнежазбаны көрмес бұрын, міндеттер мен нұсқауларды нақты тұжырымдау қажет. Үшіншіден, уақыт шегі қатаң қадағалануы керек. Осы көрсетілген шарттар материалды игеріп қоюға ғана емес, тақырыпты жақсы сіңіруге ықпал етеді [4, 67].

Балалардың ағылшын тіліне қызығушылығын ояту үшін әр түрлі ойындар ұйымдастыруға болады. Мысалы, алақанмен шапалақтап, қолды жоғары көтеріп, дауысты өзгертіп, «Бұзық телефон» ойынын ойнатуға болады.

Жаңа сөздерді үйреу әдіс-тәсілдері мыналар: сининимдері мен антонимдерін атау, сөздердің аудармасын айту, сөздікпен жұмыс жасау.

Ағылшын тілін үйретуде дарынды балалармен жұмыс жасаудағы педагогтың негізгі міндеті – балаларды жауапкершілікті жұмысқа баулу. Тәрбие мен оқыту процесінде оқушы мен оқытушы арасында байланыс болуы шарт.

Инклюзивті оқыту тек қана мүмкіндігі шектеулі балалармен емес, сонымен қатар қиын және қараусыз балалармен педагогикалық жұмыстарды қамтиды.

Мұндай балалармен жұмыс жасайтын мұғалімдерге жауапкершілік көп жүтеледі. Сонымен қатар баяу қабылдаушылар мен девиантты мінез-құлқымен сыныптан- сыныпқа өтпей жүрген балалар жаңа тақырыпты игермей жатып алға жылжу мүмкін емес.

Шет тілі сабақтарында қиын балалар және үлгерімі нашар балалармен жұмыс жасауды ұйымдастыру алгоритмі:

- жеке тапсырмаларды өкілеттіктері шегінде таңдау;
- оқушылардың қызығушылықтарына сәйкес қосымша материалдар дайындау;
- тапсырмаларды бірлесіп орындау;

Ағылшын тілін игеруде мүмкіндігі шектеулі балалар мынадай қиыншылықтарға кезігуі мүмкін: лексикалық материалдарды баяу игеруі, синтаксистік құрылымдарды сөйлеуде пайдалану, грамматикалық категориялар мен оларды іс жүзінде қолдану. Шет тілдерін меңгеру дәрежесі баланың дамуының жалпы деңгейіне байланысты.

Жалпы орта мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту негізі ауызша түрде өтіледі. Мұндай сыныптарда ағылшын тілін үйренуден негізгі мақсат – «білім емес - дамушылық».

Оқытушы шет тілі сабақтарында мына қабілеттерді арттыруы қажет: жад, сөйлеу, қабылдау, ойлау.

Айналы осындай балалар үшін жыл сайын пәндік, сонымен қатар ағылшын тілінде жаңа бейімдік жұмыс бағдарламалары жасалынады. Бірақ лексикалық, синтаксистік, грамматикалық материалдар азайтылып отырады. Бос уақыттарында сөйлеуді дамытуға және грамматиканы игеруге көмектесетін әдеби кітаптар оқуына болады. Тапсырмалардың түрлері оқушының мүмкіндігіне сәйкес келуі керек. Міне осының барлығы ағылшын тілі сабағында маңызды болып есептеледі [5, 374].

Әрине, барлық оқушылар мектепті бітіргенде ағылшын тілінің маманы болып шықпайды. Бірақ адамдармен қарым-қатынасқа түскен кездегі сөйлеу мәдениетіне көмектеседі.

Жалпы орта мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың мысалдарын көре отыра біздің елімізде инклюзивті оқытудың енді ғана басталғанын айта кету керек.

Біздің мүмкіндігі шектеулі балалар да өзге балалардай балабақшаларға қатысуы керектігіне көзіміз жетті. Олар өзге балалардай балабақшаға толығымен тәселіп кетуі мүмкін емес шығар. Ол оқып немесе санап үйренбес, дегенмен ол өмірдегі басқа да маңызды дербес дағдыларды иемденеді. Біз, балалар үшін, бала өз әрекетінің қатысы мен керектігін сезінетіндей, жағдай жасауымыз керек.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың қозғалыс мүмкіндігі шектелгенімен, жан - дүние кеңістігі аясының тарылып, күйзеліске ұшырауына жол бермеу - белгілі бір ұйымдардың міндеті ғана емес, қоршаған ортаның, қалың бұқараның басты парызы.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Конвенция ООН «О правах инвалидов», от 13 декабря 2006 года
2. Статья «Инклюзивное образование в Казахстане: состояние, перспективы» http://ksu.edu.kz/files/education/material_konf/Liqnosti/esirgerova_v_zh_inklyuzivnoe_obrazovanie_v_kazahstane.pdf
3. Проблема инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями здоровья / Б. Н. Бубеева. - (Организация учебно-воспитательного процесса общеобразовательной школы) // Вестник Бурятского государственного университета. - 2010. - Вып. 1. - С. 221-225. - Библиогр.: с. 225 (10 назв.). - ISSN 1994-0866
4. Д. Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. РООИ «Перспектива», 2011.с.67.
5. Пугачев А.С. Инклюзивное образование // Молодой ученый. — 2012. — №10. — С. 374-377

УДК 371

Почусва Валентина Вікторівна
Харківський національний університет внутрішніх справ
(Харків, Україна)

АВТОНОМІЯ СТУДЕНТА У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглядається проблема автономної навчальної діяльності студентів як форма індивідуалізації навчального процесу, що дозволяє підвищити результативність навчання та розвивати такі необхідні сучасним фахівцям якості, як самостійність, відповідальність та творча активність.

Ключові слова: автономна навчальна діяльність, індивідуалізація, диференціація, самостійність, творчість, відповідальність.

Почуева Валентина Викторовна
Харьковский национальный университет внутренних дел
(Харьков, Украина)

АВТОНОМИЯ СТУДЕНТА В КОНТЕКСТЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье рассматривается проблема автономной учебной деятельности студентов как форма индивидуализации учебного процесса, что позволяет повысить результативность обучения и развивает такие необходимые современным специалистам качества, как самостоятельность, ответственность и творческая активность.

Ключевые слова: автономная учебная деятельность, индивидуализация, дифференциация, самостоятельность, творчество, ответственность.

Pochuieva Valentyna Viktorivna
Kharkiv National University of Internal Affairs
(Kharkiv, Ukraine)

STUDENT AUTONOMY IN THE CONTEXT OF EDUCATION

Abstract. The article deals with the student autonomous learning activity as a means of learning process individualization which helps to increase the effectiveness of studying and develop such important for modern specialists qualities as independence, responsibility and creativity.

Key words: autonomous learning activity, individualization, differentiation, independence, responsibility, creativity.

Сучасна освітня парадигма має передумовою розвиток такої важливої якості фахівця, як здатність до автономної навчальної діяльності протягом життя. Автономна діяльність розглядається як самостійна навчальна діяльність, що припускає активну позицію стосовно своєї освіти і готовність

брати на себе відповідальність за її результат, а також творчий підхід студента до цієї діяльності та пошук самостійних шляхів подолання виникаючих труднощів. Автономна навчальна діяльність тісно пов'язана з високою мотивацією.

Самостійна навчальна діяльність передбачає певний рівень навчально-пізнавальної компетенції студента, що визначається як здатність до ефективного самостійного управління навчальною діяльністю. При цьому істотне значення мають такі стратегії, як: ставлення мети, планування навчальної діяльності та рефлексивна самооцінка. Це обумовлює творчий підхід студента до навчання та орієнтацію на пошук самостійних рішень; він повинен уміти вибирати навчальні матеріали і способи роботи з ними відповідно до поставлених завдань.

Слід особливо підкреслити здатність студента здійснювати рефлексивну самооцінку своєї навчальної діяльності, тобто співвідносити одержаний результат з поставленим завданням та оцінювати його з погляду успішності оволодіння вивчаємим предметом. Навчально-пізнавальна компетенція передбачає уміння коректувати свою навчальну діяльність у випадку, якщо обрана стратегія не приводить до досягнення бажаного результату. По суті, рефлексивна самооцінка означає постійну критичну рефлексію свого навчального досвіду і пошук більш ефективних прийомів роботи над матеріалом, який вивчається.

Таким чином, автономна навчальна діяльність студента припускає максимальний ступінь його залучення до навчального процесу, коли він уже не є пасивним об'єктом педагогічного впливу, а виступає як активний суб'єкт навчального процесу, бере участь в організації цього процесу і несе відповідальність за його результат. Фактично самостійна навчальна діяльність носить характер продуктивної творчої діяльності, спрямованої на створення власного освітнього продукту. Студент учиться самостійно керувати своїм навчальним процесом, і в результаті у нього формується індивідуальний стиль роботи. Це означає, що в умовах автономної діяльності відбувається формування автономної творчої особистості майбутнього фахівця.

Автономія розглядається як характеристика індивідуальної позиції людини, яка має за передумову самостійність, незалежність у виборі мотивів, цілей і заходів діяльності, становлення індивідуального стилю поведінки. У контексті освітньої діяльності автономію студента можна визначити як уміння брати на себе відповідальність за процес і результат даної діяльності.

Проблема автономії й автономної навчальної діяльності тісно зв'язана з проблемою індивідуалізації процесу навчання. У теорії і практиці навчання під індивідуалізацією процесу навчання розуміють, з одного боку, врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей, рівня підготовки, інтересів і потреб студентів, а з іншого боку, індивідуалізацією вважають індивідуальну самостійну роботу студентів, тому що це означає врахування індивідуальних особливостей і має передумовою залучення студентів до тих видів індивідуальної творчості, що корелюють зі спрямованістю їх особистості.

У світлі особистісно-орієнтованої парадигми, що лежить в основі концепції безперервної освіти, індивідуалізація розглядається не просто як врахування викладачем індивідуальних особливостей студентів, але з точки зору розвитку їх самостійної творчої активності. Індивідуалізація навчання в

сучасній системі освіти передбачає розвиток інтелектуальної культури особистості, при цьому, індивідуальна самостійна навчальна діяльність студентів повинна бути спрямована на розвиток їх творчого мислення, потреби у самоосвіті і самовихованні, а також навичок творчої самостійної роботи. Уявляється, що формування автономної навчальної діяльності створює сприятливі умови для індивідуалізації навчального процесу в цілому, а автономну навчальну діяльність можна розглядати як форму індивідуалізації самостійної роботи студентів [1].

Слід зазначити, що в сучасній теорії навчання виділяються різні форми індивідуалізації навчального процесу. Серед них такі, як диференціація навчання на різних рівнях, наприклад, диференціація рівня складності завдань для студентів з різною підготовкою, диференціація змісту навчальних матеріалів залежно від інтересів студентів, диференціація режимів виконання завдань з урахуванням індивідуальних особливостей. Формою індивідуалізації можна вважати самостійну роботу студентів, яку організує викладач, беручи до уваги їхні індивідуальні потреби, а також самостійну роботу за спеціально розробленими матеріалами. Додаткові заняття студентів з викладачами, або індивідуальні консультації також відносяться до форм індивідуалізації.

Автономна навчальна діяльність дозволяє найбільш повно розвивати необхідні сучасним фахівцям якості особистості й навчально-пізнавальні уміння, підвищувати рівень мотивації і створювати умови для самореалізації у творчому пошуку. Автономна діяльність дозволяє зробити процес навчання індивідуалізованим, особистісно-орієнтованим, тобто спрямованим на розвиток творчих здібностей і на самореалізацію в навчальному процесі кожної конкретної особистості [2].

Усе вищевикладене підтверджує положення про те, що автономна навчальна діяльність може розглядатися як форма індивідуалізації навчального процесу в цілому, і самостійної роботи над вивчаємим матеріалом зокрема. У контексті автономної навчальної діяльності індивідуалізацію можна, на наш погляд, розглядати як здійснення студентами самостійної навчальної роботи в індивідуальному режимі, відповідно до індивідуальних потреб, особливостей підготовки і стилю навчальної діяльності.

Сучасних студентів, у цілому, відрізняє високий рівень мотивації. Разом з тим, у них спостерігається дуже різний рівень початкової підготовки, різні здібності, індивідуальні психологічні особливості, що обумовлює необхідність диференційованого підходу до студентів.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок. У контексті сучасної концепції професійної освіти, що ставить перед вищою школою завдання навчити студентів самостійно одержувати і поповнювати свої знання й уміння, організація автономної навчальної діяльності є одним з ефективних заходів індивідуалізації навчального процесу. Вона дозволяє вирішувати проблему диференційованого підходу до студентів, підвищувати результативність навчання, зробити роботу над матеріалом, який вивчається, особистісно значимою для кожного, сформувати у випускників необхідний для подальшої роботи рівень навчально-пізнавальної компетенції, розвивати такі необхідні сучасним фахівцям якості, як відповідальність, самостійність і творча активність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Почуева В.В. Педагогические условия формирования личности будущего профессионала. / В.В. Почуева //Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України: Матеріали науково-практичної конференції (Харків, 14 березня 2014 р.) / МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків: ХНУВС, 2014. – 264с. – С. 119-120.
2. Почуева В.В. Дидактические возможности сети Интернет в современном образовании. / В.В. Почуева //Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 6-7 травня 2016 р.). – Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. – 120с. – С. 20-22.

УДК 378.81'243

Пустовойченко Дарія Вікторівна
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІТОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена питанню формування полікультурної компетентності майбутніх політологів у процесі вивчення іноземної мови. Проаналізовано проблему розвитку ціннісних орієнтацій. Розглянуто основу розвитку мотивацій особистості в освітньому процесі. Виявлено, що для формування полікультурної компетентності майбутніх політологів найбільш ефективним є впровадження культурологічного підходу з опорою на комунікативний підхід.

Ключові слова: полікультурність, компетентність, ділова комунікація, діалог культур, міжкультурне спілкування, міжкультурна компетенція, взаємодія культур. мотивація, ціннісні орієнтації.

Статья посвящена вопросу формирования поликультурной компетентности будущих политологов в процессе изучения иностранного языка. Проанализирована проблема развития ценностных ориентаций. Рассмотрены основы развития мотиваций личности в образовательном процессе. Выявлено, что для формирования поликультурной компетентности будущих политологов наиболее эффективным является внедрение культурологического подхода с опорой на коммуникативный подход.

Ключевые слова: поликультурность, компетентность, деловая коммуникация, диалог культур, межкультурное общение, межкультурная компетенция, взаимодействие культур. мотивация, ценностные ориентации.

Pustovoichenko D.V.
V.O. Sukhomlunskyi Mykolaiv National University
(Mykolaiv, Ukraine)

THE PECULIARITIES OF FORMING OF FUTURE POLITICAL SCIENTISTS POLY CULTURAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Abstraction. The article deals with the forming of polycultural competence of future political scientists in the process of learning a foreign language. The problem of the development of values orientations is analyzed. It is revealed that implementation of cultural approach based on the communicative approach is the most effective for polycultural competence forming of political scientists.

Key words: polyculturalism, competence, business communication, dialogue of cultures, intercultural communication, intercultural competence, motivation, values.

Сьогодні стає все більш очевидним, що людство розвивається по шляху розширення взаємозв'язку і взаємозалежності різних країн, народів і їх культур. Сьогодні неможливо знайти етнічні спільності, які не зазнали б на собі вплив як з боку культур інших народів, так і більш широкого громадського середовища, що існує в окремих регіонах і в світі в цілому. Розширення взаємодії культур і народів робить особливо актуальним питання культурної самобутності та культурних відмінностей.

Культура є результатом розвитку суспільства, тісно пов'язаним з людською діяльністю. Будь-яка діяльність відбувається в певних умовах, в певному просторі і часі. Для забезпечення трансляції досвіду від покоління до покоління необхідні відповідне інформаційне забезпечення, відповідна інфраструктура, соціальні умови. Всі вказані чинники і формують освітній простір.

На сьогоднішній день все більш уваги приділяється вивченню іноземних мов, при цьому це стосується усіх сфер життя, де іноземна мова є ключем для розвитку міжнародних відносин, культурного обміну між представниками різних країн. Полікультурність та знання іноземних мов вважається необхідним для освіченої людини.

Володіння іноземними мовами сприяє процесу розширення світогляду особистості студента, активізації культурного освоєння світу, розуміння інших соціумів та народів, що сприяє комунікації культур і професійному зростанню та вдосконаленню знань студентів.

Формування полікультурної компетентності як ядра професійної компетентності майбутніх політологів виступає найважливішим педагогічним завданням в процесі їхньої підготовки у вищих навчальних закладах. Для того, щоб здійснювати ефективну професійну діяльність в умовах полікультурного суспільства, будь-якому фахівцеві необхідна наявність полікультурних якостей, ціннісних орієнтацій, мотиваційних установок, знань про історію, культуру, звичаї і традиції різних народів; досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур, володіння іноземною мовою.

Полікультурна компетентність розглядається як необхідна умова для успішної інтеграції у світовий соціум, що дозволяє ефективно брати участь у процесі міжкультурної комунікації й уникнути негативних впливів глобалізації. Полікультурна компетентність – це здатність працювати в середині культур завдяки прищепленому розумінню культур, стилів роботи і спілкування, що можливе лише завдяки послідовним поведінковим і оціночним змінам.

Знання іншомовної культури, норм комунікативної поведінки, правил етикету особливо необхідні майбутнім політологам, оскільки їм у своїй практичній діяльності доведеться спілкуватися з представниками різних культур.

Мотивація є одним з основних понять, яке використовується для пояснення рушійних сил поведінки, діяльності. Сукупність мотивів, їх ієрархічна структура, своєрідність характеризують мотиваційну сферу особи. Б.Ф. Ломов під мотиваційною сферою особи розуміє «всю сукупність її мотивів, які формуються і розвиваються протягом її життя» [4].

В системі професійної освіти в становленні навчальної мотивації найважливішу роль відіграють пізнавальні інтереси і мотиви професійної діяльності. Розвинена професійна мотивація є найважливішим фактором

формування мотивації навчальної діяльності у студентів. Оскільки іншомовна компетентність трактується в контексті професіоналізму психолога, то доцільно розглядати питання формування мотиваційної основи розвитку компетентності в області іноземних мов з точки зору ролі професійної мотивації у формуванні мотивації навчання.

Розширення міжнародного співробітництва – інший фактор актуалізації полікультурної освіти. Взаємодія вимагає діалогу між націями та їх культурами. Сучасні темпи розвитку процесу глобалізації впливають на інтенсивність міжкультурної комунікації, яка є однією з галузей, що швидко розвивається та має попит.

Міжкультурна комунікація являє собою особливу форму комунікації двох або більше представників різних культур, в ході якої відбувається обмін інформацією та культурними цінностями взаємодіючих культур. Процес міжкультурної комунікації є специфічна форма діяльності, яка не обмежується тільки знаннями іноземних мов, а вимагає також знання матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, цінностей, моральних установок, світоглядних уявлень і т.д. в сукупності визначають модель поведінки партнерів по комунікації. Вивчення іноземних мов та їх використання як засобу міжнародного спілкування сьогодні неможливо без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, їхнього менталітету, національного характеру, способу життя, бачення світу, звичаїв, традицій і т.д. Тільки поєднання цих двох видів знання - мови і культури - забезпечує ефективне та плідне спілкування [1].

Міжкультурне спілкування – процес обміну інформацією між окремими особистостями та групами людей, що мають суттєві відмінності у сприйнятті та поведінці. Такі відмінності впливають на характер, форму та результат спілкування. Учасники процесу міжкультурної комунікації вносять у нього особливості своєї культури, які функціонують як основи інформації, що передається та отримується. Успіх цього процесу залежить від розуміння учасниками цих відмінностей та усвідомлення єдності та доцільності в досягненні поставленого завдання [3].

Стаючи учасниками будь-якого виду міжкультурних контактів, люди взаємодіють з представниками інших культур, часто істотно відрізняються один від одного. Відмінності в мовах, національній кухні, одязі, ставленні до виконуваної роботи часто роблять ці контакти важкими і навіть неможливими. Але це лише приватні проблеми міжкультурних контактів. Основні причини їх невдач лежать за межами очевидних відмінностей. Головна перешкода, що заважає успішному вирішенню цієї проблеми, полягає в тому, що ми сприймаємо інші культури через призму своєї культури, тому наші спостереження і висновки обмежені її рамками. З великими труднощами ми розуміємо значення слів, вчинків, дій, які не характерні для нас самих [2].

Домінуючий вплив на ставлення до навчальних дисциплін надають професійні мотиви. Вони займають провідне місце в структурі навчальної мотивації на всіх етапах навчання. Студенти, які мають яскраво виражені професійні мотиви навчальної діяльності, оцінюють важливість предметів і інтерес до них значно вище, ніж ті, хто не прагне стати хорошим фахівцем і придбати необхідні глибокі знання.

Впровадження культурологічного підходу сприяє формуванню ПКК студентів, зокрема майбутніх політологів. Формування полікультурної компетентності студентів-політологів у процесі вивчення іноземної мови сприятиме їхньому ефективному функціонуванню в культурному розмаїтті навчального та професійного середовища.

Окрім високого професійного рівня, сучасні фахівці в галузі політології повинні мати достатньо високий рівень полікультурної компетентності.

Навчання іноземної мови здійснюється на основі дидактичних методичних принципів [5].

До дидактичних принципів відносяться принципи наочності, посиленості, міцності, свідомості, науковості, активності, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання, які сприяють формуванню полікультурної компетентності.

До методичних принципів, що сприяють формуванню ПКК належать принципи комунікативності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, врахування рідної мови. Принцип комунікативності зумовлює добір мовного та мовленнєвого матеріалу полікультурного спрямування, вправи, які складаються з урахуванням культурологічного матеріалу, текстів культурологічного характеру.

Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в галузі політології, необхідної для здійснення професійної діяльності у майбутньому, можна віднести до найбільш актуальних завдань професійної педагогіки, оскільки рівень їх підготовки має бути достатньо високим.

Полікультурна компетентність не тільки необхідна їм у подальшій кар'єрі, а й надасть можливість професійно взаємодіяти із зарубіжними партнерами, завдяки готовності до діалогу культур, терпимості, толерантності, поваги до культури партнерів комунікації.

Майбутні політологи під час полікультурної комунікації застосовують знання, набути під час вивчення іноземної мови завдяки вилученню з пам'яті відповідних мовленнєвих одиниць.

Необхідність формування міжкультурної компетенції у людей, які збираються співпрацювати з представниками інших культур є безперечною в даний час. Без уявлень про те, що прийнято, можна, бажано, або взагалі заборонено в той чи інші країні, неможлива успішна інтеграція людини в соціум. У зв'язку з цим, особливу увагу необхідно приділяти вивченню комунікативної поведінки, під якою розуміється «сукупність норм та традицій спілкування певної групи людей».

Комунікативна поведінка є невід'ємною частиною національної культури. Знання норм і традицій спілкування народу дозволить учасникам мовленнєвого акту, які належать до різних національних культур, адекватно розуміти й сприймати один одного, сприятиме ефективній міжкультурній комунікації.

До теперішнього часу в системі мовної освіти відбулися значні позитивні зміни, як в організаційному, так і в змістовному аспектах. Істотно змінився соціокультурний контекст вивчення іноземних мов. Значно зросли їх освітня та самоосвітня функції в школі та ВНЗ, професійна значущість на ринку праці в цілому, що спричинило за собою посилення мотивації до вивчення мов міжнародного спілкування. Пріоритетну значимість набуло вивчення мови як

засобу спілкування. Став особливо актуальним інтерактивний підхід до навчання рідної та іноземної мов, особливо в галузі розвитку культури мови. Для сучасної мовної освіти необхідні міждисциплінарна інтеграція, багаторівневність, варіативність, орієнтація на міжкультурний аспект оволодіння мовами.

Ділове спілкування у міжнародному аспекті є складним і повинно відбуватися з метою унеможливлення будь-якого міжнародного конфлікту, спричиненого зіткненням різних уявлень про поведінку людини. Цьому сприяє знання та дотримання вимог і правил культури міжнародного спілкування. У діловій комунікації партнер по спілкуванню завжди виступає як особистість, значима для іншого. Основними завданнями ділової комунікації можуть бути продуктивну співпрацю, прагнення до зближення цілей, поліпшення партнерських відносин. Ділова комунікація реалізується в трьох основних комунікативних формах: монологічного, діалогічного і полі логічного [6].

Загальновідомо, що ділова комунікація є складний і багатогранний процес, який має об'єктивні і суб'єктивні сторони та характеризується різними вербальними і невербальними параметрами. Від звичайної комунікації ділова відрізняється, в першу чергу, чіткою детермінованістю і регламентацією, оскільки спрямована на вирішення певної задачі.

Численні дослідження питань взаємодії культур свідчать про те, що зміст і результати різноманітних міжкультурних контактів багато в чому залежать від здатності їх учасників розуміти один одного і досягати згоди, яке головним чином визначається етнічною культурою кожної з взаємодіючих сторін, психологією народів, які панують у тій чи іншій культурі цінностями. У культурній антропології ці взаємовідносини різних культур отримали назву «міжкультурна комунікація», яка означає обмін між двома і більше культурами, і продуктами їх діяльності, що здійснюється в різних формах. Цей обмін може відбуватися як в політиці, так і в міжособистісному спілкуванні людей у побуті, сім'ї, неформальних контактах.

Отже, для формування полікультурної компетентності майбутніх політологів найбільш ефективним є впровадження культурологічного підходу з опорою на комунікативний підхід. Це дає змогу майбутнім фахівцям набувати комунікативних навичок через вивчення культури інших країн та власної культури, відчувати різницю культур, бути толерантними та отримувати досвід у міжкультурній комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Брутян Г.А. // Философские науки. – 1973. – № 1. – С. 108-109.
2. Гришаева Л.И., Цурикова Л.В. "Введение в теорию межкультурной коммуникации". Учебное пособие, "Академия", 2006. – 333 с.
3. Кузьменко В.В., Гончаренко Л.А. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи: Навчальний посібник. – Херсон: РІПО, 2006. – 92 с.
4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М.: Наука, 1984. – 444 с.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. - К: Ленвіт, 1999. - 320 с.

6. Таратухина Ю. В. Деловые и межкультурные коммуникации: учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. В. Таратухина, З. К. Авдеева. — М.: Издательство Юрайт, 2015. — 324 с.
7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. — М., 2000. — 624 с.

УДК 37.013.46

Катыкбаева Марал Бекеновна, Есказинова Жанар Амантаевна,
Серикпаева Раушангуль Курметовна
Карагандинский государственный
университет имени академика Е.А. Букетова
(Караганда, Казахстан)

ЗНАЧЕНИЕ ЭВРИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация. В статье раскрывается сущность понятия «эвристические методы», дается характеристика некоторых эвристических методов и приемов преподавания, обосновывается их роль в развитии познавательного интереса учащихся. А также рассматриваются способы творческой самореализации потенциала учащихся.

Ключевые слова: эвристические методы и приемы, познавательный интерес, творческий потенциал, коллективное действие, личные качества.

Katykbaeva Maral Bekenovna, Eskazinova Zhanar Amantaevna,
Serikpaeva Raushangul Kurmetovna
Karaganda State University after the academician E.A. Buketov
(Karaganda, Kazakhstan)

THE IMPORTANCE OF HEURISTIC METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract. The article reveals the essence of the concept of "heuristic methods", the characteristics of some heuristic methods, methods of teaching and their role in development of cognitive interest of pupils. And also the ways of creative self-realization of students' potential are considered.

Keywords: Heuristic methods and techniques, cognitive interest, creative potential, collective action, personal qualities.

Қазіргі таңда бүкіл дүние жүзілік білім әлеміне кіру мақсатында Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы өзгерістер білім беру саласына жаңаша қарауда: мұғалімнің оқу – тәрбие үрдісін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды, оқушылардан танымдық, шығармашылық әлеуетін дамытуды талап етеді.

Білім білік дағдысын механикалық түрде емес, шығармашылық әлеуеті дамыған өзін - өзі көрсете алатын жеке тұлғаны қалыптастыруға эвристикалық оқыту әдісінің маңызы зор.

Эвристикалық оқыту - XX ғасырдың проблемасы. Егер Көне Греция мен Көне Римде оқушылардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыру, эвристика және диалектика шеңберінде зерттелінсе, ал біздің уақытымызда тілдік қарым-қатынас, бірқатар басқа ғылымдар көзқарасы тұрғысынан зерттеледі: философия, әлеуметтану, социолінгвистика, психолінгвистика, әлеуметтік

психология, педагогика және педагогикалық психология, олардың әрқайсысы осы жалпы кешендік проблеманың қандай да бір қырын қарастырады.

Шетел тілін оқытудың эвристикалық әдістері алдымен, оқушылардың тұлғалық шығармашылық қасиеттерін өзгертуге бейімделеді. Мысалы, А.В. Хуторскойдың айтуынша, «оқушының өзін шығармашылық қасиеттерінен көрсетуі эвристикалық оқытудың тапсырмасы ретінде, үш өзара байланысты мақсаттардан көрінеді: оқушының меңгеретін білім алу жүйесіндегі өнімін жасауы; осы салалардың басты мазмұнын өз нәтижелерімен сәйкестендіру арқылы игеруі; әр білім беру салаларында жеке білім беру траекториясын ретке келтіруі» [1, с. 158].

Эвристика (гр. *Heurisko* - іздестіремін, ашамын) - жаңалықтарды ашу мен оқытуда қолданылатын шығармашылық қызметті, тәсілдерді зерттеп, талдайтын ғылым. Эвристикалық тәсілдер түйінді шешу үрдісін жеделдетуге мүмкіндік береді.

Эвристиканың міндеті - қайсыбір жаңа түйіндерді шешу үрдісінің үлгілерін жасау. Мұндай үлгілердің типтері: қарманып іздестіру үлгісі, ол байқап көру мен қателесу, лабиринттік үлгі, т.б. әдістерге сүйенеді.

Шетел тілін эвристикалық әдістер негізінде оқыту тек қана оқушылардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыру емес, сонымен қатар мұғалімдердің өзіндік және шығармашылық ізденістерін қалыптастыруына мүмкіндік береді [2, с. 72].

Оқушылардың шығармашылық әлеуетін белсендіруде эвристикалық оқытудың әдістері мен құралдары қолданылады. Мысалы, жастарды тәрбиелеу үшін ежелгі грек философы Сократ эвристикалық әңгімені пайдаланған. XVII-XIX ғасырдың педагогтары Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, А. Дистерверг, К.Д. Ушинский және т.б. айтуы бойынша мұғалімнің негізгі міндеті – оқушыларды өз бетінше ойлау, зерттеу ізденістеріне бейімдеу. А. Дистерверг былай деп жазған «нашар мұғалім шындықты өзі айтады, ал жақсы мұғалім оны табуға үйретеді» [3, с. 24].

Қазақтың ағартушылары Абай Құнанбаев, Ы. Алтынсарин қоғам қайраткерлері және педагогтар А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев, Ж. Аймауытов өздерінің еңбектері мен тәжірибелік іс-әрекеттерінде оқушыларды шығармашылықты дамытуға, өз бетінше ойлауға шақырған.

О.К. Тихомировтың пайымдауынша, эвристикалық әдіс бірқатар жағдайда қарқынды және қызу жүреді, онда эмоционалдық үрдістер бірқатар айқын көрінеді, шарықтау шегі кейде шешімді, таңдауды іздеуге және шамалауға әкеліп соғады. Эвристикалық оқыту әдісінің негізгі мәні - оқыту үрдісінде ерекше жағдаят туғызу, яғни оқушы қатынаспай қалмайды, мұғалімнің көрсеткен бағытына сүйеніп қана қалмайды. Эвристикалық оқыту әдісі жағдаятта оқушының меңгерген білімі мен алдыңғы шешілетін міндетінің оның білетін шешімдері мен оны шешу міндеттері арасында қарама-қайшылық айқындалады. Эвристикалық оқыту алгоритмі мәселені қоюдан және саналы түсінуден, болжамдарды тудырудан, оларды бірізді тексеруден, сонымен қатар мәселенің шешілуінің дұрыстығын тексеруден тұрады. Бұған пікірталастар, эвристикалық әңгімелер, проблемалық баяндау және т.б. қолданылады.

Сонымен бірге, эвристикалық оқыту әдісінде ұжымдық әрекет қолданылады. Ғалым Н.Н. Хан оқушылардың ұжымдық әрекеті – бұл

оқушылардың біріккен іс-әрекеті, оқушылар ортақ тапсырма орындауда өз істерін үйлестіріп, жұмысты өзара бөліп, әркімнің міндетін мұғалім ұйымдастырып беретін, яғни іскерлік тәуелділік жағдай пайда болады, білімді меңгеруде өзара қарым-қатынас ұйымдастырылады, аса бағалы тәжірибе алмасу жүретінін жұмырмыдаған.

Ұжымның әрекеті сабақта ғана емес, сабақтан тыс уақытта да жүріп отырады. Ұжымдық әрекетті ұйымдастыру мұғалімнен тек тоериялық және әдістемелік дайындықты қажет етпейді, сонымен бірге сынып белсенділерімен маңызды жұмыс жүргізуді талап етеді [4, с. 16].

Оқытудың эвристикалық тәсілінің бірі – жалпы білім беретін мектептерде әр пәнді шығармашылық тұрғыдан сауалдар, сұрақ, тапсырмалар арқылы оқыту болып табылады.

Қазіргі базалық білім беру – жеткілікті білімнің төменгі шегі болып табылады. Мұғалім баланы шетел тіліне оқыту барысында оқушыға өлеңдерді жаттатып, ережелерді оқытып, жаттығулар орындатып әр түрлі жұмыстар жүргізеді. Оны талап етеді. Мұғалім үшін ол қиын жұмыс болып табылмайды. Оқушы мұғалімнің айтқанын кітаптан оқып, тапқақты жаттап, тіпті оларды қызықтырмаса да, ережелерді жаттап айтып беруі мүмкін. Бірақ, оқушы сол оқыған материалдың ішкі дүниесін түсінді ме, міне, негізгі мәселе осында жатыр [5, с. 12].

Ал эвристикалық оқыту барысында оқушыларға берілетін тапсырмалар оқушылардың сыни ойлауына әсер етеді, оған қоса тапсырманы орындау үшін бала жауапты өзі іздестіреді, оны шешуде ақыл – ойы дамиды, ойлауына жан-жақты әсер етеді деп түйіндейді. Бірінші деңгей тапсырмалары жаттап алуға лайықты, алдыңғы сабақта жаңадан меңгерілетін өңін өзгетпей қайталап, пысықтауына мүмкіндік береді, екінші деңгей тапсырмалары материалды реттеуге және жүйелеуге берілген тапсырмалар, үшінші деңгей танымдық – іздену түрдегі заңдылықтар шығару қорытынды жұмыстары [6, с. 17].

Эвристикалық оқыту әдісінің тапсырмалар аұқымы өте кең болып келеді. Әдетте оқулықтағы жаттығулар - өтілген ережелер бойынша қайталау, пысықтау, бекіту жұмыстарын арналған тілдік, грамматикалық жұмыстар жүйесін құрайды. Ал эвристикалық тапсырмалар құрамында мәтіндер, сөзжұмбақтар, қызықты грамматика, тестлеу сұрақтары, іскерлік ойындар мен тренингтер жүйесін қамтиды. Бұлар оқытудың деңгейіне сәйкес оқушыны саралап оқытуға ыңғайлы, әрі оқу бағдарламасы оқушының жас ерекшелігі мен білім деңгейіне сай құрылып, оқулыққа қосымша пайдалануға беріледі.

Сонымен қатар, оқушыны эвристикалық тәсіл арқылы бөліп оқыту үшін сабақ жаңаша жоспарланып отырады. Оқушыларға әртүрлі тапсырмалар беру арқылы сан түрлі жұмыс жүргізіледі. Оқушының алған білімін жүзеге асыралатыны тексеріледі. Өз бетімен жұмыс орындауға бейімділігі бақылауға алынады. Қорытындысында эвристикалық тәсел арқылы жұмыс жасаудың тиімділігі байқалады. Оқушының белсенділігі мен іскерлігі артып, біліктілікке, шығармашылыққа ұмтылады [1, с. 7].

Эвристикалық оқыту тәсілі – оқылатын ақпараттың азаюы арқылы емес, оқушыларға қойылатын талаптардың әртүрлілігі арқылы жүзеге асырылады

Эвристикалық оқыту тәсілінің мақсаты - әрбір оқушы өзінің даму деңгейін белгілі бір сұрақтар арқылы, оқу материалын меңгеруін қамтамасыз ету [1, с. 56].

Эвристикалық оқыту тәсілінің ерекшелігі:

1. Эвристикалық оқыту тәсілі әр оқушыға өз мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып білім алуына жағдай жасап, мүмкіндік береді.

2. Эвристикалық оқыту тәсілі әртүрлі категориялардағы балаларға бірдей зейін аударып, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3. Эвристикалық оқыту тәсілі құрылымында білім игерудің негізгі үш деңгейі қарастырылады: ең төменгі деңгей (минималды базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей.

4. Оқушының жеке тәжірибесіне негізделген эвристикалық оқыту тәсілі - тиімді де нәтижелі болу үшін:

- жеке тұлға ерекшеліктеріне;

- психикалық даму ерекшеліктеріне (есте сақтау, қабілетінің ерекшелігіне, ойлау, қабылдау, зейін ерекшелігіне, өзінің эмоциясын басқара білуіне);

- пән бойынша білімді игеру деңгейіне, оқушының білімімен іс-әрекет тәсіліне назар аударып, көңіл бөлу керек [1, с. 11].

Эвристикалық әдістер оқушылардың іс-әрекеттерін өзектендіріп, оқыту үдерістерінде оларға өзіндік және шығармашылық ойлау қабілеттерінің дамуына септігін тигізетін, оқытудың белсенді және интербелсенді әдістерін қолдану стандарттарына сәйкес келеді. Оқыту үдерісі оқу тапсырмаларының шешімін іздестіруге мүмкіндік беретін, арнайы қабілеттер мен дағдыларды орындауды оқушылардың талап ететін, күрделі ұйымдастырушылық іс-әрекет болып табылады. Мұнда оқу материалының қаншалықты игерілуі емес, білім беру субъектісінің жаңалануы маңызды. Эвристикалық оқытудағы уақыттық шығындар дәстүрлі технологияларды пайдаланып оқытумен салыстырғанда артпайды.

Бастапқы ғылыми идеялар:

- эвристикалық оқыту тәсілі әр оқушыға өз мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып білім алуына жағдай жасап, мүмкіндік береді.

- эвристикалық оқыту тәсілі әр түрлі категориядағы балаларға бірдей зейін аударып, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

- сын тұрғысынан саралап жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Сондықтан эвристикалық оқыту тәсілін әрбір оқушы меңгеруі тиіс. Бұл оқушыға өзінің қызығушылығы мен қабілетін ескере отырып, уақыты мен күшін дұрыс пайдалануына мүмкіндік береді:

- оқушының жеке тәжірибесінде негізделген эвристикалық оқыту тәсілі тиімді де нәтижелі болу үшін:

- жеке тұлға ерекшеліктеріне;

- психикалық даму ерекшеліктеріне (есте сақтау қабілетінің ерекшелігіне, ойлау, қабылдау, зейін ерекшелігіне, өзінің эмоциясын басқара білуіне);

- шетел тілі бойынша білімді игеру деңгейіне оқушының білімі мен іс-әрекет тәсіліне назар аударып, көңіл бөлу керек.

Сондықтан мұғалім сабақтың барлық кезеңдерінде: жаңа материалды беру, бекіту, қайталау, білім, білік дағдыны бағалау кезінде деңгейлеп саралап оқытуды ұйымдастырады [6, с. 154].

Эвристикалық оқыту әдісінде материал сипаттамалы түрде емес, шынайы проблема мен сұрақ негізінде берілуі тиіс. Қазіргі заманғы ғылым мен техниканың даму кезеңі оқу – ағарту саласында сыни тұрғыдан ойлау мен сұрақтар қою әдістерін кең көлемде қолдануды қажет етеді.

Әрбір сабақ тақырыбын меңгерту барысында жеке тұлғаның қабілеті мен мүмкіндік деңгейіне сай білім беріліп, ол орталарға көмектесіп, қабілетті жоғарыларға ерекше назар аударылуы керек. Мұнда эвристикалық оқыту әдісінің маңызы ерекше. Адам бойындағы шығармашылық қабілетті шыңдауға оның деңгейі ескеріліп, сараланып отыруы тиіс.

Оқушының ой-өрісін, дүниетанымын кеңейтіп, білім аясының мейлінше өсуіне оқушылардың шығармашылық әлеуетіне қарай деңгейленіп, сараланып оқытудың ықпалы зор.

Шетел тілі сабағындағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудағы басты мақсат – қазіргі білім беру жағдайындағы оқушылардың жеке тұлғалық сапалық қасиеттерін дамыту, шығармашылық ойлауын дамыта отырып, заман талабына сай құзырлылығын қалыптастыру және рухани жан дүниесінің дамуына жағдай жасау [7, с. 31].

Сонымен, шетел тілі сабағында оқушылардың шығармашылық әлеуетін қалыптастыру мәселесін жан-жақты талдай отырып, оқушының дербес білім мен мақсаткерлік, жоспарлау, талдау, оқу-танымдық әрекетті өзіндік бағалау қажеттігін байқадық. Оқушы жаңа шығармашылық әрекет дағдыларын меңгереді: нақты жағдайда іс-әрекет тәсілдерін біледі, мәселені шешуде эвристикалық әдістерді қолданады. Оқушының сауаттылық талаптары анықталады: фактіні, шындықты анықтай білу, өлшеу дағдыларын игеру, статистикалық, мүмкіндік және басқа таным тәсілдерін білуі мен ізденімпаздық біліктері қалыптасып, ақпаратты талдау, саралау, сараптау, сақтау және оны тарата білуге үйренеді. Оқушы өз қызығушылықтары мен мүмкіндіктері арқылы өзіндік танымын, қазіргі кезеңдегі қажетті жеке тұлғалық қасиеттерін дамытып, психологиялық сауаттылығын, ойлау мәдениеті мен мінез-құлық мәдениетін меңгереді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М., 2000. – 336 с.
3. Д. Рахымбек, М. Мұсабеков, Г. Жетпісбаева. Шығармашылық тапсырмалар – оқушыларды зерттеушілікпен жұмыс істеуге тәрбиелеудің жолы ретінде ізденіс. – 2001. – 219 б.
4. Пономарев Я.А. Фазы творческого процесса // Исследование проблем психологии творчества. – М., 2003. – 185 с.
5. Маглели А. Эвристические методы обучения иностранному языку как условие творческой самореализации учащихся // English. – 2011. – № 7. – С. 5–7
6. Пассов. Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М., 2009. – 245 с.

Соколова Маргарита Георгиевна
Центрально-Казахстанская Академия,
Жакупова Батима Куанышева
Средняя общеобразовательная школа №82
(Караганда, Казахстан)

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. Основной целью технологии оценивания, основанной на критериях, являются достижение личной динамики развития и желания учиться. Работа ученика оценивается по нескольким параметрам – критериями. Технология критериального оценивания предполагает, что критерии определены педагогом и обучающиеся о них знают. За каждый критерий выставляется отдельная оценка (балл, отметка и т.д.).

Ключевые слова: оценка, технология оценивания, критерии оценивания

Sokolova Margarita Georgievna
Central Academy of Kazakhstan,
Zhakupova Batima Kuanysheva
Secondary school №82
(Karaganda, Kazakhstan)

CRITERIA-BASED ASSESSMENT IN MODERN EDUCATION

Abstract. The main purpose of estimation technology based on the criteria, is to achieve personal development dynamics and desire to learn. student work is assessed by several parameters - criteria. Technology criteria-based assessment suggests that the criteria defined by the teacher and students are aware of them. For each criterion is set a separate evaluation (score, a mark, etc.).

Keywords A summary, reflecting the subject matter of the article.

Оценки сопровождают человека от момента рождения до смерти. В Словаре современного русского языка приведено четыре значения этого слова: 1) действие по значению глаголов «оценить», «оценивать»; 2) стоимость, цена чего-либо; 3) мнение, суждение о качестве, характере чего-либо; 4) отметка, выставленная преподавателем. Использование оценки как синонима отметки делается преимущественно в разговорном языке, а в педагогическом смысле отметка – это принятая в основном в учебных заведениях форма числового выражения оценки знаний, умений и навыков учащегося [1, 2].

Целостное осуществление учебного процесса предполагает его завершенность. Завершенность - это достижение планируемых результатов обучения, а также прогнозируемых результатов. В любом случае необходима диагностика его результатов как оценка эффективности обучения.

Определение эффективности обучения связано с выработкой критериев для оценки результатов учебной деятельности обучающихся. Результаты учебной деятельности должны согласовываться с

прогнозируемыми целями обучения, что означает наличие педагогических и психологических критериев.

Привычной практикой долгое время было преимущественное использование дидактических критериев, с помощью которых оценивался результат овладения содержанием учебного материала на определенном уровне усвоения. Психологические критерии, устанавливающие наличие личностных новообразований, таких, как мотивация, мировоззрение, субъектная позиция обучающегося в познавательной деятельности, не являлись постоянно применяемым диагностическим инструментарием.

Результаты диагностики обученности являлись, по сути, итоговыми данными контроля, учета, и оценивания знаний, умений и навыков, анализа полученных данных, определения продвижения обучающегося, тенденций и перспектив его развития, необходимых направлений коррекции, предназначавшимися для педагога как субъекта, управляющего процессом обучения. В основе традиционной системы оценивания лежал нормативный подход - сравнение индивидуальных достижений учащихся с нормой, т.е. результатами большинства школьников [3].

При такой системе трудно было сохранить познавательный интерес ребенка, развить в нем желание учиться, трудиться и сделать его успешным.

В рамках личностно-ориентированного обучения основными показателями успешности обучающегося являются личная динамика развития и желание учиться. Чтобы научиться сравнивать вчерашние результаты обучающегося с его сегодняшними достижениями, надо было кардинально изменить систему оценивания. В настоящее время предполагается применение технологии критериального оценивания, суть которого состоит в следующем:

1. оценивается только работа учащегося, а не его личность;
2. работа учащегося проверяется по критериям оценивания, которые известны им заранее.
3. оценки учащимся выставляются только за то, что они изучали.
4. учащемуся известен четкий алгоритм выведения оценки, по которому он сам может определить уровень успешности своего обучения.
5. повышается мотивация обучающихся к самооцениванию и обучению [4].

Критериальное оценивание выполняет функцию обратной связи, когда обучающийся получает информацию о своих успехах и неудачах. При этом даже самые неудовлетворительные результаты промежуточной работы воспринимаются лишь как рекомендации для улучшения собственных результатов.

Основной идеей технологии критериального оценивания является создание условий и возможностей для активизации учебно-познавательной деятельности учащихся, усиления их мотивации к учебе и самостоятельной работе, повышения объективности и валидности оценки их учебных достижений. В качестве таких условий выступает критериальная организация оценивания успешности обучения учащихся, систематическое отслеживание уровня их достижений. Оценивание традиционно осуществляется в два шага. Работа сначала условно оценивается в пять баллов, которые потом начинают снижаться (минус за каждую обнаруженную ошибку). В критериальном

оценивании описаны уровни достижений (в том числе и самые незначительные), соответствующие каждому баллу. При этом оценивается приращение: ты что-то сделал, пусть не много, но это уже хорошо, и ты получаешь за это балл. Ты сам несешь ответственность за свою учебу. Важно, что все балльные шкалы начинаются с нуля. Это делает очевидным, что оценивается не личность ученика, а его деятельность.

Смысл критериального оценивания в том, что работа ученика оценивается по нескольким параметрам – они называются критериями. Конечно, педагог довольно часто, проставляя отметки, руководствуется несколькими показателями: правильно ли решено, верно ли оформлено и так далее. Но технология критериального оценивания предполагает, что, во-первых, эти критерии четко и ясно педагогом, то есть обучающиеся о них знают. А во-вторых, за каждый критерий выставляется отдельная оценка (балл, отметка и т.д.). Самый яркий пример критериального оценивания, который знаком со школьных лет, - две отметки за сочинение, одна за содержание, другая за грамотность.

Критериальное оценивание может использовать традиционную пятибалльную систему, но можно выбрать и другие модели. Кто-то предпочитает 10-балльную, а кто-то трехбалльную, или это вообще может зависеть от типа работы. Поэтому существует необходимость выйти на привычные рамки школьных отметок.

Опыт работы по методике критериального оценивания позволяет сделать вывод о том, что критериальное оценивание способствует снижению тревожности обучающегося, а педагога избавляет от бремени “судьи в последней инстанции”, формированию у учащихся навыков: самоанализа, самооценивания, ответственности за результаты своего труда.

При условии соблюдения всех этапов критериального оценивания трудоёмкость и издержки адаптационного периода окупаются повышением качества знаний у учащихся [5].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Амонашвили Ш.А. Психолого-педагогические особенности оценки как компонента учебной деятельности//Вопросы психологии.-1975. - №4. - С. 77-87.
2. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки// Труды Института по изучению мозга им. В.М. Бехтерева. - Т.6-Л. 1935
3. Никитина Н.Н., Железнякова О.М., Основы профессионально-педагогической деятельности. М.2002. - 288 с.
4. <http://www.ibo.org>
5. Батурич Н.А., Выбойчик И.В. Психология оценивания и оценки: теоретические и прикладные аспекты Челябинск, 2011, - 243 с.

УДК 378: [811'24:159.9]

Сорокіна Галина Миколаївна
Харківський національний університет внутрішніх справ
(Харків, Україна)

ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ

Аннотация. Независимо от уровня знаний многие люди испытывают страх, когда возникает необходимость говорить на иностранном языке. Процессу коммуникации препятствует так называемый языковой барьер. В основе страха перед общением на иностранном языке лежат определенные причины. Выявление этих причин и нахождение путей их устранения - задача преподавателя иностранного языка.

Ключевые слова: коммуникация, языковой барьер, страх говорить, причины, процесс овладения языком.

Halyna Sorokina
Kharkiv National University of Internal Affairs
(Kharkiv, Ukraine)

OVERCOMING THE LANGUAGE BARRIER

Abstract. A lot of people feel fear when they need to speak a foreign language regardless of the level of their knowledge. The so-called language barrier prevents the communication process. Certain reasons are the basis of fear in communication in a foreign language. Identifying these reasons and finding the ways to resolve them is the task of a foreign language teacher.

Keywords: the communication, the language barrier, fear of speaking, reasons, the process of mastering a language.

Світ, що оточує нас, багатолікий і багатомовний. Вирушаючи в подорож в іншу країну або працювати за кордон, людина стикається з мовною проблемою: Начебто іноземну мову вивчав у школі, потім у виші, та ще й на курсах займався, але всі спроби хоч якось розмовляти нею закінчуються часто нічим. У чому ж причина? Незалежно від рівня знань багато людей відчувають страх, коли виникає необхідність розмовляти іноземною мовою. Це відбувається не внаслідок некомпетентності або незнання. Елементарна боязнь виглядати смішним при спілкуванні іноземною мовою і є причиною невдачі.

Процесу комунікації перешкоджає психологічний бар'єр, в даному випадку, мовний бар'єр. Терміном «мовний бар'єр» позначають труднощі в комунікації людей, які розмовляють різними мовами. Мовний бар'єр - це один із проявів соціофобії. Для людини, схильної до цього, часто страх бути «незрозумілим», не зуміти викласти інформацію викликає небажання виглядати некомпетентним в очах оточуючих. В основі соціофобії лежать певні причини.

Людина, як член соціуму, безумовно, прагне зайняти певне місце в цьому суспільстві й, якщо не головувати, то хоча б контролювати те, що

відбувається, розпоряджатися інформацією, яку вона отримує при спілкуванні. Боязнь виглядати гірше, ніж інші, при викладі своїх думок засобами іноземної мови й викликає цей острах розмовляти. Спрацьовують захисні механізми і людина «замикається, німіє».

Наступна причина - психологічна, вона заснована на комплексі заниженої самооцінки людини. «Я не зможу висловитися, у мене не вийде, боюся говорити», - і це блокує процес спілкування. Страх комунікативного неспіху під час говоріння іноземною мовою часто своїм підґрунтям має попередній негативний досвід. Це, свого роду, - захисний механізм, який психологи називають інтелектуалізацією.

Завдання викладача іноземної мови полягає не лише в тому, щоб учень оволодів певним лексико-граматичним матеріалом, але і не «поселити» в нього страх перед використанням цих знань. Він повинен допомогти подолати труднощі, які, безумовно, з'являються у «не носія» мови в процесі комунікації, навчити користуватися отриманими знаннями і долати фобії, які виникають при цьому.

Багатьом знайомий так званий «синдром собаки». Нерідко можна почути на заняттях від студента, що він розуміє, про що говорять, але не може нічого сам сказати. Подолати цю перешкоду досить складно. Потрібно розібратися в причині цього «розумію, але сказати не можу». Є індивідуальні причини, але і загальних, однакових для всіх, досить багато.

Під час занять викладач волею-неволею «підлаштовується під студентів», тобто вибирає певний темп мови, інтонацію, починає «грішити» з вимовою, щоб студенти його зрозуміли. Він може кілька разів повторити одну і ту ж фразу, не змінюючи її або ж спрощуючи. Студенту надається час на обдумування відповіді на запитання. У реальному житті часто цього часу немає, і тоді з'являється страх, що ти не встигнеш вчасно відреагувати, і не будеш виглядати добре. Саме тут поради викладача щодо того, що можна звернутися до фрази: «Повторіть, будь ласка, я не зрозумів», - допоможуть зібратися з думками і відповісти. Досить часто просять повторити питання, поставлене рідною мовою, і ніхто не вважає це ознакою некомпетентності. На початковому етапі ті, хто вчиться говорити іноземною мовою, переводять фрази з рідної мови. Тут виникають труднощі, пов'язані з невмінням лаконічно висловлювати свої думки. Було б непогано навчити студентів формулювати свої висловлювання коротко і вміти перефразувати речення.

Студенти, які не бояться допускати помилки, вчать швидше тих розмовляти іноземною мовою, хто постійно займається самоаналізом. Безумовно, в процесі навчання викладач звертає увагу на помилки, він повинен дати студенту зрозуміти, що це - частина процесу оволодіння мовою і допомогти усвідомити їх роль. Викладач повинен вміти так виправити допущену помилку, щоб потім не з'явився острах перед помилками в процесі спілкування іноземною мовою. Для багатьох студентів сказати щось неправильно і виставити себе на посміховисько, як їм здається, перед іншими є неприйнятним. Викладач повинен бути трохи психологом і відчувати своїх учнів. Він повинен переконати студента в тому, що людина недосконала істота, їй властиво припускати помилок, потрібно тільки не боятися на них адекватно реагувати і виправляти. Адже навіть носії мови допускають помилки в своїй рідній мові!

Як подолати страх і почати говорити іноземною мовою? Існує безліч різних методів і прийомів. Важко заговорити вільно, якщо в школі чи у виші лише відпрацьовували граматику на вправах, читали і перекладали тексти, заучували «теми». Комунікативний метод викладання іноземних мов в даному випадку повинен привести до успіху. Моделювання реальних ситуацій, близьких до життєвих, дає можливість тому, кого навчають, реалізувати свої інтереси і набути навичок розмовної мови. Викладач повинен вміти створити на занятті мовне середовище, підштовхнути студента до бажання висловитися, взяти участь в обговоренні близьких йому проблем. В аудиторії він має виконувати функцію носія мови.

Уміння викладача побачити і визначити позитивне у відповіді студента допоможе останньому набути впевненості в собі і побороти страх говорити іноземною мовою. Необхідно переконати студента в тому, що для того, щоб досягти прогресу у вивченні іноземної мови, потрібно перетворити бажання говорити іноземною мовою в необхідність. Для того, щоб навчитися говорити, потрібно просто розмовляти. Можна почати розмовляти самому з собою (задавати питання і відповідати на них), описувати вголос іноземною мовою свої дії, слухати радіо або дивитися відео на іноземній мові і намагатися повторювати за диктором фрази. Ми живемо в інтерактивний час. Знайти співрозмовника-іноземця в «мережі» зараз не проблема. Звичайно, будуть помилки, але нічого трагічного в цьому немає і, коли прийде усвідомлення того, що тебе розуміють, зникне страх і мовний бар'єр буде подолано.

Талех Фарман Оглы Халилов
Нахчыванский государственный университет
(Нахичевань, Азербайджан)

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И КУЛЬТУРНАЯ СИТУАЦИЯ В НАХЧЫВАНЕ (В ДЕВЯТНАДЦАТОМ ВЕКЕ И В НАЧАЛЕ ДВАДЦАТОГО ВЕКА)

Резюме. От исследований известно что в конце XIX века в Нахчыване началось создание нового типа городских и образовательных учреждений. Следует отметить что, движения просвещения, наука и образование, самый высокий пик начала XX века. В течении этого периода, создана разветвленная сеть Нахчыванской системы образования и наши люди были вовлечены в образование. В результате все захваченные в этот период просвещения в Нахчыване поднялась до самого высокого уровня добились больших успехов в науке и образовании. Старая форма обучения и воспитания в конспекте были предприняты первые шаги по направлению новой. Прогрессивные изменения в области образования в развитии Нахчыванских просветительских идей и дало толчок к формированию местного образованного класса. В то время, достигнутые успехи просвещения и культуры заложили основу для будущих успехов.

Ключевые слова: Образование, культура, школа, учитель, класс, учени.

Taleh Farman Oglu Khalilov
Nakhchivan State University
(Nakhchivan, Azerbaijan)

EDUCATIONAL AND CULTURAL SITUATION IN NAKHCHIVAN (NINETEENTH CENTURY AND EARLY TWENTIETH CENTURY)

Resume. The research are known that, at the end of the XIX century a new type of Nakhchivan municipal and district were started the establishment of educational institutions. It was noted that, the science and education of the highest peak of the enlightenment movement was the early of XX century. In this period the Nakhchivan established a wide network of educational system have been involved in the general education of our people. So a result all of them lifted to the highest level the mentioned period in the Nakhchivan the enlightenment movement, has been made great strides in education and science. The old form of training and education in the context of the first steps were taken towards innovation. This period achievements acquired the education and culture laid the foundation for future success.

Keywords: Education, culture, school, teacher, class, student.

В конце XIX и в начале XX века педагоги образованных людей Нахчывана хотели снять людей из невежества и предрассудков и находили способы, чтобы помочь развитию культурного прогресса и способы их просвещения. Почти в конце XIX и в начале XX века как и в Азербайджане так и в Нахчыване история народного просвещения начинается с утверждения

устава. В общем надо отметить что, в конце XIX и начале XX века в Нахчыванской области действуя во всех школах и медресе научная работа на Кавказе в 1873 году 22-го ноября был принят новый закон и более развитый [1, 17].

Государственный Исторический Архив Азербайджанской Республики документ который я получил по обучении Кавказкого управления в 1896-1897 учебных годах обучали 55.592 студентов. Другой источник в 1894-году, люди живущие в 2.886.000 мусульман в среднем 438 человек, (из этих 9 девочек), 578 человек в городе, 2.336 человек продолжали свое образование в государственных школах [5, 24].

Следует отметить что, Кавказкий Департамент представил Кавказкому военачальнику годовой отчет в 1867-году "Работа при мечети на Кавказе мусульманских школ и обучающихся там студентов приблизительное количество студентов невозможно было определить потому что, их количество много. В настоящее время на Кавказе существует более 800-мусульманских школ, в этих школах учатся более 15.000 студентов [2, 145-146].

Следует отметить что, в Нахчыване только в 1896-году 13 государственных школ были в стране. Из них 11 в селах и двое в городах. Это означало что, из 7.167 человек населения была только одна школа.

В конце XIX и в начале XX века было увеличение числа людей в Нахчыване. Почти что, только 1904-году в Нахчыванской области число школ повысилось от 13 до 29. Доктор педагогических наук, профессор Ибрагим Моллаев показал что, в начале XX века 1500 студентов учащихся будет принято на учебу [8, 17]. Следует отметить что, в конце XIX и в начале XX века в Нахчыване существовали государственные и религиозные школы. В те годы становится ясно что, официальные архивные докменты в области Шарур-Даралаяз работало 8 учителей, 111 студентов и существовали 6 религиозных школ. В городе Ныхчыван существовали 6 религиозных школ, которые там работали 6 учителей и обучались 90 студентов. В общем в Ныхчыване существовали 12 религиозных школ, в которых работают 12 учителей и 147 студентов [6, 11].

В конце XIX века и в начале XX века в Нахчыване формирование просвещения была связана со школьным образованием. В течении этого периода для просвещения людей образование медресе играла важную роль. Профессор Л. Гусейнзаде справедливо отметил что, история медресе был связан с арабскими и персидскими образованиями [7, 63].

В Нахчыванской Автономной Республике Государственном Архиве я провел исследование состояния Нахчывана начиная с 1890-до 1917-годах существовало 15 школ, в этих школах обучались 1500 студентов [6, 25].

Академик Гусейн Ахмедов говорил что, в 1904 году в Нахчыване существует 29 начальных школ [3, 128]. Следует отметить что, из этих школ 3 находится в Нахчыване, а остальные 26 в селах Нахчывана. В источниках показано что, в конце XIX и в начале XX века образовались начальные и уездные училища [4, 61].

Профессор Л. Гусейнзаде в 1896-году в Нахчыване показал что, существует 13 государственных школ. Далее он отмечает что, из этих 13 школ 11 находится в селах Нахчывана [7, 42]. Кроме того в 1896-1897 учебных годах

в Нахчыване 23.900 человек учились в школах медресе [9, 65]. Почти в начале XX века в области Нахчывана в каждом 2 сел был 1 учитель, и в каждом 7 сел была 1 школа. По этой причине в начале XX века в Нахчыване уровень грамотности снизился до 2 процентов населения [1, 21]. В течении этого периода в Нахчыване 3-4 процентов населения мог читать и писать. Академик Гусейн Ахмедов исследовал что, 1890-году до 1917 года в Нахчыванской области существовало 15 школ в котором учились 1500 школьников [3, 20-21]. Другой источник показывает что, в 1917-1919 годах в Нахчыване существовало 20 школ [6, 12].

Из архивных документов известно что, в области Нахчыван 1911-1915 годах существовало 41 средних школ, в котором там работали 82 учителей [10, 122]. В те годы а также в качестве источника Нахчыванской области было 1 уездное училище, в котором работало 9 учителей, 6 русских классов и 16 первой степени школ [2, 132].

Понятно, что в конце XIX и в начале XX века в Нахчыванской области смогли открыть 45 школ и здесь работали 80 учителей. В 1920-1921 годах в уездных училищах Нахчывана было 47 школ и обучались 2440 учеников.

Следует отметить что, в конце XIX и в начале XX века в Нахчыване развивалось просвещение. В течении этого периода в развитии научных знаний играли важную роль традиционные школы и медресе.

В конце XIX и в начале XX века в формировании культуры Азербайджана все регионы а также Нахчыван играли незаменимую роль. В этот период культура Нахчывана не отстает по сравнению с другими регионами Азербайджана. Академик Иса Габибейли доказал что, все этапы истории науки в широком смысле, прежде всего знаний в мире сокровища востока [9, 82-83].

В конце XIX века в Карабахе, Шамахе, Гяндже, а также Баку и в городе Ордубаде «Анджумани-Шуара» существовал литературный парламент. Следует отметить, что литературный парламент "Анджумани-Шуара" посвятил азербайджанской науке, литературе, просвещению и культуре Гаджи Фагир Ордубади, Магомед Таги Сидги, Мирза Агарагим Гудси Вананди, Уста Зейнал Наггаш, Молла Магомед Ордубади, Ахмед Ага Шами, Мухтарем Ордубади, Надим Нахчывани, Молла Хусейн Бичас, Салик Ордубади, Машади Гасан Даббаг, Мирза Мехти Нахчывани. Эти писатели, поэты и учителя благоприятствовали [10, 50-51]. В начале XX века в развитии культуры Нахчывана Джалил Мамедкулизаде, А. Гамкусар, М.С. Ордубади, М. Шурби, Э. Султанов, Г. Шарифзаде, Х. Джавид и А. Сабри.

В конце XIX и в начале XX века в истории развития культуры Нахчывана сыграла важную роль в образовании театра. Интерес в организации театральных представлений вырос [7, 47]. Через 10 лет после образования театра в Азербайджане и в Нахчыване тоже образовался театр (28, 26). Исследователь Нахчыванского театра доктор философии Али Гахраманов писал об этом: "Ясно из фактов, что Нахчыван для создания национального театра, мусульманское искусство и драмы" достигло 15 мая 1883 году. В доме Гаджи Наджаф Зейналова было показана комедия Мирза Фатали Ахундова «Мусье Жордан и Дарвиш Мастали Шах» и этим начинается год рождения театра в Нахчыване [4, 38-39].

В конце XIX и в начале XX века капиталистический способ производства в Нахчыване и в Азербайджане достигнет формирования и развитие искусства живописи повлиял на ход национальной культуры. Важно отметить, что развитие живописи в Нахчыване художников были незаменимыми. Один из главных представителей Нахчывана был известный художник Бахруз Кангарли. Несмотря на то, что он жил тридцать лет, он создал 2000 произведений на различные темы и жанры [4, 54-55].

В конце XIX и в начале XX века в Нахчыване развивалось музыкальное искусство. Главное музыкальное искусство шло по двум направлениям. Первое направление ашыг хананда, второе направление формируется под влиянием русской культуры нового музыкального искусства. Из приведенных выше фактов видно, что в конце XIX и в начале XX века в Нахчыване развивались все виды культуры. В этот период в Нахчыване развивались все виды культуры. В этот период в Нахчыване писатели, актеры, архитекторы и художники играли важную роль не только в Азербайджане, но и во всем мире.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Азербайджанская Республика Архив Государственной истории: Ф. 797, спс 1, работа 11 и 15-20
2. Ахмедов Х. М. Азербайджанские школы и истории педагогических мнений. Баку: Наука и образование, 2014; 432 с.
3. Ахмедов Х. М. XIX – век Азербайджанская школа. Баку: Просвещение, 2000, 366 с.
4. Гахраманов А. К Театр Нахчывана Способы возрождения. Баку: Издание не показано, 2008, 160 с.
5. Государственный Архив Нахчыванской Автономной Республики: Ф 40, спс 4, работа 22 и 23 – 25
6. Государственный Архив Нахчыванской Автономной Республики: Ф.26, спс 1, работа 204/212, и 10 – 12
7. Гусейнзаде Л. Т. История Нахчыванского театра. Баку: Араз, 2002, 130 с.
8. Моллаев И. А. Нахчыван в МССР развитие национального просвещения. Баку: Общество знаний, 1983, 31 с.
9. Хабиббейли И. А. Азербайджанские писатели XX – го века. Баку: Нурлан, 2004
10. Хабиббейли И. А. Джалил Мамедкулузаде окружающая среда и современники. Баку: Азернешр 1997; 682 с.

УДК 378.600.47(477)

Стрюк Костянтин Миколайович
директор Харківського радіотехнічного технікуму
(Харків, Україна)

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятий «компетентность», «профессиональная компетентность» специалистов инженерной отрасли. Рассмотрено соотношение понятий «компетентность» и «компетенция». Выделены ключевые компетенции младшего специалиста в компьютерной инженерии (социально-личностностные, инструментальные, общепрофессиональные и специализировано профессиональные), которые могут быть сформированы в процессе обучения в техникуме; раскрыто содержание этих компетенций.

Ключевые слова: инженерия, компьютерная инженерия, профессиональная компетентность, ключевые компетенции

Stryuk Kostyantun Mukolayovuch,
Director of the Kharkiv Radio Engineering Technical School
(Kharkiv, Ukraine)

KEY COMPETENCIES OF THE COMPUTER ENGINEERING SPECIALISTS

The article considers the various approaches to the definition of the concepts "competence", "professional competence" of the specialists of engineering branch. The correlation of the concepts "competence" and "competency" are described. The key competencies of the junior specialists in computer engineering (social-personal, instrumental, general professional and specialized professional), which can be formed in the process of learning in the technical school are distinguished; the content of these competencies is expanded.

Key words: engineering, computer engineering, professional competence, key competencies

Серед стратегічних завдань, що стоять перед вищою професійною освітою, чільне місце посідають розробка й впровадження оптимального, науково обґрунтованого варіанта перетворення особистості студента в особистість фахівця-професіонала високої кваліфікації, формування у нього професійної компетентності. Для розв'язання цих завдань значний інтерес для нас мають роботи провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, які розглядають професійну компетентність фахівця з комп'ютерної інженерії.

Незважаючи на значну кількість розробок щодо застосування інформаційних технологій у навчанні, дисертаційних досліджень, присвячених професійній підготовці фахівців комп'ютерного профілю на сьогодні відносно небагато: М. Бирка (2010), Н. Духаніна (2011), Т. Кауштан (2011), Т. Кобильник (2010), А. Ільченко (2011), С. Петрович (2011), О. Прозор (2012) та ін.

Як свідчать дослідження Т. Альшанської, Н. Духаніна, Т. Кобильник, Т. Ковалюк, О. Єфіменко С. Лайер, Л. Матвійчук, С. Петрович, О. Прозор та ін.,

професійна компетентність фахівця з комп'ютерної інженерії не може бути зведена лише до знань, вмінь та навичок з майбутньої професії. Професійна компетентність, будучи інтегрованою характеристикою особистості фахівця, поєднує в собі і соціально-особистісний, і інструментальний, і загальнопрофесійний, і спеціалізовано професійний аспекти, які знаходять своє відображення у вигляді компетенцій.

Дослідження компетентності інженерів розглядається в рамках різних процесів, умов, дидактичних елементів:

- в середовищі інформаційних технологій (М. Бетуганова, 2006);
- засобами високотехнологічного освітнього середовища (Д. Ушаков, 2008);
- засобами комп'ютерної підтримки (І. Альохіна, 2006);
- на основі самоосвітньої діяльності (М. Іванова, 2008);
- в процесі самостійної роботи (М. Глотова, 2007);
- при вивченні спеціальних дисциплін (С. Рекунов, 2008);
- в контекстному навчанні (Н. Пятаева, 2007);
- на основі інтеграційного підходу (О. Самохвалова, 2008);
- в умовах інноваційного навчання (А. Гусєв, 2008);
- в освітньому просторі діалогу культур (І. Наумова, 2008);
- на основі єдності теорії і практики навчання (С. Новосьолова, 2003).

У сучасній науковій полеміці в останні п'ять років на рівні різних національних систем інженерної освіти був зроблений висновок: гнучке мислення інженера і якісна методологічна підготовка є необхідними умовами для формування «соціально-професійної компетентності фахівця». Н. Нурієв [2] зазначає, що на практиці існує безліч проблем (різної складності), які компетентний інженер зобов'язаний надійно вирішувати (коло проблем з посадових обов'язків або безліч проблем з області його компетенції).

Причому в ході діяльності (в рамках компетенції) проблеми знаходяться в динаміці і взаємозв'язку, тобто одні проблеми «старіють» і «вмирають» інші «народжуються» або модифікуються. Зрозуміло, в цих умовах обов'язковою умовою компетентності інженера є стійкість цієї компетентності в ході його трудової діяльності. Таким чином, якщо інженер, володіє компетенцією, але не здатний вирішувати проблеми необхідної складності за необхідний час, то якість володіння їм компетенцією недостатньо, щоб вважати його компетентним.

Для опису ознак прояви компетенції фахівця з комп'ютерної інженерії використовується таксономія цільових результатів освіти: знає, вміє, володіє. Ця тріада є логічний перехід від традиційної освітньої моделі, що включає знання, вміння і навички, в сторону практичної спрямованості сучасного навчання, посилення його діяльнісної складової, до опису володінь (замість окремих навичок) як ціннісних якостей особистості (володіє здатністю – добре знає, вміє користуватися, має досвід, є майстром). Даний спосіб формулювання опису характерних ознак компетенції дозволяє зберегти традиції фундаментальності технічної освіти.

При формулюванні ключових компетенцій та їх систем, має місце значна кількість класифікацій, при цьому використовуються і європейська система ключових компетенцій, і російські класифікації, в складі яких

представлені ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова компетенції і компетенція особистісного самовдосконалення.

У вітчизняній науковій літературі [1; 4] компетенції часто описуються наступними компонентами: 1) мотиваційно-ціннісні, 2) когнітивні, 3) діяльнісні, 4) рефлексивно-оцінні.

Когнітивні і діяльнісні складові компетенції укладаються в концепцію опису за допомогою тріади «знання - уміння - володіння» і легко піддаються вимірюванню. Мотиваційно-ціннісні та рефлексивно-оцінні складові компетенції неможливо виміряти, вони формуються на основі технологій успішної діяльності. Оцінювати ці складові можна тільки за фактом виконаних завдань, тому описати їх можна за допомогою здатностей (початкових етапів прояву компетенції), передбачаючи при цьому відповідні технології формування та оцінки компонентів проектованої компетенції.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики молодшого спеціаліста з напрямку підготовки 050102 «Комп'ютерна інженерія» виділяють соціально-особистісні, інструментальні, загально професійні та спеціалізовано професійні компетенції.

Соціально-особистісні компетенції, які є необхідними, на нашу думку, в рамках даної професії: інтелігентність, дотримання етичних норм поведінки; відповідальність, турбота про якість роботи, що виконують; чесність, порядність; адаптивність і комунікабельність; організованість; працездатність, здатність до самовдосконалення; креативність, здатність до системного мислення; дисциплінованість; толерантність; екологічна грамотність.

Інструментальні компетенції, оволодіння якими сприяє більш якісному здійсненню професійної діяльності: здатність до дослідницької роботи; здатність до роботи в команді; здатність до аналізу та синтезу науково-технічної, природничо-наукової та загальнонаукової інформації; професійне володіння комп'ютером; здатність до письмової та усної професійної комунікації; володіння англійською або іншими мовами.

Загально професійні компетенції, які становлять наукову основу підготовки і є базовими в рамках даної професії: базова підготовка з математики для використання математичного апарату при розв'язанні прикладних і наукових завдань в області комп'ютерної інженерії; базова підготовка з фізики; базова підготовка з теорії електричних та магнітних кіл; знання сучасних методів побудови та аналізу ефективних алгоритмів, основ теорії чисельних методів, і вміння їх реалізувати в конкретних застосуваннях; Знання теоретичних (логічних та арифметичних) основ побудови сучасних комп'ютерів і вміння їх застосовувати при рішенні професійних завдань; знання дискретних структур і вміння застосовувати сучасні методи дискретної математики для аналізу і синтезу складних систем; володіння сучасними системами автоматизації проектування, правилами комп'ютерного оформлення креслень.

Спеціалізовано професійні компетенції, які власне і забезпечують ефективне виконання фахівцем професійних завдань: знання принципів програмування, володіння сучасними мовами програмування, основними структурами даних; знання з комп'ютерної електроніки; знання архітектури комп'ютерів, уміння застосовувати їх в процесі побудови та експлуатації;

володіння схемо технічними основами побудови сучасних комп'ютерів; знання особливостей системного програмування, володіння методами та засобами розробки елементів системних програм; знання особливостей побудови системного програмного забезпечення, а також загальних принципів організації та функціонування операційних систем; вміння застосовувати принципи, методи та засоби проектування, вміння здійснювати побудову та обслуговування сучасних комп'ютерних мереж різного виду та призначення; знання сучасних теорій організації баз даних, володіння методами і технологіями їх розробки і використання; володіння сучасними технологіями та інструментальними засобами розробки складних програмних систем (інженерії програмного забезпечення), уміння їх застосовувати на всіх етапах життєвого циклу розробки; знання закономірностей функціонування і розвитку підприємств, ресурсного складу підприємства, економічних процесів, що відбуваються на вітчизняних підприємствах; знання основ безпеки життєдіяльності та охорони праці, уміння їх дотримуватися в професійної діяльності.

У межах розуміння професійної підготовленості та здатності фахівця з обчислювальної техніки до виконання професійних обов'язків за призначенням С. Петрович розглядає професійну компетентність як інтегративний складник експлуатаційної, інформаційної, технічної та проектної компетентності: експлуатаційна компетентність об'єднує професійні уміння і навички в три групи: професійні дії, що виконуються з використанням персонального комп'ютера; професійні дії, що виконуються з використанням контрольно-вимірювальної апаратури; професійні дії, що виконуються з використанням персонального комп'ютера і технічного завдання; інформаційна компетентність забезпечує вміння: вільно володіти довідниками і стандартами; програмувати режими роботи портів і мікропроцесорних систем; інсталиувати та налагоджувати програмне забезпечення; на основі аналізу математичних моделей складати алгоритми програм; виконувати вибір мови програмування та перекладання на неї алгоритмів задач; встановлювати і використовувати програми моніторингу вірусів; технічна компетентність об'єднує навички, здібності, що формують уміння технічного фахівця створювати й обслуговувати комп'ютерні мережі; проектна компетентність об'єднує професійні вміння і навички, які відображають основні вимоги, що висуваються до випускників їх практичною професійною діяльністю і відображають її специфіку [3].

Отже, під ключовими (загальними) компетенціями фахівця з комп'ютерної інженерії ми розуміємо здатність особистості до ефективного вирішення певного класу професійних завдань, які виникають в діяльності сучасного професіонала, не залежно від професії та спеціальності. Професійні компетенції розглядаються як компоненти професійної компетентності (система знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, яка забезпечує можливість виконання професійних обов'язків певного рівня) майбутніх комп'ютерних інженерів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 334 с.

2. Нуриев Н.К. Мониторинг качества подготовки будущего инженера (бакалавра, магистра в компетентностном формате) / Н.К. Нуриев, Л.Н. Журбенко, С.Д. Старыгина: учеб. пособие. – Казань: Изд-во Казан. гос. технол. ун-та, 2007. – 79 с.
3. Петрович С. Д. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з обчислювальної техніки в процесі вивчення спеціальних дисциплін в технічних коледжах: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.Д. Петрович. – Вінниця, 2011. – 20 с.
4. Петрук В. А. Модель формування фахової компетентності в майбутніх випускників технічних ВНЗ у процесі двоступеневого навчання // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2009. – № 3.

УДК 37.03:004+378:33

Федоренко Олена Іванівна
Харківський національний університет внутрішніх справ
(Харків, Україна)

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ

В статье определена сущность понятия «информационные технологии образования»; рассмотрена взаимосвязь с понятиями «информационно-коммуникационные технологии», «средства обучения». Выделены дидактические особенности информационных технологий, которые способствуют активизации учебно-познавательной деятельности курсантов (интерактивность, обеспечение обратной связи, интеллектуальность и др.) Показаны возможности информационных технологий в контексте развития коммуникативной и информационной компетентности курсантов.

Ключевые слова: *информационные технологии образования, дидактические возможности, курсанты, правоохранители.*

Fedorenko Olena Ivanivna
Kharkiv National University of Internal Affairs
(Kharkiv, Ukraine)

DIDACTIC ABILITIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION IN THE PROCESS OF LAW ENFORCERS TRAINING

The essence of the concept "information technologies in education" is defined in the article. The relationship with the concepts of "information and communication technologies", "learning tools" is shown. The article highlights the didactic features of information technologies that intensify cadets' learning and cognitive activities (interactivity, feedback, intellectuality, etc.). The possibilities of information technologies in the context of the development of communicative and information competence of cadets are shown.

Key words: *information technologies in education, didactic abilities, cadets, law enforcers.*

У суспільстві сформовано соціальне замовлення на фахівців, які володіють методикою здобуття, обробки та систематизації знань. Ми вважаємо, що ефективним засобом вирішення цих освітніх завдань є використання інформаційних технологій, які сприяють залученню студентської молоді до технологічних інновацій.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що питання інформатизації освіти належать до числа актуальних проблем педагогічної теорії й практики та пріоритетних напрямів професійної освіти. Зокрема, у працях Б. Гершунського, Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Машбиця, І. Роберта та ін. визначено напрями й шляхи інформатизації освіти. Теоретичні засади та методологію використання ІТ в освітньому процесі було схарактеризовано Н. Анісімовою, Н. Алатовою,

І. Захаровою, І. Ібрагімовим, О. Меняйленком та ін. Інструменти й технології розробки навчально-програмних засобів інформаційних технологій запропонували О. Башмаков, В. Гура та ін. Психолого-педагогічні аспекти використання інформаційних технологій схарактеризовані Ю. Жуком, П. Образцовим, В. Марігодовим, З. Сейдаметовою, А. Ундорезовою та ін. Проблеми використання освітніх ІТ у вищій школі в наш час в Україні вивчили Л. Гризун, В. Краснопольський, Г. Монастирна, Д. Таушан, С. Федорова та ін [1].

У трактовці інформатизації освіти деякі фахівці підкреслюють її практичний аспект, розуміючи як систему прийомів і форм педагогічної діяльності з використанням засобів інформаційних технологій. Інші акцентують теоретичний аспект, визначаючи інформатизацію як процес забезпечення галузі освіти методологією розробки й оптимального використання сучасних засобів інформаційних технологій.

Використане в нашому дослідженні поняття «інформаційні технології освіти» (ІТО) є найпоширенішим у пострадянській педагогіці аналогом англomовного терміну computerized teaching technology. Родове поняття інформаційні технології – це сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передачі та представлення інформації, яка розширює знання людей і розвиває їх можливості з управління технічними та соціальними процесами. При цьому комп'ютерні технології розглядаються або як частина інформаційних, або як застарілий вислів, що витісняється терміном інформаційні технології. Схожі поняття – «інфокомунікаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології», які М. Жалдак трактує як «сукупність методів, засобів і прийомів праці, що використовуються для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання різноманітних повідомлень і даних» [3].

Значна кількість вчених дефініціюють інформаційні технології освіти за допомогою категорій «засоби», «методи», «способи», «форми», «процеси». Проте термін «технологія» в словосполученні інформаційні технології освіти безумовно ширший за термін «засіб» («засоби навчання»). Зміст цього поняття включає не лише програмне забезпечення (software), апаратні засоби (hardware), а охоплює процеси, способи, форми, методи роботи з інформаційними засобами в педагогічних цілях. Тому нам імпонує включення в цей категоріальний рядок терміна «середовище», здійснене, зокрема, В. Меламуд, яка визнає інформаційні технології освіти предметно і комунікативно спрямованим навчальним середовищем, що залучає студента (курсанта) до навчально-пізнавальної діяльності [5]. У свою чергу, навчальне середовище розуміється, зокрема, як сукупність педагогічних умов і засобів. Погоджуючись з цим, ми робимо висновок, що властивості інформаційних технологій освіти постають чинниками навчання, спеціально створеними для досягнення освітніх цілей – підготовки високо кваліфікованих фахівців-правознавців.

До властивостей інформаційних технологій освіти, що забезпечують організацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності курсантів (студентів), можна віднести: 1) інтерактивність (у тому числі забезпечення тренінгового характеру навчально-пізнавальних завдань); 2) забезпечення зворотного зв'язку, у тому числі здійснення автоматизованого контролю,

моніторингу, діагностування, 3) підвищення інтелектуальності освітнього процесу, зокрема шляхом: а) позбавлення суб'єктів викладання та учіння від репродуктивних дій та операцій, б) придатність до впровадження в навчальний процес складних навчально-пізнавальних завдань, в) використання глобальних інформаційних ресурсів, г) підвищення інформаційної компетентності користувачів інформаційних технологій освіти (і викладачів, і курсантів), д) забезпечення актуальності навчального контенту.

Другою дидактичною можливістю, яку надає використання інформаційних технологій освіти є оптимізація зворотного зв'язку суб'єктів навчання та суб'єктів викладання. Один із провідних вітчизняних фахівців Ю. Жук констатує, що використання ІТО не впливає на загальні властивості навчання, але вони «набувають іншого якісного змісту за рахунок можливості одержання та обробки в режимі реального часу зворотної інформації від суб'єкта навчання» [4].

Педагогічною властивістю ІТО постає їх придатність до впровадження складних навчально-пізнавальних завдань, які не можуть бути реалізовані традиційними засобами навчання. Зокрема, Є. Машбиць звертає увагу на можливість ІТО операцій з моделями, завдяки чому студенти можуть наочно представити й об'єкт пізнання, і результат власних дій.

При викладанні гуманітарних дисциплін можливості інформаційних технологій освіти з моделювання об'єктів вивчення певною мірою нівелюються, проте можливості комунікації безмежні. Використання глобальної інформаційної мережі може надати завданням із гуманітарних дисциплін якісно новий рівень, що демонструють можливості запровадженої В. Гузєєвим технології ТОГІС, дидактичних прийомів e-Learning та методики створення Інтернет-занять.

Мережу Інтернет сучасні фахівці розцінюють як «найбільш ефективний та економічний засіб отримання інформації». Слід погодитись з висновком А. Кириленко, що переваги пошуку в мережі Інтернет полягають у тому, що він відбувається на базі значної кількості джерел; є оперативним; має високу мобільність (тобто уможливорює швидку зміну форм і методів вирішення задачі).

Ще однією дидактичною можливістю, яку надають інформаційні технології освіти є сприяння розвитку інформаційної компетенції користувачів. Висновок С. Яцюка, що «основна увага в професійній діяльності майбутнього фахівця має бути спрямована на формування вмінь користувача ПЕОМ», тривалий час характеризував професійну освіту лише у технічних ВНЗ. Але сьогодні цей вислів доречно екстраполювати на галузь гуманітарної освіти, оскільки, на думку багатьох фахівців, в останні роки «відбувається поступова математизація і комп'ютеризація гуманітарних наук».

Сфера правоохоронної діяльності не є винятком. Так, серед обов'язкових вимог до компетенції правників Н. Логінова називає володіння комп'ютерними методами збору, обробки та зберігання інформації. О. Васюк наголошує, що в інформаційних потребах юристів є спільні ознаки із запитами інших категорій споживачів. Вони зумовлені процесами впровадження інформаційних технологій у сферу фахової діяльності, в той час як характерні особливості, специфічні ознаки цих потреб пов'язані з конкретною

спеціалізацією та високою динамікою змін інформаційного і законодавчого простору.

Особливо важливою є інформаційна компетентність для фахівців правоохоронних органів (прикордонників, митників та ін.), у тому числі й різних підрозділів поліції. На думку В. Дутки, «необхідною умовою застосування комп'ютерної техніки в правоохоронній діяльності є достатня кваліфікація випускників-курсантів, яка забезпечується використанням інформаційних технологій на різних етапах їх підготовки» [2]. Окрім загальних підстав для інформатизації системи МВС (за оцінками фахівців, в найближчій перспективі – «перехід поліції на безпаперову технологію обробки і збереження інформації»), дослідники виділяють додаткові чинники, що потребують високого рівня інформаційної компетентності працівників міліції, зокрема, поставлені перед правоохоронцями «завдання з розкриття злочинів у сфері інтелектуальної власності й ІТ» [6]. І. Паньонко відзначає, що оперативність і якість розкриття злочинів залежить від уміння відшукувати та відповідним чином фіксувати інформацію, важливу для судочинства, що можна розглядати як інформаційну компетентність.

Наступною дидактичною можливістю використання ІТО є підтримання високої працездатності психіки користувача (курсанта) та комфортність використання інформаційних технологій освіти – здатність забезпечення під час роботи з ними психологічного комфорту здобувачів освіти. Цей ефект забезпечується низкою характеристик: 1) потенційним інтересом молодого покоління до комп'ютерних технологій (не в останню чергу обумовлений властивостями мультимедійності та інтерактивності); 2) непублічністю навчальних помилок та невдач; 3) позитивним підкріпленням академічних успіхів; 4) зрозумілістю інтерфейсу, забезпеченням допомоги при роботі з ІТО; 5) наявністю в контенті ІТО цікавого, ефектного, естетичного, навіть «модного» компоненту; 6) можливістю адаптувати під свої потреби темп, час роботи з інформаційними технологіями.

Серед рис інформаційних технологій освіти, що забезпечують комфортність взаємодії з ними, можна назвати можливість адаптувати під свої можливості темп, час роботи з ними. Ця особливість ІТО також може бути інтерпретована як диференціація та індивідуалізація навчання.

Таким чином, запровадження інформаційних технологій освіти у процес підготовки фахівців правоохоронної галузі дозволить підвищити ефективність навчання та залучити до використання інноваційних технологій у майбутній професії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валеев Р. Г. Формування пізнавальної самостійності курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України засобами інформаційних технологій. – Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика проф. освіти. – Луганськ, 2013. – 376 с.
2. Дутка В. В. Інформаційні технології та їх роль у підготовці фахівців ОВС / В. В. Дутка, О. Я. Гейко, О. К. Чапор // Проблеми інформаційного забезпечення діяльності практичних підрозділів ОВС та впровадження інформаційних технологій в навчальний процес: мат-ли наук.-практ. семін. – Л.: Львівський юридичний ін-т МВС України, 2004. – 242 с.

3. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання / М. І. Жалдак // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / кол. авт. – К.: НМЦ ВО, 2004. – Спецвип. – С. 6-12.
4. Жук Ю. О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкту інформатизації Ю. О. Жук // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – с. 35-37.
5. Меламуд В. Э. Особенности, некоторые направления и тенденции применения информационных технологий в современном образовании / В. Э. Меламуд // Мир психологии. – 2006. – № 2 (38). – С. 242-243.
6. Фірман В. М. Застосування інформаційних технологій у підготовці працівника ОВС / В. М. Фірман, В.П. Яремчук // Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів та навчальному процесі: мат-ли наук.-практ. семін. – Л.: Львівський юридичний ін-т МВС України, 2004. – 242 с.

УДК [37.013.42:35.072.2] (477) (09) «18/19»

Фомін Володимир Вікторович
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАКЛАДИ СУСПІЛЬНОЇ ОПІКИ ДЛЯ СЛІПИХ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Анотація. У статті розглядаються питання виникнення дитячих спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих (інститути, училища, школи). Зроблено аналіз їх навчальних програм, авторських методик, форм і методів організації навчально-виховного процесу. Висвітлено позитивні та негативні аспекти розвитку системи тифлопедагогіки у XIX – початку XX століття. Здійснено порівняльний аналіз організації діяльності подібних закладів для сліпих у зарубіжних країнах.

Ключові слова: спеціалізовані заклади, опіка, піклування, сліпі, діти, навчання, виховання.

СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОПЕКИ ДЛЯ СЛЕПЫХ В УКРАИНЕ (XIX – НАЧАЛО XX СТОЛЕТИЯ)

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы возникновения детских специализированных учреждений общественной опеки для слепых (институты, училища, школы). Произведён анализ их учебных программ, авторских методик, форм и методов организации учебно-воспитательного процесса. Освещены позитивные и негативные аспекты развития системы тифлопедагогике в XIX - начале XX века. Осуществлен сравнительный анализ организации деятельности подобных заведений для слепых в зарубежных странах.

Ключевые слова: специализированные учреждения, опека, попечительство, слепые, дети, обучение, воспитание.

SPECIALIZED INSTITUTIONS OF PUBLIC CUSTODY FOR THE BLIND IN UKRAINE (THE 19th - THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY)

Abstract. The article deals with the problems of foundation of children's specialized institutions of public care for the blind (high schools, colleges, schools). Their curricula, author's methods, forms and methods of educational process organization are analyzed. Positive and negative aspects of the development of the typhlopedagogics system in the 19th - early 20th century are highlighted. Comparative analysis of the organizational activity of such institutions for the blind in foreign countries is carried out.

Keywords: specialized institutions, guardianship, care, the blind, children, education, upbringing.

Аналіз архівних документів, історичних енциклопедичних даних, публіцистичних та літературно-журнальних видань досліджуваного періоду дозволив виявити, що на вітчизняному просторі перші спеціалізовані державні

заклади для опіки сліпих дітей та молоді виникли вже на початку XIX століття. Серед найбільш видатних вважався Санкт-Петербурзький інститут для сліпих, відкритий у 1807 році, завдяки відомому французькому благодійнику, педагогу і новатору XVIII-XIX століття, одному з перших тифлопедагогів, Валентину Гаюї. На початку своєї діяльності цей заклад мав усього 15 учнів, яких навчали читання, письму, музиці, співам, типографській справі й різним ремеслам (плетіння кошиків, сіток, стільців та інше) за спеціальною методикою, яка позитивно використовувалась у західних країнах, зокрема у Франції. Приймалися незрячі хлопчики та дівчатка на платній основі (200 руб. на рік та ще 30 на перше обзаведення необхідними речами), віком від 7 до 13 років, але без інших фізичних чи розумових недоліків. Проте, як свідчать енциклопедичні дані Ф.А. Брокгауза та І.А. Єфрона, справи у цьому закладі складались незадовільним чином, завдяки перешкодам як з боку співробітників власного інституту для сліпих, так і зі сторони деяких громадських осіб, які вважали, що, начебто, «в нашій країні сліпих немає» [1].

Гаюї Валентин був змушений покинути свій директорський пост у 1817 році. Всі справи перейшли до відомства Міністерства народної освіти та нового заступника М.С. Пілецького-Урбановича. Ще через два роки (1819 р.) Імператор узяв цей заклад «під своє крило» (Люденолюбне товариство), яке й знаходилося при цьому відомстві до останнього (1918 р.). Незважаючи на значні грошові дотації, діяльність закладу була дещо суперечлива: кількість предметів значно скоротилася; до закладу стали приймати більш літніх сліпих осіб, що займалися лише рукоділлям (плетіння матів та сіток); з 1824 року було введено тілесне покарання, «як засіб приборкання поведінки неслухняних сліпих вихованців»; зв'язок з колишніми випускниками був майже втрачений, «хоча деяких можна було побачити на паперті серед жебраків, або у публічних домах, які працювали там таперами (музикантами)» [2].

Інший інститут для сліпих та одночасно глухонімих було відкрито у Варшаві (1817 р.), який мав статус закритого навчально-виховного закладу на два відділення – чоловічого та жіночого з недільно-ремісничим училищем для глухонімих. Так як Польща мала свою автономію, закони та конституцію, але з 1815 року входила до складу Російської Імперії, всі освітньо-виховні заклади підпорядковувались російському Міністерству народної освіти, зокрема контролювалися. Звідси були деякі розходження у навчальних планах. Так, вихованці цього інституту поділялися на пансіонерів та «приходящих», якщо вистачало вільних місць. Програма навчання складалася з багатьох предметів: а) у відділенні для глухонімих: Закон Божий, вимова звуків і слів, читання і письмо; вираховування розумове, письмове та на дощаних рахівницях; ознайомлення з різними життєвими речами та предметами (посудом, вагами, монетами); ознайомлення з правовими обов'язками людини по відношенню до уряду та суспільства; відомості з географії, історії, геометрії, чистописання, малювання і креслення. Окрім цього, глухонімі, у залежності від здібностей і нахилів, навчалися мистецтву (ліплення, літографії і ксилографії) та ремеслам (столярному, токарному, слюсарному, палітурній та кравецькій справі). Дівчатка привчалися, переважно, до домашнього господарства й навчанню жіночому рукоділлю. У відділенні для сліпих були ті ж самі предмети, тільки замість геометрії вивчали правила граматики й чистописання, а малювання і

креслення було замінено музикою та співами; із ремесел – плетіння кошиків, мотузків та стільців, тобто ті, що були доступні для сліпих [3].

Таким чином, лише ці два заклади довгий час і були єдиними реабілітаційно-виховними центрами, що дбали про сліпих на вітчизняному просторі, хоча у зарубіжних країнах справа навчання сліпих знаходилась на більш кращому рівні. Так, до другої половини XIX століття, у Франції існувало 20 установ для виховання і навчання сліпих, в Англії – 29, у Німеччині – 33, у Північно-Американських Сполучених Штатах – 30.

Зазначимо, якщо на початку створення спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих і спроба організації там шкільного навчання закінчилась майже повною невдачею, то вже з другої половини XIX століття справа опіки і навчання сліпих дітей перейшла на новий, позитивний рівень. Так, завдяки діяльності громадськості, філантропічних товариств та приватних ініціатив (педагог К.К. Грот, офтальмолог О.І. Скребицький та інші) був створений особливий координаційний орган – «Товариство піклування про сліпих» (1871 р.), що значно сприяв вихованню, навчанню та підготовці сліпих дітей до самостійної діяльності.

Сучасна дослідниця, доктор педагогічних наук, С.В. Федоренко у своїй дисертації «Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки» з цього приводу зазначає, що «Товариство піклування про сліпих» розробляло всі методичні рекомендації, різні адміністративні положення щодо організації та функціонування училищ для сліпих по всій імперії [6, с. 13]. Завдяки цьому «Товариству» було створено й окреме «Відомство імператриці Марії Олександрівни про сліпих» (1881 р.), що значно поліпшило справу опіки й піклування над сліпими дітьми, сприявши створенню у 24 губерніях мережі шкіл, училищ та інститутів, серед яких шість в Україні – у Києві (1884 р), Харкові (1887 р.), Одесі (1887 р.), Чернігові (1892 р.), Полтаві (1894 р.) та Кам'янець-Подільському (1894 р.). Відкривались та функціонували ці заклади згідно розробленого «Товариством піклування про сліпих» документу під назвою «Керівництво для відкриття, утримання та ведення училищ для сліпих Маріїнського Піклування для опіки сліпих дітей» [4, с. 14].

За дослідженнями О.В. Кравченко історії опіки над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) приймальний вік сліпих дітей до училищ був дещо скороченим – від 7 до 11 років, замість 13, але всі інші умови були збережені за часів Санкт-Петербурзького інституту, тобто, приймалися лише ті діти, що були здатні до навчання та, окрім втрати зору, інших фізичних вад не мали. Значна кількість сліпих дітей навчалась безкоштовно, проте були й ті, чиї батьки сплачували 300 руб. на рік. Навчання проводилося за розширеною програмою початкових училищ, терміном від 8 до 10 років та, у залежності від здібностей, вивчали різні ремесла (чоботарські, ткацькі), або займалися музикою, співом, налаштуванням роялів, іноді масажем [5, с. 53].

З інших джерел стало відомо, що у спеціалізованих закладах для сліпих використовувались спеціальні методи викладання таких предметів як читання, письмо та географія, проте інші предмети викладалися приблизно так само, як і зрячим дітям. Наприклад, книги для сліпих дітей друкувалися випуклим шрифтом, де літери розбиралися руками, завдяки сильно розвиненому у них дотику; шрифт вживався або унціальний (інакше квадратний), схожий на той, що використовується у книгах для зрячих, або рельєфно-крапковий

тактильний, винайдений сліпим учителем Брайлем. Не вдаючись до подробиць, зазначимо, що «брайлевський» метод займав набагато більше місця, ніж унціальний, бо друкувався на паперовому картоні, а «крапкові» літери пробивалися тупим шилом, отже книги виходили надзвичайно об'ємними, проте, він значно полегшував процес навчання сліпих дітей літерам, отже, останні, починали більш швидше читати та писати. Враховуючи цей факт, міжнародний конгрес вчителів, який проходив у Берліні в 1879 році, визнав «брайлевський» метод всесвітнім для навчання всіх дітей зі слабким зором та повністю незрячих [1].

На вітчизняному просторі хороший унціал для сліпих з'явився лише у 1882 році, завдяки старанням доктора Скребицького, який розробив та замовив у друкарні («Експедиція заготовлення державних паперів») рельєфний шрифт, що згодом був відлитий у Відні; цим шрифтом користувалося Маріїнське товариство, щоб надрукувати декілька книг для сліпих. За системою Брайля перша книга слов'янською мовою була надрукована у 1886 році, під заголовком: «Збірник статей для дитячого читання».

Що стосується інших методик навчання сліпих дітей, то тут також переймався досвід західних країн, переважно Німеччини: вивчення географії стало більш легким, завдяки вживанню рельєфних карт; навчання рахунку обмежувалося переважно усним та наочним способом за допомогою 100 маленьких кубиків; навчання музиці (на слух) сприяло подальшому працевлаштуванню, з іншого – вносило різноманіття в сумну атмосферу внутрішнього життя; завдяки дивовижному розвитку відчуття тактильного дотику, сліпі діти вважались найкращими працівниками у прядінні, в'язанні, створенні килимів із суконних матеріалів чи соломи, виготовленні взуття, плетінні кошиків, канатів та інше [1].

Аналіз освітнього процесу дітей та молоді у спеціалізованих закладах суспільної опіки західного регіону України свідчить, що в досліджуваний період існували деякі відмінності в процесі організації навчання й виховання сліпих та глухонімих. Так, М.В. Марчук у статті «Діяльність опікунсько-виховних закладів Буковини у контексті суспільної опіки дітей з особливими потребами (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.)» підкреслює, що вихованці школи-притулку, окрім таких предметів як арифметика, історія, географія, мова, релігія, природознавство, музика, співи та ручна праця мали можливість вивчати ще й інтуїцію та технологію [6, с. 15]. Поряд із цим автор акцентує, що в зміст освіти сліпих та зі слабким зором, глухих (глухонімих) дітей, окрім загальних предметів, входили і спеціальні, такі як розвиток пам'яті, артикуляція, каліграфія [6, с. 16].

Певну подібність у діяльності закладів суспільної опіки, незважаючи на їх територіальну розмежованість, мав режим дня для вихованців. Порівняльний аналіз дав змогу з'ясувати, що спільними можна вважати такі його складники, як підйом, гігієнічні процедури, одягання, прибирання; ранкова молитва. Також у всіх закладах відбувалося вивчення основних предметів у першій половині дня; у другій – вихованці займалися ручною працею, індивідуальними музичними заняттями. У вечірню годину проводились виховні бесіди, відводився час для обговорення та повторення вивченого матеріалу. У вільний час діти могли читати, співати і влаштовувати ігри [6, с. 16-17].

Таким чином, майже протягом всього досліджуваного нами періоду, функціональність спеціалізованих закладів суспільної опіки для сліпих дітей не була однозначною. Лише наприкінці XIX століття сформувалась певна освітньо-виховна система для сліпих, розширилась мережа спеціалізованих закладів (шкіл, училищ, інститутів), з'явилися нові методики та засоби вивчення загальноосвітніх предметів, завдяки перейманню досвіду західних країн; особливого значення набула система профорієнтаційного навчання сліпих дітей мистецтву чи певному виду ремеслу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слепота. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская ТипоЛитография И.А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/094/94702.shtml>
2. Керзум А.П. Институт слепых императорского человеколюбивого общества //А. П. Керзум, О. Л. Лейкинд /Энциклопедия благотворительности. [Электронный ресурс]. – Рубрикатор: Благотворительность в Петербурге. История. Попечение об инвалидах. – Режим доступа: <http://encblago.ifond.spb.ru/showObject.do?object=2830283019>
3. Институт глухонемых и слепых. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского; Изд. Ф.А. Брокгауз [Лейпциг], И.А. Ефрон [Санкт-Петербург]. – СПб.: Семеновская ТипоЛитография И.А. Ефрона, 1890-1907. – Т. 1-41А [1-82], доп. 1-2А [1-4] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/all/044/44608.shtml>
4. Федоренко С.В. Становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки: автореферат дис.... докт. пед. наук: 13.00.03 / С.В. Федоренко; Нац. Пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 39с.
5. Кравченко О. В. Опіка над сліпими дітьми в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. В. Кравченко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Сер.: «Історія та географія». – 2012. – Вип. 44. – С. 50-54.
6. Марчук М.В. Діяльність опікунсько-виховних закладів Буковини у контексті суспільної опіки дітей з особливими потребами (кінець XIX – перша третина XX ст.). / М. В. Марчук. – Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – № 4 (287), 2014. –С.11-19

Ходжаева Зилола, Жамолиддинов Шохжахон
Ферганский государственный университет
(Фергана, Узбекистан)

CHET TILLARINING O`QITILISHIDA MASOFAVIY O`QITISHNING AHAMIYATI VA AFZALLIKLARI

Аннотация: В статье идет речь об особенностях дистанционного образования, сопоставление дистанционного образования с традиционным образованием. А также рассматриваются возможности внедрения дистанционного образования в Узбекистане.

Ключевые слова: глобализация, информационные технологии, мультимедийные средства, дистанционное образование.

Xodjayeva Zilola, Jamoliddinov Shoxjahon
Ferghana State University
(Ferghana, Uzbekistan)

PECULIARITIES AND ADVANTAGES OF THE DISTANCE TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Abstract: In this article is given about speciality of distance education, compairing of distance teaching with traditional education. So looking through possibility of inner distance education in Uzbekistan.

Keywords: informational technology, globalization, multimedia means, distance education.

Mustaqillik yillarida yurtimizda barcha sohalarida bo`lgani kabi ta`lim tizimida ham qator islohotlar amalga oshirildi. Ta`lim sohasida ko`plab qonun, qaror va Prezident farmonlari qabul qilindi va ularning ijrosi ta`minlanmoqda. O`zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A. Karimovning 2012-yil 10-dekabrdagi "Chet tillarini o`rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida" qarorini bunga tasdiq sifatida ko`rishimiz mumkin. Bunda "Zamonaviy pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan xolda o`qitishning ilg`or uslublarini joriy etish yo`li bilan, o`sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o`qitish, shu tillarda erkin so`zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash..." [1] ni o`z oldiga maqsad qilib qo`yilgan. Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari zamonida chet tilini masofadan turib o`qitish muhim rol o`ynaydi va samarali natija beradi.

Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda chet tillarini o`rganish, ko`p tillilik ulkan ahamiyatga ega. Bugungi kunda yurtimizda chet tilini bolalar bog`chasidan boshlab o`rgatish joriy etilgan. Umumta`lim maktablarining 5-9 sinflari uchun ingliz, nemis va fransuz tillari bo`yicha multimedia darsliklari, boshlang`ich sinflarda ingliz tilini o`rganish bo`yicha elektron resurslar tayyorlandi, umumta`lim maktablarida, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarda lingafon kabinetlari jihozlandi. Masofaviy o`qitishga katta ahamiyat berilmoqda. Lekin shuni ta`kidlash kerakki, masofaviy o`qitish hali ham keng miqyosda ommalashmadi va ko`pchilikka bu tushuncha biroz murakkabdek tuyulishi mumkin. Biz o`z ishimizni masofaviy o`qitish va uning afzalliklariga bag`ishladik.

Yaqin vaqtlargacha masofaviy ta'lim, sirtqi ta'lim, ochiq ta'lim va hokazo tushunchalar deyarli bir-biridan ajratilmas edi. Biroq hozirgi vaqtga kelib, masofaviy ta'lim o'z ahamiyati va zarurligini isbotladi. Biroq hozirgacha, masofaviy ta'lim–bu ta'lim shaklimi yoki texnologiyami degan savollar dolzarbligicha qolmoqda. Hozirgi vaqtda masofaviy ta'limning tadqiqotchi va amaliyotchilari tomonidan unga quyidagicha asosiy ta'rif berib kelinmoqda:

– Masofaviy ta'lim–bu o'quv materialining yetkazib berilishida, mustaqil o'rganilishida, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida muloqot almashinuvida qo'llaniladigan, an'anaviy va yangi axborot texnologiyalarni hamda ularning texnik vositalarni keng qamrovda ishlatilishidagi ta'limning sintetik, integral, ijtimoiy shaklidir.

– Masofaviy ta'lim–interfaollikni nazarda tutgan Internet texnologiyalarining maxsus vositalari yoki boshqa vositalar bilan amalga oshiriladigan, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida o'zaro ta'sir masofada amalga oshiriladigan va o'quv jarayoniga mos bo'lgan texnologiyalarni o'zida aks ettirgan ta'lim shaklidir.

Shunday qilib, masofaviy ta'lim texnologiyasi deganda o'quv materiallari, o'quvchilarga chop etiladigan va multimediyali olib yuriladigan vositalarda keltirilgan (disklar CD-ROM, DvD-ROM) texnologiyalar tushuniladi. Shuningdek, bunda elektron kutubxonalardan axborotlar va ma'lumotlar olinishi, Internet orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu ta'lim turida tarmoq texnologiyasi degan usul ham borki, u oliy o'quv yurtlarining Internet serverida joylashadigan, kompyuterda o'rgatiladigan dasturlar va elektron darsliklarni ishlatilishidir. Internet orqali o'qituvchi bilan bog'lanilib, oraliq va yakuniy test nazoratlaridan o'tilishi mumkin. Qator oliy o'quv yurtlari ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarini xuddi shu usuldan foydalanilmoqda. Tarmoqli o'qitish mustaqil tarzda, shuningdek, axborot ta'lim muhitining ochilishi asosida tashkil etilishi mumkin.

Masofadan o'qitishning kunduzgi va boshqa ta'lim turlaridan farqli jihati shundaki, mazkur ta'lim turiga juda keng aholi ommasini jalb qilish mumkin. Masofadan o'qitish o'zida kunduzgi va sirtqi ta'lim turlarining ijobiy xususiyatlarini mujassam etadi. Shu jihatlariga ko'ra masofadan o'qitish hozirgi kundagi istiqbolli ta'lim turlaridan biri hisoblanadi. Uning yana bir afzallik tomonlaridan biri shuki, talabalar va o'qituvchini bir yerga yig'ish shart emas. Ikkinchidan, tinglovchi yoki o'quvchi tomonidan ortiqcha sarf–xarajat qilish zarurati bo'lmaydi. Uchinchidan, bu ta'lim turiga jalb qilinuvchilarning yosh cheklanishlarini istisno qilish mumkin.

O'zbekiston sharoitida masofadan o'qitishni tashkil qilish katta samara beradi. Hozirgi davrda ta'limning bu turidan keng miqyosda foydalanish lozim. Mazkur ta'lim turini joriy qilish jarayoni bilan bog'liq ayrim muammolarning kelib chiqishi tabiiy. Lekin ularni imkoniyat darajasida hal qilishga erishish mumkin. Masalan, dastlabki paytda televideniya foydalanish katta samara berishi mumkin. Hozirgi kunda televideniye orqali ayrim fanlar bo'yicha o'quv mashg'ulotlari tashkil qilinib kelinyapti. Bunga misol sifatida ingliz tilini o'qitishga qaratilgan "Kids english", "English for you" va boshqa teleko'rsatuvlarini olish mumkin. Lekin ko'rsatuvlarning samaradorligi hali yetarli darajada emas, chunki bunday aksari ko'rsatuvlar asosan kunduzi namoyish etiladi. Va asosiysi, uning metodikasini yanada takomillashtirish zarur. Mazkur o'quv mashg'ulotlari doirasida masofadan o'qitish tashkil qilinadigan bo'lsa, u holda mazkur ta'lim turining tashkiliy – uslubiy tomonlarini qayta ko'rib chiqish kerak bo'ladi.

Respublikamizda kasb-hunar kollejlari bilan oliy o'quv yurtlarini to'liq zamonaviy axborot texnologiyalari bilan jihozlangan desak, hech qanday mubolag'a bo'lmaydi. Bu albatta, kelajak avlodni masofadan o'qitish tizimiga tayyorlash uchun yaratishga qulayliklar va shart-sharoitlar bo'lib hisoblanadi. Hozirgi vaqtda Respublikamizdagi oliy o'quv yurtlarining aksariyat qismida hisoblash texnikasi, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimi, muallim-muhandis, axborot va kommunikatsiya texnologiyalari kabi mutaxassisliklari bo'yicha kadrlar tayyorlanmoqda. Masofaviy ta'lim respublikamizda ta'lim tizimiga yangi kirib kelayotgan usul bo'lib, hozirgi kunda bu jarayonga jiddiy e'tibor berib kelinmoqda va uning asoslari yaratilmoqda. Barcha oliy o'quv yurtlarida kompyuter sinflari tashkil etilgan bo'lib, ularning ko'p qismi internet global tarmog'iga ulanish asosida faoliyat ko'rsatmoqda.

Masofadan o'qitishda asosiy e'tiborni o'quv – uslubiy materiallarni tayyorlashga qaratish lozim. O'quv uslubiy materiallarning sifati masofadan o'qitish sifatining eng asosiy omillaridan biridir.

Masofadan o'qitishning yangi bir usullaridan biri bu bilim dargohlarida tashkil qilinadi. Bu usulda bir ma'ruzachi yuzlab borinki minglab tinglovchilarga bir vaqtning o'zida ma'ruza o'qishi va shu vaqtning o'zida tinglovchilar bilan fikr almashishi, savollarga javob berishi mumkin. Bu usul yuqori texnikalardan samarali foydalanishni taqozo etadi. Ya'ni har bir o'quv xonalari mikrofon, videokamera, video proyektor va video-audio uskunalari bilan ta'minlangan bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Bu usulda ishlash nafaqat bir bilim dargohi, nafaqat bir davlat, borinki butun bir davlatlar orasida ham qo'l keladi. Ya'ni bir ma'ruzachini ma'ruzasini kommunikatsiya yordamida boshqa davlatlar tinglovchilari ham tinglashi mumkin bo'ladi.

Hozirgi zamonaviy pedagogikada elektron qo'llanmalardan foydalanish asosiy masala bo'lib qolmoqda. Elektron darslik va ensiklopediyaning jahon ta'lim standartiga to'liq javob bera olishi tinglovchilar bilim sifatini oshirishda ahamiyati muhim ekanligi bayon etiladi. Bugungi kunda amaliy jihatdan elektron darslik va ensiklopediyaga tegishli ishlar juda kam ishlab chiqilgan. Hozirgi paytda bilim va axborotlarni odatiy darslik va ensiklopediya ko'rinishidan elektron shakliga o'tkazish va samarali qabul qilish imkoniyatini individuallashtirish masalalari davr talabi bo'lib qolmoqda.

Ta'lim tizimida informatika fanining qo'llanilish yo'nalishlaridan biri yuqori darajadagi samarali va sifatli multimediali elektron darslik va ensiklopedik nashrlarni ishlab chiqishdan iborat. Elektron darslikning qo'llanilish soxasi keng bo'lib, ayniqsa mustaqil ta'lim olish va masofali o'qitish jarayonida samarali natijalar beradi. Hozirgi paytda ta'lim tizimida qo'llanilayotgan elektron darslik va ensiklopediyalar xavaskorlik va kasbiy yo'nalish xarakterida bo'lib, kompakt-disklarda ishlab chiqilgan. Bunday nashrlar Internet tarmoqlarida ham paydo bo'lmoqda.

Ushbu tizim talabalarni masofadan turib o'qitish mo'ljallangan. Talabalar ushbu tizim orqali ixtiyoriy vaqtda ixtiyoriy joyda turib mavjud elektron resurslardan foydalanishi, o'qishi, o'qituvchidan vazifa va takliflar olishi mumkin. O'qituvchi, doimiy ravishda resurslarni yangilab turishi va o'quvchilarining tashrifi va bajarilayotgan vazifalarini nazorat qilib turishi mumkin. Vazifalar o'qituvchi tuzgan testlar yordamida yoki laboratoriya ishlari turi bilan berilib boriladi.

Lekin har narsaning ham yaxshi ham yomon tomoni bo'lgani kabi, masofadan o'qitishning ham o'ziga yarasha muammoli tomonlarini aytib o'tish

lozim. Masalan: masofadan o'qitishda o'qituvchi bilan tinglovchining orasida to'g'ridan-to'g'ri muloqot bo'lmaydi va bu muammoli o'qitish jarayonini tashkil etishda ma'lum qiyinchiliklarni paydo qiladi. Tinglovchini yetuk mutaxassis qilib tayyorlashda muammoli o'qitishni tashkil etish muloqotni telekonferensiya orqali amalga oshirish mumkin. Ammo, bu bilan muammoni to'la hal etib bo'lmaydi. Ushbu muammoni hal etish uchun qo'shimcha o'quv materiallarni ishlab chiqish lozim bo'ladi. Bular qatorida turli darajadagi muammoli topshiriqlar, muammoli vaziyat hosil qiluvchi ko'rsatmalar va hokazolar bo'lishi maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, Respublikamiz o'quv yurtlarida masofaviy o'qitish tizimini tatbiq qilish, uni yanada yaxshi yo'lga qo'yish uchun chet davlatlarning tajribasini o'rganmoq hamda multimedia–elektron darsliklar, elektron kutubxonalar, audio va video darsliklar yaratishga jiddiy e'tibor bermoq lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1875-sonli qarori//Ma'rifat. 12.12.2012.
2. Jalolov. J. J. "Chet tilini o'qitish metodikasi": Chet tillar o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent. O'qituvchi. 1996.
3. G. Neuner, H.Hunfeld. Chet til o'qitish metodlari. Nemis tilidan S. Saidaliyev tarjimai. Namangan. NamDU, 2005.

УДК 372.8 (574)

Чистякова Галина Николаевна
Карагандинский государственный университет имени Е.А. Букетова,
Прошко Татьяна Алексеевна, Максименко Никита Валерьевич
Карагандинская областная специализированная
школа-интернат «Дарын»
(Караганда, Казахстан)

ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК ИСТОРИИ, ГЕОГРАФИИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПО ТЕМЕ «THE CIVIL WAR IN THE USA - ГРАЖДАНСКАЯ ВОЙНА В США (1861-1865)»

Аннотация. В данной статье авторы делятся методическим опытом проведения интегрированных уроков, с элементами полиязычия. Анализ деятельности школы выявил возникшую потребность в повышении качества образования и внедрения современных инноваций в учебный процесс. В связи с этим возникла необходимость разрешить основную проблему несоответствия традиционных уроков к современным требованиям воспитания конкурентоспособной, компетентной и всесторонне развитой личности. Учитывая это, в организации образовательного процесса актуальным стало освоение таких форм обучения, в которых акцент ставится на самостоятельности ответственной учебной деятельности самих учащихся. Авторы считают, что способ решения этой проблемы, в использовании инновационной технологии интегрированного урока, которая развивает потенциал самих учащихся, побуждает к активному познанию окружающей действительности, к осмыслению и нахождению причинно-следственных связей, к развитию логики, мышления и коммуникативных способностей.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, ключевые компетенции, межпредметные компетенции, предметные компетенции, интеллектуальное развитие, интегрированный урок.

Chistyakova Galina Nikolayevna
Karaganda State University by E.A. Buketov,
Proshko Tatyana Alekseyevna, Maksimenko Nikita Valeryevich
Karaganda region specialized school «Daryn»
(Karaganda, Kazakhstan)

INTEGRATED LESSON HISTORY, GEOGRAPHY AND ENGLISH THE THEME «THE CIVIL WAR IN THE USA (1861-1865)»

Abstract. The authors share the methodological experience of conducting integrated lessons, with elements of multilingualism in this article. The analysis of the school's activity elicited the need to improve the quality of education and introduce modern innovations in the educational process. In this connection, arose the need to resolve the main problem of the discrepancy between traditional lessons and modern education requirements of a competitive, competent and comprehensively developed personality. It is actual such educational forms, where

accent is the independence responsible educational students' activity. The authors believe that the solving this problem in the using of innovative technology of the integrated lesson, which develops the students' potential, encourages students to an active knowledge of the surrounding reality, the comprehension and finding of cause and effect links, the development of logic, thinking and communicative abilities.

Key words: *competent approach, competence, key competences, intersubjective competences, subject competencies, intellectual development, integrated lesson.*

За последнее время произошли значительные изменения в развитии отечественной школы, в содержании общего среднего образования, ее организационных форм и методов обучения и воспитания, как в целом, так и по отдельным учебным предметам. Современная школа, в том числе урок, учитель и ученик сегодня предполагают современные методики и технологии обучения. Общество сегодня вырабатывает новую систему ценностей, в которой владение знаниями, умениями и навыками является необходимым, но далеко недостаточным результатом образования. В настоящее время необходимо уметь ориентироваться в огромном потоке информации, самостоятельно приобретать и использовать недостающие знания, осваивать новые технологии, заниматься самообразованием, обладать такими качествами как мобильность и универсальность мышления. Процессы реформирования, происходящие в образовании Республики Казахстан, дают возможность приблизить отечественное образование к европейским стандартам и войти в мировое образовательное пространство. В школьном образовании все чаще звучат такие понятия как «компетентностный подход», «компетенция», «личностно-ориентированное обучение» и т.д. В связи с этим, на современном этапе одним из главных направлений политики Республики Казахстан в области образования, является развитие образовательного процесса с учетом на компетентностный подход.

Суть компетентностного подхода в том, что школа должна обеспечить учащегося не готовыми знаниями, а должна подготовить его к жизни, научить применять эти знания на практике. Современный выпускник – это не эрудит с широким кругозором, а человек, умеющий ставить перед собой цели, достигать их, эффективно общаться, жить в информационном и поликультурном мире, делать осознанный выбор и нести за него ответственность, решать проблемы, в том числе и нестандартные, быть хозяином своей жизни. Каждое из приведённых качеств называется «компетентностью». Перед школой ставится задача формировать эти компетентности, в частности: ключевые, межпредметные, предметные. Компетентности, являющиеся важнейшими для жизни в современном мире, называются «ключевыми».

Карагандинская областная специализированная школа-интернат «Дары» в этом направлении уверенно работает более 5 лет, являясь опытно-экспериментальной площадкой, базой интеллектуального развития школьников. Анализ деятельности школы выявил возникшую потребность в повышении качества образования и внедрения современных инноваций в учебный процесс. В школе возникла необходимость разрешить основную

проблему несоответствия традиционных уроков к современным требованиям воспитания конкурентоспособной, компетентной и всесторонне развитой личности [1]. Учитывая это, в организации образовательного процесса в школе актуальным стало освоение таких форм обучения, в которых акцент ставится на самостоятельности ответственной учебной деятельности самих учащихся.

Сложившаяся в школе творческая группа учителей-экспериментаторов увидела способ решения этой проблемы, в использовании инновационной технологии интегрированного урока. Включиться в эту проблему нашли возможным учителя развивающих школьных программ естественно-математического и гуманитарно-языкового цикла – учитель географии, учитель истории и учитель английского языка, опирающиеся в своей урочной деятельности на соответствующие программы [2].

Одним из самых популярных примеров современной методики обучения является интегрированный урок. Сегодня, как никогда, необходимо заботиться о времени, потому что поток информации огромный и в рамках одного урока не всегда успеваешь рассказать все, что хотелось, выполнить все задания, пройти новый материал. Только размышляя о таком уроке вряд ли получится представить все возможности его, но, начав использовать интегрированные уроки в своей практике, понимаешь, что эта технология смело вторгается в некогда любимые школьные программы и связывает на первый взгляд несовместимые предметы [3].

Являясь, будь то учителем истории, географии, или учителем английского языка, работая в команде с коллегами, приходишь порой к самым удивительным выводам. Прежде всего, интегрированные уроки развивают потенциал самих учащихся, побуждают к активному познанию окружающей действительности, к осмыслению и нахождению причинно-следственных связей, к развитию логики, мышления, коммуникативных и лидерских способностей. В большей степени, чем традиционные уроки, они способствуют развитию речи, формированию умения сравнивать, обобщать, делать выводы. Нельзя не отметить, что форма проведения интегрированных уроков нестандартна, увлекательна, а использование различных методических приемов и видов работы поддерживает внимание учеников на высоком уровне, снимает утомляемость, перенапряжение учащихся за счет переключений на разнообразные виды деятельности, резко повышает познавательный интерес, служит развитию воображения, внимания, мышления, речи и памяти школьников. Основной акцент в интегрированном уроке приходится не столько на усвоение знаний о взаимосвязи явлений и предметов, сколько на развитие образного мышления. Интегрированные уроки также предполагают обязательное развитие творческой активности учащихся.

Технологию интегрированного обучения на уроках в СШИ «Дарын» учителя-предметники используют постоянно. На уроках истории ведётся интеграция материала уроков географии, на географии используются межпредметные задания из биологии, химии, математики, а на английском языке используются метапредметные задания из литературы, ИЗО, МХК, информатики, истории и др. Элементы интегрированного обучения используются в разном объёме в зависимости от уровня класса. Это могут

быть как индивидуальные, групповые задания интегрированного характера, так и циклы периодически проводимых уроков.

Опыт учителей этой школы показывает, что задания и уроки интегрированного типа вызывают интерес, как у школьников среднего звена, так и у старшеклассников. Параллельное сосуществование в одном уроке различных пластов материала позволяет сделать современный урок более интересным и содержательным, даёт возможность разнообразить виды деятельности обучающихся, эмоционально вовлечь школьников в решение поставленных перед ними задач.

Интегрированные уроки очень нравятся школьникам, хотя такой урок требует от педагога тщательной подготовки, профессионального мастерства и одухотворённости личностного общения, когда дети положительно воспринимают учителя (уважают и любят его, доверяют ему), а учитель расположен к школьникам (вежлив и внимателен). Как мы знаем, педагог больше даёт детям, если откроется им как личность многогранная и увлечённая. Современные образовательные технологии интегрированных уроков могут быть различными, но в любом случае необходимо их моделирование, а именно, самостоятельный поиск новых оптимальных схем-моделей, проявление творческой активности учителя.

Авторы статьи сочли необходимым поделиться собственным опытом методики проведения уроков такого типа. Среди ярких примеров можно назвать интегрированный урок по теме «The Civil War in the USA - Гражданская война в США (1861-1865 г.г.)», проведенный учителями истории, географии и английского языка в 8 классе (23 гр.) Карагандинской областной специализированной школы-интернат «Дарын». (Таблица 1, 2)

Таблица 1 – Разработка интегрированного урока «The Civil War in the USA - Гражданская война в США (1861-1865 г.г.)»

Предмет:	Всемирная история / Английский язык / География
Тема урока:	«The Civil War in the USA - Гражданская война в США (1861-1865 г.г.)»
Цель:	<i>Всемирная история:</i> Как гражданская война повлияла на дальнейшее развитие США? <i>Английский язык:</i> Развивать творческое мышление посредством инсценирования эпизодов произведения М. Митчелл «Унесенные ветром». <i>География:</i> Исследовать экономическое развитие США на начало гражданской войны.
Задачи:	<i>Всемирная история:</i> знать общие сведения о гражданской войне в США; уметь определять исторические события по характеристикам; применять знания для составления описания хода боевых действий; анализировать политические предпосылки начала гражданской войны; оценивать значение победы севера в гражданской войне. <i>Английский язык:</i> развивать навыки диалогической и монологической речи, уметь обсуждать просмотренный видеоролик, выдвигая аргументы и факты, развивать роль языка как элемента культуры. <i>География:</i> знать общие сведения об экономическом

	развитии США на начало гражданской войны; понимать различия в путях развития Севера и Юга; уметь определять события по описанию и составлять кластер; анализировать экономические предпосылки начала гражданской войны; синтезировать знания для составления характеристики развития экономики северных и южных штатов; оценивать экономические причины победы севера в войне.
Ожидаемый результат:	<i>Всемирная история:</i> обучающиеся демонстрируют знания общих сведений о гражданской войне в США; умеют определять события по характеристике; применяют знания для составления описания хода боевых действий; анализируют предпосылки начала гражданской войны; синтезируют знания для составления характеристики развития экономики северных и южных штатов; оценивают значение победы севера в гражданской войне. <i>Английский язык:</i> демонстрируют навыки диалогической и монологической речи, показывают глубокое понимание лексического значения слов. <i>География:</i> обучающиеся демонстрируют знания общих сведений об экономическом развитии США на начало гражданской войны; понимают различия в путях развития Севера и Юга; умеют определять события по описанию и применять знания для составления кластера; анализируют экономические предпосылки начала гражданской войны; синтезируют знания для составления характеристики развития экономики северных и южных штатов; оценивают экономические причины победы севера в гражданской войне.
Ключевые идеи:	создание коллаборативной среды позволит создать благоприятный эмоциональный климат в классе и подготовить обучающихся к эффективному восприятию нового материала, диалоговое взаимообучение обучающихся позволит установить межличностный контакт, определить уровень знания и понимания каждого обучающегося, развить навыки взаимодействия и взаимооценивания, диалогическое общение обучающихся с учителем позволит позиционировать себя обучающемуся как «акционера в своем образовательном сообществе», индивидуальная работа позволит повысить уровень саморегулирования и развить навыки самооценивания, активизация критического мышления обучающихся позволит развить навыки исследовательской деятельности, опираясь на собственный и косвенный опыт, групповое взаимообучение позволит развить навыки эффективного общения и решения проблем, публичные выступления и консультирования позволит развить лидерские качества в обучении, рефлексия позволит повысить уровень самомотивации и самооценивания.
Учебник:	Всемирная история (1640-1914 гг.): Учебник для 8 классов общеобразовательных школ, 2-е издание, переработанное, дополненное / Н. Алдабек, Р. Бекиш, К.

	Кожамет-улы и др. - Алматы: Издательство «Мектеп», 2012. – 256 с.
Дополнительная литература:	Маль К. Гражданская война в США 1861-1865. - М.: «АСТ», 2002. - 502 с. Митчелл М. Унесенные ветром. - М.: «Эксмо», 2014. - 992 с. Mitchell M. Gone with the wind. Macmillan Publisher Pan Books, 2013. Максаковский В.П. Историческая география мира: Учебное пособие для ВУЗов. – М.: Экспрос, 1999. – 584 с.

Структура урока:

I этап: Стадия вызова

- 1) Организационный момент;
- 2) Актуализация знаний;
- 3) Целеполагание.

II этап: Стадия осмысления.

III этап: Стадия рефлексии.

Таблица 2 – Структура урока «The Civil War in the USA - Гражданская война в США (1861-1865 г.г.)»

Время	Деятельность учителя	Деятельность обучающихся	Оценивание	Ресурсы
8 мин.	1. Вызов: 1.1 Актуализация когнитивных знаний. Актуализация когнитивных знаний посредством просмотра видеоролика на английском языке. Задача: создать условия для активизации мыслительных процессов. Обучающиеся должны просмотреть видеоролик. 1.2 Целеполагание. Формулирование цели урока, посредством диалогического общения учителя с обучающимися на английском языке. Задача: установить устойчивое диалогическое взаимодействие обучающихся с учителем для повышения уровня саморегуляции. Обучающиеся должны в процессе диалогического взаимодействия с	1. Вызов: 1.1 Актуализация когнитивных знаний Обучающиеся просматривают видеоролик. 1.2 Целеполагание. Обучающиеся, в ходе диалога взаимодействуя с учителем на английском языке, формулируют цель урока.	Взаимооценивание учащихся: 2 б. по 12 балльной шкале.	Видеоролик.

	учителем на английском языке сформулировать цель урока.			
32 мин.	2. Осмысление: 2.1 Театрализованная постановка на русском языке (фрагмент произведения М. Митчелл «Унесенные ветром»). Задача: посредством театрализованной постановки продемонстрировать предпосылки войны. Группы обучающихся должна продемонстрировать театральную постановку на русском языке. <u>Приложение № 1</u> 2.2 Групповая работа. Посредством стратегии «Кластер» презентуется тема «Экономическое развитие Севера и Юга США на начало гражданской войны» Задача: решить поставленную проблему с опорой на собственный и косвенный опыт в процессе группового взаимообучения. Обучающиеся, работая в группах должны подготовить презентации на предложенную тему. По окончании групповой работы учащиеся групп должны защитить подготовленные доклады-сообщения. После защиты группы должны провести взаимооценивание по предложенным критериям. <u>Приложение № 2</u> 2.3 Extract from the performance M. Mitchell «Gone with the wind» Задача: Группа обучающихся	2. Осмысление: 2.1 Театрализованная постановка на русском языке фрагмента произведения М. Митчелл «Унесенные ветром». Группа обучающихся демонстрирует театральную постановку на русском языке. 2.2 Групповая работа. Обучающиеся, работая в группах, готовят презентацию на заданную тему. По окончании работы учащиеся защищают подготовленные доклады-сообщения и проводят взаимооценивание по предложенным критериям. 2.3 Extract from the performance M. Mitchell «Gone with the wind».	Взаимооценивание учащихся: 6 б. по 12 балльной шкале.	Раздаточный материал. Листы оценивания и критерии оценки. Канцелярские принадлежности.

	должна продемонстрировать театральную постановку на английском языке. <u>Приложение № 3</u> 2.4 Групповая работа. Посредством стратегии «Колесо последствий» презентуется тема «Последствия гражданской войны в США». Задача: решить поставленную проблему с опорой на собственный и косвенный опыт в процессе группового взаимообучения. Обучающиеся должны работая в группах подготовить презентации на предложенную тему. По окончании групповой работы спикеры групп должны защитить подготовленные презентации. После защиты группы должны провести взаимооценивание по предложенным критериям. <u>Приложение № 4</u>	Группа обучающихся демонстрирует театральную постановку на английском языке. 2.4 Групповая работа. Обучающиеся, работая в группах, готовят презентацию на предложенную тему. По окончании работы спикеры групп защищают подготовленные презентации. После защиты учащиеся проводят взаимооценивание по предложенным критериям.	Взаимооценивание: 6 б. по 12 балльной шкале.	
5 мин.	3. Рефлексия: 3.1 Общая рефлексия. Посредством стратегии «Плюс, минус, интересно» проходит общая рефлексия. Задача: повысить уровень саморегуляции и самомотивации через создание алгоритма действий посредством рефлексии. Обучающиеся должны написать на стикерах свои отзывы об уроке и наклеить на доску. 3.2 Организация домашнего задания. <i>Всемирная история:</i>	3. Рефлексия: 3.1 Общая рефлексия. Обучающиеся записывают на стикерах свои отзывы об уроке и наклеивают на доску. 3.2 Организация домашнего задания.		Стикеры Дневники

	написать эссе на тему «Отмена рабства - шаг к демократии». <i>Английский язык:</i> write mini-essay «The main character Scarlett O'Hara» <i>География:</i> подготовить интересные факты по теме «Технический прогресс и культура США в 60-80-е годы XIX века». Задача: создать условия для всестороннего осмысления темы в процессе самостоятельной работы дома. Обучающиеся должны записать домашнее задание в дневник и при необходимости задать уточняющие вопросы учителям. 3.3 Подведение итогов. Учителя-предметники подводят итоги урока, выставляют и комментируют оценки, полученные обучающимися. Задача: направить обучающихся по индивидуальным траекториям работы по теме посредством комментариев учителей. Обучающиеся должны выслушать и зафиксировать комментарии учителя-предметника по освоению темы.	Обучающиеся записывают, домашнее задание в дневник и при необходимости задают уточняющие вопросы учителям. 3.3 Подведение итогов. Обучающиеся слушают и фиксируют комментарии учителя по освоению темы.		Дневники
--	--	---	--	----------

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Компетентностно-ориентированное образование. Методическое пособие/ М.Р. Жунусова, О.И. Шаргалина. – Караганда, 2015 - 200 с.
2. Интегрированный урок как форма активизации познавательной деятельности ученика. С.И. Кравченко, Т.И. Гайдук. - Учительская кухня: НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА. Плюс ДО и ПОСЛЕ – С. 42-48.
3. Роль интегрированных уроков в развитии компетентностей обучающихся. Зарубина Евгения Вадимовна. Образовательный портал. <http://ext.spb.ru/index.php>. Журнал «Экстернат. РФ».

УДК: 378.147.091

Житницкий Артем Алексеевич
Харьковский национальный университет
им. В. Н. Каразина/ КДЮСШ№9
(Харьков, Украина)

ОСОБЕННОСТИ УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА У ПОДРОСТКОВ НА ОТДЕЛЕНИИ ПАУЭРЛИФТИНГА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКОЙ СПОРТИВНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье представлены результаты исследования программы распределения учебной нагрузки на отделении пауэрлифтинга в ДЮСШ. Обобщен опыт тренерско-преподавательской работы в этой системе, что нашло отражение в представленной классификации упражнений, которые используются в пауэрлифтинге на различных этапах подготовки. Согласно действующему положению о ДЮСШ представлены те показатели, которые влияют на переход школы к очередной категории.

Ключевые слова: двигательные навыки, детско-юношеская спортивная школа, подростки, тренировочный процесс, формирование знаний и умений.

Zhytnytskyi Artem
V. N. Karazin Kharkov National University/ Children and Youth Sport
School # 9, (Kharkov, Ukraine)

PECULIARITIES OF EDUCATIONAL-TRAINING PROCESS OF ADOLESCENTS AT THE DEPARTMENT OF POWERLIFTING OF CHILDREN AND YOUTH SPORTS SCHOOL

Abstract. The article presents the results of the study of the program of training load distribution at the powerlifting department at the Sports School. The experience of coaching and teaching work is summarized and it is reflected in the presented classification of exercises, which are used in powerlifting at various stages of preparation. According to the current regulations of a Sports School work, the indicators that influence the transition of the school to the next category are grouped.

Keywords: motor skills, children and youth sports school, adolescents, training process, formation of knowledge and skills.

Весь процесс формирования двигательных навыков и специальных знаний в ДЮСШ представлен по периодам обучения. Начальная подготовка, как правило, охватывает первые два года обучения, начиная с ОФП (общей физической подготовки) в начале первого года обучения, заканчивая выступлением на первых соревновательных стартах в конце второго года обучения. Этот этап закладывает основу формирования знаний и навыков воспитанников, что закреплено в учебной программе[1].

Третий и четвертый годы обучения, основываясь на результатах спортивной подготовки первого этапа, включают специальную базовую

подготовку. В 2015/2016 учебном году по указанному виду спорта действует «Пауэрлифтинг: учебная программа для детско-юношеских спортивных школ»[1].

Рассматривая непрерывность тренировочного процесса начального и базового этапов подготовки по вышеуказанным программам легко заметить преемственность следующего характера. Во-первых, программа СБП (специальной базовой подготовки) в отличие от базовой подготовки (БП) отличается продолжительностью обучения. Во-вторых, различной программой теоретической подготовки. В-третьих, существенным увеличением учебных часов на обучение и совершенствование техники соревновательных, специально-подготовительных и общеразвивающих упражнений. На этом этапе идет также развития специальных навыков и физических качеств с помощью основных и дополнительных средств.

На этой основе построена программа групп спортивного совершенствования, которая является заключительным этапом спортивно-педагогического процесса. Для понимания природы результатов формирования двигательных навыков по пауэрлифтингу в ДЮСШ нами предложена классификация основных упражнений, которые используются тренером-преподавателем на отделении пауэрлифтинга (табл. 1). В этой таблице нами обобщена практика тренировочного процесса в КДЮСШ¹ №9.

Таблица

Классификация основных упражнений формирующих двигательные навыки и физические качества учащихся отделений пауэрлифтинга в ДЮСШ
(составлена автором)

№ п/п	Соревновательные ² упражнения пауэрлифтинга	Другие упражнения		
		Специально-подготовительные ³	Вспомогательные	Общеразвивающие
1	2	3	4	5
1.	Приседание	Приседания: - на груди (фронтальные); - с различной расстановкой ног; - с паузами; - «ножницы»; - комбинированные.	В тренажерах: - Гакк-приседания; - жим ногами; - разгиб/ сгиб ног; - сведение/ разведение ног.	Прыжки с места: - в длину; - в высоту. Бег на короткие дистанции: -30, 60, 100 м.

¹ Комплексная детско-юношеская спортивная школа № 9, г. Харькова имеет в своем составе 7 отделений: бокс, греко-римская борьба, легкая атлетика, пауэрлифтинг, плавание, спортивная акробатика, футбол

² В программу соревнований по пауэрлифтингу (силовому троеборью) входят три упражнения со штангой. Также проводятся соревнования, существует классификация нормативов, и присваиваются спортивные звания (например: мастер спорта по пауэрлифтингу) в отдельном упражнении (движении) – жим лежа.

³ В представленной авторской классификации к специально-подготовительным упражнениям отнесены только те, которые выполняются с основным спортивным снарядом – штангой.

2.	Жим лёжа	Жим: - узким/ средним хватом; - без упора ногами; - под наклоном; - сидя (от груди/ из-за головы)	Жим (сидя/лежа/под наклоном): - гантелей; - гирь. Разводка гантелей: - горизонтально; - под наклоном.	Отжимания: - от пола; - от гирь; - от брусьев. Толкание ядра.
3.	Тяга	Тяга: - рывковым/ толчковым хватом; - с подставок/ «из ямы»; - с остановками; - и другие.	Наклоны: - стоя/сидя. Тяга гири «из ямы».	Подтягивания. Бросок гири (8,16,24,32 кг): - за спину с прогибом; - перед собой. Упражнения с набивным мячом: - 1,2,3,4,5 кг.

В таблице указан доминирующий тип занятий, обеспечивающий формирование двигательных навыков на всех этапах спортивной подготовки подростков. Представленная классификация основных упражнений в сочетании с составленным планом тренировок, позволяет обеспечить необходимую двигательную активность для ведения здорового образа жизни, не только для воспитанников ДЮСШ (в основном подростков), но и для других возрастных групп населения.

При таком подходе нагляднее воспринимаются, те факторы и условия, которые в рамках одного региона Украины создают не одинаковые исходные предпосылки формирования двигательных навыков на протяжении всего процесса спортивной подготовки по пауэрлифтингу.

Рассматривая все вышеизложенное в рамках общей теории, и ее практического приложения, в системе подготовки спортсменов олимпийского резерва [2, с. 270-280] выделим следующее. В.Н. Платонов как широко признанный крупный специалист в области подготовки спортсменов в олимпийском спорте в специальном подразделе посвятил много внимания двигательным умениям и навыкам. В системе терминологии этого автора умение представляет собой достаточно примитивную форму освоения приемов и действий, характеризующуюся отсутствием надежности, наличием серьезных ошибок, низкой эффективностью и др. Многократное повторение движений при активном участии сознания подростка постепенно приводит к автоматизации основных элементов их координационной структуры и к образованию двигательного навыка [2].

Платонов В. М. в указанной выше работе дает развернутое понимание словосочетания «двигательный навык». В его понимании этим словосочетанием следует обозначать автоматизированный способ управления движениями в целостном двигательном действии. При этом автоматизированным движением становится такое, в котором двигательная часть выполняется за счет управления низшими отделами ЦНС, а смысловая – высшими [2].

Обратимся к краткому анализу распределения программного теоретического и практического материала в ДЮСШ по пауэрлифтингу. Ее

содержательная часть представлена в темах теоретических занятий, распределённых по этапам подготовки. Основные темы начальной подготовки, на которые выделено по 6 часов учебных занятий (за два года) представлены в такой редакции и последовательности: 1 – основные понятия и термины; классификация физических упражнений в пауэрлифтинге. 2 – техника выполнения соревновательных, специально-подготовительных и общеразвивающих упражнений в пауэрлифтинге.

На этой основе построены последующие занятия этого этапа спортивной подготовки в ДЮСШ. В частности, методы и средства обучения в пауэрлифтинге, методика обучения техники соревновательных, специально-подготовительных и общеразвивающих упражнений. Организация и методика проведения подготовительной, основной и заключительной частей занятия представлены в конце теоретической программы занятий.

Другие темы, посвящены: гигиеническим условиям и правилам безопасности; тренажерам, и их приспособлениям. При этом особенностям оздоровительной тренировки лиц различного возраста (в т. ч. подростков) и пола с помощью средств силовых видов спорта выделено учебное время только на этапе подготовки к высшим достижениям. Заключительная часть учебной программы предусматривает изучение особенностей судейства национальных соревнований, зачетные требования по теоретической подготовке.

Отметим, что приведенное содержание распределения программного теоретического и практического материала является основой, как по структуре учебных часов за весь период обучения в ДЮСШ, так и по содержанию учебно-тренировочного процесса, формирующего специализацию детей по избранным видам спорта.

В табл. 2 нами представлен перечень показателей для присвоения ДЮСШ соответствующей категории, что отражает критерии, по которым оценивается работа спортивной школы и её отделений.

Таблица 2

Влияние результатов работы ДЮСШ на переход к очередной категории
(составлена автором по источнику [3])

№ п/п	Наименование показателей	Категория спортивной школы		
		высшая	первая	вторая
1	2	3	4	5
1.	Уровень соблюдения в течение последних двух лет режима учебно-тренировочной работы, обеспечения поэтапности подготовки воспитанников детско-юношеской спортивной школы (далее – спортивная школа) согласно учебным программам по видам спорта (в процентах показателей, утвержденных учебными программами).	100	90	70
2.	Количество воспитанников спортивной школы, которые ежегодно за последние три года были зачислены	Не менее 3	До 3	-

	в состав сборных команд Украины по видам спорта (основной, кандидаты, резерв), или количество воспитанников, переведенных из спортивной школы в школу высшего спортивного мастерства, в центр олимпийской подготовки, специализированные учебные заведения спортивного профиля (в процентах от общего количества воспитанников в каждом виде спорта, кроме воспитанников групп начальной подготовки).			
3.	Количество воспитанников спортивной школы, которые занимаются игровыми видами спорта и за последние три года принимали участие в чемпионатах Украины разных возрастных групп, а также среди команд высшей и первой лиги (в процентах к общему количеству воспитанников спортивной школы в каждом виде спорта, кроме воспитанников групп начальной подготовки).	Не менее 5	До 5	-
4.	Количество групп подготовки к высшим достижениям в каждом виде спорта.	Не менее	-	-
5.	Количество групп специализированной базовой подготовки в каждом виде спорта.	Не менее 2	1–2	-
6.	Количество воспитанников спортивной школы, подготовленных ежегодно за последние три года в каждом виде спорта (в процентах от общего количества воспитанников спортивной школы в каждом виде спорта, кроме воспитанников групп начальной подготовки):			
	I разряд, кандидаты у мастера спорта Украины;	4	2	-
7.	мастера спорта Украины, мастера спорта Украины международного класса, заслуженные мастера спорта.	2	1	-

Последовательность учебно-тренировочного процесса, представленная нами в этой таблице, позволяет сконцентрировать внимание на результатах деятельности ДЮСШ с учетом действующего положения.

Учебно-тренировочной процесс групп специализированной базовой подготовки по своей направленности повторяет разделы программы группы

предварительной базовой подготовки, включая: организацию и методику отбора, непосредственную подготовку и соревновательную практику. Завершает этот этап тренерская и судейская практика, контроль подготовки.

Группы подготовки высших достижений включает организацию и методику отбора, подготовку спортсменов, которые заканчиваются соревновательной практикой. За ней следует система контроля процесса подготовки, тренерская и судейская практика.

На этапе начальной подготовки вопросы проблемного характера тренера с учащимися в основном составляют: - изучение личностей тех детей, которые по разным причинам проживали в не родительской семье; - оказание практической помощи учащимся в приобретении спортивной обуви, одежды.

На этапе предварительной базовой подготовки содержания проблемных вопросов работы тренера с учащимися смещаются в сторону: обеспечения полноценного питания по основным компонентам; подготовки к соревнованиям. В обобщенном содержательном концептуальном плане подростки этого этапа четко демонстрировали как свое критическое отношение к своим результатам, так и появление признаков недоверия к обоснованности результатов различных школ, где материально-техническая база существенно отличается.

Еще более конкретным является процесс общения с учащимися группы специализированной базовой подготовки: эти учащиеся осознанно ориентированы на выступления на республиканских соревнованиях и устремлены к выполнению норматива мастера спорта Украины. Их заинтересованность сводится к вопросам обеспеченности спортивной экипировкой должного уровня, наличием основного места обучения и работы позволяющих полноценно тренироваться в рамках учебной программы ДЮСШ.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Капко І. О. Пауерліфтинг навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл // Навчально-методичне видання / І.О. Капко, С.Г. Базаєв, В.Г. Олешко. – ВБ «Аванпост-принт», 2013. – 96 с.
2. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсмена в олимпийском спорте: учеб. для студ. вузов физ. воспитания и спорта / Платонов В. Н. – Киев: Олимпийская лит., 1997. – 583 с.
3. Постанова КМУ № 993 від 05.11.08 року “Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу”. – 2008. – 16 с.
4. Гончаренко М. С. Научные основы современного мировоззрения. Валеологический аспект: [учеб.-метод. пособ.] / М. С. Гончаренко. – Х.: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 256 с.
5. Півень О. В. Удосконалення тренувального процесу спортсменів силових видів спорту з урахуванням їх біоритмів / О. В. Півень, В. Ю. Джим // Слобожан. наук.-спорт. вісн.. - 2014. - № 5. - С. 65-69

УДК 378.147-024.63:811.161.1-054.6

Шубладзе Ольга Едуардівна
Харківський національний медичний університет
(Харків, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. Стаття присвячена питанню використання інтерактивних методів навчання в практиці викладання іноземцям російської мови. Розкривається роль викладача відповідно до цієї моделі навчання. У статті також обґрунтовується актуальність міждисциплінарного підходу в педагогічній науці. Крім того, описуються можливі шляхи інтенсифікації мовної підготовки та підвищення якості викладання мовних дисциплін у медичних вузах в умовах реформування української вищої медичної освіти.

Ключові слова: інтерактивна модель навчання, міждисциплінарний підхід, мультидисциплінарність, компетенція, компетентнісний підхід.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Аннотация. Статья посвящена вопросу использования интерактивных методов обучения в практике преподавания иностранцам русского языка. Раскрывается роль преподавателя в соответствии с этой моделью обучения. В статье также обосновывается актуальность междисциплинарного подхода в педагогической науке. Кроме того, описываются возможные пути интенсификации языковой подготовки и повышения качества преподавания языковых дисциплин в медицинских вузах в условиях реформирования украинского высшего медицинского образования.

Ключевые слова: интерактивная модель обучения, междисциплинарный подход, мультидисциплинарность, компетенция, компетентностный подход.

Olga Shubladze
KhNMU
(Kharkiv, Ukraine)

USING INTERACTIVE TEACHING METHODS IN TEACHING RUSSIAN AS FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The article is devoted to the use of interactive teaching methods in the practice of teaching Russian to foreigners. The role of the teacher in accordance with this model of training is revealed. The article also substantiates the relevance of the interdisciplinary approach in pedagogical science. In addition, we describe possible ways to intensify language training and improve the quality of

teaching of language subjects in medical universities in conditions of reforming Ukrainian higher medical education.

Keywords: *interactive model of training, interdisciplinary campaign, multidisciplinary, competence, competence approach.*

Сьогодні однією з найбільш поширених моделей навчання є інтерактивна модель, яка передбачає взаємодію студентів з викладачем. Роль викладача відповідно до даної моделі полягає в орієнтуванні та спрямуванні діяльності студентів у процесі досягнення кінцевої мети заняття. Під інтерактивним підходом у навчанні іноземних мов мається на увазі не тільки використання комп'ютерних технологій. «Бути інтерактивним» («Inter» - це взаємний, «act» - діяти) часто означає взаємодіяти, знаходитися у режимі розмови, діалогу з будь-ким. Інтерактивний підхід у навчанні російській мові як іноземної - це такий підхід, при якому можлива реалізація взаємодії викладача та учнів, учнів один з одним, а також моделювання викладачем таких ситуацій, в яких учасники діалогу можуть активно взаємодіяти, спілкуючись російською мовою, обмінюватися знаннями, вміннями, навичками, розвивати вміння ефективно працювати в групі, команді, швидше адаптуватися до нової ситуації, до нового колективу, до постійно змінюваних умов (акцент робиться на домінуванні активності учня в процесі спілкування і взаємодії з іншими учасниками). У більшості випадків робота над текстом (освоєння лексико-граматичного матеріалу, читання) спирається на традиційні методи навчання, при яких учні виступають у ролі пасивних слухачів, що підкоряються директивам викладача. (Слухайте. Читайте. Повторюйте. Виконайте завдання. Підберіть однокореневі слова / синоніми / антоніми до даних слів.) Найбільший ефект в підготовці до мовної практики студентів досягається в поєднанні традиційних видів навчальної роботи з інтерактивними формами роботи, тому що інтерактивні форми навчання орієнтовані на більш широку взаємодію студентів не тільки з викладачами, а й один з одним і на домінуванні активності студентів у процесі навчання. Місце викладача при застосуванні інтерактивних форм роботи зводиться до спрямування діяльності студентів на досягнення цілей заняття. Відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних полягає в тому, що, виконуючи їх, студенти не тільки закріплюють вже вивчений матеріал, але й вивчають новий, інтегруючи свої власні ідеї. Рольова гра як інтерактивний метод навчання сприяє вдосконаленню комунікативних навичок, розвитку вміння користуватися мовою в ситуації, що склалася, отримувати інформацію з різних джерел. Особливістю цієї інформації є те, що студент отримує її не у вигляді вже готової системи від викладача, а в процесі власної активності і взаємодії з іншими студентами і викладачем. У практиці викладання російської мови іноземним студентам-медикам провідним аспектом є «мова спеціальності», від ступеня оволодіння яким залежить вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Розглянемо етапи роботи з текстом в інтерактивному режимі. Передтекстовий етап передбачає групову і парну роботу студентів з роздатковим матеріалом, фрагментами тексту або мікротекст, живу комунікацію. Його метою є зняття лексико-граматичних труднощів у розумінні змісту тексту, формування або активізація мовної здогадки, навичок словотворення, аналізу значень окремих слів і фраз, супровідна фонетична

робота з термінологією. На даному етапі можливе використання таких інтерактивних методів, як метод тандему, «по ланцюжку», або роботи в динамічних парах. Застосування інтерактивних методів на притекстовому етапі націлене на отримання основної та другорядної інформації з його змісту. Ефективними на даному етапі є методи: «Ключові слова», «Значущі частини», «Основні розділи». Післятекстовий етап роботи найбільш плідно реалізується в інтерактивному плані. Прочитаний текст є базою для створення нових текстів. На матеріалі прочитаного тексту можна створювати тексти-повідомлення, тексти-описи, тексти-міркування, тексти-коментарі, тексти-рапорти тощо. В якості інтерактивних завдань на післятекстовому етапі на основі інформації тексту студентам пропонується підготувати і розіграти діалоги з хворим, підготувати рапорт головному лікарю, виступити перед однокурсниками з повідомленням про захворювання або хворого, що надійшов до лікарні, задати питання за змістом тексту або рапорту, скласти діалоги: «лікар - хворий», «лікар - родич хворого», рольові ігри. Таким чином, інтерактивні методи роботи, застосовувані поетапно, дають іноземним студентам можливість розвивати не тільки мовні навички та вміння, але також дозволяють їм використовувати російську мову як засіб спілкування.

В аспекті функціональних особливостей сучасних комунікативних технологій «інтерактивність» також можна розглядати як роботу за допомогою мультимедійних засобів та Інтернет-технологій. Використання комп'ютерних та інтернет-технологій - це більш просунутий етап використання новітніх технічних засобів. Візуальна форма - це ефективна форма навчальної діяльності, яка не тільки активізує увагу учнів, а й сприяє вдосконаленню їх навичок аудіювання і говоріння, тому що зорова опора при читанні іншомовного тексту допомагає більш повному та точному розумінню його сенсу.

Слід зазначити, що модернізація професійної освіти підготовки лікарів у вищих навчальних закладах України спирається на міждисциплінарний підхід, що інтегрує досягнення педагогіки, філософії, психології, біології, медицини.

Особливість міждисциплінарного підходу, як зазначається у статті С.М. Нікіфорової «Мультидисциплінарність як усвідомлена необхідність», полягає в тому, що він допускає пряме перенесення методів дослідження з однієї наукової дисципліни в іншу. Перенесення методів, в цьому випадку, обумовлене виявленням подібностей досліджуваних предметних галузей. В результаті з'являється «міждисциплінарна дисципліна», яка використовує міждисциплінарний підхід. Для збереження кордонів дисциплін в міждисциплінарних дослідженнях завжди присутні «провідна» і «ведена» дисципліни. Всі результати, навіть ті, які отримані за допомогою методології «відомою» дисципліни, інтерпретуються з позиції дисциплінарного підходу «провідної» дисципліни. Тому міждисциплінарний підхід призначений, перш за все, для вирішення конкретних дисциплінарних проблем, у вирішенні яких будь-яка конкретна дисципліна відчуває концептуальні та методологічні проблеми [4, с. 78-79].

Реалізація прийнятого сьогодні у вищій освіті компетентнісного підходу в контексті підготовки спеціаліста-медика, орієнтація мовної освіти в медичному навчальному закладі на розвиток інформаційно-комунікативної компетенції дозволять змінити акцент з навчання мовним дисциплін як таким

на розвиток у студентів медичного ВНЗ здатності до ефективного функціонального використання мов у різних сферах професійної діяльності фахівця медичного профілю, до міжкультурної комунікації в рамках діалогу культур.

Комплексний, міждисциплінарний підхід до побудови змісту безперервної мовної підготовки студентів медичного ВНЗ відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої освіти в Україні і здатний закласти основу для розвитку інформаційно-комунікативної культури майбутніх фахівців-медиків.

Досягнення цієї мети передбачає наявність необхідного рівня інформаційно-комунікативної компетенції у професорсько-викладацького складу ВНЗ і обумовлює, зокрема, підвищення потреби у вивченні іноземної мови не тільки в середовищі студентів, аспірантів, які беруть участь в міжнародних проектах практикуючих лікарів клінічних ординаторів, але і в середовищі викладачів ВНЗ.

Таким чином, сьогодні нарізла необхідність реорганізації традиційної системи мовної підготовки в вищій медичній освіті і висунення на перший план завдання розвитку у різних категорій учасників освітнього середовища медичного ВНЗ такої мета-компетенції, як інформаційно-комунікативна компетенція.

Грунтуючись на тому, що мета-компетенції здатні вплинути на розвиток інших компетенцій фахівця, можна вести мову про те, що інформаційно-комунікативна компетенція учнів сприяє розвитку когнітивних, функціональних, соціальних компетенцій майбутнього медика, і рівень її розвитку - як у учнів, так і у викладачів - набуває все більшого значення для розвитку конкурентоспроможності ВНЗ і адаптації його до змін факторів оточуючого його соціально-економічного простору.

У сучасній літературі зазначається, що надбання студентами ефективної системи компетенцій є довготривалим процесом, що має трансверсальний і міждисциплінарний характер [5]. Відповідно, реальне формування інформаційно-комунікативної компетенції студента медичного ВНЗ не обмежується рамками передбачених навчальним планом окремих мовних дисциплін. Воно може бути умовно завершено по закінченню тієї чи іншої ступені вищої медичної освіти, при цьому інформаційно-комунікативна компетенція, забезпечуючи подальший професійно-особистісний саморозвиток фахівця, продовжує розвиватися сама і одночасно сприяє зростанню професійної компетентності фахівця в цілому і його постійному особистісно-професійному саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э.Г. Теория и практика использования компьютерных программ в преподавании русского языка как иностранного. – М., 2000.
2. Вербицкий А.А., Хомякова Н.П. Структура содержания обучения иностранному языку специальности: контекстный подход // Вестник МГЛУ. Педагогические науки. — М.: ИПК МГЛУ «Рема», 2011. — Вып. 12(618). — С. 61–71.
3. Касевич В.Б., Светлов Р.В., Петров А.В., Цыб А.В. Болонский процесс. — СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2004. — 108 с.

4. Нікіфорова С.М. Мультидисциплінарність як усвідомлена необхідність (на прикладі навчання майбутніх інженерів-будівельників) // Актуальные научные исследования в современном мире // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницкий, 2016. - Вып. 11(19), ч. 4. — С. 74 - 79. <http://elibrary.ru/item.asp?id=27370444>
5. Тарева Е.Г., Казанцева Е.М. Деятельностно-компетентный подход к созданию учебных пособий для подготовки бакалавров // Вестник МГПУ. Сер. «Филология. Теория языка. Языковое образование». — 2011. — № 2(8). — С. 65–77.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Интернет-журнал «Эйдос». — 2002. — [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
7. Шевченко Н. И. Развитие автономной языковой личности при обучении межкультурному общению // Автономность в практике обучения иностранным языкам и культурам: Сб. науч. трудов. — М.: МГЛУ, 2001. — Вып. 461. — С. 29–38.
8. Щукин А.Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам. — М., 2008. —188 с.

УДК 378.1

Діуліна Віра Вячеславівна
Українська інженерно-педагогічна академія
(Харків, Україна)

ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі формування освітнього простору професійного навчального закладу. Цей процес розглядається у відповідності до вимог сучасного соціокультурного розвитку.

Ключові слова: освітній простір, культурологія освіти, соціокультурний розвиток, професійна освіта, професійний навчальний заклад.

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме формирования образовательного пространства профессионального учебного заведения. Этот процесс рассматривается в соответствии с требованиями современного социокультурного развития общества.

Ключевые слова: образовательное пространство, культурология образования, социокультурное развитие, профессиональное образование, профессиональное учебное заведение.

Diulina Vira
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy
(Kharkiv, Ukraine)

FORMATION OF EDUCATIONAL SPACE VOCATIONAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Abstract. The article devoted to the issue of formation educational space a vocational educational establishment. This process is considered in accordance with of modern social and cultural development.

Keywords: educational space, cultural education, social and cultural development, professional education, professional education institution

Актуальність дослідження обумовлено наявністю об'єктивної потреби у визначенні теоретико-методологічних, організаційних, технологічних засад формування освітнього простору професійного навчального закладу в контексті вимог сучасного соціокультурного розвитку та, водночас, відсутності достатньої кількості вітчизняних наукових розвідок в цій області.

Методологічну основу статті склали наукові дослідження в галузі філософії, педагогіки, психології, соціології, культурології. Так, просторові характеристики досліджували І. Кант, П. Бурдьє, Б. Верлен, Е. Дюркгейм, П. Сорокін, Дж. Тернер, М. Хайдеггер та ін.; простір як педагогічне явище розглядали В. Гінецінський, Е. Мещерякова, Т. Франчук; культурологічні особливості освітнього простору висвітлювали В. Конєв, Р. Квеско та ін.;

проблемами проектування займалися О. Газман, М. Кларін, В. Левін, В. Ясвін. Серед останніх досліджень і публікацій можна виділити праці: О. Ярошинської, яка, зокрема, наводить результати порівняльного аналізу сутності понять «освітнє середовище» та «освітній простір», Н. Касярум, яка визначає рівні та типи освітнього простору, І. Нечитайло, що представляє соціологічне бачення освітнього простору вищого навчального закладу тощо.

У формулюванні визначення дефініції «освітній простір» ми виходимо з сучасного розуміння освіти. На думку С. Сисоевої, освіта розглядається сьогодні як процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей тощо; спеціальна сфера суспільного життя; унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен; сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів її самозбереження й розвитку; процес, тобто цілісна єдність навчання, виховання й розвитку, саморозвитку особистості; збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; соціокультурний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства; результат, тобто рівень загальної культури й освіченості людей [1, с. 23].

Щодо поняття «простір», то широке його розуміння пов'язане з порядком розташування або взаємодією синхронно існуючих об'єктів. З формальної точки зору простір – це система, що формується безліччю взаємодіючих суб'єктів, між якими встановлюються відносини, визначені їх функціональною специфікою.

Феномен освітнього простору став центром в культурно-історичних дослідженнях (Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Лосєв та ін.). Так, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та інші дослідники психології особистості неодноразово підкреслювали багатовимірність процесів розвитку особистості, використовуючи поняття «простір». Л. Ковальчук підкреслює динамічність освітнього простору, яка формує та відображає елементи складної системи соціальних зв'язків закладу освіти суб'єктивним сприйняттям і результатом конструктивної діяльності [2]. Т. Ткач представляє освітній простір як реально існуючий просторовий континуум упорядкованих, стійких взаємодій особистості з відкритим соціальним середовищем [3].

Освітній простір професійного навчального закладу науковцями розуміється як змістовно-смысловий і просторово-часовий континуум, що сприяє залученню особистості в ціннісно-смысловий світ культури, збереженню соціальної цілісності та особистісної самореалізації. Виходячи з цього визначення ми спробуємо зобразити схему моделювання освітнього простору професійного навчального закладу в контексті соціокультурного простору регіону (Рис.1.).

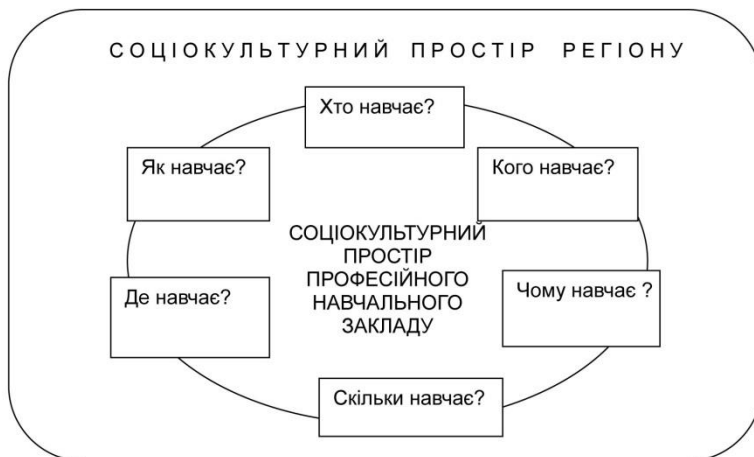

Рис.1. Схема чинників освітнього простору професійного навчального закладу в контексті соціокультурного простору регіону.

В даній схемі на тлі соціокультурного регіонального простору вирізняються важливі чинники, всебічний розгляд яких допоможе у побудові простору професійного навчального закладу:

- «Хто навчає?» - особистісні характеристики викладача ВНЗ: професійні педагогічні якості, глибину знання наочної області дисципліни, що викладається, володіння сучасними методами і технологіями навчання, загальну, комунікативну та інформаційну культуру тощо;

- «Кого навчає?» - вимоги до фундаментальної, теоретичної, спеціальної і прикладної підготовки, значущих професійних та особистісних якостей випускника ВНЗ;

- «Чому навчає?» - навчальні цілі, особливості професійно орієнтованої системи знань, навичок і умінь, ступінь і глибину вивчення наочної області, інформаційну ємкість і дидактичні вимоги: науковість змісту, систематичність, послідовність навчання, наочність тощо;

- «Скільки навчає?» - оптимальні терміни навчання;

- «Де навчає?» - вимоги до просторово-предметного естетичного оформлення приміщень, будівель, території тощо;

- «Як навчає?» - особливості реалізації викладачем ВНЗ дидактичних можливостей розробленої ним технології навчання: особливості методу навчання і педагогічної теорії, на якій цей метод базується; відповідність способу подачі навчального матеріалу; набір стратегічних можливостей технології навчання: зміна темпу вивчення і складності пропонованого навчального матеріалу, врахування індивідуальних характеристик студентів; вплив виховних технологій навчання, як на весь навчальний процес, так і на кожного студента окремо тощо.

Отже, формування освітнього простору професійного навчального закладу – це врахування сукупності умов і можливостей розвитку людини, які

цілеспрямовано створюються різними суб'єктами педагогічного процесу та формуються соціально-культурним середовищем життєдіяльності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сисоєва С.О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С.О. Сисоєва // Освітologia: польсько-український / українсько-польський щорічник. – К.: Едельвейс. – 2012. – Вип. I. – 120 с. – С. 22-29.
2. Ковальчук Л. Культурологічний підхід у дослідженні освітнього простору в контексті процесів глобалізації та інтеграції / Л.Ковальчук // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 469: Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2009. – С. 61–70.
3. Ткач Т. В. Структурно-цільовий аналіз розвитку освітнього простору як психолого-педагогічної категорії / Т. В. Ткач // Українська педагогіка. – 2008. – Вип. 14. – С. 118–123.

УДК 800:372.8

Оспанова Венера Амантаевна
Карагандинский государственный университет
им. академика Е.А. Букетова
(Караганда, Казахстан)

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ГОВОРЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ОДНА ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ПРОБЛЕМ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития навыков говорения на начальном этапе обучения иностранным языкам. Автором рассмотрен вопрос о том, что важное преимущество младшего школьного возраста заключается в глобально действующей у детей игровой мотивации, которая позволяет естественно и эффективно организовать обучение ИЯ как средству общения и строить его как процесс, максимально приближенный к естественному процессу использования родного языка

Ключевые слова: начальное звено, навыки говорения, коммуникативные умения, игровой метод, психологические и физиологические особенности

Venera Ospanova
Karaganda state University
(Karaganda, Kazakhstan)

DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS OF YOUNG SCHOOLCHILDREN AS ONE OF THE MOST IMPORTANT PROBLEMS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Abstract. The article deals with the problem of development of speaking skills at the initial stage of teaching foreign languages. The author considers the question that the important advantage of junior school age is the game motivation that globally operates in children, which allows to organize the learning FL as a means of communication naturally and effectively and build it as a process as close as possible to the natural process of using the native language

Keywords: Initial link, speaking skills, communicative skills, game method, psychological and physiological characteristics

Говорение является продуктивным видом речевой деятельности, посредством которого (совместно с аудированием) осуществляется устное вербальное общение. Содержанием говорения является выражение мыслей в устной форме. В основе говорения лежат произносительные, лексические, грамматические навыки. В большинстве методов обучения говорения является одним из важнейших направлений преподавания.

Раннее обучение иностранным языкам - одно из приоритетных направлений в образовательной политике, как и в западноевропейских странах, так и в нашем независимом Казахстане. Достаточно сказать, что с

1994 года в рамках Совета Европы было проведено более 10 международных семинаров, посвященных тому или иному аспекту этой проблемы. В свою очередь, раннее школьное обучение - это первая ступень обучения младших школьников (с 1 по 4 класс или со 2 по 4 класс). Именно на этой ступени у учащихся закладывается фундамент языковых и речевых способностей, необходимых для последующего изучения ими иностранного языка (ИЯ) как средства общения.

Психологи и физиологи обосновывают введение раннего обучения ИЯ природной расположенностью детей к языкам и их эмоциональной готовностью к овладению ими. В этом случае обычно ссылаются на сензитивность (чувствительность) детей дошкольного и младшего школьного возраста к овладению языками вообще, и иностранным, в частности. Длительность сензитивного периода у разных исследователей различна, но в основном это период от 4 до 8 лет. Именно в этом возрасте дети отличаются природной любознательностью и потребностью в познании нового. Им свойственно более гибкое и быстрое, нежели на последующих этапах, усвоение языкового материала [1]. С возрастом человек постепенно утрачивает эти способности, у него снижается чувствительность к восприятию звуков и способность их имитировать, ослабевает кратковременная память, а также способность к зрительному, а главное, слуховому восприятию.

Другое очень важное преимущество дошкольного и младшего школьного возраста заключается в глобально действующей у детей игровой мотивации, которая позволяет естественно и эффективно организовать обучение ИЯ как средству общения и строить его как процесс, максимально приближенный к естественному процессу использования родного языка. Это становится возможным, поскольку с помощью специальным образом организованной игры в учебном процессе можно сделать коммуникативно-ценными практически любые языковые единицы [2]. И тогда эффективность формирования у младших школьников способности к общению на новом языке повышается за счет взаимодействия игровой мотивации и интереса к школьному обучению.

Именно в этот период у учащихся закладывается фундамент языковых и речевых способностей, необходимых для последующего изучения иностранного языка как средства межкультурного общения, что является основной целью обучения ИЯ в школе. Начальная школа первая ступень в реализации основной цели учебного предмета «Иностранный язык», здесь закладываются основы коммуникативной компетенции. Учитель в данном случае должен способствовать более раннему приобщению младших школьников к новому для них пространству в том возрасте, когда дети ещё не испытывают психологических барьеров в использовании иностранного языка как средства общения: формировать у детей готовность к общению на иностранном языке и положительный настрой к дальнейшему его изучению.

Учитель должен сформировать элементарные коммуникативные умения говорения, аудирования, чтения и письма с учётом речевых возможностей и потребностей младших школьников.

Говоря о коммуникативном развитии учащихся младших классов, следует отметить, что младшие школьники недостаточно полно раскрывают связи между явлениями. Хотя младшие школьники практически владеют

основами построения теоретических понятий и готовы к теоретическим обобщениям, в высказывании все-таки предпочитают конкретные суждения теоретическим, абстрактным рассуждениям, описание конкретных фактов установлению причинно-следственных связей между ними. В процессе школьного обучения у них развивается способность строить рассуждения, делать выводы, умозаключения, складывается планирующее мышление. Развивающее обучение младшего школьника позволяет успешно формировать не только теоретическое мышление, но и рефлексию на способ речевой деятельности, в частности рассуждение [3].

Наиболее привычным и доступным для данного возраста является решение коммуникативной задачи описания. В этот период описание выступает в качестве наиболее распространенной учебной задачи, решение которой неразрывно связано с оптимальными возможностями восприятия. Наиболее интересно оно развивается и совершенствуется именно в младшем школьном возрасте. Этот факт может быть учтен учителем иностранного языка как психологическое обоснование широкого использования образной наглядности: картинок, рисунков, предметов, игрушек как организации предметного плана высказывания.

Исследования Т.С. Путиловой «Решения коммуникативных задач школьниками разных возрастных периодов» показало, что младшие школьники по целому ряду параметров уже дифференцируют такие коммуникативные речевые задачи, как описание и объяснение, с одной стороны, и доказательство и убеждение, с другой. Так, например, при необходимости решения двух последних задач они используют значительно больше слов, смысловых связей, выражающих причинность, чем при решении задач описания и объяснения.

В основе говорения лежат произносительные, лексические, грамматические навыки. Говорение может обладать различной сложностью, начиная от выражения эффективного состояния с помощью простого восклицания, названия предмета, ответа на вопрос и кончая самостоятельным развернутым высказыванием.

Общие умения, свидетельствующие о взаимодействии различных видов речевой деятельности, Гальскова Н.Д. рассматривает на сенсорно-перцептивном уровне, формирование которого происходит на начальном этапе.

Например, умения: 1) соотносить акустические (при слушании и говорении) и зрительные (при чтении и письме) образы с семантикой; 2) коррелировать скорость аудирования (чтения) в зависимости от условий восприятия и целевой установки; 3) проявлять гибкость в восприятии и переработке информации в зависимости от трудности речевого сообщения; 4) автоматически применять правила, накопленные в долговременной памяти; 5) пользоваться ориентирами восприятия и порождения речи; 6) преодолевать направленность внимания на артикуляцию; 7) широко пользоваться прогнозированием на уровне языковой формы и содержания; 8) использовать сенсорно-перцептивную базу родного языка в иностранном и др. [4].

Способность к общению на иностранном языке предполагает развитие у обучаемых определенного комплекса свойств и личностных качеств, благоприятствующих овладению иностранным языком и его практическому

использованию, как средства ознакомления с другой национальной культурой и средства общения с носителями другой культуры. Таким образом, школьник не только овладевает еще одним способом общения, но и приобщается к иному культурному наследию, что формирует его личность, принадлежащую к определенному языковому и культурному сообществу, а также развивает его общечеловеческое сознание. Развитие способности к общению на иностранном языке связано, в первую очередь, с формированием у обучаемых коммуникативной компетенции. Так как начальная школа является первым звеном в общей системе школьного образования, то ее задача - заложить основы коммуникативной компетенции, позволяющие осуществлять иноязычное общение и взаимодействие детей (в том числе реальных потребностей и интересов в общении и познании детей младшего школьного возраста).

В младших классах материал для детей подается в игровой форме, неумотительной для ребенка. Различные творческие задания будут способствовать развитию воображения и помогут лучше усвоить пройденное на уроке. Малышу придется дорисовывать предметы и придумывать рифмовки, раскрашивать, соединять точки, находить спрятавшихся зверюшек и т.д.

Стихи, считалочки и рифмовки, предлагаемые для запоминания, построены на словах и фразах, которые уже объяснены преподавателем и усвоены ребенком.

Занятия иностранным языком в раннем возрасте развивают ребенка всесторонне. У него улучшается память, сообразительность, развивается наблюдательность. Таким образом, при продуктивной работе по развитию навыков говорения на раннем этапе обучения и результатом приобретенных навыков учеников будет свидетельствовать следующее, умение:

- устанавливать контакт с партнером по общению в учебных, игровых и реальных ситуациях общения;
- называть лица, предметы, животных и действия с ними, давать их количественную, качественную и временную характеристики в учебных, игровых и реальных ситуациях общения;
- выражать эмоциональную оценку (чувства, желание (нежелание) воспринимаемой информации;
- понимать и отдавать простые указания в учебных, игровых и реальных ситуациях общения [5].

На следующем этапе сохраняются все основные задачи первого класса, но при их решении осуществляется обогащение коммуникативного ядра за счет овладения школьниками новыми средствами общения. Дополнительно к обозначенным четырем задачам выдвигается новая, связанная с умениями школьников высказываться не только об увиденном, но и по прочитанному тексту или на его основе.

Далее осуществляется система приобретенных ранее знаний, навыков и умений и их дальнейшее совершенствование, в том числе совершенствование умения школьников самостоятельно решать коммуникативные задачи в различных ситуациях общения (данное умение должно быть важно с составляющей учебного процесса); происходит усложнение устной речи учащихся - большое внимание уделяется

формированию таких качеств высказывания, как его логичность и последовательность; проводится целенаправленная работа по развитию у обучающихся умений выражать личностное отношение к информации.

Таким образом, выделенные задачи являются на начальном этапе обучения стержневыми при конструировании содержания обучения по предмету: именно они, а не тематика и не языковой и речевой материал являются отправной точкой отбора и организации учебного материала.

Соблюдение речевой направленности позволяет обучить говорению как средству общения. Приближение к нуждам коммуникации возможно только при учете системы речевых средств и соответствующей организации материала не вокруг разговорных тем и грамматических явлений, а вокруг ситуаций и речевых задач.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Психология развития/ под редакцией Г.Д. Марцинковской. Москва: 2001–352 с.
2. Рогова Г.В., Верещагина М. «Методика обучения английскому языку» М., «Просвещение».
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному языку. 1985.- 40 с.
4. Гальскова Н.Д., Чепцова М.Б. Цели и содержание обучения говорению в начальной школе. ИЯШ., 1995. – 42 с.
5. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М., 1991. – 17 с.

УДК 378.14

Добровольська Анна Михайлівна
ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»
(Івано-Франківськ, Україна)

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІТ-КОМПЕТЕНТНОСТІ НА РОЗВИТОК ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. У статті отримано висновок, що вольові якості майбутніх лікарів і провізорів, котрі розвиваються в процесі формування інформаційно-технологічної компетентності (ІТ-компетентності) під час навчання дисциплінам природничо-наукової підготовки (ДПНП), доцільно розділити на чотири групи, тобто за просторовим, часовим, енергетичним та інформаційним параметрами.

Схарактеризовано високий, середній, задовільний і низький (незадовільний) рівні вольових якостей, які розвиваються в майбутніх фахівців у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП.

Встановлено, що процес формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП з використанням розроблених посібників дозволяє майбутнім лікарям і провізорам ефективно розвивати їх вольові якості.

Ключові слова: вольові якості, ІТ-компетентність, посібники, рівень.

Добровольская Анна Михайловна
ГВУЗ «Ивано-Франковский национальный медицинский университет»
(Ивано-Франковск, Украина)

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ИТ-КОМПЕТЕНТНОСТИ НА РАЗВИТИЕ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация. В статье получен вывод, что волевые качества будущих врачей и провизоров, которые развиваются в процессе формирования информационно-технологической компетентности (ИТ-компетентности) во время обучения на дисциплинах естественнонаучной подготовки (ДЕП), целесообразно разделить на четыре группы, то есть по пространственным, временным, энергетическим и информационным параметрам.

Охарактеризованы высокий, средний, удовлетворительный и низкий (неудовлетворительный) уровни волевых качеств, которые развиваются у будущих специалистов в процессе формирования ИТ-компетентности во время обучения ДЕП.

Установлено, что процесс формирования ИТ-компетентности во время обучения ДЕП с использованием разработанных пособий позволяет будущим врачам и провизорам эффективно развивать их волевые качества.

Ключевые слова: волевые качества, ИТ-компетентность, пособия, уровень.

Anna Dobrovol'ska
Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

INFLUENCE OF THE PROCESS OF FORMATION
OF THE IT COMPETENCE ON THE DEVELOPMENT
OF VOLITIONAL QUALITIES OF THE FUTURE SPECIALISTS

Abstract. *In the article, we have got the conclusion that volitional qualities of future doctors and pharmacists, which develop in the process of formation of the IT competence during teaching the disciplines of naturally scientific preparation, should be divided into four groups, i.e. by spatial, time, energy and information parameters.*

The high, middle, satisfactory and low (unsatisfactory) levels of volitional qualities, which develop at the future specialists in the process of formation of the IT competence during teaching the disciplines of naturally scientific preparation, have been described.

It has been found, that the process of formation of the IT competence during teaching the disciplines of naturally scientific preparation with the use of the developed manuals allows the future specialists to develop their volitional qualities effectively.

Keywords: *volitional qualities, IT competence, manuals, level.*

Розвиток у майбутніх лікарів і провізорів волі, яка необхідна їм під час вирішення завдань з огляду на прагнення бути конкурентоспроможними в майбутній професійній діяльності, значною мірою пов'язаний з розвитком їх вольових якостей у процесі формування інформаційно-технологічної компетентності (ІТ-компетентності) під час навчання дисциплінам природничо-наукової підготовки (ДПНП) «Європейський стандарт комп'ютерної грамотності» («ЕСКГ») «Медична інформатика» («МІ»), «Інформаційні технології у фармації» («ІТФ»), «Комп'ютерне моделювання у фармації» («КМФ») у профільних ВНЗ.

Досліджуючи, ми дослухались до думки В. Нікандрова, котрий розглядав вольові якості особистості в межах просторового, часового, енергетичного та інформаційного аспектів волі [1, с. 544-553]. Тому був отриманий висновок, що вольові якості майбутніх лікарів і провізорів, які розвиваються в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЕСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ», доцільно розділити на чотири групи [1, с. 553]:

- *I група* (з урахуванням просторового аспекту волі) – самостійність, тобто впевненість, цілеспрямованість, незалежність;
- *II група* (з урахуванням часового аспекту волі) – наполегливість, тобто завзятість, стійкість, твердість, терплячість, впертість, послідовність;
- *III група* (з урахуванням енергетичного аспекту волі) – рішучість і самовладання;
- *IV група* (з урахуванням інформаційного аспекту волі) – принциповість.

З метою оцінювання вольових якостей майбутніх фахівців, у котрих формується ІТ-компетентність у процесі навчання зазначеним ДПНП, за кожною з цих груп і в загальному в межах дослідження були розроблені запитання для анкетного опитування, яке передбачало відповіді суб'єктів освітнього процесу на сформульовані запитання (20 запитань, які розподілені за 4-ма групами вольових якостей по 5-ть запитань у кожній групі) та їх оцінювання за 3-и бальною шкалою [2, с. 28-30].

Оцінювання вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів, що розвиваються і проявляються в процесі формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЕСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ», було запропоновано оцінювати в межах низького, задовільного, середнього і високого рівнів (табл. 1) [2, с. 31-32].

Таблиця 1

Характеристики рівнів вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів у процесі формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЕСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ»	
Рівень	Характеристика
<i>високий</i>	Передбачає: ● цілеспрямоване формування майбутніми лікарями і провізорами ІТ-компетентності під час навчання ДПНП; ● досягнення майбутніми фахівцями поставлених цілей у процесі формування ІТ-компетентності; ● розуміння суб'єктами освітнього процесу сфери і способів застосування вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у межах ІТ-компетентності, сформованої під час навчання зазначеним ДПНП; ● прояв майбутніми лікарями і провізорами незалежності думок під час вирішення професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності; ● стійке і наполегливе прагнення майбутніх фахівців до самостійного вирішення складних завдань у процесі формування ІТ-компетентності; ● відстоювання майбутніми лікарями і провізорами власних принципів і переконань у процесі формування ІТ-компетентності; ● прояв майбутніми фахівцями рішучості і самовладання під час подолання труднощів у процесі формування ІТ-компетентності.
<i>середній</i>	Передбачає: ● сплановане формування майбутніми лікарями і провізорами ІТ-компетентності під час навчання ДПНП; ● ситуативне досягнення майбутніми фахівцями поставлених цілей у процесі формування ІТ-компетентності; ● не повне розуміння суб'єктами освітнього процесу сфери і способів застосування вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у межах ІТ-компетентності, сформованої під час навчання зазначеним ДПНП; ● епізодичне вирішення професійно-спрямованих завдань у

	процесі формування ІТ-компетентності за запропонованим алгоритмом; ● вирішення майбутніми фахівцями завдань у процесі формування ІТ-компетентності за незначної допомоги колег чи викладачів; ● вимушене відстоювання майбутніми лікарями і провізорами власних принципів і переконань у процесі формування ІТ-компетентності; ● наявність у майбутніх фахівців рішучості і самовладання під час подолання труднощів у процесі формування ІТ-компетентності, котрі проявляються ситуативно.
задовільний	Передбачає: ● ситуативне формування майбутніми лікарями і провізорами ІТ-компетентності під час навчання ДПНП; ● сформованість поставлених цілей у процесі формування ІТ-компетентності на недостатньому рівні; ● не повне розуміння суб'єктами освітнього процесу сфери і способів застосування вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у межах ІТ-компетентності, сформованої під час навчання зазначеним ДПНП; ● епізодичне вирішення особами, які навчаються, професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності; ● вирішення майбутніми фахівцями завдань у процесі формування ІТ-компетентності за допомоги колег чи викладачів; ● відсутність відстоювання майбутніми лікарями і провізорами власних принципів і переконань у процесі формування ІТ-компетентності; ● наявність у майбутніх фахівців незначно виражених рішучості і самовладання під час подолання труднощів у процесі формування ІТ-компетентності.
низький (незадовільний)	Передбачає: ● випадкове формування майбутніми лікарями і провізорами ІТ-компетентності під час навчання ДПНП; ● відсутність цілей у процесі формування ІТ-компетентності; ● відсутність розуміння суб'єктами освітнього процесу сфери і способів застосування вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у межах ІТ-компетентності, сформованої під час навчання зазначеним ДПНП; ● відсутність вирішення професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності; ● відсутність завдань, вирішених майбутніми фахівцями у процесі формування ІТ-компетентності, навіть за наявної допомоги викладачів; ● відсутність відстоювання майбутніми лікарями і провізорами власних принципів і переконань у процесі формування ІТ-компетентності;

	• відсутність у майбутніх фахівців рішучості і самовладання під час подолання труднощів у процесі формування ІТ-компетентності.
--	---

Градація рівнів вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів, які розвиваються і проявляються в процесі формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЄСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ» у межах кожної групи, на нашу думку, обумовлена тим, що (табл. 2) [2, с. 33-34]:

Таблиця 2

Характеристики рівнів вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів у процесі формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЄСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ» (у кожній групі вольових якостей)	
Рівень	Характеристика
<i>високий</i>	Передбачас: • розуміння майбутніми фахівцями сфери і способів застосування відповідних вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП; • прагнення майбутніх лікарів і провізорів до ефективного вирішення професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП на підставі внутрішньої позитивної мотивації до прояву відповідних вольових якостей; • активний і свідомий прояв майбутніми фахівцями відповідних вольових якостей під час здійснення контекстної діяльності в процесі формування ІТ-компетентності за умови навчання зазначеним ДПНП.
<i>середній</i>	Передбачас: • не повне розуміння майбутніми фахівцями сфери і способів застосування відповідних вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП; • ситуативну мотивацію майбутніх лікарів і провізорів до прояву відповідних вольових якостей під час вирішення професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності за умови навчання зазначеним ДПНП; • невпевнений прояв майбутніми фахівцями відповідних вольових якостей у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП.
<i>задовільний</i>	Передбачас: • ситуативне розуміння майбутніми фахівцями сфери і способів застосування відповідних вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП;

	• нерегулярне прагнення майбутніх лікарів і провізорів до ефективного вирішення професійно-спрямованих завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП на підставі внутрішньої позитивної мотивації до прояву відповідних вольових якостей; • незначний прояв майбутніми фахівцями відповідних вольових якостей під час здійснення контекстної діяльності в процесі формування ІТ-компетентності за умови навчання зазначеним ДПНП.
низький (незадовільний)	Передбачає: • відсутність розуміння майбутніми фахівцями доцільності застосування відповідних вольових якостей для вирішення контекстних професійних навчально-теоретичних, навчально-практичних і практичних завдань у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП; • відсутність у майбутніх лікарів і провізорів внутрішньої позитивної мотивації до прояву відповідних вольових якостей у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання зазначеним ДПНП; • ситуативний несвідомий прояв майбутніми фахівцями відповідних вольових якостей під час здійснення контекстної діяльності в процесі формування ІТ-компетентності за умови навчання зазначеним ДПНП.

З метою навчання майбутніх лікарів і провізорів ДПНП «ЄСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ» і формування в його межах їх ІТ-компетентності в Івано-Франківському національному медичному університеті (ІФНМУ) були розроблені і запроваджені посібники «Європейський стандарт комп'ютерної грамотності. Практикум», «Європейський стандарт комп'ютерної грамотності. Тестові завдання», «Медична інформатика. Практикум», «Медична інформатика. Тестові завдання», «Інформаційні технології у фармації. Практикум», «Інформаційні технології у фармації. Тестові завдання», «Комп'ютерне моделювання у фармації. Практикум», «Комп'ютерне моделювання у фармації. Тестові завдання», «Комп'ютерне моделювання у фармації. Завдання і методичні рекомендації до курсової роботи», котрі є авторськими розробками і складовими відповідних навчально-методичних комплексів.

У дослідженні взяли участь 63 особи (I група – 21 особа, II група – 20 осіб, III група – 22 особи), які навчались на I-II курсах фармацевтичного факультету за спеціальністю 7.12020101 «Фармація» в 2013-2014 і 2014-2015 навчальних роках і перебували в певних умовах (табл. 3). Воно тривало протягом двох семестрів в обсязі 2-х модулів (198 годин) у межах вивчення ДПНП «ІТФ» на базі кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики ІФНМУ.

Таблица 3

Умови дослідження, в яких перебували особи, котрі вивчали ДПНП «ІТФ»	
Група	Умови
I група	● у процесі навчання постійно використовувались розроблені посібники «Інформаційні технології у фармації. Практикум», «Інформаційні технології у фармації. Тестові завдання»
II група	● у процесі навчання розроблені посібники «Інформаційні технології у фармації. Практикум», «Інформаційні технології у фармації. Тестові завдання» використовувались постійно під час вивчення модуля № 1, а модуля № 2 – фрагментарно або нерегулярно
III група	● у процесі навчання розроблені посібники «Інформаційні технології у фармації. Практикум», «Інформаційні технології у фармації. Тестові завдання» використовувались фрагментарно або нерегулярно під час вивчення модуля № 1, а модуля № 2 – постійно

З усіма учасниками дослідження було проведене анкетне опитування за розробленими запитаннями і отримані певні результати [2, с. 36]. Перший раз опитування проводилось на початку вивчення ДПНП «ІТФ» (контрольна група – КГ), а другий – по завершенню вивчення цієї ДПНП (експериментальна група – ЕГ).

Аналізуючи результати анкетного опитування, можна вести мову про достатньо виражену позитивну динаміку зміни рівнів вольових якостей учасників дослідження (низький рівень зменшився на 26,99 %, середній рівень збільшився на 11,11 %, а високий – на 14,29 %) та їх якості (збільшилась на 25,40 %) в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ» (табл. 4).

Таблица 4

Динаміка зміни рівнів вольових якостей майбутніх провізорів та їх якості в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ» (n = 63), %				
Рівень вольових якостей	КГ	ЕГ	Різниця	Зміна якості вольових якостей (середній і високий рівні)
низький	77,78	50,79	– 26,99	+ 25,40
задовільний	20,63	22,22	+ 1,59	
середній	1,59	12,70	+ 11,11	
високий	0,00	14,29	+ 14,29	

Можна стверджувати (табл. 5), що для суб'єктів освітнього процесу I групи зміна якості їх вольових якостей у процесі формування ІТ-компетентності була максимальною (збільшилась на 33,33 %), а для суб'єктів освітнього процесу II групи – мінімальною (збільшилась на 15,0 %). Такі результати можна пояснити тим, що постійне використання під час навчання ДПНП «ІТФ» розроблених посібників особами I групи забезпечило ефективне формування їх ІТ-компетентності [3], що, на нашу думку, максимально сприяло розвитку вольових якостей майбутніх фахівців.

Таблица 5

Динаміка зміни якості рівнів вольових якостей майбутніх провізорів у процесі формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ», %			
Група	I група (n = 21)	II група (n = 20)	III група (n = 22)
Зміна якості вольових якостей (середній і високий рівні)	+ 33,33	+ 15,00	+ 27,27

Таблица 6

Динаміка зміни якості вольових якостей майбутніх провізорів у процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ», % (середній і високий рівні)				
Група	Вольові якості			
	I група	II група	III група	IV група
I група (n = 21)	+ 23,81	+ 33,33	+ 33,33	+ 23,81
II група (n = 20)	+ 19,05	+ 28,57	+ 19,05	+ 4,76
III група (n = 22)	+ 33,33	+ 19,05	+ 38,10	+ 28,57

Аналізуючи результати анкетного опитування для учасників дослідження кожної з груп відповідно за групами вольових якостей (табл. 6), ми дійшли висновку, що [2, с. 39-40]:

- учасники дослідження *I групи*, не втрачаючи самовладання в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ», найактивніше розвивали і проявляли такі вольові якості як наполегливість і рішучість, чому, на нашу думку, сприяло саме постійне використання розроблених посібників впродовж вивчення модуля № 1 і модуля № 2 зазначеної ДПНП;

- учасники дослідження *III групи*, не втрачаючи самовладання в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ», найактивніше розвивали і проявляли таку вольову якість як рішучість, бо фрагментарне або нерегулярне використання впродовж вивчення модуля № 1 зазначеної ДПНП розроблених посібників не сприяло належному набуттю ними знань, умінь і навичок, а тому майбутнім фахівцям доводилось бути достатньо рішучими для досягнення в процесі навчання (впродовж вивчення модуля № 2) бажаних результатів;

- учасники дослідження *II групи* під час навчання ДПНП «ІТФ» з метою набуття знань, умінь і навичок у межах формування ІТ-компетентності найактивніше розвивали і проявляли таку вольову якість як наполегливість, за рахунок чого вони намагались компенсувати фрагментарне або нерегулярне використання розроблених посібників упродовж вивчення модуля № 2 зазначеної ДПНП, але не дивлячись на те, що ця якість проявлялась найбільш значною мірою, учасники дослідження не змогли досягнути значних результатів у процесі формування ІТ-компетентності [3];

- не дивлячись на те, що учасники дослідження *III групи* під час навчання ДПНП «ІТФ» у порівнянні з учасниками дослідження інших груп у

більшій мірі були самостійними, рішучими і принциповими, вони не змогли в процесі формування ІТ-компетентності достатньо розвинути і проявити таку вольову якість як наполегливість, бо рівень їх знань, умінь і навичок, набутих в умовах дослідження (табл. 3), не дозволив їм це зробити;

- учасники дослідження II групи в процесі формування ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ІТФ» найменше проявляли таку вольову якість як принциповість через те, що вони не володіли знаннями, вміннями і навичками, достатніми для її розвитку, бо фрагментарно або нерегулярно використовували розроблені посібники впродовж вивчення модуля № 2 зазначеної ДПНП;

- постійне використання учасниками дослідження I групи впродовж вивчення ДПНП «ІТФ» розроблених посібників сприяло тому, що вони окрім вольових якостей II і III груп в процесі формування ІТ-компетентності також змогли розвинути і проявити на достатньо високому рівні вольові якості I і IV груп (+ 23,81 % у табл. 6), а саме самостійність і принциповість, що в свою чергу забезпечило максимальну позитивну динаміку зміни їх якості;

- постійне використання впродовж вивчення ДПНП «ІТФ» розроблених посібників учасниками дослідження I групи максимально сприяло формуванню їх ІТ-компетентності [3], що дозволило їм за рахунок стабільного прояву вольових якостей за кожною з обумовлених груп ефективно (тобто, в більшій мірі в порівнянні з учасниками дослідження інших груп) розвинути і проявити вольові якості в процесі навчання в загальному (табл. 5).

За підсумками дослідження можна стверджувати, що на розвиток вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів, скерованих на вирішення завдань і проблем не тільки на шляху отримання вищої медичної і фармацевтичної освіти, але й у майбутній професійній діяльності, ефективно впливає процес формування їх ІТ-компетентності під час навчання ДПНП «ЕСКГ», «МІ», «ІТФ», «КМФ» з використанням розроблених посібників [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Никандров В. В. Психология: учебник [Электронный ресурс] / В. В. Никандров. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 1008 с. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/5242308/page:2/>
2. Добровольська А. Розвиток вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів у процесі формування ІТ-компетентності / А. Добровольська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 10 (64). – С. 24-44.
3. Добровольська А. М. Використання посібників у процесі навчання майбутніх лікарів і провізорів дисциплінам природничо-наукової підготовки [Електронний ресурс] / А. М. Добровольська // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – 2016. – № 50-51. – С. 129-141. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/26245/1/Romanovskyy_Fenomen_2016.pdf

УДК 37.035; 364.63

Парфанович Андрій Ярославович
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)

ЗАРУЧИНИ ЯК ОБРЯД В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ І ЕТАП ДОШЛЮБНИХ СТОСУНКІВ МОЛОДОЇ ПАРИ

Анотація. Заручини є компонентом висвітлення сутності та змісту такого актуального питання, як дошлюбні стосунки хлопця та дівчини. Аналізу й осмислення потребують різноманітні підходи щодо визначення такого обряду в стосунках молодії пари, розкритті змісту дошлюбного спілкування дівчини і хлопця, особливості періоду підготовки до шлюбу. Акцентується увага на моменті зародження сімейних стосунків саме у мікросоціальному оточенні, впливу якого на міжособистісні стосунки сучасна молодь не надає належної уваги. Це вимагає розгляду соціально-психологічної адаптації до умов оточення та індивідуальних особливостей кожного, специфіки формування міжособистісних стосунків у дошлюбний період, зближення звичок, уявлень, цінностей молодят.

Ключові слова: молода пара, заручини, дошлюбні стосунки, соціальне оточення, українська культура.

Парфанович Андрей Ярославович
Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка
(Тернополь, Украина)

ПОМОЛВКА КАК ОБРЯД В УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЕ И ЭТАП ДОБРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ МОЛОДОЙ ПАРЫ

Аннотация. Помолвка является компонентом освещения сущности и содержания такого актуального вопроса, как добрачные отношения парня и девушки. Анализа и осмысления требуют различные подходы к определению такого обряда в отношениях молодой пары, раскрытии содержания добрачного общения девушки и парня, особенности периода подготовки к браку. Акцентируется внимание на моменте зарождения семейных отношений именно в микросоциальном окружении, влиянию которого на межличностные отношения современная молодежь не уделяет должного внимания. Это требует рассмотрения социально-психологической адаптации к условиям окружения и индивидуальных особенностей каждого, специфики формирования межличностных отношений в добрачный период, привычек, представлений, ценностей молодоженов.

Ключевые слова: молодая пара, помолвка, добрачные отношения, социальное окружение, украинская культура.

Parfanovich Andriy Yaroslavovich
Ternopil National Pedagogical universitytetimeni Vladimir Gnatyuk
(Ternopil, Ukraine)

ZARUCHINI YAK THE ORDER IN UKRAINIAN CULTURE I STAGE OF PRETTY STANDS OF YOUNG BETS

Summary. Engagement is a component covering the nature and content of such contemporary issues as premarital relationships boy and girl. Analysis and interpretation require different approaches to the definition of the ceremony in the relationship of a young couple disclosure of premarital intercourse girl and boy, especially the period of preparation for marriage. Attention is focused on the inception of family relations is in the micro-environment influence on interpersonal relationships which today's youth does not give proper attention. This requires consideration of social and psychological adaptation to the environment and the individual characteristics of each, specific formation of interpersonal relationships in premarital period convergence habits, perceptions, values newlyweds.

Key words: young couple, engagement, premarital relationships, social environment, Ukrainian culture.

Постановка проблеми. Заручини є елементом дошлюбних стосунків молодої пари. На дошлюбні стосунки молодят мають вплив: 1) елементи стосунків, які вже склалися (моральні погляди і переконання на сумісне перебування у стосунках; мотиви зустрічей і перебування разом; психологічна сумісність і комфорт; наявність і характер почуттів; спільність інтересів; специфіка виходу із проблемних ситуацій, характер вирішення проблем, непорозуміння, конфліктів; визначення міжособистісних ролей; здатність вислухати одне одного, співпереживати, підтримувати, прийняти позицію партнера, спільне рішення); 2) батьки (налагодження взаєморозуміння; вирішення суперечок; формування свідомості; стереотипів поведінки; основні сімейні цінності); 3) друзі (компоненти молодіжної субкультури; превалюючі цінності й орієнтири; прийняті або неприйняті моральні норми); 4) громадськість (встановлення етичних і моральних норм; дотримання традицій і звичаїв; корекція інтимно-особистісних стосунків; включення до громади; провідні напрями діяльності; визначальні соціальні цінності). Заручини мають бути вільною, усвідомленою, взаємною, відповідальною, глибоко продуманою дією обох молодих людей. Саме вони засвідчують соціальну спрямованість стосунків молодої пари.

Мета статті є опис заручин в історичному та територіально-просторовому контексті як обряду та етапу дошлюбних стосунків молодої пари.

Теоретичне обґрунтування. Як зазначають дослідники, заручини були найважливішим обрядовим дійством передвесільного етапу і в деяких регіонах називались ще «малим весіллям» [1, с. 292]. З цією назвою важко не погодитися. На західних територіях України на заручинах були присутні близько 20–30 осіб, що на сьогодні становить весільну кількість осіб. Влаштовували застілля та запрошували музик. Як зазначає І. І. Несен, заручини не виділялися в самостійний етап, а сам термін вживається на позначення святкування шлюбної угоди [2, с. 54].

Заручини – це свого роду початок випробувального терміну для закоханих, у процесі якого підвищується вимогливість до поведінки як хлопця, так і дівчини, з'ясовується серйозність намірів. У період заручин багато чого обговорюють, планують своє майбутнє життя. Звичайно, сьогодні з такої давньої традиції, яка зустрічається у багатьох народів, мало що залишилося. Але основну задачу – ближче придивитися одне до одного, відпрацювати новий етикет, навчитися спілкуватися з спільним у майбутньому оточенням, корегуючи свою поведінку з урахуванням всього комплексу інтересів пратнера в шлюбі, – переслідує встановлення певного терміну між поданням заяви до відділу реєстрації актів громадянського стану і днем реєстрації. Сумісний варіант заручин дає час молодим ще один раз зважити свій вибір, уточнити рішення. А також дати відповіді на запитання: що означає успішний вибір? чи повинна дівчина бути цнотливою? чи буває кохання з першого погляду? яку роль у шлюбі відіграють фізіологічні особливості і як це перевірити до шлюбу? як сподобатися партнеру? чи можна вважати обручення втратою свободи? що більш за все скріплює сім'ю? які ідейно-моральні цінності сім'ї? [3, с. 29]. Велике значення в оцінці характеру взаємостосунків дівчат і юнаків має думка оточення, пануюча в суспільстві мораль, моральні норми [4, с. 51].

Основний зміст. Правильна поведінка у дошлюбний період закладає основу майбутніх щасливих сімейних стосунків. У процесі побудови майбутнього спільного життя перед молодю парою постають завдання, які слід негайно вирішувати. Поміж таких завдань такі, як: налагодження спілкування між молодю парою та з їхнім близьким оточенням; пристосування до спільного життя; вирішення фінансових питань; прийняття системи наявних цінностей та ідеалів, а також поглядів одне одного.

Хочемо звернути увагу саме на ці обрядові дії і описати їх детальніше (Табл. 1).

Таблиця 1

Заручини як передвесільна обрядовість у регіонах України

(за матеріалами літературних джерел [1; 2; 4; 5; 6; 7])

Тлумачення заручин як обряду
Сутність заручин. Заручини – передвесільна обрядовість, традиційний обряд. Дотримання суспільної моральності, етичних норм. Закріплення згоди на шлюб. Публічне оголошення наміру молодих з'єднати долі, скласти домовленості про весілля. Заручини не у всіх випадках є тотожними зі сватанням. У деяких випадках заручини замінюють сватанням або обряд заручин включає в себе сватання. Заручини – оголошення наміру одружитися, сватання – звернення до батьків нареченої. Заручини переважно відбуваються в святкові дні. Після обряду заручин – передвесільні традиції. Головний атрибут заручин – обручка на пальці нареченої. А також благословення батьками молоді [1; 3; 4; 6; 7].
Наукові підходи до пояснення обрядовості заручин Заручини – «мале весілля» (Борисенко В. К. [5, с. 292]. Заручини – остаточна згода на шлюб у присутності родичів (Здорова Н. І.) [6, с. 502]. Заручини – позначення святкування шлюбної угоди (Несен І. І.) [2, с. 54]. Заручини – посад молодих як акт народної шлюбної санкції, що відрізняє їх від інших етапів (Несен І. І.) [4, с. 36].
Обрядові дії під час заручин у минулому. Збір старостів, батьків і родичів; можливе запрошення великої кількості людей (родичів, друзів, знайомих) до 20–35 чол. Накривання святкового столу. Представлення юнака (можливо свати) і опис його переваг та найкращих якостей. Наречених садять посередині столу. Проведення

обрядової дії – з'єднання рук молодих – кульмінація заручин (як правило, старостою). Посад на кожух: молодих із зав'язаними руками обводять навколо столу і садять на покуті, на вивернутий кожух. Окремий посад кожного з молодих у своїй хаті, а також спільний їх посад у молодії після вінчання. Дарування дівчиною хустки молодому, перев'язування руки (тільки у деяких областях). Після завершення заручин відбувається обдаровування рідних молоді (у окремих регіонах). Обговорення питань про придане, місце проживання пари, проведення весілля [1; 3; 4; 6; 7].

Використання кожуха, як на заручинах, так і в усьому весільному обряді є виявом давніх вірувань, пов'язаних із побажанням молодим багатства (Панкова Л. М.) [3, с. 69].

У випадку відмови дівчини виходити за хлопця заміж старостам підносили гарбуз, а за деякими звичаями – макогін.

Відмінності проведення заручин у різних областях України. Як окремий обряд – в у селах Вінницької, Хмельницької областей. Заручини зливалися зі сватанням (Вінницька область). Заручини відбувалися або окремо, або спільно зі сватанням (Житомирська, Рівненська області). В одних областях України пов'язування рук здійснювалося рушником, в інших – хусткою. Руки молодих пов'язували над мискою із зерном (Поділля), на хлібові (Вінницька, Житомирська, Київська, Черкаська, Тернопільська області) – ставили хліб на стіл, потім стелили рушник, староста брав руку нареченої і клав її поверх рушника, на руку нареченої лягала рука нареченого, а зверху – руки всіх присутніх свідків, староста зв'язував руки рушником. У випадку відмови старостам підносили гарбуз або макогін (Західна Україна). Обдаровування рідних молоді (у окремих населених пунктах Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Київської та інших регіонах Поділля) [7].

У стосунках між молодими людьми на першому місці має бути повага, взаєморозуміння, підтримка. Життя набуває нових обертів та випробувань стосовно одне одного, вимагає розподілу обов'язків, яким до цього часу не надавалося вагомого значення. Важливим є прийняття власних правил поведінки і ролей в новостворених стосунках, хоча як в дівчини, так і в хлопця вони були різними. Тільки ті партнери, які вміють бути відкритими, чесними, безпосередніми, мають шанс бути щасливими у майбутньому подружньому житті.

Сучасні заручини мають новітні характеристики:

- Велика увага надається купівлі плаття молодії (молодим, самостійно дівчиною чи з спільного весільного бюджету); характер заручин (романтичність обстановки, різні сценарії заручин).
- Тривалий період між заручинами і весіллям (від місяця – до декількох років).
- Роз'єднання обряду державної і церковної реєстрації шлюбу, коли вінчання має лише символічний характер та не передбачає ніяких юридичних зобов'язань.
- Проведення заручин не обов'язково у будинку молодії як в давнину, а і в інших місцях, наприклад ресторанах, кафе.
- Благословення батьками молодих, їх посад на чільне місце є не обов'язковими, адже сам факт організації заручин уже є свідченням згоди батьків на майбутній шлюб дітей.
- Як правило, молодий приходить на заручини ще й з букетами квітів для дівчини та її матері.

- Організаційні питання щодо проведення весілля, розподіл обов'язків не завжди є предметом обговорення на самих заручинах і тому вони дуже часто є просто обрядовою частиною передвесільного періоду молодят.

- Можливе підписання договірних зобов'язань.

- Велика увага надається збереженню заручин у відеоматеріалах.

- Зменшення моральних зобов'язань унаслідок заручин, коли вони можуть бути легко розірваними і не мати ніяких моральних санкцій стосовно молодят.

- Сьогодні заручини є не стільки традицією чи обрядовою дією, скільки підтвердження серйозного наміру молодят одружитися та отримання на це згоди батьків й оточення.

- Найважливішим у обряді заручин є дарування хлопцем обручки та її прийняття дівчиною, що означає її згоду на шлюб.

- У сучасні традиції проведення заручин молодята рідко одягають вишиваний національний одяг, принаймні це не є традицією, а може відбуватися тільки за бажанням молодят чи їхніх родин.

- Сьогодні дуже рідко на заручини запрошують старостів, що особливо характерно для великих міст.

Висновки. Отже, побутування заручин як окремого етапу весільного дійства в українській культурі має місце і сьогодні. Самий обряд заручин на території України тривав у різні часи, основними компонентами яких загалом були посад молодих, еднання рук молодих і батьків на хлібі, благословення батьками дітей, обмін подарунками, домовленості щодо проведення весілля. Заручини існують як окремий обряд, у деяких районах зливаються зі сватанням. Найпоширеніші обрядові дії, що закріплюють згоду на шлюб: пов'язування рук молодих, яке здійснюється хусткою або рушником; посад молодих на кожух; обдаровування рідних. Після обряду заручин спостерігається передвесільний цикл традицій. Сьогодні заручини можна вважати невеличким сімейним святом, де батьки нареченого і нареченої ближче знайомляться та починають родинне спілкування.

Перспективи дослідження. При вивчення обрядових дій української культури, що мають місце у дошлюбний період молоді пари, вимагають детальнішого аналізу питання таких обрядових дій, як знайомство чи налагодження стосунків молодих з батьками, вінчання, державна і церковна реєстрація шлюбу.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Украинцы / [отв. ред. Н. С. Полищук, А.П. Пономарев]. – М.: Наука, 2000. – 535 с. – (Серия «Народы и культура»).
2. Несен І. І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ – ХХ ст.) / І. І. Несен. – К.: Центр захисту культ. спадщини від надзвичайних ситуацій, 2004. – 280 с.
3. Панкова Л. М. Для будущих супругов / Л. М. Панкова: [Редкол.: Э. К. Васильева (пред.) и др.]. – М.: Мысль, 1988. – 174 с.
4. Потебня А. А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий / А. Потебня. – Харків, 2000. – 155 с.

5. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди / В. К. Борисенко // Поділля: [іст.-етнографічне дослідж.] – К.: Вид-во незалежного культурного центру «Доля», 1994. – С. 217–228.
6. Здоровега Н. І. Нариси весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега; АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К.: Наук. думка, 1974. – 158 с.
7. Сандульська І. С. Українські народні звичаї і обряди. Весільні звичаї та обряди с. Франківка Ямпільського р-ну Вінницької обл. / С. Сандульська. – К.: Наукова думка, 2012. – 115 с.

УДК 78(15.8)

Айдарова Лаура, Сихымбаев Қуаныш, Алтаева Фатима
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

ҮШ ТІЛДІ МЕҢГЕРУ МЕМЛЕКЕТІМІЗДІҢ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ БІРЕГЕЙ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ

Резюме: В статье описаны особенности и методы трехязычного обучения, исследуются технологии в системе образования страны, различные приемы и методы с использованием глубоких знаний.

Ключевые слова: государство, образование, трехязычное обучение, технологии, методы обучения.

Summary: One of the three language unique in the field of education of the country.

Қазіргі біздің республикамыздың басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта елімізге үш тілді меңгерген, өз білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында пайдалана алатын адам қажет. Егеменді еліміздің білім беру жүйесінде үштілді оқыту технологиясының әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып терең білімді, ізденімпаз, шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлға тәрбиелеу ісіне ерекше мән беріледі және олардың есте сақтау қабілетін жетілдіре отырып еркін сөйлеуге, өз ойын айту дәрежесіне жеткізу. Орта мектепте үш тілде яғни, ағылшын, орыс, қазақ тілінде оқытуда оқытудың жаңа технологияларын қолдану арқылы терең білім берілуде.

Ағылшын тілінде оқытуда оқушылардың қызығушылығын ояту басты мәселе. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, ынталандыру үшін сабақтарды мынадай жолдармен өткізуге болады:

Сабақта кең көлемде көрнекіліктер пайдалану;

Сабақты түрлендіріп өткізу;

Өздері жасаған суреттер, сызбаларды пайдалану;

Техникалық құралдарды тиімді пайдалану;

Сабаққа қатысты бейне таспа, фильмдер көрсету;

Әр түрлі өлең, ойын түрлерін ерекшеліктеріне қарай пайдалану;

Қазіргі заманда ағылшын тілі ХХІ ғасырдың, халықаралық бизнес, қазіргі ғылым мен технологиялар тілі мәртебесіне ие болды. Ағылшын тілі-бүгінгі заманымыздың кілті, ақпараттық технологияның, компьютер технологиясының кілті деуге болады. Үш тілді оқытудың ерекшелігі - өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту, жас ерекшелігіне сай ақпараттық сауаттылығын жетілдіру.

Кейінгі кезде кең тараған әдістің бірі бейне жазба арқылы қысқаша үзінділер беріледі. Жаңа сөздердің аудармасы беріледі, сонынан тақырыпқа байланысты жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Бейнекөрініс бойынша қысқаша түсінгенін айтады. Бүгінгі таңда мультимедия технологиясы барынша танымал болуда. Қазіргі оқушы-қабілеті жоғары,

дарынды, ізденімпаз, талапты, өз алдына мақсат қоя білетін жеке тұлға. Мұғалім өзінің шеберлігіне қарайжаңа оқыту технологияларын үйлестіре білу керек. Әрбір жаңа технологияларды бір-бірімен ұштастыра үйлестіру арқылы сапалы білім деңгейіне көтерілуге, жетістікке жете алады.

XXI ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. Орта мектепте үш тілді

оқытудың тиімділігі оқушылардың пәнге деген қызығушылығымен бірге сабаққа түгел атсалысатындығы, бәсекеге қабілеттілігі, бір-бірінен қалғысы келмей, емін-еркін сөздерді қайта-қайта айтуда, бір-бірімен ықпалдарының әсер етуі жақсы нәтижеге жетелейді. Орта мектепте бастауыш сынып оқушыларының ағылшын тілін, орыс тілін үйренуде тап болатын қиыншылықтары:

1. Өзге тіл және сабақтан басқа сөйлейтін ортаның жоқтығы, үйренгенін тез ұмытады;

2. Мектепке оқулықтардың уақытында келмеуі;

3. Сынып оқушыларының топқа бөлінбеуі;

4. Кейбір оқушылардың тіл сындыру жаттығуларында тілдерінің келмеуі.

Осы қиыншылықтарды жеңе отырып, оқушының жан-жақты терең сапалы білім алуына бар мүмкіншілігімізді салсақ, үлкен жетістіктерге жетуімізге болады. Бүгінгі таңда білім берудің озық технологияларын меңгермейінше, сауатты әрі жан-жақты болу мүмкін емес. Ол үшін оқыту мен білім берудегі жаңалықтарды жылдам қабылдап, оларды практикада қолдануда үлкен белсенділік таныту – әрбір мұғалімнің міндеті.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасының мектептік білім беру саласында ағылшын тілін оқып үйренуге деген ықылас арта түсуде. Осыған байланысты қазіргі қоғам ағылшын тілін меңгеру дәрежесіне күннен-күнге көтеріңкі талаптар қояуда. Үш тілді меңгеру мемлекетіміздің білім беру саласындағы бірегей бағыттарының бірі.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – //Қазақстан мектебі, №4, 2008
2. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.: Өркен, 2007

УДК 89(79.6)

Бейпенова Нагима, Аргинбай Жұлдыз, Жұман Гүлсая, Құлтас Сұлтанқұл
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЗАМАН ТАЛАБЫ

Резюме: В статье рассмотрен фактор состояния здоровья подрастающего поколения как определитель основных приоритетов развития трудового потенциала населения страны. Описано почему забота о здоровье детей и подростков является одной из важнейших задач, поставленных главой государства.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, подрастающее поколение, трудовой потенциал.

Summary: A healthy lifestyle is the demand of time.

Өскелең ұрпақтың денсаулығының бүгінгі таңдағы жағдайы еліміздің тұрғындарының денсаулығы мен жарқын болашақтағы еңбек потенциалын дамытудың негізгі басымдылығын анықтайды. Айтылғандарға байланысты, балалар мен жеткіншектердің денсаулығына қамқорлық жасау мемлекеттің алға қойған маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Сонымен, ҚР Үкіметінің 3.12.1997ж. №1678 Қаулысына сәйкес «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен жағдайы», «Қазақстан-2030 даму стратегиясы» ұзақ мерзімді приоритетін жүзеге асыру мақсатында салауатты өмір салтын қалыптастыру Қызметі құрылды, бұл оңғы жеті жылда салауатты өмір салтын қалыптастыру мен ел тұрғындарының ауруын ескерту мен денсаулығын нығайтуда белгілі табыстарға қол жеткізді.

Бұдан басқа, «Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясымен» анықталған басты міндеттерді жүзеге асыру үшін ҚР Үкіметінің «Салауатты өмір салты мен дұрыс тамақтану концепциясы» (№710. 7.06.1999ж) мен «Салауатты өмір салтының кешенді бағдарламасы» (№905.30.06.1999ж) бекітілді, бұлар 2010 жылға дейінгі кезеңдегі іс-әрекеттің басым бағыттарын анықтайды. Денсаулық сақтау комитетінің, ҚР білім беру, мәдениет және денсаулық сақтау Министрліктерінің 1998 жылғы 23 шілдедегі № 282 республикадағы қызмет көрсету мекемелерінің жүйесі мен құрылымын, негізгі қызметтері мен мүмкіндіктерін анықтайтын «ҚР медициналық профилактика мен салауатты өмір салтын қалыптастыруды жетілдіру бойынша іс-шаралар туралы» бұйрығы шықты.

1999 жылы 19 сәуірде №199 алғашқы медициналық-санитарлық көмек деңгейіндегі мекемелердің жүйесін құру туралы ережені мазмұндайтын «Республикада денсаулықты нығайтудың аудандық (қалалық) орталықтарын құру туралы»; 1998ж. 4 желтоқсан №594 «Салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша мамандар дайындау туралы»; және 1999ж. 22 қаңтар №83 «салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша мамандар дайындауға Мемлекеттік тапсырыс туралы» заңдары аймақтарды мамандармен қамтамасыз ету үшін Мемлекеттік тапсырысты үздіксіз дайындау бойынша шығарылды. Ұлттық Орталық білім беру жүйесі мамандарының қатысуымен

мектепке дейінгі мекемелер үшін, сондай-ақ, жалпы білім беретін мектептер мен орта арнаулы және жоғары оқу орындары үшін «валеология – қалай дені сау болуға болады» оқу бағдарламасын оқушылар мен мұғалімдерге көмек құралы ретінде қосымшалай отырып шығарды.

Сонымен бірге, оларды, яғни, ҚР білім беру, мәдениет және денсаулық сақтау Министрлігінің 1998 ж. 24 қарашадағы № 572 «Республикамыздағы жалпы білім беретін мектептерде «валеология – қалай дені сау болуға болады», 1998ж. 28 желтоқсандағы №620 «Жоғарғы оқу орындарындағы оқу процесінде «Валеология» кешенді бағдарламасы бойынша оқытудың курсын енгізу туралы» заңдары шықты.

Кәсіби насихаттауды қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасы Агенттігінің денсаулық сақтау істері бойынша 2000 жылғы 7 қаңтардағы №9 бұйрығы мен 2000 жылғы 22 желтоқсандағы №834 «Қазақстан Республикасы ауруды болдырмау мен салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша кәсіби насихаттық іс – шараларды белсендіру туралы » заңдары қабылданды.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру ауруды болдырмау және денсаулықты нығайту бойынша міндеттерді жүзеге асыруға қызығушылық танытатын барлық тараптардың қызметін жетілдіру процестерін одан әрі белсендіру үшін ҚР Президентінің 30.12.01. №751 «2002 жылды Денсаулық жылы деп жариялау туралы», ҚР Үкіметінің 2002-2004 жылдарға арналған 28.03.02. №827 «2030 жылға дейінгі Қазақстанның даму стратегиясын жүзеге асырудың болашақтағы шаралары туралы» Бағдарламасында жақын жылдардағы міндеттерді жүзеге асырудың нақты шаралары қарастырылған.

Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау Министрлігінің 2002 жылғы 15 ақпанда №167 «ПМСП деңгейінде ауруды болдырмау мен салауатты өмір салтын насихаттауды күшейту туралы», 2002 жылғы 16 сәуірде №385 «Денсаулықты нығайту мен салауатты өмір салтын насихаттау бойынша санитарлық-ағарту жұмыстарын жүргізу туралы», 2002 жылғы 21 маусымда №596 «Медициналық жоғары оқу орындарында денсаулықты сақтау мен ауруды болдырмаудың кафедраларын, курстарын құру туралы», 2002 жылғы 2 шілдеде №634 «салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша жаттықтырушылар дайындайтын курстар туралы» Заңдары шықты. Қазақстан Республикасы №340 –ДСҚР «Темекі шегуді болдырмау және шектеу туралы» Заңы қабылданып, ішімдікті тұтынуды төмендету концепциясы жасалуда.

Республикадағы мектептерде іріктеліп жасалған зерттеулер гигиеналық жеке мінез-құлыққа байланысты ауруларды ескерту бойынша оқушылардың білімі, 1998 жылмен салыстырғанда 34%-ға артты, салауатты өмір салты мөлшерлері мен ережелерін орындау 60 %-ға; дене тәрбиесімен шұғылдану 18%-ға артты; темекі шегушілер саны 20%-ға; ішімдік ішу 5%-ға азайды; ИППП профилактикасы шаралары бойынша білім 52%-ға жоғарылады.

Бірқатар аймақтарда оқушылар арасында вирустық гепатитпен ауыру 10%-ға (Ақмола, Ақтөбе, Павлодар); ішек аурулары 18%-ға (Жамбыл, Шығыс Қазақстан); факторлық салауатты өмір салты мәселелерін оқушылардың білу деңгейі 65 % - ға; дене белсенділігі 3 есеге; СПИД – 45 %-ға; ішімдік ішу мен темекі шегу 30%-ға төмендеді (2; 7).

Сонымен бірге, оқушылардың бүгінгі күнгі денсаулық жағдайы алаңдатарлық күйде болып отыр.

Өртүрлі созылмалы аурулардың 1/3 бөлігінде болатынын көрсетті. Бұл аурулардың ішінде әсіресе ішек, ЛОР, аллергиялық ауру түрлері көп тараған. Бұдан басқа, оқушылардың 1/3 морфофункционалдық ауытқуларға шалдыққан, оның ішінде сезім, жүйке жүйелері, қолқа органдарының бұзылуы көптеп кездеседі (Г.Е. Айымбетова, Р.С. Колонина).

Оқытудың қазіргі жүйесі оқушылардың денсаулығын жақсартуға әсер етіп қана қоймай, кейде оны нашарлатады да. Бұған олардың денелік және жүйке-психологиялық дамуының бұзылуы куә.

Қазіргі кезде төменгі сынып оқушыларының 70 %-ның денсаулығында ауытқулар байқалады, ал 10 сыныптың аяғына қарай олардың саны есе түседі.

Мектептегі оқу процесі барысында дені сау балалардың саны 4-5 есе азаяды, мектеп бітіруге таяғанда оқушылардың 40%-нда басқа да ауытқулар көрінеді.

Жастар үшін ең алдымен ерекше фактор болып саналатындар олардың оқу-тәрбиелік қызметтеріне байланысты. Соңғы онжылдықта мектеп жасындағы балаларда болатын әлеуметтік салмақтар, олардың ой еңбегінің басым болуымен сипатталады. Оқытуды жаппай компьютерлеуді жоспарлау, 5 күндік аптаға өту оқушылардың ой еңбегін интенсификациялайды деп санауға болады.

Сондай-ақ, аталған мәселені асқындыратын заманауи мектептердің білім беруді жаңартуға өтуі болып табылады. Басты назар қосымша білім беруге аударылуда. Лицейлер мен гимназиялардың оқушылары мемлекеттік білім беру стандартынан бөлек базалық, профильдік және қолданбалы бағыттағы білімді кеңейтетін және тереңдететін пәндерді де қоса меңгереді. Жаңа типтегі мектептерде оқыту деңгейі мен сапасына қойылатын талаптар мен оқу жүктемесінің жоғарылауы барлық педагогикалық процесс субъектілерінің психикалық және физикалық денсаулығына күш түсіреді (5, 3).

Оқу процесінің интенсификациясы мен олардың статистикалық жүктемесін меңгеруге негізделген ұйымдастырлуы оқушылардың қимыл – қозғалыс белсенділік көлемін қысқартуға әсер етеді.

Тіпті уақытша болатын статистикалық жүктеме де микроциркуляция мен геподинамиканы әлсіретеді және осы арқылы жүйке процестері мен вегетативті қызметтің реттелуін нашарлатады. Қазіргі уақытта көптеген мәліметтер бойынша мектеп жасындағы балалардың 70 %-ы гиподинамиядан зардап шегеді, оның салдары организмнің жұмыс қабілетін төмендетіп, шұғыл сырқаттардың өсуіне әсеретеді.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді талдау көрсеткеніндей, өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтау мен нығайту проблемасы педагогикада жаңалық емес. Дені сау жастарды тәрбиелеу мәселелері барлық уақытта педагогтардың назарындағы нысан болды, мұның айғағы – берілген проблеманы өртүрлі аспектідегі зерттеулер.

Денсаулықты сақтау мен нығайту бұрыннан дене тәрбиесімен және спортпен қаншалықты байланыстырылса, әдебиеттерге жасалған шолу, берілген мәселені шешуде көптеген жұмыстар оқушыларды дене тәрбиесі аспектісінде, оны дене тәрбиелік-спорттық қызметке қоса отырып шешуге арналған.

Біздің көзқарасымыз бойынша, психологиялық-педагогикалық тұрғыда оқушылардың дене-тәрбиесімен, спортпен шұғылдануларын, олардың осы

қызмет түрлеріне тұрақты қызығушылығын, күнделікті ертеңгілік жаттығудан бастап, тұрақты дене тәрбиесі жаттығуларымен шұғылдануын қарастыратын еңбектер ерекше назар аударарлық.

УДК 36(84.5)

Абилдаева Мадина, Курманбекова Индира
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ

Резюме: В статье рассмотрены методы и способы укрепления здоровья подрастающего поколения, совершенствования духовно-нравственных качеств взглядов на проблемы. В связи с этим указываются пути духовного развития обучающихся. Также рассматривается значение в воспитании духовного познания.

Ключевые слова: духовно-нравственное воспитание, совершенствование, духовное развитие, учебные пути.

Summary: Spiritual and moral education of students in vocational education WAYS.

Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауында Қазақстан азаматтарының денсаулығын, білімі мен әл-ауқатын арттыруға экологиялық ортаны жақсартуға ерекше мән берілген еді. Демек, жас ұрпақтың денсаулығын нығайту, рухани адамгершілігін жетілдіру мәселеріне тың көзқарастардың қажеттігі туындауда. Осыған орай білім алушылардың рухани дамытудың жолдары көрсетіледі. Сонымен бірге рухани танымның тәрбиедегі маңызы қарастырылады.

Білім алушыларға жүргізілетін жаттығулар сұрау-тапсырмалар, сұхбаттасу олардың пікір-лерін түйіндеуге ықпал етеді, өздерін тексеру тәрізді тәсілдерді қолдану "Өзін-өзі тану" пәнінде қолға алынған. Білім алушыларды адамгершілікке, қарапайымдылыққа, кішіпейілдікке, әдептілікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу және жаман нәрселерден аулақ болу керектігі туралы білімдерін қалыптастыру - рухани адамгершілікке тәрбиелеудің бір бөлігі болып табылады. Осыған орай, білім алушылардың тұлғалық рухани қасиеттерін қалыптастыруды әлеуметтендіруге сәйкес, өз өмірінің құндылығын дұрыс түсіне алатын ерікті тұлға тәрбиелеу көзделуде. Егер колледждерде білім алушылардың бойында рухани адамгершілік тәрбиесі дамыған болса және дүниетанымдылық көзқарастары артса оны өмірде тиімді пайдалануына негіз болады.

Бала бойында табиғат үш кезеңнен тұрады да: Даму, Есею, Еркіндік арқылы мұғалім баланың табиғи байлығын, тұлғалық қасиетін аша алады. "Өзін-өзі тану" пәнінің мақсаты бала рухының ішкі қуатын, ой жігерін айқындауға, болашақ тұлғалық сапасын және осы өмірдегі өз міндетін анықтау ізденісіне басшылық жасау. Адам өзін-өзі танып, өз мақсатын анықтаса және оны ешқандай қиындықтарға қарамастан іске асыра білсе, сонда ғана ол тұлға бола алады. Тұлғаның өзіндік ұстанымын, өмірлік көзқарасын, іскерлік дағдыларын анықтап, оны өмірде қолдана білуге, адамгершілік қасиеттерін сақтауға нарықтық қатынастың жаңа нысандарында өзін жоғалтып алмау мақсатында оның ішінде "Мен"-і әлеу-меттік ортамен сәйкестендіре алуын

негізі нысана етеді. Рухани адамгершілік тәрбиесіндегі басты мәселе баланың назарын үнемі өз өміріндегі елеулі өзгерістерге бұрын, сапалы түсінуіне баулу көзделеді. Баланың жас ерекшеліктеріне қарай, олардың көңіл-күйлерін көтеріңкі ұстау үшін әуен, саз-күй, гүл өсімдіктер, тордағы құстар және әр түрлі суреттерді өзін-өзі тану сабақ үрдісінде, орынды қолдана білу қажет.

Білім алушылардың рухани дамуына орта ықпал етеді. Сонымен қатар бала туылғаннан кейін ата-анасының тәрбиесінен өтеді. Сондықтан да ата-ананың ролі баланың дамуының басты себепкері болып табылады. Әрбір отбасының асыл арманы мен мақсаты бала өсіріп, жақсы тәрбие беру. Дүниеге шыр етіп келген әр баланың жүрегі таза, еш сызық түспеген қағазға ұқсайды. Оның пәк жүрегі нені болса да қабылдайды. Не үйретсең соны қағып алады. Жақсы әдет пен әдепке кішкентайынан дағдыландырылған бала тәртіпті де тәрбиелі болып өседі.

Ол үшін ата-анасының орны ерекше. Ал егер балаға көңіл бөлінбей ол жамандыққа бейім болып өссе, онда келешегіне зиян келтіреді. Қашан да болмасын әрбір қоғамда бала тәрбиесі өте маңызды болған. Келешекте қоғамды жақсы жағынан дамытып, көркейтуде керісінше құрдымға итермелеп жығуда қазіргі бұғанасы атаймаған жас ұрпақтың еншісінде болады. Ғалымдар бала ана құрсағынан бастап алған тәрбиесін, туылып 7 жасқа толғанша - ақ алып, тәрбиелеп үлгеретінін айтуда. Демек бала тәрбиесі біз ойлағандай есейе келе емес, одан бұрын басталмақ. Ендеше тәрбиенің барлық салалары бір арнаға тоғысуы керек. Ол арна - рухани тәрбие.

Қазіргі кезеңде ұстаздар қауымының алдында тұрған міндет - жастарға рухани тәрбие беру, және осы мақсатта ұлтымыздың ұлы ғұламаларының рухани мұраларын жаңғырту, рухани құндылықтарымызды басшылыққа алу. Бұл жұмысты жүзеге асыру аса қиын емес. Себебі ата-бабаларымыздың салып кеткен сара жолы, салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпқа негізделген жас ұрпақты тәрбиелеу әдістері бар. Дана бабаларымыз мен кемеңгер ғұламаларымыздың баға жетпес құнды еңбектері бар. Рухани тәрбиені теориялық тұрғыдан қазіргі заманға сай саралап, қазақ тілінде кемеліне жеткізген кемеңгер Абай мен Шәкерім аталарымыз бар. Тек біз осы қазыналарды орнын тауып қолдана білуіміз керек. Сондықтан рухани тәрбиені қайдан аламыз, қалай береміз дегенді алыстан іздемей-ақ өзіміздің осындай дара ойшылдарымыздың дана өсиеттерін басшылыққа алуымыз міндетті. Тек қазақ халқының қанында бар рухани асыл қасиеттердің өзге халықтарда кездесе бермейтіндігіне жастарымыздың көзін жеткізуіміз керек. Ендеше егемендігіміз мәңгілік болсын десек, оның болашағы жастардың тәрбиесін, оларға рухани тәрбие беру ісін кешіктірмей қолға алуымыз керек. Осы айтылғандардың толыққанды іске асыру үшін отбасы мен мектеп тәрбиесінде тығыз байланыс қажет.

Еліміздің туын биікке көтеру білімді, білікті адамгершілігі жоғары ұрпақ тәрбиелеу біздің алдымыздағы ең басты міндет. Бұл мәселе жөнінде 2000 жылдың наурыз айында Алматы қаласында "Бөбек" қорының атсалысып ұйымдастыруымен "Жеке бастың тәрбиесі және оны үндестіруге дамыту" атты республикалық семинар - кеңесі болып өтті. Семинар-кеңесте Сара Алпысқызы "Бөбек" қорының алдағы уақытта балалар тәрбиесін рухани имандылық пен әркімнің өз денсаулығына деген жауапкершілігін арттыра отырып сабақтастыруды қолға алуды үлкен мәселе етіп көтерді. "Мен алғаш "Бөбекті"

дүниеге әкелгенде қалайда жетім, қорғансыз балаларға әлеуметтік жағынан көмектесуді басты назарға алдым. Ол үшін денсаулық са ласымен тығыз байланыс жасадым. Киім-кешек, дәрі-дәрмекке, тамақтарына көмектескенмен бұл мәселенің түпкі шешімін таба алмадым. Енді мен осы болмыстың себептерімен күрессем деймін. Сөйтіп, білім беру саласында ғылыми негізделген оқулықтар жасап, оны ресми пән ретінде енгізу жөнінде жаңа бағдарлама ұсындым", - дейді өз сөзінде Сара Алпысқызы.

Міне, Сара Алпысқызының болашақ ұрпақты ізгілік бесігіне бөлейтін жаңа қадамы болып табылатын "Өзін-өзі тану" жобасы дүниеге келді.

Жобаның мақсаты:

– әр адамның қоршаған ортада өзін табиғаттың бір бөлшегі ретінде сезінуге;

– адамның өзін толық іске асыруға;

– өзінің әлеуметтік ролі мен өмірлік мұратының мәнін ұғынуда;

– қоғамға қызмет ету әлеуетін көтеруге;

– әрбір тұлғаның өзіндік ішкі мүмкіндіктерін толық пайдалана білуге үйрету болып табылады. Еліміздің бірінші ханымы Сара Алпысқызын "Өзін-өзі тану" пәнінің анасы деп айтсақ артық болмас.

Тұлғаның рухани санасы - өмірдің мәні өзінің өмірдегі орнын, өз тағдырын халықтың тағдырымен ортақ деп түсіну қабілетін дамыту, жақын адамдардың алдындағы жауапкершілігін сезіну, өзінің жеке басына тән азаматтық және адамгершілік парызын орындау. Қазіргі ұрпақ тәрбиесіндегі басты мәселе - мектеп оқушыларын рухани дамыту. Рухани даму дегеніміз - өзінің өмірдегі орнын, атқаратын міндетін, дүниетанымын, және өзін-өзі үздіксіз, бірқалыпты жетілдіру. Қорыта айтқанда, рухани-адамгершілік білім беру - жас ұрпақты сәнді де мәнді өмір сүруіне қызмет етеді.

УДК 20(73.9)

Айдарбекова Салтанат, Журсинбекова Сауле, Садыкова Нургуль
(Шымкент, Қазақстан)

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАСЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Резюме: В данной статье рассматривается проблема применения педагогических технологий при изучении этнолингвистики в связи с ее особенностями.

Ключевые слова: этнолингвистика, педагогика, технологии, проблема применения.

Summary: This article considers the problem of ethnolinguistic education of younger generation in modern Kazakhstan.

Этнолингвистика - этнос болмысын оның тілі арқылы танып білу мақсатынан туындаған лингвистиканың (тіл білімінің) жаңа да дербес саласы. Ол-этностың инсандық һәм дүнияуи табиғатын тереңнен танып-білу үшін басқа емес, тек тіл феноменінің өзіне ғана тән ғажайып мүмкіншіліктері мен қазына байлығын зерделеп зерттеуді мақсат ететін ғылым. Осыған байланысты этнолингвистика — «этнос», «этнос болмыс», — этнос тілі, не — тіл әлемі деген ұғым-түсініктерге ерекше мән береді. Өйткені, бұлар жай термин ғана емес, бір таяқтың екі басы сияқты, бір-біріне етене қатысты, бірінсіз бірінің күні жоқ бір тұтас құбылыстың көрінісі іспетті [1, 8]. Проф. М.М. Копыленконың пайымдауынша, — этнолингвистика термині ғылым әлемінде ең алғаш шетел ғалымы Б.А. Уорфтың идеясы негізінде этнография мен социология ғылымдарының аралығынан туындаған болып танылады. Ал бұл идея Э. Сепирдің тіл фактілерін этнос мәдениеті мен жеке тұлға тұрғысынан қарастыратын теориясымен сәйкес болғандықтан, ғылымда — Сепир-Уорф болжамы деген атпен де белгілі болып келеді. Алайда этнолингвистика идеясын әр қырынан және әр деңгейде қарастырып келе жатқан ғалымдар (мәс., В. Гумбольдт, В. Вундт, А.А. Потебня, Г. Шухардт, Ф. де Соссюр, Бодуэн де Куртенэ т.б.) [1, 8-9].

Тілді кейде көп бұлақтан бастау алып, арнасына сыймай, асып-тасып жатқан шалқар дарияға теңейтіміз, шынында да, оның мәңгілікті қалайтын, жасай бергісі келетін, жасаған сайын жасара беретін (Ғ. Мүсірепов) ғажайып құбылыс екеніне байланысты болса, этнолингвистиканың дүниеге келіп, өзін болашағы зор ғылым саласы екенін көрсете бастауы, оның ана тіліміздің, міне, осы бір қасиеті мен құдіретіне байланысты.

Тіл тамыр сияқты өткенімен бірге даму керек екенін сезіне отырып, тілдің диахронды тұрғыда зерттеп, зерделеу, оны бүгінгі күннің талабына сәйкес оқыту талаптарымен үйрету - алдымызда тұрған міндет. Қалай болған жағдайда да: қазақ этнолингвистикасының бүгінде өзінше түйген ой-тұжырымы, өзінше бағамдап, бағдарлауы, өзіме тән деп айта алатын ерекшеліктері жоқ емес. Солардың біразын санамалап өтейін.

1) Қазақ этносының ұлттық бейнесін, өзіндік болмысын толық та түбегейлі түрде тек оның тіл байлығы – тіл әлемі арқылы ғана жан-жақты танып білуге болатындығы.

2) Қазақ этнолингвистикасы алдына қойған мақсаттың үддесінен шығу үшін этнос тіліне қатысты көптеген қоғамдық пәндермен де, лингвистика салаларымен де бірлесе отырып, өзара сыбайласа, іліктесе әрекет ететін, бірақ олардың бірде-біреуінің шылауында жүрмейтін, пәнаралық қызмет атқарып, «қолбала» да болмайтын, өзіндік үрдісі мен принципін сақтаушы әмбебап ғылым.

3) Қазақ этнолингвистикасы қазақ тілінің лексикалық байлығын мүмкін болғанша (жетер жеріне жеткізе) түгел қамтып, індетте зерттеуді мақсат етеді.

4) Қазақ этнолингвистикасының тағы бір принципі – лексикалық байлықтың мазмұны мен мән-мағынасын этностық таным тұрғысынан толық ашу, этнос болмысына қатысты бағалы мағлұматтар мен құнды деректерді түгел сөйлету, тілдің өзіне тән бояу-нақышымен бейнелі де көркем түрде суреттеу.

5) Қазақ этнолингвистикасының мықтап ұстанатын принциптерінің тағы бірі - жүйелілік. Педагогикалық технологиялар көп түрлі болуына қарамастан, олардың іске асуының екі ғана жолы бар. Біріншісі – теориялық негізде орындалуы (В.Б. Беспалько, В.В. Данилов, В.К. Дьяченко және т.б.), екіншісі – тәжірибемен жүзеге келуі (Е.Н. Ильин, С.Н. Лысенкова, В.Ф. Шаталов және т.б.).

Дамытушы оқу технологиясы мектеп тәжірибесіне енген оқу іс-әрекеттері арасындағы аса танымал (Л.С. Выготский, Л.В. Занков, Д.Б. Эльконин және т.б.). Ғалымдар дәлелдегендей, педагогика бала дамуының өткеніне емес, болашағына бағытталуы тиіс. Қазақ тілінің саласы этнолингвистиканы оқытудағы инновациялық технологияларды ұтымды пайдалану мақсатында ізденіп көрдік. Қазір әдістеме ғылымында *оқытудың жаңа технологиясы* деген ұғым кеңінен қолданылуда. Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланыста. Екеуінің де мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдары. Оқу процесіндегі негізгі инновациялық технологиялар: Кейс–технология, WEB технология, коммуникациялық технология, ақпараттық технология, интерактивтік әдіс технологиясы, мультимедия технологиясы, телекоммуникация немесе электронды оқыту технологиясы.

Ғалым Қ. Қадашева былай дейді: —Жаңаша жаңғыртып оқыту, жоғары белсенділікті дамыту және деңгейлік оқыту әдістемелерін жоғары дәрежеде дамыту оқытудың техникалық және электронды құралдарын жан-жақты пайдаланғанда ғана толық орындалады. Бірақ оқытудың жаңа техникалық және электронды құралдарын тиімді пайдалану оқытушының шеберлігіне байланысты. Мультимедиялық үйретуші бағдарламалар тіл үйретуде өте тиімді.Тіл үйренушіге көріп және есту арқылы есіне сақтауға, таныс емес сөздерді ұғынуға көмектеседі. Әдіскер-ғалым Қ. Қадашева былай дейді: «Тыңдап-түсіну, көріп-байқау құралдарын қолданғанда сабақтың негізгі үш түрі айқындалады:

- оқулық бойынша өтілетін материалды бекіту және қорытынды;
- өмірдегі шындықпен жақындастыру және танымын арттыру;

– үйренушінің қабілет белсенділігі қызметіндегі сөйлеуді жандандыру. Қазіргі заман талабына сай әр түрлі техникалық құралдармен жабдықталған кабинеттерде тіл үйретуді талап етеді. Сондықтан, мультимедиялық кабинеттерді, интерактивтік тақтаны пайдалану бұл – заман талабы. Ғалым Қ.Қ. Қадашева былай дейді: «Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда оқытушы-түсіндіруші, ал үйренуші-тыңдаушы немесе оқытушы-үйренуші деген ұғымды мүлдем жояды. Оқытудың бұл түрінде тіл үйренуші оқыту объектісінен білімді меңгеруші, өзі тілді үйренуді іске асыратын субъект қызметіне көшеді» [2. 87]. Яғни, оқытушы бақылаушы бағыт беруші ролінде болады. Тілді жаңаша жаңғыртып оқытуда талап та, қарым-қатынас та өзгереді. Кез -келген оқыту технологиясы іс-әрекеттің қарқындығы мен белсенділігін арттырғандығымен де, кейбір технологияда бұл құралдар басты идеяны және нәтиже тиімділігінің негізін құрап, жеке тұлғаның жетілуіне, дамуына бағытталған. Олар: проблемалық оқыту технологиясы, коммуникативтік технология, дамыта оқыту технологиясы, пікірсайыс, ойын әдістері т.б. Белгілі ғалым Ф. Оразбаева былай деп көрсетеді: ...тілдік қатынасты игеру тек тілдік ортаға қатысты тақырыптарды соған сәйкес лексикалық минимуммен сөйлеу үлгілерін сөйлем әрекеттерін үйретумен іске асады. Тілдік қатынас ешуақытта грамматиканы жеке үйретумен жүзеге аспайды. Адамға қажет тақырып, сөйлем, тұрақты тіркес, мәтін арқылы ұсынылып, грамматика сол тілдік қатынастың қажетіне қарай сұрыпталғанда ғана нәтиже береді.

Жаңа әдістерді пайдалану – бүгінгі күннің талабы. Жаңаша жаңғыртып оқыту, интерактив әдістер, жаңа технологиялар тіл үйренушінің танымдық, білімдік белсенділігін тудыруға, уәждемесін тудыруға бағытталған. Қазақ тілін үйренуде бұл әдістер арқылы елеулі нәтижелерге жетуге болады. Бірақ бұның бәрі оқытушының шеберлігіне байланысты, оқытушы үнемі ізденісте болуы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері: Актуальные вопросы казахского языка. Алматы: Ана тілі, 1998. – 304б.
2. Қадашева Қ. Қазақ тілі: оқытудың тиімді әдістемелері. – А. 2000.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫ, ТӘРБИЕСІ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУЫ

Резюме: В статье показано, что человек - самый высокий уровень живого организма на земле, главный пример социальных и исторических действий, владеец культуры, которая является предметом развития отношений.

Ключевые слова: человек, живой организм, культура, отношения, социальные и исторические действия.

Summary: A higher level of human living organism on earth, social and historical actions, the owner of the culture, which is the subject of relationships.

Адам – жер бетіндегі тірі организмнің жоғары сатысы, қоғамдық-тарихи іс-әрекетімен мәдениет субъектісі, ол қарым-қатынас иесі. Демек, оның іс-әрекеті, сезімі, ойлау ерекшелігі өзі өмір сүріп отырған қоғамдық-тарихи жағдайға да тәуелді. Осыған байланысты тәрбие беру мақсатын анықтап, оның мазмұнын, ұйымдастырудың нақты жолдары мен әдістерін белгілеу – тұлғаның қалыптасуындағы ең маңызды мәселе. Тәрбиенің ықпалды әсері барысында тұлғаның рухани және дене қабілеттері дамып, эстетикалық танымы, сезімі жетіліп, дүниеге деген көзқарасы өрістейді. Ал көзқарастың дамуы – дүниенің даму заңдылықтарын терең ашып, өзінің оған деген қарым-қатынасын белгілеуге жол ашады. Сонымен, адамның жалпы дамуына өзара екі бағыт –биологиялық тіршілік иесі болып туады, алайда өз дамуы барысында ғана әлеуметтік тіршілік иесіне айналады. Жеке тұлғаның ең басты белгісі – оның әлеуметтік мәнінің болуы және оның әлеуметтік функцияларды атқаруы.

Тұлғаның дамуы – педагогика мен психологиядағы ең басты категорияның бірі. Даму заңдылықтарын психология психиканың дамуы деп түсіндірсе, педагогтар адамның дамуына мақсатты түрде басшылық жасау деген теорияны ұсынады. Сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен тұлғаның дамуы сапалық және сандық үрдіске түседі. Тұлғаның өзгеруі оның жасының өсу кезеңдеріне, айналасын танып, тиісті дағдыларды меңгеріп қарым-қатынас жасауға араласа бастаудағы тәлім-тәрбиесі мен өнегесіне байланысты. Оның басты салалары мынау:

– Денесінің өсуі – бұлшық еттерінің жетіліп, барлық дене мүшелері өркен жайып, пішін болмысы дамиды.

– Психикалық дамуы – ойлау, қабылдау, зейін, ес т.б.

– Әлеуметтік жағынан дамуы – адамгершілік, имандылық, таным түсінікті сезіну, әлеуметтік қарым-қатынасты саралай білу тб.

Тұлғаның дамуына ықпалды әсер ететін факторлар және оның қозғаушы күштері жөнінде ғалымдар арасында пікірталас жетерлік. Оның ішінде екі салаға назар аударған жөн: Тұлғаның дамуы биологиялық, табиғи, тұқым қуалау факторларына байланысты деп санайтын **биологизаторлық** көзқарасты ұстанушылар. Ал екінші саладағы тұлғаның дамуындағы басты

фактор әлеуметтік (социологизаторский) жағдай деп санайтындар. Бұлардың пайымдауынша тұлғаның дамуын шыққан тегі мен ортасына байланысты, балаға білім бергенде осы ерекшелікті ескере отырып топтастыру керек деген бағдарды ұстанады. Осыған байланысты кеңестік дәуірдің 20-30 жылдарында педология деген ғылым болды да, бірақ кейіннен тоқтатылды.

Қазіргі кезеңдегі педагогика тұлғаның дамуына ықпал ететін екі факторды – биологиялық және әлеуметтік жүйені бірлікте қарайды. Биологиялық тұрғыдан келгенде тұқым қуалау жағы, ал әлеуметтік тұрғыдан отбасы, әлеуметтік және қоғамдық жағдай ескеріледі. Әрине, бұл екі фактор тепе-тең деген түсінік болмау керек. Өйткені тұлғаның табиғи болмысындағы нышандар, оның даму мүмкіндіктері өзінен өзі шешіле салмайды. Қалай болғанда да балаға тәрбие берудің рөлі зор екендігін педагогика ғылымы айқындап та, жан-жақты дәлелдеп те отыр. Тәрбиенің жүзеге асып, баланың бойына дарытудағы басты фактор – оқыту мен білім беру екені белгілі.

Тұлғаның дамуындағы ішкі факторларға байланысты белсенділікке, былайша айтқанда, іс-әрекеті, еркі, қызығушылығы, сезімі, қабілетіне мән беру керек. Осы орайдан тәрбиелей отырып оқыту, оқыта отырып тәрбиелеу деген қағида өріс алған. Демек, көрсетіліп отырған ішкі факторлармен біріккен нәтижесінде тұлға дамып, өркен жаяды. Тәлімгерлік жасаушы адам алдымен тұлғаның жас ерекшелігіне, дербес өзгешелігіне, психологиялық болмысындағы сипатына зейін қойып, тәрбие мен білім берудің мақсатын, мазмұнын және әдіс-тәсілдерін нақты жағдайға үйлесімді басшылық жасай білсе, оның нәтижесі айтарлықтай, жоғары деңгейде болады.

Тәрбие - жеке тұлғаның дамуы мен жалпы қоғамның негізгі мақсаты және қоғамның әрбір мүшесінің жан-жақты дамуына жағдай жасауға бағытталады.

Белгілі кезеңдегі балалардың жас мөлшері дегенде олардың өздеріне тән ерекшеліктері мен сипаттары бар. Бұл ерекшеліктер педагогикалық процесте ескеріліп, пайдаланылуы керек.

Бастауыш сынып жасындағы баланың салмағы бір жылда 2-2,7 кг өседі. 6-12 жас аралығында бала денесінің салмағы 18-ден 36 килограмға дейін артады. Бала миының көлемі 5 жаста үлкен адам миының 90 % болса, 10 жаста 95 % тең болады.

Нерв жүйесінің жетілуі де жалғасады. Нерв клеткалары арасында жаңа байланыстар түзіліп, мидың жарты шарында икемділік күшейеді. 7-8 жаста жарты шарды жалғап тұрған нерв талшықтары жетіле түседі және олардың өзара қарым-қатынасының арта түсуін қамтамасыз етеді. Нерв жүйесіндегі бұл өзгешеліктер, баланың ақыл-ойы дамуының келесі кезеңінің негізін қалайды. Баланың білім алудағы іс-әрекеті де, бұған дейінгі барлық іс-әрекеттері сияқты, оған ену тәжірибесі арқылы бірте-бірте дамиды. Бастауыш сыныпта оқушы баланың білім алу іс-әрекеті өзіне бағытталған іс-әрекеттен тұрады. Бала жазу, есептеу, оқу және тағы басқа оқу еңбегінің түрлерін үйрену арқылы өзін - өзі өзгертуге талаптанады, яғни ол іс-әрекеттік және ақыл-ойды дамытатын әдістерді меңгереді. Өз санасы арқылы өзінің психологиялық күйін бұрынғы және бүгінгі қалпымен салыстырып, өз бойындағы жетістіктерін анықтайды.

Ақыл-ойдың дамуына оқу іс-әрекеті ерекше әсер етеді. Әсіресе оқу жүйесінде сөйлеу қабілетін меңгерудің және дамытудың айқындауыштық маңызы бар. Сөйлеу қабілетін бағдарлама бойынша дамыту мақсатында

баланы оқытудың және дамытудың мынадай түрлері болады: қалыпқа сәйкес әдеби тілді меңгеру, оқи және жаза алу. Оқушылардың сөйлеу мәдениетінің белгілі бір талап деңгейіне сәйкес келуі тиіс.

Жүректің көлемінің өсуі бойдың өсуін қуып жете алмайды, сондықтан да қан жүретін тамырлар әлдеқайда жіңішке болады, қан қысымы артады. Өсудегі морфологиялық тепе-теңдіктің болмауынан тамырдың соғуы да, жүректің жұмысы да қалыпты болмайды, басы ауырады, қаны аздылықтан тез шаршайтын болады.

Бала жасөспірім шаққа өткен кезде оның нерв жүйесінің құрылымы морфологиялық жағынан жетіліп болады. Оның одан әрі қарай дамуы ағзаның барлық қызметіне және екінші сигналды жүйенің жетілуіне бақылау жасауды күшейтеді. Балалық жастан өту нерв жүйесіне де оңайлыққа түспейді.

Баланы әлеуметтендіру факторларының бірі - қоғамның алғашқы ұжымы болатын – отбасы, бала оның ықпалын бәрінен бұрын, тез қабылдағыш қасиеті артып тұрған кішкентай кезінде ерекше сезінеді. Отбасы жағдайы, оның әлеуметтік деңгейі, ата-аналарының айналысатын кәсіптері, материалдық жағдайы және олардың білім деңгейі баланың өмірлік жолын айқындайды. Балаға ата-аналар беретін саналы және мақсатты тәрбиемен қатар, отбасының жағдайы да ықпал етеді және бұл ықпал өскен сайын, ол тіпті баланың тұлғалық қалыптасуында көрініс табады. Жасөспірімдік өтпелі кезеңнің ерекшелігі – жасөспірімнің өз ата-аналарымен, мұғалімдерімен және жалпы үлкендермен, құрбыларымен, барлық жағдайы бойынша өзіне тең немесе тең еместермен қарым-қатынасында қайта бейімделу байқалады. Бұл қайта бейімделу жағдайы бірте-бірте болуы мүмкін немесе аяқ астынан мінез көрсетеді. Жасөспірім үшін үлкендер мен өз қатарластары мәртебесінің деңгейі бірдей болмайтындығынан қайта бейімделу процесі әртүрлі көрініс береді.

Өз құрбыларымен қарым-қатынаста болуға деген қажеттіліктің орнын ата-аналары толтыра алмайды, ол баланың бойында 4-5 жасында басталады да, жасы өскен сайын дамиды. Құрбы-құрдастарымен қарым-қатынастың болмауы мектеп жасына дейінгі балалардың жеке тұлғалық коммуникативті мүмкіншіліктері мен ақыл ойының дамуының кешеуілдеуіне айтарлықтай әсерін тигізеді. Жасөспірімдердің мінез-құлықтары мен іс-әрекеттері өз мәні жағынан ұжымдық-топтық болып табылады.

Жасөспірімдерді өмірдің қарама-қайшылықтары қызықтырады, бұл жастағылардың қажеттілігі - өздерінің айналадағы адамдарға деген қарым-қатынасын, әлемдегі өзінің орнын табу. Ал бұл қажеттілік басқа адамдармен қарым-қатынастары қанағаттандырады. Бұл қажеттілікті қанағаттандыруда әдебиет пен өнердің атқаратын рөлі ерекше. Әдебиет жасөспірімнің алдына адамзаттық қарым-қатынастардың, мінез-құлықтардың, сезімдердің аса бай да күрделі мәнін ашып береді: ол әрбір кейіпкерден өзін көретін болады, өзінің сезімдері мен құмарлық-құштарлықтарының дұрыстығына жауап іздейді. Ал музыка – адамның сезімдерінің өміршісі. Оның тілі толқу үстіндегі адамға түсінікті. Сондықтан да жасөспірімдердің тыңдайтын музыкасына қатты көңіл бөлу керек.

Жеке тұлғаның өзіндік ерекшеліктерінің педагогикалық процесте ескерілуі. Жеке ерекшеліктерді есепке алу – бұл әрбір жеке тұлғаның қызығушылығын, бейімділігін, сапасын, қасиетін, талабын және мүмкіншілігін

ескере отырып, өскелең ұрпақтың әлеуметтік қалыптасу процесінде сәтсіздіктер мен қателіктерді барынша кеміте отырып тәрбиелеуде педагогикалық құралдардың, әдістемелердің және түрлердің барлығын пайдалану. Мектеп оқушыларының жеке ерекшеліктерін есепке алуда нерв жүйесінің қызметі, адамның темпераменті көп жағдайда ескеріле бермейді. Темперамент – бұл адамның психикалық қызметі мен мінез-құлқының қуатын анықтайтын жеке ерекшелігі. /Сангвинник – еті тірі; флегматик – жәй, салмақты; холерик - қызба, шапшаң; меланхолик – ойлы, терең толғанысты/.

Жеке ерекшеліктерді есепке алу маңызды жағдай. Мұғалім бұл мәселеде шектен шығып кетпеуі керек, яғни, баланың мүмкіншілігін артық бағалау да, ескермеуі де баланың жеке дамуына зиянын тигізеді.

Міне, осылайша тәрбие беруде де, оқытуда да әр балаға жеке қарым-қатынас жасау маңызды, себебі әр балада оның рухани қажеттілігінің, өзіндік қызығушылығының көрінісі ретіндегі жеке ерекшелігі айқын көрініс береді, ал ол әр адамның жан-жақты дамуы үшін қоғамның талабы негізінде туындайды. Жеке қарым-қатынас әр баланың бейімділіктері мен қабілеттерінің ашыла түсуіне жақсы жағдай жасау үшін аса маңызды, сондай-ақ ол оқу бағдарламасының талаптарын орындаудағы қиыншылықтарды жеңуде де зор рөл атқарады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Педагогика. Оқу құралы. - АПУ. – Алматы, 2003.
2. Возрастная и педагогическая психология /под.ред. А.В.Петровского. М., 1984.
3. Ковалев С.В. Подготовка старшекласников к семейной жизни. М., 1992.
4. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии М., 1972.
5. Эльконин А.Б. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков, М.,

УДК 20(11.3)

Телеуова Гүлжан, Әлімжан Ағын, Жамал Султан, Исмайлов Қайырхан
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

**АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ, ШЕТЕЛ
ТІЛІНДЕ ТЫҢДАП ТҮСІНУГЕ ҮЙРЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Резюме: В статье описан русский язык как иностранный, рассмотрены такие методы обучения иностранному и родному языку как: аудирование студентов, общение, чтение и письмо, которые непосредственно способствуют улучшению навыков и повышению квалификации.

Ключевые слова: русский язык, родной язык, аудирование, чтение, письмо, навыки.

Summary: Native language and Russian as a foreign language teacher education through students' listening, speaking, reading and writing skills and to improve their skills, but their surrounding himself with people around the communication culture teaches.

Қазақстан Республикасы әлемдік бірлестікке кірген заманда білімнің рөлі мен маңызы артты. Мәдениетті жоғары ХХІ - ғасыр адамын қалыптастыру міндеті білім беру ісін ірілендіру қажетті мектеп пен қоғам алдында жаңа маңызды мәселелер қойып отыр. Жалпы орта білім беретін мектептерде шетел тілдерінің мазмұны анықталып, оған қойылатын талаптар нақтылануда. Шетел тілін ана және орыс тілімен қатар оқыту арқылы мұғалім оқушылардың тыңдап түсіну, сөйлеу, оқу және жазу іскерліктері мен дағдыларын жетілдіріп қана қоймайды, оларды өзін қоршаған айналасындағы адамдармен қарым - қатынас мәдениетіне де үйретеді. Оқушылардың шетел тілінде сөйлеу қабілеттерін жетілдіру мектепте берілетін бүкіл білім мазмұнының негізгі мақсаты болып табылады. Шетел тілі арқылы оқушылар әлемді таниды, тілін оқып жатқан елдің мәдениетімен, өмірімен танысады. Шетел тілінде оқушылар дұрыс қарым - қатынас жасай алу үшін, олар ауызша айтылған сөзді тыңдап түсінулері тиіс. Тыңдап түсіну - сөйлеудің серігі, сөйлеу экспрессивті формаға жатса, тыңдау импрессивті формаға жатады. Ауызша айтылған сөзді қабылдау мен түсіну өте күрделі психикалық әрекет. Тыңдап түсіну қысқа мерзімдік және ұзақ мерзімдік еске, қабылдауға, логикаға, санаға, ажырату және таным механизмдеріне, салыстыруға, жинақтауға байланысты. Тыңдап түсіну барысында оқушылардың санасында фонетикалық және интонациялық есту қабілетін қалыптастыру керек, себебі бұл күрделі процесс болғандықтан жалпыға ортақ қиындықтарды және арнайы қиындықтарды ескеру қажет. Олар: "Сөйлеуші қолданылған кейбір лексикалық және грамматикалық материал оқушыға таныс емес болуы мүмкін, бұл жағдай оқушыға тыңдаған мәтіннің мазмұнын түсінуді қиындатады. Бұл қиындықты жеңудің жолы - оқушылардың пассивтік және потенциалдық сөздік қорын байыту; "Әр адамның дыбыстарды айту ерекшеліктері мен интонациялық ерекшеліктері болуы заңды құбылыс. Оқушы өз мұғалімнің сөйлеу ерекшеліктеріне

дағдыланып алады да, басқа адам айтқан сөзді түсінуі мүмкін. Бұл қиындықты жеңудің жолы - сабақта техникалық құралдарды жиі қолдану керек; " Мұғалім әдетте сабақта өте баяу ырғақпен сөйлейді, мұндағы мақсат оқушылар оның айтқан сөзін түсінсін дегендік. Оқушылар осындай баяу сөзге дағдыланады да, дұрыс ырғақта сөйлеген сөзді түсінбейді. Міне бұл қиындықты сабақта тек техникалық құралды қолдану арқылы жеңуге болады; " Мұғалім сабақта шетел тілінде сөйлегенде, айтқан сөзін оқушылар түгел түсінсін деп бірнеше реет қайталап айтады. Оқушылар осы қайталауға үйренеді. Шынайы коммуникацияда сөйлеуші айтқанын қайталамайды, сондықтан мұғалімнің мақсаты оқушылардың тыңдаған мәтіннің мазмұнын бір - ақ реет тыңдағанда түсінуге үйрету. Ал кей жағдайларда оқушылар мәтіннің мазмұнын бір рет тыңдағанда түсінбесе, оны екінші рет тыңдатуға болады, бірақта бұл жолы мұғалім тыңдайтын мәтінге қосымша бір тапсырма беруіне болады. Мысалы, мәтінді екінші рет тыңдаңдар да, бұл оқиғаның басты кейіпкеріне оқиға уақытына оқиға жеріне және т.б. назар аударыңдар деген сияқты тапсырмалар; "Келесі бір қиындық мынада: егер тыңдаушы сөйлеушінің бет - әлпетіне көріп, оның сөйлеу органдарының қимыл - қозғалысын байқап отырса, онда ол өзі тыңдап отырған сөзді жеңіл түсінеді, бірақта мұндай жағдай ылғида бола бермеуі мүмкін (телефон арқылы сөйлесу, радиодан хабар тыңдау, т.с.с.). Жоғарыда айтылған қиындықтарды жеңудің алғы шарты - мұғалімнің сабақта техникалық құралдарды кеңінен пайдалануы және тыңдау қабілеттерін дамытуға арналған жаттығуларды дұрыс ұйымдастыра алуы. Бірінші топ жаттығуларының мақсаты - мәтінді тыңдаудың алдында лингвистикалық және психологиялық қиындықтарды алдын ала жою. Үшінші топ жаттығудың мақсаты - мәтін мазмұнын толық түсініп, оқушылардың бойында төмендегідей іскерліктерді дамыту: интерпретация, комментарий және талдау жасай алу. Мысалы, тыңдаған мәтіннің тақырыбын талдау, мәтін мазмұнына берілген ассоциограмманы толтыру, уақиғаны бағалау, басты кейіпкерді сипаттау, мәтінді коммуникация жағдайымен ұштастыра білу және т.б. Үшінші топ жаттығуларын орындау барысында оқушыларға тірек, таяныш сөздер, жоспар, суреттер, сызбалар және т.б. ұсынуға болады. Енді тыңдауға арналған мәтіндерге қойылатын талаптарға тоқтала кетсек. Олар: " Төртінші топ жаттығудың мақсаты - оқушыларды мәтін мазмұнының басты идеясына байланысты ойларын айтқызу, пікір - талас ұйымдастыру, "дөңгелек үстел" ұйымдастыру, сахналау, сценарий жазу және т.б. " Екінші топ жаттығудың мақсаты - мәтінді тыңдауға арналған жаттығулар. Мұнда оқушылар мәтінді тыңдап, оның тақырыбын, идеясын анықтай, берілген кестені/сызбаны және т.б., толтыру, сұрақтарға берілген жауаптардың мәтін мазмұнына сәйкес келетінін анықтау және т.б. "Оқушылардың түсініп тыңдау қабілеттерін дамытуда төрт жаттығулар тобын ұсынуға болады. "тыңдауға арналған мәтіннің мазмұнының тәрбиелік мәні болуға тиіс және оның мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келуі керек; "мәтіннің берік логикасы болуы шарт; "мәтіннің мазмұнында тыңдаушылар үшін қызықты жаңа мәселе болуы керек; "мәтіннің аутентивті, яғни шындыққа негізделген, жасанды мәтін емес болуы тиіс. Нәтижеге бағдарланған білім моделінің тағы бір ерекшелігі оқытуды ұйымдастыру жолдарының өзгешелігімен байланысты. Бұл жүйеде оқу процесін ұйымдастыруда басты назар оқушыны қалай оқытуға емес, керсінше оқушыны оқуға үйрету керек деген мәселеге аударылып, пәндік білім

білік және дағдыларды меңгеру емес, құзыреттерін дамыту басты болып саналады. Оқушы қызметін жаңаша тусіну оқытудың компоненті ретінде сабақ беру әдістерін өзгертуді талап етіп отыр. Сабақ беруде басты назар оқу ақпаратымен хабардар ету емес, оқушылардың күтілетін нәтижелерді меңгеруіне қол жеткізуді қамтамасыз ететін оқу әдісін жобалауға аударылады. Басты назар оқушыны оқуға қалай үйретуге емес, оқушыны қалай оқыту керек деген мәселеге аударылып отыр. Сабақ - мектептегі оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы. Өйткені мұғалім сабақта оқушыларға білім береді, оларды тәрбиелейді және жан - жақты дамытады. Сондықтан шеберлікпен ұйымдастырылған сабақ көп табыстарға жеткізеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі-қазақ тілі болса, ағылшын тілі-халықаралық тіл.

Маликова Күлмаш Сабырбергеневна
АВИМЕД көпсалалы колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ - САПАЛЫ БІЛІМ КЕПІЛІ

Резюме: В статье описано значение в современной педагогике такого качества образования как непрерывный поиск новых методик преподавания, которое сегодня является одним из главных требований для учителей.

Ключевые слова: образование, поиск, качество образования, методика, учитель.

Summary: Quality education with the continuous digging baylanıstı. Üzdiksiz search today, he has been one of the main requirements for the teachers.

Сапалы білім беру үздіксіз ізденумен тығыз байланысты. Үздіксіз іздену-бүгінгі таңда ұстаздарға қойылып отырған басты талаптардың бірі. Барлық ізденімпаз мұғалім өз сабағында жаңаны көрсетуге, танытуға ұмтылады. "... Мұғалімнің өзі неғұрлым көп оқитын болса, әр сабақты жан-жақты ойластырса және оны оқушының шама-шарқымен салыстыратын болса, онда оқушыға оқу соғұрлым жеңіл соғады" деген Л. Толстойдың сөзінің мәні жойылмағанын түсінуге болады. Оқушыны оқыта отырып, қабілетсіз оқушы болмайтынын, оқушылардың дара қасиеттерін танып-білуге мүмкіндігі барын ұстаз түсінеді және өзінің жас ұрпақ бағбаны болатындығын сезінеді. Сондықтан, ұрпақ болашағы-ұстазға байланысты. Мұғалім алдынан бір-біріне ұқсамайтын, әрқайсысының өзіндік ерекшелігі бар мыңдаған шәкірт өтеді. "Балам деген жұрты болмаса, жұртым дейтін бала қайдан шықсын", - деп А. Байтұрсынов айтқандай бала біздің болашағымыз. Жаңа әлем болашағын даярлайтын өз білімін табандылықпен жетілдіріп, тапсырылған іске адалдықпен, сүйіспеншілікпен қарайтын, жоғары моральдық қасиеттері бар мұғалім ғана лайықты бола алады. Мұғалім қазіргі өте алғыр балалардың бойындағы дарындылықты таба алатын, дұрыс бағыт-бағдар беретін, талабын асқан шеберлікпен жүзеге асыра білуі қажет. Өз ісін жетік біліп, қызметін табанды жүргізетін мұғалім ғана түпкі нәтижеге қол жеткізе алады. Ондай мұғалім әрбір күніне есеп бере отырып, азаматтық ар-ожданын үнемі қорғай алады. Мұғалім педагогтік, психологиялық білімін жетілдіріп үйренумен қатар, сол білімін күнделікті ісінде шеберпайдалана білуі керек. Дүние жүзінде ғаламдану үрдісі жүріп жатқандықтан, ақпараттар ағыны көбейді. Мұғалім қай пәннен сабақ бермесін, ол баланың өмірдің әр саласына қатысты кез - келген сұрағына жауап беруге даярлауы қажет. Бүгінгі таңда елімізбен әлемде болып жатқан экономикалық - әлеуметтік дамулар білім беру саласына өзіндік ықпалын тигізуде. Қазақстанның болашақ дамуына арналған "Қазақстан - 2030" бағдарламасында тәуелсіз мемлекет құруда еліміздің әрбір азаматы өзінің қоғамдағы алатын орнын саналы түсінуі және ел экономикасының бүгінгі сұранысына жауап бере алатын тәрбие, білім алуы қажеттілігіне баса назар аударған. Келешек ұрпаққа білім берудің міндеттері мен мәні, мазмұны мен

түрлері жан-жақты қайта жаңартылып, инновациялық білім негізінде жаңа сапаға жету міндеті көзделуде. Білім мазмұнын анықтауда, толықтыруда, оқу-әдістемелік тұрғыда жаңалауда педагогикалық жолмен дидактикалық міндеттерді белгілеуге тірек болады. Алдыңғы қатарлы педагогикалық іс-тәжірибеде шәкірттердің жалпы білімдік біліктілігі және дағдысымен қатар креативтіліктің де қалыптасуына назар аударуды қажет етеді.

Жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты мұғалімнің жаңашыл болуы. Себебі, еліміздің болашағы бүгінгі жас ұрпақтың білім деңгейімен өлшенеді. Сондықтан сабақты жаңаша құрып, инновациялық түрлі тәсілдерін, педагогикалық білімдерді жетілдіре отырып, оны дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу әрбір ұстаздың міндеті. Жаңару жолындағы Қазақстанға жаңаша ойлайтын, өмірге көзқарасы тың, ақыл-ой және шығармашылық әлеуметі қалыптасқан, рухани-адамгершілік мәдениеті жоғары шығармашыл ұстаз қажет. Заман талабына сай қазіргі педагог педагогикалық, психологиялық ғылымның озат идеялары мен ғылыми теорияларын өз іс-тәжірибесінде сыннан өткізіп, талдап, оны тәжірибелік тұрғыда қолданып, әр күн сайын толықтырып отырумен де ерекшеленеді. Біртұтас педагогикалық үрдістегі креативтілікті дамыту, біріншіден педагогикалық идеяларды жүзеге асырудан басталады. Озат тәжірибелерді зерттеп, жинақтаудың кез келген түрінде жетістікке жету тікелей педагогтың ғылыми теориялық білімдарлығы мен шығармашылығына байланысты. Сонымен қатар оқушылардың мектеп бағдарламасындағы материалдардың негізгі бөлімдерді толық көлемде игеріп, әрбір тақырыпты, өзгелерге түсіндіре білуі, өз ойын жеткізе білуі, яғни сөйлеу мәдениетінің жоғары болуының маңызы зор. Атақты Аристотель сөйленер сөздің үш элементтен құралатынына яғни шешеннің өзі, ол тілге тиек етер негізгі нысаны тыңдаушылар екеніне ерекше мән берді. Бүгінгі таңда шешен ретінде - мұғалім, тыңдаушы ретінде - оқушы, ал тілге тиек етер нысан - пәндік бағдарлама, оқулық мазмұны болмақ. Шынында да оқытудың сан алуан құралдары ішінде оқулықтың орны ерекше. Оны мектептегі білім-тәрбие беру қызметінің бірегей педагогикалық, әрі оқыту, әрі оқу құралы деп түсінеміз. Мұғалімнің кәсіби шеберлілігі алған білімнің көптігінен емес, сол білімді практикада қолдана алуымен маңызды. Мұғалімнің басты мақсаты тұлғаның жеке дамуына негізделген, жан-жақты зерттеліп, сараланған білім беру үлгісінің басым бағыттарын айқындау, нәтижесінде еліміздің өркениеті негізделген білім саясатының стратегиялық мақсаттарын жүзеге асыру. Ғұлама ғалым әл-Фараби "Тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас-жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі", - деп ең алдымен, балаға тәрбие берілуі керектігін алға тартқан. Демек, тәрбие мен оқыту біртұтас үрдіс. Олай болса, жаңашыл ұстаздың басты міндеті оқушыларды тәрбиелей отырып, сапалы білім беру. С. Пейперттің пікірінше: "...оқытудың көп бөлігі қазіргі оқыту технологиясы немесе білім саласына компьютерді пайдалану арқылы берілгенмен мұның барлығы дәстүрлі оқыту әдістері мен жаңаша жаңғырту әдістерінің бірігуді көрсетеді". Қандай да болмасын әдіс-тәсіл қолданған мұғалім үздіксіз іздену үстінде болса, сол мұғалімнің жаңашылдыққа деген талпынысы.

УДК 91(61.5)

Төлеуова Гүлжан, Дидарбекова Динара,
Вакасова Несібелі, Багажова Наиля
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА

Резюме: В статье анализируется языковая политика Казахстана в контексте толерантности существования всех народов проживающих на территории Республики Казахстан в разрезе педагогического образования.

Ключевые слова: языковая проблема, мир, нация, народ, межнациональная дружба.

Summary: Kazakhstan is going to solve the language problem in the context of the peace. As a result, between nations and nationalities scuffing the unique friendship, we are living in peace with its neighbors.

Елімізде мемлекеттік тіл мәселесі көтеріліп келе жатқан 20 жылға жуықталды. Көптілділіктің негізі- мемлекеттік тіл, сондықтан Қазақстанды мекен еткен әрбір азамат мемлекеттік тілді меңгеруі тиіс. Әлемде біз секілді көпэтносты мемлекеттер желкілікті екені рас. Бірақ ондай елдерде мемлекеттік тілді білмесең, жұмыс істей де, өмір сүре де алмайсың. Қазақстан тілдік мәселені барынша бейбіт тұрғыда шешуді көздеп келеді. Соның арқасында ұлт пен ұлыстар арасындағы ежелден қалыптасқан достыққа сызат түсірмей, көрші елдерменде тату тұрып жатырмыз. Қазақ халқы өзге этностарға барша жағдайды жасап отыр. Өз тілінді, дінінді, тарихы мен мәдениетінді дамытуға елімізде ешқандай шектеу жоқ.

Мемлекеттік тілді меңгеру - міндетіміз. Егер ынта - ықылас болса, тіл үйрену қиын емес. Байқап қарасаңыз өзге елдердің Қазақстандағы елшілері мемлекеттік тілге ағып тұр. Немісі де, ағылшыны да. Оларға мемлекеттік тілді меңгеру жергілікті этнос өкілдеріне қарағанда әлдеқайда күрделі соған қарамастан, олар өзі қызмет етіп жүрген елге деген құрметін білдіріп, қиналмастан тілін үйреніп алған. Ендеше бізге мемлекеттік тіл мерейінің үстем болуына атсалысайық. Осылай ғана халыққа деген сыйластығымызбен ризашылы-ғымызды білдіре аламыз.

Бүгінгі күнгі басты мәселе - халқымыздың тәлімді тәрбиесі мен әлемдік озық тәжірибеге негізделген, тұлғаның жеке дамуын көздейтін нәтижеге бағытталған жаңа мазмұнды білім беру жүйесі. Сондықтан да мектептің басты міндеті - оқушылардың рухани адамгершілік қасиеттерін қалыптастырумен бірге ұлттық тәрбие негізінде баулып, білім беру. "Қазіргі уақытта халық педагогикасын тәрбие барысында қолдану өмірлік мақсаттан туындап отыр. Қаншама заман өтсе де, маңызын жоймаған халықтық педагогиканың тәлім - тәрбиенің түп қызығына айналдыру, өз ұрпағымызды адал, үлкенді құрметтейтін, әділ, ержүрек ар - ожданды, дарынды қабілетті де талапты, рухани күш жігерлі етіп өсіру ата - ана мен мұғалімнің басты міндеті және заман талабы. Ұлттың болашағы ұрпағында болса, ұрпақтың тәрбиесі ұстаз қолында. Жан - жақты үйлесімді дамыған азамат тәрбиелеудің бір негізі -

ағылшын тілі сабағын халықтық тәрбиемен ұштастыру. Халық педаногикасы тағылымдарының шетел тілі пәні сабағында қолдану - оның білімдік және бәтәрбиелік мақсаттарын жүзеге асырумен қатар, халқымыздың салт - дәстүрлерін қастерлеп, оқушыларды ұлттық мақтаныш рухында тәрбиелеуде зор мәні бар. Ағылшын тілін халықтық педагогикасы тағылымдарымен байланыстыра оқыту шәкірттерімізді халқымыздың салт - дәстүрлерін қастерлеп, ұлттық мақтаныш рухында тәрбиелеуге, танымдық іс - әрекеттерін дамытуға әсерін тигізеді. Ағылшын тілі пәнінің әр тарауларына енгізілген ұлттық тәрбие мәселелері оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, тарауды пысықтау кезеңін толық меңгеруге көмектеседі. Мысалы: Оқушының мәдениетін ұлттық әдет - ғұрыптар мен тұрмыстық салт - дәстүрлер негізінде қалыптастыру және қазақ халқының ізет - құрмет ерекшеліктерімен таныстыру;

Сәлемдесу, қоштасу мәдениетін үйрету; Оқушыны өзі туралы және тұратын мекен - жайы, туыстары мен ата - анасының аты - жөндерін дұрыс айтуға және өз шежіресін білуге үйрету; Оқушының жан - жануарларға деген қамқорлығын тәрбиелеу. Ит, жылқы, түйе - жеті қазынаның бірі екендігін түсіндіру; Оқушының дастархан басында өзін - өзі ұстауы, әңгімелесу мен дұрыс тамақтану мәдениетін қалыптастыру; Қонақты қарсы алу және шығарып салу мәдениетін қалыптастыру; Оқушының өз ата - анасына, басқа да жанұя мүшелеріне, достарына деген дұрыс қарым - қатынасын тәрбиелеу; Ұжымда және топтық ойындарда өз досына көмектесу дағдысын қалыптастыру; Киімдерін ұқыпты кию мәдениетін қалыптастыру; Ұлттық нақыл сөздер мен мақал - мәтелдер, халық әндері мен ауыз әдебиеті арқылы тіл мәдениетін дамыту; Ұлттық тағамдардың атауларын дұрыс білуге және дастархан мәнеріне үйрету; мақал - мәтелдердің де қазақ және шетел тілдеріндегі баламаларының мағынасын терең түсіндіре білудің тәрбиелік мәні зор. Өз ұрпағының болашағын ойламайтын бірде - бір ұлт жоқ, сондықтан да шетел тілі пәнін оқытқанда әр сабақты халықтық педагогика тағылымдарымен байланыстыра оқытудың мәні зор. Халық педагогикасының мақсаты - бірнеше ғасырға созылған халық тәжірибесіне сүйене отырып, болашақ ұрпақты еңбекке, бүкіл елдің қамын ойлау сияқты ең жоғарғы адамгершілік, имандылық қасиеттерге тәрбиелеу. Халықтық педагогикасының негізіне этнографиялық материалдар халықтың тәрбие дәстүрлері, халық ойындары, отбасы тәрбиелері, халықтық қол өнері кіреді. Педагогикалық дәстүрлер мен тәсілдерін тәрбие беру және оқытудың өзара тәуелдік мақсаттары, міндеттері және құралдары халық педагогикасының жиынтығы болып саналады.

Қазақ мектебінің басты мақсаты - болашақ ой - өрісін өсіріп, өзіндік дүниетанымын қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істейтіндей жағдай туғызу. Олай болса ізгілік жолындағы ізденістер екі бағытта жүреді: Бірі - оқып, білім алу, екіншісі - адамгершілікті қалыптастыру тәсілі - тәлім тәрбие беру. Ұлттық тәрбиенің негіздерін оқыту мазмұнымен астасып, сабақтасып жатуы шарт. Дұрыс оқулықтар мен бағдарламаларды ұлттар мен ұлыстардың өзіне тән менталитеті ескерілмей, ұлттық сана мен мәдени құндылықтарға нұқсан келтіріп, өз тілін ұмытқан ұрпақ пайда болды.

Осы кемшіліктерді болдырмау мақсатында әрбір ұстаз Абайдың, Мағжанның педагогикасын оқып-үйреніп, "этнопедагогикасын" және "этнопсихология" жаңа заманға сай ғылым негіздерін тезірек меңгерген жөн. Екіншіден, советтік педагогикадағы жақсы үрдістерді ысырып тастамай, өз

практикамызды пайдалана білуіміз қажет. Халықтық педагогика баланың мінез - құлқы мен психикасына оң әсер етеді, оның тілі қарапайым, түсінікті, эмоциялық әсері мол, идеялары өмірден алынған, сондықтан қабылдауы жеңіл. Халық педагогикасын мектепке енгізудің мынадай мақсаттарын көрсетуге болады. Оқушылардың ұлттық салт - дәстүр, әдет - ғұрып, мәдениет пен өнерге деген қызығушылықтарын арттыру арқылы халықтың асыл мұрасын құрметтеуге тәрбиелеу. Республиканы мекендейтін түрлі халықтардың салт - дәстүр, әдет - ғұрып, мәдениетімен, өнерімен таныстыру. Халықтық педагогиканың құралдары арқылы жеткіншектердің адамгершілік сезімі, мәдени деңгейі мен эстетикалық талғамын қалыптастыру. Халқымыздың тарихи мәдени мұраларының түрлері сан алуан. Солардың қай - қайсысы да адамға қызмет етеді. Осындай аса құнды мәдени игіліктердің бірі - ұлттық ойындар. Оны халық педагогикасының құрамдас бөлігі ретінде мектепте оқыту қолға алынып отыр. Қазақтың ұлттық ойындарын мазмұнына, мақсатына қарай: ойын - сауық, спорт және ойлау ойындары деп 3 - ке топтауға болады. "Болашақ қайраткер ең алдымен ойын арқылы тәрбие алады" деген А.С. Макаренко. Ұлттық ойындар баланың шығармашылық қасиетін оятып, бүкіл өміріне ұштаса береді. Ойын дүниеге ашылған жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Сабақ барысында ойын элементтерін дидактикалық материал ретінде пайдаланудың тек бастауыш сыныптарда емес, сондай - ақ жоғары сыныптарда да пайдаланудың берері мол. Ойын элементтері араласқан жерде жарыс болмай тұрмайды. Оқушылар жолдастарынан қалып қоймау үшін, сабаққа белсенді қатысып, берілген сұраққа ойлана жауап іздейді. Ойын араласқан сабақ оқушыларға әсерлі болып, білімге құштарлығын арттырып, түсініктерін кеңейте түседі. Ойын - маңызды іс. Қандай ойын болса да, негізгі бір мақсатқа жұмсалуды керек. Ойын адам жанын ынтықтырумен бірге оның бойындағы көптеген қасиеттерді ұштап білім дәнін бойға білдіртпей дарытады. Ойындардың қай - қайсысы болса да оқушыдан төзімділікті, тапқырлықты, шеберлікті, ізденімпаздылықты талап етеді. Оқушыларға ана тілінің негізінде ағылшын тілін үйрету, олардың өз ойын ауызша және жазбаша дұрыс және келістіре баяндай білуге дағдыландыру, ағылшын тілінде жазылған шығармалардың тіл байлығын, стилін, әр сөздің атқаратын идеялық эстетикалық жүгін жете меңгерту, кітаптарды өздігінен пайдалана білу сияқты іскерлік дағдыларды қалыптастыру, сөйтіп егемен еліміздің ұлттық мәдениетін әдет - ғұрып, салт - дәстүрін, тарихи құндылықтарын, ізгі тағылымдарын шетел тілі арқылы таныту мен мұғалімдерінің басты мақсаты болуы тиіс. Қазақтың ұлттық ойындары халық педагогикасының негізгі бір саласы ретінде оқушыларға жан - жақты білім беруге, олардың өмір тәжірибелерін кеңейтуге, дүниені танып білу қабілетін жетілдіре түсуіне көмектесетін аса қажетті тәрбие құралдарының бірі. Міне, сондықтан да қазақтың кейбір ұлттық ойындары мен ағылшын тілі сабағында пайдаландым: Мысалы: "жүгіру" running - кім бірінші болып белгілі бір тақырып бойынша он сөз жазды. (school town) Ауыр атлетика: кім ең көп әріптен тұратын сөзді жазды?

Осы өтілген сабақтарды жинақтап келе менің айтарым: ұлттық ойындарды шет тілі сабағында пайдалану тиімді. Біріншіден: Ойын сабағы баланың ойлау қабілетін ұштап, өз бетінше шешім қабылдауға үйретеді.

Екіншіден: Қанына тән, жақын нәрселер арқылы етілген сабақ оқушының есінде ұзақ сақталады. Үшіншіден: Қазақтың ұлттық ойындарын-ағылшынның ұлттық ойындарымен салыстыра отырып етседеген оқушылардың қызығушылығын оятады. Төртіншіден: Халық педагогикасының құрамдас бір бөлігі ретіндегі ұлттық ойындар ұлт мектептеріндегі ұлттық болмысты сақтауға, оны жаңа үрдіспен дамытуға көмектеседі.

Төлеуова Гүлжан, Амантұрды Әзиз,
Ережепов Бағдаулет, Нақып Құдайберген
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

ТӘРБИЕ БАР ЖЕРДЕ ҒАНА СЫПАЙЫ БІЛІМ, САНАЛЫ ҰРПАҚ БОЛАДЫ

Резюме: В статье показана важность вопроса национального воспитания, забота об этой проблеме - это будущее нашей страны, будущих поколений, национальный вопрос должен иметь большое значение так как это влияет на формирование сознательности граждан нашей страны.

Ключевые слова: национальный вопрос, проблема, забота о будущем, будущие поколения.

Summary: Taking care of the problem - it is the future of our country, the future generations, the national issue is important to have a high value.

Ұрпақ проблемасы - ол еліміздің болашағының, ертеңінің қамы, жалпы ұлттық биік мәні бар маңызды мәселе. Қазақ халқының бала тәрбиесі жөнінде ата заманнан бері жиып-терген мол тәжірибесі бар. Халық өз бойындағы ең жақсы қасиеттерін жеткіншек ұрпаққа күнделікті үйретіп, бала бойына сіңіріп отырған. Тәрбие мәселесі ұрпақтан ұрпаққа таралып, жетілдіріліп отырған өмір мектебі. Осы өмір мектебінің оқулықтарын қазіргі таңда халық даналығы қазынасының, рухани өмір беттерінен, тарихы мен мәдениетінен, әдебиеті мен өнерінің салт-санасы дәстүрінен, осылардың озық үлгілерінен іздеген жөн. Өйткені өз тілін, тарихын, мәдениетін, дәстүрін білмеген адамның рухани деңгейі төмен. Қай халық болмасын өзінің ұрпағын қайырымды, адал, әділ, ар-ожданы таза, үлкенді сыйлайтын ержүрек, еңбек сүйгіш азамат етіп тәрбиелеуде ғасырлар бойы сұрыпталып, қажетіне асқан салт-дәстүрлерін әдіс-тәсіл ретінде пайдаланған. Ұлттық тәрбие-қанша уақыт өтсе де тат баспайтын адалдығы айнадай ұлттық қазына. Халқымыз өз ұрпағын ізгілікке, инабаттылыққа, адамгершілікке, тәрбиелеуді ең басты мақсат санаған. Сонау "Жеті жарғыдан" бастап ата-салт, әдет-ғұрпымыз талай ұрпақ үшін теңдесі жоқ тәрбиелік маңызы зор адамгершілік кодексіміз болды. Тіпті кейбір шетел оқымыстылары, ойшылдары біздің салт-дәстүрімізге ерекше назар аударып, оны зерттеп, тамсана жазған. Өйткені қазақ халқының тәрбие дәстүрі қай халықтан болсын кем түсіп көрген емес. Олай болса, бүгінгі ұрпағымызды халқымыздың баға жетпес бай салт-дәстүрлері негізінде тәрбиелеу оларға ата-бабаларымыздың озық дәстүрлерін терең сіңіру қажет.

Бала-өмірдің жалғасы, халықтың мұрагері. Кең даламызда көшпелі күн кешіп, аттың жалында, түйенің қомында жүрсе де, халқымыз жас ұрпағына жақсы тәрбие берудің салтын, дәстүрін, әдет-ғұрпын қалыптастырған, еңбекті сүю, қиыншылыққа төзімді болу, ел намысын қорғау, ата-тегің жадында сақтау, сөз асылын қастерлеу, тапқырлық пен алғырлық таныту, ата салтын бұзбау, жасы, жолы үлкенді сыйлау, қонақтың мәселін қайтармау, адал болу сияқты талаптар қойған. Мектеп-қазақ халықтың ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан

адамгершілік ізгі қасиеттерін жас жеткіншек бойына сіңіретін орта. Ендеше егемендік алған елімізде мектептің философиялық тамыры тереңдеген, міндеттер жиынтығы молайған тұсында заман талаптарына сай білім беру жүйесін құру қажеттілігі-заман талабы. Заңғар жазушы Мұхтар Әуезовтың: "Халықтың халықпен, адамды адаммен теңестіретін білім",-деп атап көрсеткеніндей рухани ұлттық қажеттілікке жараған білім ғана ең мықты білім, рухани ұлттық тәрбие нәрімен сусындаған ұрпақ қана-болашақты гүлдендіріп, тәуелсіз елді нығайтушы ұрпақ. Ата-бабадан қалған өшпес мұра, мол қазынаны қабілеті жоғары ұрпақтың бойына дарыту- мектеп міндеті.

"Тәуелсіз елдің ұлы -өжет, қызы-қайратты, халқы-қаһарман" дегендей, азаттық жолында жалындап жанып, тәуелсіздікке қолы жеткен халқымыздың қаһарман екендігін тарих шежіресі көрсетіп отыр. Ал тарих шежіресі қаншалықты бай болса, ұлттық тәрбиенің соншалықты құнды болатындығы және мәлім. Сондықтан да бала тәрбиесі-қашанда киелі ұғым, ал білім тәрбие арқылы бойға сіңеді. Қай халықтың болмасын өзінің сан ғасырға созылған ұрпақ тәрбиелеу үрдісі бар. Ол отбасындағы бала тәрбиесінен басталып, шаруашылық кәсібі, тұрмыс -тіршілігімен бірге жалғасып, салт-дәстүрден, ұлттық саз әуені мен ауыз әдебиеті үлгілерінен өзекті орын алып келген. Ұлт мәдениетінің өзіндік ерекшелігін атқара қарап, терең зерттеген педагог ғалымдардың бәрі де оның тәрбиелік мәнін сөз етпей өткен емес. "Халықтың тәрбиесінен тыс жерде педагогика да жоқ, педагог та жоқ" деп орыстың ұлы педагогы К.Д. Ушинский текке айтпаған. Ұлттық тәрбиенің ұйтықы-ана тілі. Тілін жоғалтқан этнос бұрынғы этностық қасиеттен айырылады. Себебі ұлттық мәдениет (салт-дәстүр ана тілі арқылы ғана өркен жаяды. Белгілі жазушы, публицист Шерхан Мұртаза ағамыз былай дейді: "Қазақ әйелдері бұрын баласын тербетіп отырып, бесік жырын неге айтқан? Ал бала соны құлағына сіңірген. Әрине, түсінбеген. Бірақ ұлттық негіз, сана, тіл, әуен, әуес сол бесіктегі кезден қалыптасқан." Адамның тектілігі,қасиеттілігі айналасындағы әлеуметтік ортасы болмаса, оны бағалайтын,ол туралы пікір алысатын ортасы болмаса құнын жояды. Яғни идеалдың ұжымсыз,әлеуметсіз идеалдық қасиеті болмайды. Біз бұдан тұлғаның әлеуметтік ортамен байланысын, ортаның тәрбиелік ықпалын көреміз.Тұлғаның ұлттық қасиеті, оның дәстүрінен, әдеп-ғұрпы арқылы бойынан көрініс табады. Осындай дәстүрлеріміздің бірі-сыйласымдылық дәстүрі. Сыйласымдылық дәстүрінің бір құндылығы-әлеуметтік ортадағы, ұжымдағы әлеуметтік-психологиялық халахуалдың реттелуіне, қауымдастықтың дамуына зор ықпалы бар екендігін ескергеніміз абзал. Қазақ халқы баланы жамандықтан жиреніп,жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болуын, сұлу сөз, сиқырлы үн, әдемі өң мен түрден ләззат ала білетін, һәм байсалды, ойламды, шымыр болып өсуін ұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұсынған. Ұрпақ тәрбиесінде кешігу дегеніміз мертігумен бірдей. Тәрбие-бала тумай тұрып, дүниеге әлі келмей тұрып, басталуы тиіс. Қай ғасырда болсын тәрбие мәселері назардан тыс қалған емес "Бала тәрбиесі мемлекеттің маңызды міндеті"деген сөзді Платон бекер айтпаған. Болашақты жасайтын ертеңгі азаматтар-бүгінгі жас ұрпақ, оларды тәрбиелеу бүгінгі күннің ең басты мәселелесі. Жастармен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының сипаты қандай болса, жемісі де соған сай болары хақ. Тәуелсіздік талаптарының іске асырылуын, тәуелсіздік тұғырының берік болуын ойлағанда, алдымен тәрбие ісін жандандыруды, оны ұлттық халықтық

негізде пәрменді жүгізудің қажет екенін түсінуіміз керек. Мемлекеттің, өркениеттіліктің негізін экономикалық даму, өрлеумен ғана байланыстыратындар пікірі бір жақты екені айқын. Өйткені өркениеттіліктің де, мемлекеттің де бірінші негізі-тәрбиеде, адамды қалыптастыруда жас ұрпақты отаншыл, халқын сүйетін ізгілікті жан етіп тәрбиелеуде. "Адамға ең бірінші керегі тәрбие беру керек. Тәрбиесіз берген білім-адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне опат әкеледі", -деген екен данышпан Әл-Фараби бабамыз. Тәрбиелі, өнегелі елім деп елжіреп тұрған жас Отаны, халқы үшін ештеңеден аянбайтыны шындық.

Әр жас ұрпақты ұлтжанды, отансүйгіш етіп тәрбиелеу әр ұстаз парызы деп ойлаймыз. Осы екі ұғымға түсінік берер болсақ. Отансүйгіштікті ұлтжандылықтан бөліп қарауға болмайды. Бұл екі ұғым бірін-бірі толықтырып отырады. Отансүйгіштік дегеніміз-өз Отанына, өз жеріне, өз халқына сүйіспеншілік. Ұлтжандылық дегеніміз-өз ұлтын сүю және өз халқы үшін аянбай еңбек ету, ұлттық мүддені қорғау, қайда жүрсе де өз ұлтының баласы екендігін ұмытпау, сонымен қатар басқа ұлттың өкілдеріне құрметпен қарау.

Ұрпағы өз халқын қастерлей білетін ұлтжанды етіп тәрбиелеу жүйесінің негізгі талаптарының бірі. Ал біздің халқымызда бұл талап әрдайым жоғары болған. "Отан-от басынан басталады" -десек жас ұрпақтың ұлттық тәрбиесінің қалыптасуы отбасы тәрбиесіне бастау алатыны белгілі. Отбасында ұлттық тәрбиелеу ана тілін үйрету, ұлттық мінез-құлық қалыптастыру, ұлттық салт-дәстүрді сақтау, шыққан ата-тегін білу және сезінуден басталып, халқына сүйіспеншілік, тарихи дәстүрлерді сақтау, одан соң туған жеріне, Отанына деген сүйіспеншілік т.б. асыл қасиеттер өсе келе мектепте ары қарай дамып, қалыптасуына негіз болды. Қазақ халқы өз тіршілігінің сан ғасырлық тарихында өмірінің жалғасы мұрагері балаға тәрбие берудің өзіндік әдет-ғұрып дәстүрін жинақтайды. Оларға бұқараның жасампаз тәжірибесі, рухани бай орнықты қазыналары, сан қилы қағидалары топтастырылды.

Халықтың әлеуметтік-экономикалық, тарихи-географиялық жағдайлары мен өмір сүру салтының өзіндік ерекшелігіне сәйкес балаға жан-жақты тәрбие берудің өзгеге ұқсай бермейтін өзіне тән ерекше талаптары қалыптасты. Қазақи тәрбие барынша елін, туған жерін сүюге қалыптастырады. Біздің ата-бабаларымыз ешбір жоғарғы оқу орнын бітірмей-ақ өз ұрпағын иманды, парасатты, туған жерді шексіз сүйетін етіп тәрбиелей білген. Жастардың құлағына "Туған жерің-алтын бесігің", "Отан-оттан да ыстық", "Өркімнің туған жері- Мысыр шаһары" деп ақылға шақырған. Қазақ мақал-мәтелдерінде қарапайым қазақ даналығы жатыр. Байқап қарасақ, бұрынғы ата-баба тәрбиесі ұрпақтың бойында елді, жерді, халқын сүюді үйретіп, оларды өз халқының қорғаны етіп қалыптастыруға ерекше мән берген.

"Білім туралы" Заңда білім беру-тәрбиелеу мен оқытудың үздіксіз үрдісі делінген. Демек, барлық білім беру мекемелерінде қандай жағдайда болса да, ұлттық тәрбие беру жұмыстары жүргізілуі тиіс. Әсіресе, балалардың тәрбиесінде мектеп рөлі ерекше. Мектепте ұлттық тәрбиелеу-оқушылардың нақты іс- әрекеті, мінез-құлқын ұйымдастыру, оған бағыт беруді негізге алуы керек. Оқушылардың елжандылық іс- әрекетін ұйымдастыру және өзін-өзі тәрбиелеудің не істесе де Отаны, ұлты, халқының мүддесін көздеуінде. Өз мүддесін көздеп орындаған жұмыстарының сапалы болуының өзін Отанға қосқан үлес ретінде қарастырудың да маңызы зор.

Қорыта келгенде, уақыт талабынан туындап, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер баланы тәрбиелеу осы заман талабына сай үйлесімді деңгейді қайта құруды міндеттейді. Тәрбие мен оқу – егіз деген сөз бар. "Тәрбие бар жерде ғана сыпайы білім, саналы ұрпақ болады" деген дана халқымыздың нақыл сөзіне сүйенеміз. Қазақ халқынан бай этнопедагогикалық құнарынан нәр алып, ата тәрбиесі мен бүгінгі таңдағы педагогикалық жаңашыл іс-тәжірибелерді ұштастыра отырып, тәрбие жұмысын жүргізгенде ғана, жас ұрпағымыз бойына ұлттық мәдениетті, ізгі салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды бойына сіңіріп, рухани бай, парасаты биік, жігер қайраты мол тәуелсіз Қазақстанның азаматы болып шығарына сенім мол.

УДК 84(19.9)

Қожабек Батырхан, Налибаева Айгуль
Шымкент аграрлық колледжі
(Шымкент, Қазақстан)

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕП ЖӘНЕ ҰСТАЗДЫҚ ШЕБЕРЛІК

Резюме: В статье подробно описана человеческая культура которая постоянно находится в развитии и движении, она рассмотрена как вечный процесс который во многом зависит от квалификации педагогов и педагогической этики.

Ключевые слова: культура, этика, человек, развитие, человеческая культура.

Summary: Human culture and forced to sit in motion an eternal process

Адам тәрбиесі-үдемелі қозғалыспен жүріп отыратын мәңгілік үрдіс. Отан от басынан басталады десек, адам тәрбиесі-Отанды сүю, өмірге құштарлық, сұлулықты тану бала кезден басталатыны баршаға аян.

Балалардың айналадағы жақсылық пен жамандықты, этикалық жайттарды, әдепті қабылдау сезімі сергек те нәзік. Жас ұрпақты жамандықтан аулақ болуына, әдепті танытудан басталады. Педагог атаулының бәрі Ыбырай сияқты болмағанымен, "Болмасаң да, ұқсап бақ"-деп Абай атамыз айтқандай ой-өрісімен, жан сұлулығымен, жүріс-тұрысымен, этикалық сипатымен шәкірттердің ілтипатына ие болған ұстаздар аз емес. Ешқандай мамандыққа ұқсамайтын, ештеңенені қайталамайтын ол- ұстаз. Нағыз адам тәрбиешісі, құрмет пен биік беделдің иесі деп айтсақ артық болмас.

Әдеп - әр халықтың қалыптасқан этикалық тәртібінен тұратын бөлім. Педагогикалық әдеп - оқытушының аса бағалы педагогтық құндылығы, бұл қасиет оған педагогикалық әсер ету құралдарын қолданған кезде өз эмоцияларын білдіру шамасын көрсетеді, ең алдымен білімгерлердің психологиясын терең біліп, түсінуден басталады. Қарым - қатынас тұрғысынан педагогтық әдеп мұғалімнің жан - жақтылығын, сенімінің, жүріс – тұрыс мәдениетінің, арнаулы білімінің, мамандығына байланысты ізденіс жемістерінің нәтижесі, яғни ақыл - ойының айғағын көрсетеді. Әр бір оқытушының дара ерекшеліктеріне бағынбастан педагогты әдепті дамытуға септігін тигізетін жекелеген психологиялық және педагогикалық бірнеше құндылықтарды айтуға болады.

Сенім педагогтық әдеп білімалушыларға сенім арта білу қабілетінде дамиды. Сенім арту тәлім – тәрбие жұмысы принциптерінің бірі болып есептеледі. Білімалушылардың өз шамалары мен мүмкіншіліктеріне деген сапалы сенімге тәрбиелеу яғни сенімін қолдап күшейту отыру керек. Оқушыға қаншалықты сенім арта білгенде ғана оқушының ісіне деген жауапкершілігі оянады М. Жұмабаевтың "Мен жастарға сенемін" атты өлең жолдарындам да педагогикалық әдеп жатқанын көреміз.

Әділ- педагогтық әдеп, бұл да алдындағы оқушыларына деген әділдігін көрсету немесе соған тәрбиелеу "қара тасты қақ жаратын әділді сүйетін" тұлға қалыптастыру болып табылады. беделді болады. Тек әділ қарап қоймай

сонымен бірге өз ісінің дұрыстығына сендіре білуі керек. Әділетсіздік болған жағдайда көңілдері қалып, аралары салқындай түседі.

Шамалы уақыт ішінде оқушы екірет сабаққа дайындықсыз келді. Ұстаз: сен еш нәрсеге де қабілетті емессің т.б. Мұнда әдеп мәселесіне әділетсіздікке жол бергені. Әділдік көбінесе бақылау, тест т.б. жұмыстарында орын алып жатады. Себебі бір - бірінен көшіру жағдайлары болады. Сондықтан бағаның дұрыс болғаны қажет кей жағдайда қателік болады. Сол кезде не істеуге болады? Деген сұрақ пайда болады...

Төзім және сабыр сақтау Қиын жағдайда ұстазға ықпал ететін жақсы тәсіл сабыр мен төзімділік. Ашу үстінде ешқандай шешім қабылдауға болмайды әр - бір баланың жас шамасына денсаулық ерекшеліктеріне ерекше мән беру қажет.

Педагогтық әдеп адаммен бірге туатын нәрсе емес, ол жүре бара пайда болады яғни бұл ұстаздың тұрақты шығармашылығы. Өзін -өзі ұстай білушілік қасиеттер ұстаздың белсенді құралы болуы керек. Яғни, салқынқандылық санаңа серік болатына хақ. Осы әділмен ұштасып жатқан ол- шыдамдылық. Шыдамдылық жайында қысқаша айтылып кеткендей, екі адамның ара-қатынасын жақындататын да, алыстататын да осы шыдамдылық. Ашу үстінде ешқандай шешім қабылдауға болмайды әр - бір баланың жас шамасына денсаулық ерекшеліктеріне ерекше мән беру қажет. Егер ашу үстінде шешім қабылдаған ұстаз олез маманының шебері емес деп айтуға болмайды. Немесе өз мамандығына деген сүйіспеншілігі жоқ деп тұжырымдауға болады. "Шыдамдылық шын қуаныш келтірер демекші" салқынқандылықтың соңы сайрандықа салатын жол демекпін.

Мұғалім шеберлігі дегеніміз өз пәнін, оқыту әдісін, инновацилық жаңа технологияларды терең меңгерген, саяси сауатты, идея жағынан сенімді, мәдениеті жоғары, күнделікті ақпараттарды, әдебиет пен өнерді жақсы меңгерген, педагогтық әдепті және педагогтық техниканы сақтауын айтамыз.

Педагогикалық техникаға дауысты ұстай білу өнері, сыңай білдіру, көз тастау өнері т.б. Сонымен бірге эстетика жағынан көрікті яғни киімі, тазалығы т.б. Қорыта айтқанда өмірдің әртісі. Ұлы ойшылы Ибн Синаның адам бойынан мынандай қасиеттердің болуын оқу тәрбиеден іздейді. Бұл оның ағартушылық көзқарасын танытады. Заман ағысына сай біліммен қаруланған ой-өрісі жоғары, зерделі, жан-жақты дамыған маман – уақыт талабы. Кеше ғана көк туын желбіретіп шаңырақ көтерген егемен елімізді өркениетке жетелейтін білім бастауында мектеп, ал сол мектепте жас ұрпақ бойына білім негізінің мәңгілік іргетасын қалаушы- ұстаз. "Мұғалімдер- қоғамның ең білімді, ең Отаншыл, білгілеріңіз келсе, ең "сыншы" болып табылады", - деп Елбасы Н. Ә. Назарбаев бекер айтпаса керек. Сондықтан да бүгінгі таңда тәуелсіз елімізге білікті маман, өз ісінің шебері қажет. Шебер педагог білімді, тәжірибесі мол, жан-жақты бола отырып, оқушыларды жеке тұлға етіп қалыптастыру мақсатында білім мен тәрбиені ұштастыру ол -міндет. Әр оқушының дарындылығын айқындау, олардың дамуына қолайлы жағдайлар жасау, мектеп, жаңуя, мұғалімнің ролін анықтау, студенттер мен мұғалімдер ұжымын қалыптастыру - педагогикалық шеберлікті жетілдіруге жол ашатын бірден-бір аспект. "Тәуелсіз елге - білікті маман, білімді ұрпақ " демекші, педагогикалық шеберліктің негізі, өткен пікірімізде айтып кеткеніміздей, білім мен тәрбиені ұштастырумен қатар - педагогтардың жаңа технологияны меңгере білуінде

және оны өз тәжірибесінде қолдана алуында. Педагогикалық көзқарас бойынша, "технология" ұғымы - дәстүрлі оқыту әдістерінен басқа, ерекше үлгіде ұйымдастырылған "педагогикалық өндіріс" деген пікір өз уақытында педагог-ғалымдар тарапынан сынға алынғаны белгілі. Осы сыннан соң бірте-бірте "педагогикалық технологияны" оқыту үрдісінің құрамдас бөлігі ретінде сипаттап, оны дидактикалық үрдістер мен оқыту құралдарымен жабдықтауда жаңа ақпараттық технологияға негіздеу туралы мәселе қозғалады. Педагогикалық шеберліктің тағы бір көрінісі - мұғалімнің шығармашылық іс-әрекеті, яғни оның тұлға ретінде жеке-даралығы және адамның индивид ретіндегі кейбір ерекшеліктерінің өзгеріске ұшырауы. Осыдан шығарар қорытындымыз: әрбір педагог мұғалім мамандығын таңдап алған соң, ол жауапкершілігін бірге ала жүруі керек. Ұстаз өз пәнін ғана емес, дүние сырын, қоғамдағы өзгерістердің дамуынан қалып қоймай ілесе алатын дере тұлға. Біздің ойымызша, инновациялық технологиялар оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдарын оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетінде пайдалануға көмектеседі. Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдаланудың шарттарының өзі мұғалімнің әрдайым ізденісте, өздігінен білім алудың жағдайын туғызады. Инновациялық іс-әрекетті басшылыққа ала отырып, педагогикалық шеберліктің басқа құруыштарының маңыздылығын бар екені бірімізге мәлім. Адам қажырлы еңбегімен табиғатты өзгертсе мұғалім жалпы жасампаз еңбегімен жаңа адамды қалыптастырып, дамытып, жетілдіріп өмірге дайындайды. Оқушыларын тек біліммен қаруландырып қана қоймай, назарын, білгендерін жадында сақтауға, қабілетін, ойлауын, тіл шеберлігін ұштауға, дүниеге деген құштарлығын, өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастырып, ықыласын, сенімін, төзімділігін, іскерлігін, ізденімпаздығын тағы басқадай танымдық қасиеттерін жетілдіріп, адамгершілігі мол азамат етіп тәрбиелеуді өзінің өмірлік мақсаты, ізгілік мұраты деп санайды. Педагогикалық шеберлік - ұстаздық талантпен тығыз байланысты. К.Д. Ушинский: "Педагогика теориясын қаншама жетік білгенмен, педагогикалық әдептің қыр - сырын меңгермейінше бұған оның оның қолы жетпейтіндігін", - айтқан. Педагогикалық шеберлік - тек қана мұғалімнің жалпы, жан - жақты және әдістемелік сауаттылығы ғана емес, ол - әр сөзді оқушыларға жеткізе білу, олардың толық қабыл алуы. Ұстаздық шеберлік мына төмендегідей салалардан тұрады. Біріншіден, мұғалімнің өмірге көзқарасы, оның идеялық нанымды, моральды бойына сіңірген адам екендігі; Екінші, пәнді жетік білген, ойын толық жеткізетін және оқушылардың бойында әдеп, әдет, дағды сияқты моральдық нормаларды сіңіре білгендігі; Үшіншіден, оқыту мен тәрбиелеудің әдіс - тәсілдерін меңгерген, білгенін қызықты да, тартымды өткізе алатын, педагогикалық әдеп пен талантын ұштастырған адам ғана шеберлікке ие болады. Педагогикалық шеберлікте педагогикалық техника деп аталатын мәселеге мән беріледі. Мұғалім әр сөзін дұрыс сөйлеп, анық сөйлеп нық басуы, қозғалысы, отырып - тұруы оқушыларға ерсі болмайтындай дәрежеде болуы керек. Педагогикалық шеберліктің негізі - балалардың өз еркімен дамуына жол ашу, оқу - тәрбие процесінде оқушылармен педагогикалық ынтымақтастықтар жұмыс атқарудың формаларын, әдістерін дамыту, шәкіртке деген қамқорлық пен сүйіспеншілікті арттыру педагогикалық шеберліктерінің басты сипаты болып табылады. Болашақ ұстаздың педагогикалық мамандыққа өзін-өзі бағыттап, жұмысты ұйымдастыруы педагогикалық шеберлік негіздерін білумен шарттас. Бұл саланы зерттеуші

ғалымдардың пікірінше педагогикалық шеберлік бірнеше жүйелерге бөлінеді. Қорыта келгенде, бүгінгі талапқа сай мектепте білім берудің жаңа саласына жету мұғалімнің мейірімділігімен, білімімен, шеберлігімен тығыз байланысты. Өз мамандығына жан жүрегімен берілген ұстаз ғана ұстаздық этиканы да, ұстаздық техниканы да, шеберлікті де жақсы меңгереді. Мұғалімнің творчестволық қабілеті, жаңашылдық әрекеттері, біліктілігі, физиологиялық және психикалық сапасы, педагогикалық кәсіптік білім-менсәйкестенеді. Жаңашылдық творчестволық қуат шексіз, әрі үздіксіз қозғалыста дамиды. Бұл педагогикалық бағытта оқытушы мен оқушының өзара ықпалы, өзара дамуда, ынтымақтастықтан теңгермешілікке, дамудың жоғарғы деңгейіне жетуде мәні зор. Материалистік диалектика табиғатында үздіксіз даму, ғылыми білім ментәжірибенің бірлігін, тұтастығын, сәйкестігін ашып көрсетеді. Біздің ойымызша, педагогикалық шеберлік бұл мұғалімнің кіріктірілген қасиеті, өйткені ол өзінің құрамына өзара тәуелді, тығыз байланысты бірліктерді, яғни білім, іскерлік, қабілет пен қасиеттерді қамтиды.

ИНФОРМАЦИЯ О СЛЕДУЮЩЕЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые научно-педагогические работники учебных заведений, аспиранты, соискатели и студенты. Приглашаем Вас принять участие в

**XXV Международной научной конференции
«Актуальные научные исследования в современном мире».**
(26-27 мая 2017 г.)

Для участия в конференции необходимо до **25 мая 2017 г. (включительно)** отправить статью на электронную почту оргкомитета: iscience.in.ua@gmail.com.

Рабочие языки конференции: *українська, русский, english, polski, беларуская, казахша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, Հայերէն*

Планируется работа следующих секций:

1. АРХИТЕКТУРА	16. СОВРЕМЕННЫЕ
2. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
3. ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ	17. СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
4. ВОЕННЫЕ НАУКИ	18. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ
5. ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ	19. ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ
6. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ	20. ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ
7. ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ	21. ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ
8. КУЛЬТУРОЛОГИЯ	НАУКИ
9. МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ	22. ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И
10. МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ	СПОРТ
11. НАУКИ О ЗЕМЛЕ	23. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
12. ПЕДАГОГИКА	24. ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
13. ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ	25. ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ
14. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	26. ЭКОЛОГИЯ
15. СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ	27. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
НАУКИ	28. ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УСЛОВИЯ УЧАСТИЯ

Для участия в конференции необходимо до **25.05.2017 г. (включительно)** отправить на электронный адрес: iscience.in.ua@gmail.com:

1. Текст статьи (оформлен в соответствии с нижеприведенными требованиями)
2. заявку участника;
3. копию документа об оплате орг.взноса в электронном виде или (СНГ. Отправить на email №перевода и название системы перевода. Украина (сума, дата, время и ФИО плательщика).
4. личную фотографию в формате.jpeg (по желанию).

В теме письма необходимо указать Вашу фамилию и.о., например: **(Федоренко О.Е.)**

Обратите внимание информационный отдел обязательно отправляет подтверждение о получении материалов к публикации в течении

суток после Вашего отправления материалов. В случае отсутствия уведомления продублируйте Ваше письмо или уточните за номером телефона (Viber) +38 (096) 5399899

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ

1. Объем материала от 3 до 8 страниц набранного текста (каждая следующая полная или неполная страница оплачивается дополнительно) оформленного в текстовом редакторе Microsoft Word, файл в формате.doc или.docx (шрифт 14, Times New Roman, интервал 1,5). Все поля – 20 мм;

2. В верхнем правом углу указывается название секции и подсекции;

3. Во втором ряде в правом углу фамилия имя;

4. В третьем ряде в правом углу указывается город и страна;

5. Следующий абзац – название статьи указывается по центру (шрифт 16 **полужирный БОЛЬШИМИ БУКВАМИ**);

6. Дальше через строку изложение основного текста (шрифт 14);

7. После основного текста указывается список литературы (ЛИТЕРАТУРА). Список литературы оформляется не за алфавитом, а по мере того, как она встречается в тексте статьи. В тексте сноски обозначаются квадратными скобками с указанием в них порядкового номера источника по списку и через запятую – номера страницы (страниц), например: [3, с. 173];

8. Рисунки и таблицы набираются шрифтом Times New Roman 12 с одинарным междустрочным интервалом. Рисунки, диаграммы и таблицы создаются с использованием черно-белой гаммы. Использование цвета и заливок не допускается! Все рисунки и таблицы должны иметь название.

9. Формулы следует набирать с помощью редактора формул Microsoft Equation и нумеровать в круглых скобках (2).

Отдельным файлом подаются сведения об авторе.

Для участия в XXV Международной научной конференции «Актуальные научные исследования в современном мире» необходимо до **25.05.2017 г. (включительно)** отправить статью на электронную почту оргкомитета: iscience.in.ua@gmail.com.

За достоверность фактов, цитат, имен, названий и других сведений отвечают авторы статей.

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Апреля 2017 г.

ВЫПУСК 4(24)

Часть 1

Ответственность за новизну и достоверность результатов научного
исследования несут авторы

Ответственный за выпуск: Подворная А.А.
Дизайн и верстка: Вовкодав А.М. (AVdesign.pp.ua)

Учредитель: ОО "Институт социальной трансформации"
свидетельство о государственной регистрации №1453789 от 17.02.2016 г.

Подписано к печати 28.04.2017.
Формат 60х84 1/16.
Тираж 300 шт. Заказ №042
Изготовитель: ФЛП "Кравченко Я.О."
свидетельство о государственной регистрации В01 №560015
Адрес: 03039, Украина, Киев, просп. В. Лобановского, 119
тел. +38 (044) 561-95-31

Адрес ред. коллегии:
08400, Украина, Киевская обл., г. Переяслав-Хмельницкий,
ул. Богдана Хмельницкого, 18
тел.: +38 (063) 5881858
сайт: <http://iscience.in.ua>
e-mail: iscience.in.ua@gmail.com

